

Barnahus

POLIISI
POLIISIHALLITUS

KÄSIKIRJA LAPSIIN KOHDISTUVIEN VÄKIVALTA- JA SEKSUAALIRIKOSTEN TUTKINTAAN

13.1.2022

Kannen kuva Sami Hätönen

Miia Lehtinen & Maria Rossi (toim.)

Käsikirja lapsiin kohdistuvien väkivalta- ja
seksuaalirikosten tutkintaan
ISBN (verkkojulkaisu) 978-952-7267-20-2
Käsikirja verkossa: <https://poliisi.fi/seksuaalirikokset>
Paino: Grano Oy
Helsinki 2022

SISÄLLYS

1. KÄSIKIRJAN TEHTÄVÄ, TAVOITE JA SISÄLTÖ	7
2. KÄSITTEET	8

I - OSA: ESITUTKINNAN ALKUTOIMET

3. LAPSEN ETU ESITUTKINNASSA JA RIKOSPROSESSISSA	13
4. LAPSIIN KOHDISTUVIEN SEKSUAALI- JA VÄKIVALTARIKOSTEN IKÄRAJAT	14
5. LAPSIIN KOHDISTUVIEN SEKSUAALIRIKOSTEN KÄSITTEISTÖ	16
5.1. Käsitteitä perusteluineen	16
5.2. Huoneentaulu: Termit jaoteltuna	21
6. ILMOITUS POLIISILLE LAPSEEN KOHDISTUNEESTA RIKOKSESTA	22
7. ESISELVITYSILMOITUS LAPSIIN KOHDISTUNEISSA RIKOKSISSA	24
8. SYYTTÄJÄLLE TEHTÄVÄ ENNAKKOILMOITUS	26
9. LASTA-SEULA-MALLI LAPSIRIKOSTUTKINNASSA	27
9.1. Alkutoimet	27
9.2. LASTA-lomake ja sen käyttö	28
9.3. LASTA-seula-palaveri	29
9.4. Poliisin päätös asiassa	29
9.5. Esitutkinta	30
9.6. Syyteharkinta ja tuomioistuinkäsittely	30
9.7. LASTA-lomake esitutkintapöytäkirjassa ja lomakkeen arkistointi	30
9.8. LASTA-seula-mallin tiedonvaihtoon liittyvät säännökset	31
9.9. Poliisi	31
9.10. Sosiaaliviranomaiset	32
9.11. Terveystuho	33
9.12. Lastensuojelulain 25 §:n ilmoitusvelvollisuus poliisille	33
9.13. Laki lapseen kohdistuneen seksuaali- ja pahoinpitelyrikoksen selvittämisen järjestämisestä	34

II - OSA: ESITUTKINTA

10. LAPSIRIKOSTUTKINNAN MUISTILISTA/TUTKINTASUUNNITELMA	35
11. LAPSIRIKOSTUTKINNAN ASIANOSAISET	36
11.1. Asianomistaja	36
11.2. Lapsen huoltajat	36
11.3. Avustajat – oikeudenkäyntiavustajat ja puolustajat	37
12. EDUNVALVONTA RIKOSASIASSA	39
12.1. Puhevallan käyttäminen rikosasioissa	39
12.2. Edellytykset rikosasian edunvalvojan määräämiseksi	39
12.3. Rikosasian tahot, joille rikosasian edunvalvoja voidaan määrätä	40
12.4. Rikosasian edunvalvojan hakemus ja hakemisen ajankohta	41
12.5. On syytä epäillä -kynnys ja puhevallan käyttäminen rikosasioissa	41

12.6. Huoltajien kuuleminen rikosasian edunvalvojan hakemuksesta	42
12.7. Väliaikaisen rikosasian edunvalvojan määräämisen perustelut	43
12.8. Edunvalvojan määräämistä koskevan hakemuksen käsittelyn julkisuus	43
12.9. Ratkaisu rikosasian tutkinnan päättämisestä ja lapsen etu	44
12.10. Rikosasian edunvalvojan pääasialliset tehtävät	45
12.11. Rikosasian edunvalvonnan prosessista yleisesti	45
12.12. Rikosasian edunvalvojan hoitaminen Tandem-mallilla	46
12.13. Rikosasian edunvalvonnan koordinointi – ns. Kaakkois-Suomen malli	46
12.14. Oikeussuojakeinot lapsen edun valvomiseksi	47
13. TUTKINTA-APUPYYNTÖ TOISELLE POLIISIYKSIKÖLLE LAPSIRIKOSTUTKINNASSA	48
14. ESITYS ESITUTKINNAN RAJOITTAMISESTA LAPSEN OLLESSA ASIANOMISTAJANA	50
14.1. Malli esitutkinnan rajoittamisesityksen eri osioista ja mallin tavoitteet	50
14.2. Soveltuvan rajoittamisperusteen valinta	50
14.3. Lyhyt teonkuvaus	52
14.4. Tutkittavan asian käsittelyn kulku	52
14.5. Muiden viranomaisten tiedot ja toimenpiteet	53
14.6. Tärkeä yleinen tai yksityinen etu	53
14.7. Lapsen etu suhteessa asiaan kokonaisuudessaan	56
14.8. Huoneentaulu: Malli lapseen kohdistuneen rikoksen esitutkinnan rajoittamisesta	58
15. SOVITTELUN SOVELTUVUUS LAPSIIN KOHDISTUVIIN PAHOINPITELYRIKOKSIIN	60
16. TYÖHYVINVOINNIN PORRASMALLI LAPSIIN KOHDISTUVIEN RIKOSTEN TUTKINNASSA	62
16.1. Huoneentaulu: Työhyvinvoinnin portaat lapsirikostutkinnassa	65

III - OSA: VERKKOVÄLITTEINEN LAPSIIN KOHDISTUNUT SEKSUAALIVÄKIVALTA

17. VERKKOVÄLITTEISET LAPSIIN KOHDISTUVAT SEKSUAALIRIKOKSET	66
17.1. Tekomuodot ja rikosnimikkeet	67
17.2. Ilmoitusten kirjaaminen	68
17.3. Tiedonsaantipyynnöt ja tiedustelut	69
17.4. Tietotekninen tutkinta	69
17.5. Lapseen kohdistuvaa seksuaaliväkivaltaa todistava kuvamateriaali (CSAM) ...	70
17.6. Lapseen kohdistuvaa seksuaaliväkivaltaa todistavan materiaalin luokittelu ...	71

IV - OSA: LAPSEN KUULUSTELU

18. LAPSEN KUULUSTELU ESITUTKINNASSA	74
18.1. Valmistautuminen lapsen kuulusteluun: esitiedot ja hypoteesit	74
18.2. Lapsen kuulustelu	75
18.3. NICHD runko lapsen kuulustelussa tai haastattelussa	79
18.4. Kysymystyytit ja kysymysten vaikutus lapsen kertomukseen	80
18.5. Huoltajien informointi ja läsnäolo kuulustelussa	82

18.6. Lapsen kuulustelutilat	83
18.7. Lapsen kuulustelu poliisin tilojen ulkopuolella	84
18.8. Lapsen kuljettaminen kuulusteluun	84
19. VASTAKUULUSTELUMAHDOLLISUUS ELI KONTRADIKTORINEN PERIAATE	86
19.1. Lainsäädäntö	86
19.2. Avustajan merkitys rikoksesta epäillylle lapsirikostutkinnassa	87
19.3. Vastakuulustelumahdollisuuden kirjaaminen	88
19.4. Epäillyn kysymysten esittäminen	88
19.5. Huoneentaulu: Muistettavaa kontradiktorisesta periaatteesta	89
 V - OSA: MONIALAINEN YHTEISTYÖ	
20. YLIOPISTOLLISEN SAIRAALAN LASTEN JA NUORTEN OIKEUSPSYKOLOGIAN TAI -PSYKIATRIAN YKSIKKÖ	90
20.1. Yksiköiden poliisille tarjoamat palvelut	91
20.2. Virka-apupyynnön laatiminen yksiköille	91
21. HAITANARVIOINTI LAPSEEN KOHDISTUVASSA SEKSUAALI- TAI VÄKIVALTARIKOKSESSA	93
21.1. Yleislausunto haitanarviosta tutkittuun tietoon perustuen	94
21.2. Lausunto haitasta rikoksen uhrille yksittäisessä rikostapauksessa	94
22. SOMAATTISET TUTKIMUKSET LAPSEEN KOHDISTUNEESSA RIKOSEPÄILYSSÄ	95
22.1. Huoneentaulu: Lisätietoa lapsen huoltajalle somaattisista tutkimuksista	97
22.2. Somaattisten tutkimusten ja lääkärinlausunnon pyytäminen	98
23. HOITOPOLKU JA HOITONOHJAUS	100
23.1. Lapsen ja perheen hoitoonohjaus	100
23.2. Rikosuhripäivystyksen (RIKU) palveluohjaus	101
23.3. Epäillyn hoitoonohjaus	104
24. KIELIPALVELUT LAPSIRIKOSTUTKINNASSA	107
24.1. Tulkin tilaaminen lapsen kuulusteluun	107
24.2. Huoneentaulu: Tulkin tilaaminen lapsen kuulusteluun	109
24.3. Ohjeita poliisille tulkkiavusteiseen työskentelyyn lasten kuulusteluissa	110
24.4. Lapsen kuulustelun litterointi	112
24.5. Käännöspalvelut lapsirikostutkinnassa	113

VI - OSA: HAAVOITTUVASSA ASEMASSA OLEVIA ERITYISRYHMIÄ

25. VAUVAT JA PIENET LAPSET	115
25.1. Vauvan ravistelu	115
25.2. Pikkulapset	116
25.3. Miten poliisin tulee toimia	117
25.4. Viranomaisyhteistyö	117
26. SATEENKAARINUORET ESITUTKINNASSA	119

27. KEHITYSVAMMAISET JA AUTISTISET LAPSET RIKOSPROSESSISSA	123
27.1. Kansainväliset sopimukset	123
27.2. Kehitysvammaisuuden määrittelyä	123
27.3. Kehitysvammaiset esitutkinnassa	125
27.4. Autismikirjon lapsen kohtaaminen	126
28. IHMISKAUPPA JA IHMISKAUPAN AUTTAMISJÄRJESTELMÄ LAPSIIN KOHDISTUVAN RIKOKSEN OSALTA	128
28.1. Ihmiskaupan tyypit	128
28.2. Kysymyksiä ihmiskaupan uhriksi joutuneen lapsen tai nuoren tunnistamiseksi	129
28.3. Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä	130
28.4. Huoneentaulu: Ihmiskaupan auttamisjärjestelmä ja lapsi	131
29. KUNNIAAN LIITTYVÄ VÄKIVALTA	132
29.1. Huoneentaulu: Epäily kunniaan liittyvästä väkivallasta	133
29.2. Kysymyspatteristo asianomistajan kuulustelun tueksi kunniaan liittyvässä väkivallassa	134
30. TYTTÖJEN JA NAISTEN SUKUELINTEN SILPOMINEN, FGM	135
30.1. Huoneentaulu: Epäily tytön silpomisuhasta	136
31. KARANNUT, KADONNUT VAI KAAPATTU LAPSI	137
31.1. Karannut tai pakoileva lapsi	137
31.2. Kadonnut lapsi	137
31.3. Kaapattu lapsi / Lapsikaappaus	138

LIITTEET

LIITE 1: ILMOITUS POLIISILLE LAPSEEN KOHDISTUNEESTA RIKOKSESTA	140
LIITE 2: LAPSIRIKOSTUTKINNAN MUISTILISTA	144
LIITE 3: HAKEMUS EDUNVALVOJAN MÄÄRÄÄMISEKSI	147
LIITE 4: HAKEMUS VÄLIAIKAISEN EDUNVALVOJAN MÄÄRÄÄMISEKSI	149
LIITE 5: RIKOSUHRIPÄIVYSTYKSEN PROSESSIKAAVIOT	152
LIITE 6: MALLI VIRKA-APUPYYNNÖSTÄ NS. JÄRJESTÄMISLAIN PERUSTEELLA	154
LIITE 7: LASTA-SEULA-MALLIN PROSESSI	156
LIITE 8: KÄSIKIRJAN KIRJOITTAJAT	157

1. KÄSIKIRJAN TEHTÄVÄ, TAVOITE JA SISÄLTÖ

Lapsiin kohdistuvien rikosten tutkinta on vaativaa esitutkintaa, joka edellyttää erikoisosaamista. Tämän käsikirjan tehtävänä on toimia lapsiin kohdistuvien väkivalta- ja seksuaalirikosten tutkinnan kokoavana käsikirjana, johon on koottu tietoa esitutkinnan toimenpiteistä poliisille. Käsikirjaa voivat hyödyntää niin tutkijat kuin tutkinnanjohtajat. Käsikirja on hyödyllinen myös opetusmateriaalina.

Käsikirjan tavoitteena on tukea laadukasta esitutkintaa, jossa huomioidaan sidosryhmäyhteistyö ja lapsen etu. Yhtenäiset menettelytavat jouduttavat esitutkintaa ja edistävät oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutumista. Käsikirjassa on huomioitu laajasti moniviranomaisyhteistyö, jonka merkitys on suuri lapsiin kohdistuvien rikosten tutkinnassa. Lapsen edun huomioiminen edellyttää kokonaiskuvan hahmottamista, mikä onnistuu vain monialaisella yhteistyöllä.

Käsikirja ei korvaa olemassa olevia virallisia Poliisihallituksen ohjeita ja määräyksiä. Käsikirjan tarkoituksena on täydentää niitä konkreettisilla toimintaohjeilla. Käsikirjan liitteenä 2 oleva lapsirikostutkinnan muistilista toimii käsikirjassa esiteltyjen teemojen kokoavana dokumenttina. Käsikirjaa voi hyödyntää myös luku kerrallaan tutkintatarpeiden mukaan.

Käsikirjassa on kuusi eri osaa. Osissa yksi–viisi käsitellään poliisin esitutkintaan liittyviä asioita. Osa kuusi koostuu haavoittuvassa asemassa olevien ryhmien ja ilmiöiden yleisesittelystä. Esitutkintaviranomaisten tietoisuutta ja sensitiivistä työtettä pyritään kehittämään eri ammattilaisten kirjoittamilla monipuolisilla teksteillä huomioiden haavoittuvassa asemassa olevat osalliset.

Käsikirjan ovat toimittaneet Poliisihallituksessa Barnahus-hankkeen poliisiasiantuntijat ylikomisario Miia Lehtinen ja ylikonstaapeli Maria Rossi. He ovat myös kirjoittaneet useita lukuja. Osa luvuista on laadittu yhteistyössä hankkeen erikoissyyttäjien Yrjö Reenilän ja Pia Mäenpään kanssa. Tekstien laatijoina ja tarkastajina ovat toimineet Barnahus-hankkeen asiantuntijat, erityisesti hankkeen ydintiimi. Käsikirjan eri lukuja ovat kirjoittaneet useat ammattilaiset poliisista, Poliisiammattikorkeakoulusta, yliopistollisista sairaaloista, muista viranomaisista ja kolmannelta sektorilta. Lukujen kirjoittajat on mainittu käsikirjan liitteessä 8.

Barnahus-hankkeen tavoitteena on lapseen kohdistuneiden seksuaali- ja väkivaltarikosten rikosprosessin kehittäminen moniviranomaisyhteistyö huomioiden. Tämän vuoksi käsikirjassa keskitytään lähtökohtaisesti lapseen väkivalta- tai seksuaalirikoksen uhrina. Käsikirjan muuamissa osioissa huomioidaan kuitenkin myös lapsi epäillyn asemassa.

Tästä käsikirjasta on painettu käsikirja Suomeksi 16.11.2021. Tämä painos on päivitetty versio käsikirjasta.

2. KÄSITTEET

Tähän lukuun on avattu yleisimpiä käsikirjassa esiintyviä käsitteitä. Asioita ja käsitteitä avataan tarkemmin niitä koskevissa alaluvuissa.

Autismikirjo

Autismikirjo on käsite, jonka alle mahtuu monenkirjava joukko lapsia. Autismikirjoa esiintyy samanaikaisesti muiden neuropsykiatristen vaikeuksien kanssa, myös kehitysvamman kanssa. Lähtökohtaisesti autismikirjon häiriö ei ole kuitenkaan merkki henkilön älykkyydestä ja kehitystasosta, vaan sillä viitataan ennemminkin yksilön kykyyn kommunikoida ja toimia vuorovaikutuksessa muiden kanssa sekä tapaan hahmottaa maailmaa.

Barnahus-hanke

Barnahus-hankkeessa tehostetaan lapsiin kohdistuvien väkivalta- ja seksuaalirikosten tutkintaprosesseja sekä rikoksen kokeneiden lasten tukea ja hoitoa. Suuntaviivana toimivat eurooppalaiset Barnahus-standardit, jotka korostavat lapseen kohdistuvaa väkivaltaa sekä rikoksena että kokemuksena, joka vaatii suojelua, tukea ja usein myös hoitoa.

Barnahus (islannin kielen sana, joka tarkoittaa ”lastentaloa”) on johtava lapsiystävällinen, monialaisen viranomaisyhteistyön malli väkivallan uhriksi tai todistajaksi joutuneiden lasten auttamiseksi. Barnahusin tarkoituksena on tarjota jokaiselle lapselle koordinoitusti ja tehokkaasti apua ja ehkäistä uudelleen traumatisoituminen tutkinnan ja oikeudenkäynnin aikana.

CAM, CSAM, CSEM

Child Abuse Material, Child Sexual Abuse Material, Child Sexual Exploitation Material, lapsiin kohdistuvaa seksuaaliväkivaltaa todistava kuvamateriaali.

CAM-VID

Child Abuse Material Victim Identification, lapsiin kohdistuvaa seksuaaliväkivaltaa todistavan kuvamateriaalin uhrintunnistustoiminta. Suomen poliisissa ei tällä hetkellä järjestelmällisesti tehdä uhrintunnistusta CSAM-materiaalista.

CSE

Child Sexual Exploitation, lapseen kohdistuva seksuaaliväkivalta. Kansainvälisesti käytetty kattava termi, joka pitää sisällään kaikki lapsiin kohdistuvan seksuaalisen hyväksikäytön ja väkivallan muodot.

CSE-tiimi

Child Sexual Exploitation (CSE) -tiimi, lasten seksuaalisen hyväksikäytön torjunnan tiimi Keskusrikospoliisin tiedusteluyksikössä. Tiimi toimii Suomen kansallisena ja kansainvälisenä yhteyspisteenä lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten osalta.

ENU

Europol National Unit, Europolin kansallinen yhteyspiste. Sijaitsee Suomessa Keskusrikospoliisin viestiliikennekeskuksessa (VLK).

Esitutkinnan rajoittaminen

Pääsäännön mukaan viranomaisen on tutkittava rikos, kun sille tehdyn ilmoituksen perusteella tai muuten on syytä epäillä, että rikos on tehty (ETL 3:3.1). Syyttäjä voi kuitenkin poikkeuksellisesti tutkinnanjohtajan esityksestä päättää, ettei esitutkintaa toimiteta tai että se lopetetaan. Tässä tilanteessa puhutaan esitutkinnan rajoittamisesta.

Europol

Euroopan unionin lainvalvontayhteistyövirasto on EU:n lainvalvontavirasto, jonka tehtävänä on parantaa Euroopan turvallisuutta ja lainvalvontaviranomaisia EU-maissa. Europol avustaa EU-maita vakavan kansainvälisen ja terrorismin torjunnassa.

Haitanarvio

Lapsiin kohdistuneessa seksuaalirikoksessa, kuten lapsen seksuaalisessa hyväksikäytössä on yhtenä tunnusmerkistökijänä teon luonne, joka on omiaan vahingoittamaan lapsen kehitystä. Tämän tunnusmerkistökijän osoittaminen edellyttää yleensä asiantuntijalausannon hankkimista teon luonteesta ja vaikutuksista lapsen kehitykselle. Tunnusmerkistön täyttymisen lisäksi asiassa on osoitettava lapselle aiheutuneen haitan määrä ja sisältö.

Harjoitushaastattelu

Harjoitushaastattelun keskeinen tavoite on saada lapsi tai nuori tottumaan sen kaltaiseen kommunikointiin, jota rikosprosessin selvittelyhaastattelu edellyttää, eli siihen, että haastateltava itse tuottaa mahdollisimman paljon tietoa vastauksena avoimiin kysymyksiin. Alussa monet haastateltavat, iästä riippumatta, jännittävät tilannetta, mikä tyypillisesti johtaa niukkoihin vastauksiin. Jännitys itsessään myös vaikeuttaa mieleen palauttamista.

Hoitopolku

Lapsella ja perheellä on usein tarve psykososiaaliselle tuelle jo esitutkinnan aikana. Poliisin tulee varmistaa yhteistyössä sosiaalitoimen, mahdollisen hoitotahon ja perheen kanssa, että lapsi ohjautuu tarvittavan psykososiaalisen tuen palveluihin, tai jos lapsella on jo olemassa hoitokontakti, että hoito jatkuu siellä. Esitutkinnan ei tule olla este psykososiaalisen tuen / hoidon aloittamiselle tai jatkamiselle.

Hypoteesit eli vaihtoehtoiset selitykset

Hypoteeseilla pyritään vastaamaan kysymykseen siitä, voidaanko poissulkea muita selittäviä tekijöitä epäilyn taustalla. Tutkimuksista ja käytännön työkokemuksista tiedetään, että joskus epäily lapseen kohdistuneesta rikoksesta ei saa tukea, vaan epäily johtuu muusta.

ICSE

Interpol Child Sexual Exploitation database, Interpolin ylläpitämä lainvalvontaviranomaisten tietokanta lapsiin kohdistuvaa seksuaaliväkivaltaa esittävästä, poliisin takavarikoimasta kuvamateriaalista.

ICT-tutkinta

Information and communication technology (ICT) tai IT Internet technology (IT) -yksikkö, tietoteknisen tutkinnan yksikkö poliisissa. Yksiköissä työskenteleviä siviili- tai poliisitaustaisia henkilöitä kutsutaan ICT-, IT- tai teknisiksi tutkijoiksi. IT-yksiköiden tehtävänä on mm. avustaa takista tutkintaa kotietsinnällä teknisen todistusaineiston turvallisessa taltioinnissa, suorittaa laite-etsintää, taltioida jäljentämällä tietoteknisten laitteiden tai laitteistojen sisältöä esitutkintaa varten ja kirjoittaa raportteja tietoteknisestä tutkinnasta.

ISP-toiminto, Keskusrikospoliisi

Internet Service Provide (ISP)-toiminto, palveluntarjoajatoiminto Keskusrikospoliisissa toimittaa kootusti Suomen poliisin tietopyynnöt ulkomaisille palveluntarjoajille. Lapsiin kohdistuvaan seksuaaliväkivaltaan liittyvät pyynnöt on keskitetty Keskusrikospoliisin CSE-tiimiin.

Kaapattu lapsi (lapsikaappaus)

Alle 16-vuotias lapsi, joka on viety pois pysyvästä asuinpaikkavaltioistaan tai jätetty sieltä palauttamatta esimerkiksi tapaamisoikeuden jälkeen ilman huoltajan suostumusta. Lapsi on viety huoltajan käyttäessä tosiasiallisia huoltajan oikeuksiaan.

Kadonnut lapsi

Kadonneella henkilöllä tarkoitetaan eksynnyttä tai muuten kuin omasta tahdostaan tietymättömissä olevaa henkilöä, jonka voidaan epäillä joutuneen onnettomuuden uhriksi tai muuten hengen tai terveyden vaaraan. Kadonneen henkilön etsintä on poliisin perustehtävä, jossa toimenpiteisiin tulee ryhtyä viipymättä. Poliisi suorittaa aktiivista etsintää ja tutkintaa kadonneen löytämiseksi, jos henkilön tiedetään olevan kyvytön huolehtimaan itsestään (lapsi, vanhus, sairas henkilö).

Karannut / pakoileva lapsi

Pakoilevalla tai karanneella lapsella tarkoitetaan alle 18-vuotiasta henkilöä, joka on poistunut luvatta sellaisesta paikasta, jossa hänen tulisi olla tai jättänyt palaamatta tällaiseen paikkaan. Karannut lapsi voi myös vältellä tavoittamista ja voi omalla toiminnallaan vaikeuttaa tai muutoin hankaloittaa häntä etsivien tai tavoittelevien henkilöiden toimia.

Kehitysvammaisuus

Älyllinen kehitysvammaisuus on tila, jossa mielen kehitys on estynyt tai epätäydellinen. Heikosti kehittyneitä ovat erityisesti kehitysiässä ilmaantuvat taidot eli yleiseen älykkyytasoon vaikuttavat älylliset, kielelliset, motoriset ja sosiaaliset kyvyt. Älylliseen kehitysvammaisuuteen saattaa liittyä tai olla liittymättä mitä tahansa muita henkisiä tai ruumiillisia häiriöitä.

Kunniaan liittyvä väkivalta

Prosessimaista, tyttöihin ja naisiin kohdistuvaa väkivaltaa, jossa perhe, suku tai yhteisö kontrolloi uhria kielteisesti. Tekijät syyttävät uhria normien vastaisesta käytöksestä ja selittävät väkivaltaa kunnian suojelemisella.

Kääntäminen, käännättäminen ja tulkkaus

Kääntämisellä tarkoitetaan kirjallisen aineiston sisältämän tiedon muuttamista erikieliseen muotoon suullisesti tai kirjallisesti. *Käännättäminen* on kirjallisen tai suullisen kääntämisen palvelujen tilaamista. *Tulkkauksella* tarkoitetaan suullisten lausumien välittämistä kieleltä toiselle.

Lapsen haastattelu

Poliisi voi pyytää tarvittaessa yliopistollisten sairaaloiden lasten ja nuorten oikeuspsykologian ja -psykiatrian yksiköiltä virka-apua lapsen kuulustelemiseksi järjestämislakiin perustuen (2008/1009). Yksiköiden henkilökunta käyttää lapsen kuulustelusta termiä lapsen haastattelu.

Lapsen kuulustelu

Poliisin käyttämä termi alle 18-vuotiaan lapsen kuulustelemisesta esitutkintalakiin perustuen on lapsen kuulustelu.

LASTA-lomake

Poliisille toimitettava lomake, johon on koostettu rikosepäilyssä tarvittavat lapsen taustatiedot sosiaalitoimesta ja terveydenhuollosta. Lisäksi lomakkeeseen kirjataan soveltuvin osin näkyviin viranomaisten kesken sovitut jatkotoimet. Lomaketta käsitellään myös LASTA-seula-palaverissa. Lomake toimii systemaattisesti kerätyn tiedon alustana, jonka perusteella tehdään päätökset jatkotoimenpiteistä.

LASTA-seula

Monialaisen yhteistyön malli, jossa lapsen ja perheen tilannetta arvioidaan monialaisesti poliisin, syyttäjän, sosiaaliviranomaisen ja terveystietojen (taustatiedot) toimesta. Malli palvelee paitsi esitutkintaa, myös lapsen tilanteen kokonaisarviointia laajasti sekä rikoksen ehkäisyä, että lapsen suojaamisen, turvallisuuden ja hoidon näkökulmasta.

Litterointi

Litterointi on ääni- tai videotallenteelta kuuluvan puheen puhtaaksikirjoittamista tekstimuotoon. Litterointi voidaan tehdä kahdella eri tavalla; tallenne voidaan litteroida kokonaan tai vain tarvittavilta osin. Rikosprosessissa litterointia käytetään oikeudenkäyntiaineiston tukena. Lapsiin kohdistuvien rikosten esitutkinnassa tehdyt lasten tai nuorten videokuulustelut tai haastattelut tulee litteroida kokonaisuudessaan.

NCMEC

National Centre of Missing and Exploited Children, USA. Yhdysvalloissa toimiva yksityinen, voittoa tuottamaton lastensuojelukeskus. NCMEC:ssä on toiminut vuodesta 1998 Yhdysvaltojen CyberTipline, vinkkitoiminto, johon sekä kansalaiset että Yhdysvalloissa toimivat internetin palveluntarjoajat ilmoittavat palveluissaan epäillyistä lapsiin kohdistuvista seksuaalirikoksista tai niihin liittyvästä kuvamateriaalista. Vuoden 2020 aikana keskus vastaanotti 21,7 miljoonaa vihjettä. NCMEC toimitti Suomeen vuonna 2020 4419 yksittäistä tapausta koskevaa raporttia, vuonna 2019 luku oli 4850.

NCB Helsinki

National Central Bureau Helsinki, Interpolin kansallinen yhteyspiste Suomessa. Sijaitsee Suomessa Keskusrikospoliisin tiedusteluyksikön viestiliikennekeskuksessa (VLK).

NICHD-runko

National Institute of Child Health and Human Development (NICHD) -runko on tieteellisesti tutkittuun tietoon pohjautuva työkalu lapsen haastattelua tai kuulustelua varten. USA:ssa kehitetty runko ohjeistaa lapsia haastattelevia ammattilaisia välttämään johdattelua ja maksimoimaan lasten antamaa tietoa haastatteluissa.

Posttraumatyöpaja

Poliisihallinnon sisäinen työpaja, jossa pysähdytään kohtaamaan mielenterveyden ammattilaisten kanssa kunkin osallistujan traumaattisia kokemuksia psykoterapeuttisin menetelmin, vertaistuen avulla ja psykoedukativisten luentojen kautta. Tulossyynä voi olla esimerkiksi yksittäinen tapaus tai työvuosien varrelta kumuloitunut taakka.

Rikosten esikäsittely

Ennen esitutinnan aloittamista tehtävää selvittämistä siitä, onko asiassa syytä aloittaa esitutkinta sekä välittömästi esitutinnan aloittamisen jälkeen tehtäviä erinäisiä toimenpiteitä.

Rikosten esiselvittely

Esitutkintalain (805/2011) 3 luvun 3 §:n 2 ja 3 momentin mukaisesti sellaisen tarpeellisen lisätiedon hankkimista, joka mahdollistaa esitutinnan aloittamisharkinnan. Rikosten esiselvittely on merkittävä osa esikäsittelytoimintaa.

Sateenkaarinuori

Sateenkaarinuorilla tarkoitetaan seksuaali- ja/tai sukupuolivähemmistöihin kuuluvia nuoria.

Seksuaalivähemmistö

Seksuaalivähemmistöihin kuuluvat ihmiset, joiden seksuaalinen suuntautuminen on muu kuin hetero, mm. homot, lesbot, bi- ja panseksuaalit sekä aseksuaalit.

SIENA

Secure Information Exchange Network Application, Europolin tarjoama turvallinen viestinvaihtokanava viranomaisviestintään. Käyttöoikeuksia on Keskusrikospoliisissa ja paikallispoliisin yksiköissä.

Somaattinen tutkimus

Somaattisella tutkimuksella eli fyysisellä lääkärintarkastuksella tarkoitetaan lapsen kehon tutkimista mahdollisten rikoksella aiheutettujen vammojen toteamiseksi ja näytteiden taltioimiseksi.

Sovitteluprosessi

Prosessi, jossa uhri ja rikoksentekijä ja soveltuvin osin kuka tahansa muu henkilö tai yhteisön jäsen, johon rikos on vaikuttanut, osallistuvat yhdessä aktiivisesti rikokseen liittyvien asioiden ratkaisemiseksi yleensä sovittelijan avustuksella. Sovitteluprosessi voi koostua välimiesmenetelystä, sovittelusta, neuvottelusta ja ns. puhepiireistä.

Sovittelusopimus

Sovitteluprosessissa saavutettu sopimus. Sovittelusopimukseen voi sisältyä esimerkiksi vahingonkorvausta, omaisuuden palauttamista tai yhdyskuntapalvelua, jonka tavoitteena on yksilöllisten ja yhteisöllisten tarpeiden tyydyttäminen ja osapuolten vastuiden määrittäminen sekä uhrin ja rikoksentekijän uudelleensopeuttaminen yhteisöön.

Sukupuolivähemmistö

Sukupuolivähemmistöt on kattokäsite, jolla viitataan henkilöihin, jotka eivät koe syntymässä määriteltyä sukupuolta omakseen tai joiden sukupuoli, sen ilmaisu ja kokemus eivät kaikin tai jollain tavoin vastaa normatiivisia käsityksiä sukupuolesta ja jotka itse määrittelevät kuuluvansa johonkin sukupuolivähemmistöön, kuten transsukupuoliset, transvestiitit, muunsukupuoliset tai intersukupuoliset.

Tandem-malli

Tandem-malliksi kutsutussa toiminnassa rikosasian edunvalvojaksi lapselle määrätään usein sosiaalialan koulutuksen ja kokemuksen omaava henkilö, joka toimii yhteistyössä oikeusavustajan kanssa. Esitutkintalain (ETL) 4 luvun 8 §:n mukaan tuomioistuimen on määrättävä lapselle edunvalvoja esitutkintaa varten, jos on perusteltu syy olettaa, ettei huoltaja tai muu laillinen edustaja voi puolueettomasti valvoa lapsen etua ja jos se ei ole selvästi tarpeetonta.

Tutkinta-apu

Tutkinta-apu rikostutkinnassa tai tutkinta-apu esitutkinnassa ovat termit, joita käytetään tutkinnassa annettavasta työvoima-avusta. Tutkinta-apua rikostutkinnassa pyydettyä pyydettyvät toimenpiteet tulee kirjata Kameleon-lomakkeelle **tutkinta-apupyynnö**, joka löytyy poliisin Kameleon-lomakkeistosta asiakirjaluokan virka-apupyynnöt alta.

Tyttöjen ja naisten sukuelinten silpominen

Female Genital Mutilation (FGM), tyttöjen tai naisten ulkoisten sukuelinten osittainen poistaminen tai muu vahingoittaminen ilman lääketieteellistä syytä. Tämän hetkisen rikoslain mukaan teko täyttää törkeän pahoinpitelyn tunnusmerkistön.

Virka-apu järjestämislain perusteella

Lasten oikeuspsykologian ja -psykiatrian yksiköiden toiminta perustuu lakiin lapseen kohdistuneen seksuaali- ja pahoinpitelyrikoksen selvittämisen järjestämisestä (1009/2008). Lain mukaan yksiköt antavat virka-apua poliisille, syyttäjälle ja tuomioistuimille lapseen kohdistuneiden seksuaali- ja väkivaltarikosepäilyjen selvittämiseksi ja haitan arvioimiseksi. Valtio korvaa edellä mainittuun toimintaan liittyvät kustannukset.

VLK, Keskusrikospoliisi

Suomen poliisin viestiliikennekeskus, avoinna 24/7. Kansainvälisen viranomaistiedonvaihdon keskus Suomessa.

I - OSA: ESITUTKINNAN ALKUTOIMET

3. LAPSEN ETU ESITUTKINNASSA JA RIKOSPROSESSISSA

YK:n yleissopimuksessa lapsen oikeuksista (LOS) 3 artiklassa todetaan, että kaikissa julkisen ja yksityisen sosiaalihuollon, tuomioistuinten, hallintoviranomaisten tai lainsäädäntöelimien toimissa, jotka koskevat lapsia, on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu.

Lapsen oikeuksien sopimuksessa lapsen etu on kolmitasoinen.

1. Kyse on suoraan sovellettavasta oikeudesta, jonka toteutumista voidaan vaatia tuomioistuimessa.
2. Lapsen etu on oikeusperiaate, jonka avulla voidaan tulkita avoimia säännöksiä.
3. Lapsen etu on menettelysääntö, jonka mukaan lapsen etu on otettava huomioon ratkaisuperusteena.

Suomen Perustuslain 2 luvun 6 § turvataan lapsen oikeus tulla kohdelluksi tasa-arvoisesti ja oikeus vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystään vastaavasti. Varsinaisesti lapsen etuun ei perustuslaissa viitata.

Lastensuojelulaki korostaa lähinnä vain lastensuojelullista näkökulmaa lapsen etuun. Jos rikosprosessissa on mukana lapsi, on menettelytavoissa kiinnitettävä kuitenkin erityistä huomiota siihen, että esitutkinta ja oikeudenkäynti järjestetään niin, etteivät ne aiheuta lapselle vahinkoa tai loukkaa lapsen oikeusturvaa, eli lapsen edun mukaisesti. (POL-2019-34669 23.12.2019.)

Rikosprosessissa päätavoite on rikoksen selvittäminen, mutta lapsen etu tulee huomioida. Rikosprosessissa on erilaisia tavoitteita ja oikeuksia, joiden toteutumisesta pitää huolehtia, vaikka ne olisivatkin osin ristiriitaisia. Kyse on erilaisten oikeuksien punninnasta eli intressiverailusta. Eri oikeudet ovat sovittavissa aina tapauskohtaisesti. Asiaan vaikuttavat mm. rikosepäilyn vakavuus, selvittämisintressi ja lapseen kohdistuvissa rikosepäilyissä lapsen etu.

Lapsen etu on oikeus tulla kuulluksi, osallistua rikosprosessiin ja oikeus saada suojaa. Lapsen etu voi olla myös se, ettei rikosprosessia ole tarkoituksenmukaista jatkaa, jos asia tulee muutoin selvitettyksi. On hyvä muistaa, että vaikka rikostapauksessa olisi kysymys vanhempien välisestä huoltoriidasta, tulee tapauksessa huomioida myös rikoksen mahdollisuus.

Lähteet ja lisätietoja:

Poliisihallituksen ohje 2019: Lapsi poliisitoiminnassa ja esitutkinnassa. [POL-2019-34669](#) 23.12.2019.

Elisa Silvennoinen 2020: Lapsen oikeudet ja lapsiasianomistajan rooli esitutkinnassa. Publications of Eastern Finland Dissertations in Social Sciences and Business Studies No 234. Itä-Suomen yliopisto, Joensuu.

Saatavilla: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-61-3617-2> (2.11.2021)

4. LAPSIIN KOHDISTUVIEN SEKSUAALI- JA VÄKIVALTARIKOSTEN IKÄRAJAT

Ikärajojen määritelmät

Tässä käsikirjassa tarkoitetaan käsitteellä lapsi alle 18-vuotiaasta lasta tai nuorta. YK:n lasten oikeuksien yleissopimuksen ensimmäisessä artiklassa määritellään lapseksi jokainen alle 18-vuotias henkilö, ellei lapseen soveltuvien lakien mukaan täysi-ikäisyyttä saavuteta aikaisemmin.

Suomessa täysi-ikäisyys saavutetaan 18-vuotiaana. Laissa holhoustoimesta (442/1999) 2 §:ssä määritellään, että vajaavaltaisella tarkoitetaan alle 18-vuotiaasta henkilöä (alaikäinen). Lastensuojelulain (471/2007) 6 §:n mukaan lapsena pidetään alle 18-vuotiaasta. Laissa lapsen huollostasta ja tapaamisoikeudesta (361/2019) todetaan 3 §:ssä, että lapsen huolto päättyy, kun lapsi täyttää 18 vuotta.

15 vuotta täyttänyt

Rikoslain 3 luvun 4 § mukaan rangaistusvastuun edellytyksenä on, että tekijä on teon hetkellä täyttänyt 15 vuotta ja on syyntakeinen.

Alle 15-vuotiaan tekemäksi epäiltyä tekoa voidaan tutkia kuitenkin esimerkiksi asianomistajan vahingonkorvausoikeuden toteuttamiseksi, lastensuojelutoimenpiteiden tarpeen selvittämiseksi tai muun epäillyn etuun liittyvän selvittämistarpeen vuoksi (ETL 3 luku 5 §).

16 vuotta täyttänyt

Rikoslain 20 luvun lapsen seksuaalisen hyväksikäytön 6 §:ssä ja teon törkeän muodon 7 §:ssä määritellään lapsen seksuaalisen hyväksikäytön täyttymiselle edellytyksenä iän suhteen se, että teko tehdään 16 vuotta nuoremmalle lapselle.

Rikoslain 20 luvun rajoitussäännöksessä 7a § määritellään, ettei lapsen seksuaalisena tai törkeänä hyväksikäyttönä pidetä tekoa, joka ei loukkaa kohteen seksuaalista itsemääräämisoikeutta ja jonka osapuolten iässä sekä henkisessä ja ruumiillisessa kypsytydessä ei ole suurta eroa. Suurta eroa ei ole tarkkoina vuosina tai ikäeron määränä oikeudellisessa kirjallisuudessa, laissa tai lain esitöissä määritelty kuitenkin tarkasti.

Lain esitöissä (HE 282/2010, 105) on todettu, ettei tavoite suojata lasta seksuaaliselta hyväksikäytöltä vaadi rajoittamaan nuorten keskinäisiä sukupuolisuhteita silloin, kun ne eivät sisällä toisen hyväksikäyttämistä. Edellytyksenä on, että suurta eroa ei ole sen enempää iässä kuin kypsytydessäkään. Esityksessä viitataan aiemman lain esitöihin (HE 6/1997, 183), jossa todetaan ikäerosta seuraavasti:

*”Säännöksessä ei ole mainittu, kuinka monen vuoden ikäeroa olisi pidettävä suurena. Tähän on päädytty sen vuoksi, että ikäeron suuruutta on syytä tarkastella **paitsi laskennallisena ikäerona myös suhteessa kummankin osapuolien ikään**. Jos alle 15-vuotias on hyvin lähellä suojaikärajaa, hänen ja hänen kumppaninsa ikäeroa ei voisi pitää suurena, vaikka se olisikin jonkin verran suurempi, kuin silloin, kun kohteena on selvästi alle 15-vuotias ja tekijänä 15-vuotias. Useiden vuosien ikäeroa ei ensiksi mainitussaakaan tapauksessa voida pitää vähäisenä.”*

HE 6/1997:ssa oli esitetty suojaikärajaksi 15 vuotta, mistä johtuu tekstin viittaukset ikärajaan 15 vuotta. Perusteluiden voidaan katsoa muilta osin olevan voimassa, vaikka suojaikäraja on nostettu 16 vuoteen.

16–17-vuotias

Seksuaalista hyväksikäyttöä katsotaan olevan myös 16 vuotta täyttäneeseen, mutta alle 18-vuotiaaseen lapseen kohdistuva seksuaalinen teko, jos tekijä on lapsen vanhempi tai vanhempaan rinnastettavassa asemassa ja asuu lapsen kanssa samassa taloudessa. (RL 20 luku 6§).

Jos tekijä ei asu lapsen kanssa samassa taloudessa tai ole hänen vanhempansa tai tähän rinnasteisessa asemassa, 16 vuotta täyttäneeseen, mutta alle 18-vuotiaaseen kohdistunut teko saattaa täyttää 20 luvun 5 §:n seksuaalisen hyväksikäytön tunnusmerkistön, jos uhri on tekijän määräysvallan tai valvonnan alainen tai muutoin näihin rinnastettavassa alisteisessa suhteessa tekijään nähden, tai jos uhrin kyky päättää itsenäisesti seksuaalisesta käyttäytymisestään on kypsymättömyyden ja osapuolten ikäeron suhteen takia olennaisesti heikompi kuin tekijällä.

18 vuotta täyttänyt

Alle 18-vuotiaalta seksuaalipalvelujen ostaminen tai sen yritys tai alle 18-vuotiaan tarjoamien seksuaalipalvelujen käyttäminen siinäkin tapauksessa, että joku muu on luvannut antaa tai antanut korvauksen palveluista, on kriminalisoitu rikoslain 20 luvun 8a §:ssä. Myös sukupuolisiveellisyyttä loukkaavan, lasta esittävän kuvamateriaalin kriteeriksi ikärajan osalta on rikoslain 17 luvun 18 §:ssä asetettu se, että se esittää 18-vuotta nuorempaa henkilöä, tai henkilöä, jonka ikää ei voida selvittää, mutta jonka on perusteltua syytä olettaa olevan alle 18-vuotias.

Rikoslain 20 luvun 8b §:n lapsen houkutteleva seksuaalisiin tarkoituksiin ikärajat muodostuvat niistä rikoksista, joiden kohteeksi 8b §:n mukaisella teolla pyritään lasta houkuttelemaan. Ensimmäisen momentin teoista ikäraja on joko 16 tai 18 seuraavasti:

- 18 vuoden ikäraja rikoslain 17 luvun 18 §:n 1 momentissa tarkoitetun kuvamateriaalin eli sukupuolisiveellisyyttä loukkaavan lasta esittävän materiaalin valmistamisen osalta
- 16 vuoden suojaikäraja rikoslain 20 luvun 6 tai 7 § lapsen seksuaalinen hyväksikäytön tai sen törkeän tekemuodon tai törkeän lapsenraiskauksen osalta

5. LAPSIIN KOHDISTUVIEN SEKSUAALIRIKOSTEN KÄSITTEISTÖ

Poliisin esitutkinnassa lähtökohtana lapsiin kohdistuvista seksuaalirikoksista käytettävälle käsitteistölle on lainsäädäntö, rikoslain nimikkeet ja tekojen tunnusmerkistö.

Lapsiin kohdistuvat seksuaalirikokset ovat kuitenkin vahvasti tunteita herättävä rikoslaji, joten viranomaisen on tiedostettava eri käsitteistä ja termeistä käytävä yhteiskunnallinen keskustelu. On mietittävä, mitä termejä on missäkin asiayhteydessä asiallista käyttää sen varmistamiseksi, että kaikki osapuolet ymmärtävät, mitä milläkin käsitteellä ja termillä tarkoitetaan. Erityisesti lasten tai nuorten kanssa puhuttaessa on tärkeää miettiä, millä termeillä lapsen kohdistunutta rikosta käsitellään lapsen ikäta- so huomioiden.

Barnahus-hankkeessa on selvitetty lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten käsitteitä THL:n aiemmin julkaiseman väkivaltakäsitteiden sanaston lisäksi. Huoneentaulussa 5.1. on Barnahus-hankkeen sanastotyössä jaotellut käsitteet ja termit. Termit on jaoteltu värikoodilla siten, että vihreät termit ovat suositeltavia. Oransseja termejä käyttäessä tulee varmistua siitä, että käsite on ymmärrettävä asiayhteydessään. Punaisia termejä ei suositella käytettäväksi lainkaan.

Tähän lukuun on koottu tärkeimmät suositeltavat käsitteet ja niiden määritelmät. Kunkin suositeltavan käsitteen alle on kirjattu suositukseen johtaneet perustelut ja esitelty samasta aiheesta käytettyjä muita käsitteitä, niiden määritelmiä tai niistä käytettyjä termejä.

Suosittelavat yläkäsitteet on tummennettu tekstissä ja niihin liittyvät perustelut löytyvät kunkin alaotsikon alta ensimmäisenä. Synonyymina tai rinnakkaisina yläkäsitteen kanssa käytetyt käsitteet on tekstissä kuvattu kursivilla suositeltavan yläkäsitteen määrittelyn jälkeen.

5.1. KÄSITTEITÄ PERUSTELUINEEN

Lapsiin kohdistuva seksuaaliväkivalta (Sexual violence against children)

Lapsiin kohdistuva seksuaaliväkivalta -käsitettä suositellaan ilmiöstä käytettäväksi suomenkieliseksi yläkäsitteeksi. Seksuaaliväkivallassa loukataan henkilön seksuaalista koskemattomuutta ja itsemääräämisoikeutta tahallisesti. Lapsen kohdistuvassa seksuaaliväkivallassa aikuinen käyttää lasta omiin seksuaalisiin tarkoituksiinsa tai tarpeisiinsa. Aikuinen saattaa käyttää valtaa, alistaa tai satuttaa lasta. Käsitteenä seksuaaliväkivalta pitää sisällään niin fyysisiä kuin verkko- välikatteisiäkin tekemuotoja, myös lapsen kohdistuvan seksuaalisen toiminnan kuvaamista, kuvamateriaalin jakamista ja sen levittämistä verkossa. (Greijer & Doek 2016, 19–20, 22–23, Tasa 2020, 31–32).

Käsitettä seksuaaliväkivalta suositellaan käyttämään käsitteen seksuaalinen väkivalta sijasta, sillä rikokseksi tai henkilön itsemääräämisoikeutta loukkaavaksi luettavan teon luonne voi olla seksuaalinen tekijälleen, mutta uhrille se ei ole sitä.

THL:n väkivaltakäsitteiden sanastossa käsitettä lapsiin kohdistuva väkivalta on kuvattu väkivaltana, joka kohdistuu lapsiin siten, että se aiheuttaa tai saattaa aiheuttaa fyysisiä vammoja tai vaarantaa lapsen hyvinvoinnin, turvallisuuden, terveyden tai emotionaalisen kehityksen. (THL 2020, 8.)

Käsitettä seksuaalinen väkivalta ja seksuaaliväkivalta on kuvattu sanastossa väkivaltana, joka ilmenee henkilön seksuaalisen koskemattomuuden tai itsemääräämisoikeuden tahallisena loukkauksena. Termejä seksuaalinen väkivalta ja seksuaaliväkivalta voidaan käyttää toistensa synonyymeina. Molempien termien käytössä on kuitenkin syytä muistaa, että väkivallan kohteen

näkökulmasta ei ole kyse seksuaalisesta teosta tai kokemuksesta. Rikosoikeudellista termiä seksuaalinen hyväksikäyttö ei suositeta käytettäväksi, koska se antaa virheellisen kuvan tässä määritellyn käsitteen sisällöstä. (THL 2020, 9.)

Käsitettä lapsiin kohdistuva seksuaaliväkivalta (Sexual violence against children) on määritelty tarkemmin englanninkielisessä Luxembourg Guidelines-julkaisussa. (Greijer & Doek 2016, 12–16.)

Seuraavaksi luvussa on kuvattu muut synonyymeinä tai lapsiin kohdistuvan seksuaaliväkivalta-ilmiön yläkäsitteinä joskus käytettävät termit tai käsitteet: *lapsiin kohdistuvat seksuaalirikokset*, *lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö* ja *lapsen seksuaalinen kaltoinkohtelu ja riisto*.

Lapsiin kohdistuvat seksuaalirikokset (Sexual crimes against children)

Viranomaistoiminnassa tai rikosprosessiin liittyviin tekemuotoihin viitattaessa yläkäsitteenä voidaan käyttää myös käsitettä lapsiin kohdistuvat seksuaalirikokset. Käsite on yksinkertainen ja selvä, jos kuulijoille rikoksen tunnusmerkistöt ja niiden mukaiset teot ovat tuttuja. Käsitteen yleisempää käyttöä estää kuitenkin

Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö (Child Sexual Abuse)

Käsitettä ei suositella käytettäväksi yläkäsitteenä ilmiöön tai useisiin tekemuotoihin viitattaessa. Termi on käytettävä vain yksittäiseen rikoslain tunnusmerkistön täyttävään tekoon tai pykälään viitattaessa.

Kielitoimiston sanakirjassa hyväksikäyttö -käsitettä selitetään sanoilla hyödyntäminen tai käyttö, erityisesti moraalisesti tuomittavasta hyötymisestä tai muusta sellaisesta toiminnasta. Käsitettä on kritisoitu ennen kaikkea siitä syystä, ettei lapseen kohdistunutta seksuaalirikosta tule kuvata lapsen ”käyttämisenä”. Sanana hyväksikäyttö häivyttää teon kohteen tai uhrin kokemuksen.

THL:n väkivaltakäsitteiden sanastossa alakäsite lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö on kuvattu seuraavasti: Seksuaalinen väkivalta, jossa lasta käytetään häntä vanhemman henkilön seksuaalisiin tarpeisiin tai tarpeeseen alistaa tai satuttaa lasta. Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö on käsitteenä ongelmallinen, koska teot ovat lapsille aina väkivaltaa. Teoissa on erityistä lapsen ja tekijän ikäero sekä lapsen kehitysvaihe. (THL 2020, 9.)

Englanniksi käsitettä lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö (Child Sexual Abuse) on määritelty tarkemmin englanninkielisessä Luxembourg Guidelines-julkaisussa. (Greijer & Doek 2016, 18–23.)

Lapsen seksuaalinen kaltoinkohtelu ja riisto (Child Sexual Exploitation)

Käsitteen käyttämistä yläkäsitteenä ei suositella, sillä se ei kata käsitteenä yhtä laajasti kaikkia tekemuotoja. Kaltoinkohtelu on kielitoimiston sanakirjan mukaan huonoa kohtelua, varsinkin henkistä tai fyysistä väkivaltaa tai laiminlyömistä. Käsite ei kuitenkaan kuvaa lapsiin kohdistuneita tarkoituksellisia tekoja yhtä hyvin kuin nykykielessä ymmärrettävämpi ja selkeä lapsiin kohdistuva seksuaaliväkivalta. Kaltoinkohtelu-termin käyttökontekstiä on kuvattu THL:n väkivaltakäsitteiden sanastossa suomen kielessä väkivalta-termiä rajatummaksi. Kaltoinkohtelua käytetään tilanteissa, joissa väkivalta ilmenee vastuu-, luottamus- tai valtasuhteessa heikommassa asemassa olevaa henkilöä, esim. lasta tai vanhusta kohtaan. Toisaalta kaltoinkohtelu on ainoa yleisesti käytetty käännös väkivaltaa laajemmalle englanninkieliselle termille maltreatment. (THL 2020, 5.)

Englanniksi käsitettä, johon usein kaltoinkohtelu- ja riisto suomennoksella viitataan (Child Sexual Exploitation) on määritelty tarkemmin englanninkielisessä Luxembourg Guidelines-julkaisussa. (Greijer & Doek 2016, 24–28.)

Lapsen houkutteleva seksuaalisiin tarkoituksiin (Solicitation of children for sexual purposes)

Lapsen houkutteleva seksuaalisiin tarkoituksiin on prosessi, jossa aikuinen tarkoituksellisesti houkuttelee lapsen näennäisesti vapaaehtoiseen kanssakäymiseen, tarkoituksenaan kohdistaa lapseen seksuaaliväkivaltaa. Lapsen houkutteleva seksuaalisiin tarkoituksiin on osa laajempaa lapsiin kohdistuvaa seksuaaliväkivalta-ilmiötä.

Lapsen houkutteleva seksuaalisiin tarkoituksiin voi viitata joko pidempiaikaiseen prosessiin, jossa tekijän tavoitteena on luoda tiivis suhde lapsen kanssa, tai houkutteleva voi olla voi olla nopeaa ja suoraa toimintaa, jossa ensikontakti ja tavoiteltu seksuaalinen toiminta tapahtuvat varsin lyhyellä aikavälillä. Digitaalinen ympäristö on tuonut mukanaan uusia tapoja lähestyä lapsia. (Tasa 2020, 32.)

Lapsen houkutteleva seksuaalisiin tarkoituksiin -käsitteellä viitataan Suomessa joko lapsen houkuttelemiseen ilmiönä tai rikoslain yksittäiseen pykälään. Rikoslain pykälän tarkoittama lapsen houkutteleva seksuaalisiin tarkoituksiin ei ole tunnusmerkistön mukaisesti vielä varsinaisesti seksuaalista toimintaa, vaan valmisteluluonteista tekemistä, esimerkiksi lapseen tutustumista ja kontaktin luomista. Tekijällä on tausta-ajatuksena tai pyrkimyksenä seksuaalinen tarve tai toiminta, jota hän pyrkii lapseen kohdistamaan.

Englanniksi käsitettä (Solicitation of children for sexual purposes) on määritelty tarkemmin englanninkielisessä Luxembourg Guidelines-julkaisussa. (Greijer & Doek 2016, 49–52.)

Grooming (Grooming)

Englanninkielinen käännös lapsen houkuttelemisesta seksuaalisiin tarkoituksiin. Kielitoimiston sanakirjan mukaan groomingilla tarkoitetaan lapsen tai nuoren houkuttelemista seksuaaliseen toimintaan. Termiä käytetään varsinkin verkkoviihtelyssä. Grooming on terminä yleistynyt Suomalaisissa, mutta vieraskielinen sana voi aiheuttaa asiaan perehtymättömille edelleen väärinymmärryksiä. Ammattilaisten ja asiantuntijoiden kesken, joille käsite on tuttu, on grooming terminä hyvä ja käytettävä. Englanniksi käsitettä (Grooming) on määritelty tarkemmin englanninkielisessä Luxembourg Guidelines-julkaisussa. (Greijer & Doek 2016, 51–52.)

Lapsen seksuaalinen houkuttelu

Käsitettä ei suositella käytettäväksi. Käsitteellä tai siitä käytetyllä termillä ei haluta korostaa tekemisen seksuaalista luonnetta, vaan toiminnan tarkoitusta tekijän näkökulmasta, aikuisen lapseen kohdistamaa rikollista toimintaa, jolla on seksuaalinen tarkoitus.

Lapsiin kohdistuvaa seksuaaliväkivaltaa todistava materiaali (Child Sexual Abuse Material)

Käsite on valikoitunut pituudestaan huolimatta suositeltavaksi suomenkieliseksi vaihtoehdoksi. Lapsiin kohdistuvaa seksuaaliväkivaltaa todistava materiaali on laitonta kuva- tai videomateriaalia, jossa lapsi on seksuaaliväkivallan kohteena, alaston lapsi esitetään kuvassa seksuaalisella tavalla tai kuvan fokus kohdistuu lapsen genitaalialueeseen. Kuvamateriaali on yleensä tuotettu tyydyttämään aikuisen seksuaalisia tarpeita. (Tasa 2020, 33.)

Kuvamateriaali voi olla muiden tekemä tallenne lapseen kohdistuneesta seksuaaliväkivallasta tai lapsen itsensä kuvaamia seksuaalissävyytteisiä tapahtumia, jotka lapsi on tehnyt joko oma-aloitteisesti tai aikuisen ohjaamana. Kuva- tai videomateriaali voi olla tallennettu lapsen tietämättä tai tietäen myös verkon välityksellä tapahtuneesta niin sanotusta livestreamista eli reaaliaikaisesta videoyhteydestä.

Lapsi voi olla kuvassa tai videossa yksin tai toisen lapsen / toisten lapsien tai aikuisen / aikuisten kanssa. Väärinkäytettynä arkipäiväiset materiaalit lapsista saatetaan liittää pornografisen kuvamateriaalin yhteyteen, arkipäiväisiin kuviin saatetaan liittää seksuaalisia kommentteja tai kuvan fokus suunnata lapsen genitaalialueeseen. (Tasa 2020, 33.)

Englanniksi käsitettä, (Child Sexual Abuse Material/ Child Sexual Exploitation Material) on määritelty tarkemmin englanninkielisessä Luxembourg Guidelines-julkaisussa. (Greijer & Doek 2016, 38–40.)

Lasta seksuaalisesti esittävä materiaali (Sexualised images of children)

Uudessa rikoslain kokonaisuudistuksen ehdotuksessa kuvamateriaaliin liittyvien nimikkeiden nimeksi on ehdotettu lasta seksuaalisesti esittävä kuvamateriaali -termiä. Termi on käsitteenä ymmärrettävämpi kuin aikaisemman rikoslain nimike.

Termiä voidaan käyttää sellaisista kuvista, joissa lasta esitetään seksuaalisella tavalla; poseerauskuvat tai kuvat, joissa alaston lapsi on kuvattu seksuaalisesti esimerkiksi asettamalla kuvan fokus esimerkiksi lapsen sukuelimiin.

Lasta seksuaalisesti esittävä materiaali ei käsitteenä kuitenkaan luonnollisesti kata kaikkein vakavimpia tekoja esittäviä kuvia, eli kuvia, joissa lasta raiskataan tai lapseen kohdistetaan muuta fyysistä seksuaaliväkivaltaa. Kuva ei silloin pelkästään esitä lasta seksuaalisesti, jolloin tämä termi ei ole käytettävä ainakaan yläkäsitteenä kaikesta lapsiin kohdistuvaa seksuaaliväkivaltaa todistavasta kuvamateriaalista.

Järjestöt ovat myös kritisoineet sanan ”esittävä” käyttöä termissä, perustellen muun muassa esittämisen viittaavan myös näyttelemiseen.

Lasta seksualisoiva materiaali

Vrt. edellinen, lasta seksuaalisesti esittävä materiaali.

Sukupuolisiveellisyttä loukkaava, lasta esittävä materiaali

Tämänhetkisen rikoslain nimike ei ole missään vaiheessa vakiintunut käyttöön muutoin kuin kyseiseen rikoslain pykälään viitatessa. Käsite on pitkä, eikä sukupuolisiveellisyys ole tänä päivänä asianmukainen käsite. Lapseen kohdistuva seksuaaliväkivalta loukkaa sen kohteena olevaa lasta, ei epämääräisesti määriteltyä yleistä sukupuolisiveellisyyttä.

Lapsipornografia (Child Pornography)

Käsitteen käyttämistä suositellaan välttämään täysin. Lapsiin kohdistuva seksuaaliväkivalta ei ole viihteellinen kaupallisen pornografian muoto, eikä sitä sellaisena tulisi kuvata edes käsitteen tasolla. Kuvissa tai videoissa lapsi, joka on raiskauksen tai muun aikuisen häneen kohdistaman seksuaalisen teon kohteena, ei ole näyttelijä. Lapsia esittävät kuvat eivät ole pornografiaa, vaan todisteita rikoksesta, mistä syystä niihin tulee viitata asianmukaisesti lasta kunnioittavalla termistöllä.

Vanhoissa lakiteksteissä tai kansainvälisten ihmisoikeussopimusten pykälissä näkyy vielä pornografiaan viittaavia termejä, joita aiemmin on käytetty yleisemmin. Tämän päivän maailmaan ne eivät kuitenkaan enää kuulu, ellei ole tarkoitus viitata spesifisti johonkin lakipykälään, jonka nimikkeessä termi vielä näkyy.

Englanniksi käsitettä (Child Pornography) on määritelty tarkemmin englanninkielisessä Luxembourg Guidelines-julkaisussa. (Greijer & Doek 2016, 35–45.)

Lähteet ja lisätietoja:

Greijer, Susanna & Doek, Jaap 2016: Terminology guidelines for the protection of children from sexual exploitation and sexual abuse. Saatavilla: <http://luxembourgguidelines.org/> (2.11.2021)

Tasa, Janita 2020: Sanoilla on merkitystä – käsitteiden määrittelyä. Teoksessa Oinas, Merja-Maaria, Pietilä, Mika & Tuohino, Venla (toim.), Kysy, kohtaa ja kuuntele. Opas seksuaalisen houkuttelun ja seksuaaliväkivallan ennaltaehkäisyyn nuorisotyössä. Oulu, Oulun kaupunki, Koordinaatti. Saatavilla: [Kysy, kohtaa ja kuuntele – Opas seksuaalisen houkuttelun ja seksuaaliväkivallan ennaltaehkäisyyn nuorisotyössä | Koordinaatti](#) (2.11.2021)

Bildjusckin, Katriina, Ewalds, Helena, Hietämäki, Johanna, Kettunen, Hanna, Koivula, Tanja, Mäkelä, Jukka, Nipuli, Suvi, October, Martta, Peltonen, Joonas & Siukola, Reetta 2020: Väkivaltakäsitteiden sanasto. Työpaperi 1/2020. Helsinki, THL. Saatavilla: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-211-6> (2.11.2021)

SUOSITELTAVIA TERMEJÄ:

- LAPSEEN KOHDISTUVA SEKSUAALIVÄKIVALTA
- LAPSEEN KOHDISTUVA SEKSUAALIRIKOS
- LAPSEN HOUKUTTELEMINEN SEKSUAALISIIN TARKOITUKSIIN
- LAPSEEN KOHDISTUVAA SEKSUAALIVÄKIVALTA TODISTAVA KUVA-MATERIAALI
- LASTA SEKSUALISOIVA KUVAMATERIAALI
- SEKSUAALISESTI LASTA ESITTÄVÄ KUVAMATERIAALI
- SEKSUAALISELLA (KUVA)MATERIAALILLA KIRISTÄMINEN
- ITSE TUOTETTU SEKSUAALINEN (KUVA)MATERIAALI

HARKITSE, MISSÄ YHTEYDESSÄ KÄYTÄT NÄITÄ:

- LAPSEN RAISKAUS
- LAPSEN SEKSUAALINEN HYVÄSIKÄYTTÖ
- LAPSEN SEKSUAALINEN KALTOINKOHTELU
- LAPSEN SEKSUAALINEN RIISTO
- LAPSEN SEKSUAALINEN HOUKUTTELEMINEN
- SEXTING
- NUDE
- GROOMING
- SEXTORSION
- CSAM (Child Sexual Abuse Material)
- CAM (Child Abuse Material)
- CSEM (Child Sexual Exploitation Material)
- CSE (Child Sexual Exploitation)

ÄLÄ KÄYTÄ NÄITÄ:

- LAPSIPORNOGRAFIA
- LAPSIPROSTITUOITU
- LAPSISEKSI
- LAPSISEKSITYÖLÄINEN
- LAPSISEKSITURISMI

6. ILMOITUS POLIISILLE LAPSEEN KOHDISTUNEESTA RIKOKSESTA

Useat eri tahot voivat ilmoittaa poliisille lapseen kohdistuneesta rikoksesta. Sen lisäksi, että lapsi tai lapsen vanhemmat tai muu luonnollinen henkilö voi tehdä ilmoituksen henkilökohtaisesti, sähköistä rikosilmoituslomaketta käyttäen tai muutoin ilmoittamalla, on poliisilla useita yhteistyötahoja, joilla on lastensuojelulain mukainen velvollisuus ilmoittaa rikosepäilystä poliisille. Tässä luvussa avataan lastensuojelulain mukaista ilmoitusvelvollisuutta.

Käsikirjan liite 1 on lomake lapseen kohdistuneen rikoksen ilmoittamisesta poliisille. Poliisin lapsirikostutkijat voivat jakaa lomakkeen halutessaan yhteistyökumppaneilleen sujuvamman yhteistyön mahdollistamiseksi. Lomake on lisätty myös poliisin sähköisen asiointipalveluun: Palvelut yrityksille ja yhteisöille -kohdan alle.

Lastensuojelulain mukainen ilmoitusvelvollisuus poliisille

25 § (12.2.2010/88) Ilmoitusvelvollisuus

Jonkin seuraavista tahoista palveluksessa tai luottamustoimessa oleva, vastaavissa tehtävissä toimeksiantosuhteessa tai itsenäisenä ammatinharjoittajana toimiva sekä kaikki terveydenhuollon ammattihenkilöt ovat velvollisia salassapitosäännösten estämättä viipymättä ilmoittamaan kunnan sosiaalihuollosta vastaavalle toimielimelle, jos he ovat tehtävässään saaneet tietää lapsesta, jonka hoidon ja huolenpidon tarve, kehitystä vaarantavat olosuhteet tai oma käyttäytyminen edellyttää mahdollista lastensuojelun tarpeen selvittämistä:

- 1) sosiaali- ja terveydenhuolto tai lasten päivähoito;
  - 2) opetustoimi;
  - 3) nuorisotoimi;
  - 4) poliisitoimi;
  - 5) Rikosseuraamuslaitos;
  - 6) palo- ja pelastustoimi;
  - 7) sosiaalipalvelujen, lasten päivähoiton tai terveydenhuollon palvelujen tuottaja;
  - 8) opetuksen tai koulutuksen järjestäjä;
  - 9) seurakunta tai muu uskonnollinen yhdyskunta;
  - 10) kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta sekä ihmiskaupan uhrin tunnistamisesta ja auttamisesta annetun lain (746/2011) 3 §:ssä tarkoitettu vastaanottokeskus tai järjestelykeskus;
  - 11) hätäkeskustoimintaa harjoittava yksikkö;
  - 12) koululaisten aamu- tai iltapäivätoimintaa harjoittava yksikkö;
  - 13) Tulli;
  - 14) rajavartiolaitos;
  - 15) ulosottoviranomainen;
  - 16) Kansaneläkelaitos.
- (9.12.2016/1111)

Myös muu kuin 1 momentissa tarkoitettu henkilö voi tehdä tällaisen ilmoituksen häntä mahdollisesti koskevien salassapitosäännösten estämättä.

Edellä 1 momentissa tarkoitetuilla henkilöillä on velvollisuus tehdä salassapitosäännösten estämättä ilmoitus poliisille, kun heillä on tehtävässään tietoon tulleiden seikkojen perusteella syytä epäillä, että lapseen on kohdistettu:

1) rikoslain (39/1889) 20 luvussa seksuaalirikoksena rangaistavaksi säädetty teko; tai

2) sellainen rikoslain 21 luvussa henkeen ja terveyteen kohdistuvana rikoksena rangaistavaksi säädetty teko, josta säädetty enimmäisrangaistus on vähintään kaksi vuotta vankeutta.

(30.12.2014/1302)

Sen estämättä, mitä 1 ja 3 momentissa säädetään, on voimassa, mitä rippiin tai muuhun sielunhoitoon liittyvästä salassapitovelvollisuudesta erikseen säädetään tai määrätään. (20.5.2011/542)

Säädöksessä **mainituilla toimijoilla on ilmoitusvelvollisuus poliisille** kaikista lapsiin kohdistuneista seksuaalirikoksista sekä pahoinpitelyrikoksista, jotka eivät ole lieviä. Tässä luvussa avataan tarkemmin tekoja, jotka aiheuttavat ilmoitusvelvollisuuden edellä mainituille toimijoille.

Seksuaalirikosten osalta ilmoitusvelvollisuus koskee kaikkia rikoslain (39/1899) 20 luvun tunnusmerkistöjen tekemuotoja.

Pahoinpitelyrikosten osalta ilmoitusvelvollisuus koskee perusmuotoista pahoinpitelyä. (RL 21 luku 5 §):

Joka tekee toiselle ruumiillista väkivaltaa taikka tällaista väkivaltaa tekemättä vahingoittaa toisen terveyttä, aiheuttaa toiselle kipua tai saattaa toisen tiedottomaan tai muuhun vastaavaan tilaan, on tuomittava pahoinpitelystä sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi.

Ilmoitusvelvollisuus väkivaltaepäilyssä syntyy siinä tapauksessa, että lapseen on kohdistunut väkivaltaa, josta on aiheutunut vammoja tai lievät teot ovat olleet jatkuvia **ja lapsen turvallisuudesta on herännyt huoli**. Lastensuojeluilmoitus on tehtävä aina rikosilmoituksen lisäksi.

Lievän pahoinpitelyn osalta pykälässä mainituilla toimijoilla ei ole ilmoitusvelvollisuutta. (RL 21 luku 7 §)

Jos pahoinpitely, huomioon ottaen väkivallan, ruumiillisen koskemattomuuden loukkauksen tai terveyden vahingoittamisen vähäisyys taikka muut rikokseen liittyvät seikat, on kokonaisuutena arvostellen vähäinen, rikoksentekijä on tuomittava lievästä pahoinpitelystä sakkoon.

Tällaisia tekoja voivat olla esimerkiksi yksittäisissä tilanteissa tapahtuneet läpsäisyt ja luunapit silloin, kun ne ovat asteeltaan lieviä, vammoja ei ole syntynyt eikä ilmoitusvelvolliselle synny huolta lapsen turvallisuudesta. Lastensuojeluilmoitus tulee silti tehdä epäiltäessä lievääkin pahoinpitelyä.

7. ESISELVITYSILMOITUS LAPSIIN KOHDISTUNEISSA RIKOKSISSA

Lapsirikostutkinnassa, kuten muussakin poliisin suorittamassa esitutkinnassa, **syytä epäillä -kynnyksen ylittymisen jälkeen kirjataan välittömästi rikosilmoitus (R-ilmoitus)**. Joissain tilanteissa lapsirikostutkinnassa poliisille ilmi tulleeseen rikosepäilyyn liittyviä seikkoja on kuitenkin aiheellista esiselvittää ensin esitutkintalain 3 luvun 3 §:n 2 momentin tarkoittamalla tavalla, jolloin asiasta kirjataan edellä mainitun pykälän mukainen esiselvitys (S-ilmoitus).

ETL 3:2 Esitutinnan toimittaminen

Esitutkintaviranomaisen on toimitettava esitutkinta, kun sille tehdyn ilmoituksen perusteella tai muuten on syytä epäillä, että rikos on tehty.

Ennen esitutinnan aloittamista esitutkintaviranomaisen on tarvittaessa selvitettävä 1 momentissa tarkoitettuun rikosepäilyyn liittyvät seikat erityisesti siten, että ketään ei aiheettomasti aseteta rikoksesta epäillyn asemaan ja että asian sitä edellyttäessä voidaan tehdä 9§ 1 momentissa tai 10 § § momentissa tarkoitettu ratkaisu esitutinnan toimittamatta jättämisestä. Esitutinnan aloittamista edeltäviin toimenpiteisiin sovelletaan soveltuvin osin tämän lain säännöksiä.

Tutkinnanjohtaja päättää tarvittaessa siitä, toimitetaanko esitutkinta, ja päätöksen tekemiseen mahdollisesti tarvittavien seikkojen selvittämisestä. Asian selvittämiseksi tarpeellisiin esitutkintatoimenpiteisiin saadaan ryhtyä ennen tutkinnanjohtajan päätöstä.

Rikosten esikäsittelyllä tarkoitetaan Poliisihallituksen ohjeessa: Rikosten esikäsittelytoiminta poliisissa (POL-2019-37438, 2.1.2020) ennen esitutinnan aloittamista tehtävää selvittämistä siitä, onko asiassa syytä aloittaa esitutkinta sekä välittömästi esitutinnan aloittamisen jälkeen tehtäviä erinäisiä toimenpiteitä. Rikosten esikäsittelytoiminta ei sisällä varsinaista esitutkintaa. Esikäsittelyyn voidaan katsoa sisältyväksi välittömästi esitutinnan aloittamisen jälkeen tehtäviä toimenpiteitä. Näitä ovat esimerkiksi esitutinnan rajoitusesityksen tekeminen, esitutinnan keskeyttäminen, sovitteluun ohjaaminen sekä tutkinnan päättäminen muulla perusteella nopeasti esitutinnan aloittamisen jälkeen.

Rikosten esiselvittelyllä tarkoitetaan esitutkintalain (805/2011) 3 luvun 3 §:n 2 ja 3 momentin mukaisesti sellaisen tarpeellisen lisätiedon hankkimista, joka mahdollistaa esitutinnan aloittamisharkinnan. Rikosten esiselvittely on merkittävä osa esikäsittelytoimintaa. (POL-2019-37438, 2.1.2020.)

Poliisihallituksen ohjeessa: Lapsi poliisitoiminnassa ja esitutkinnassa (POL-2019-34669, 23.12.2019) puhutaan **esiselvityksen toimittamisesta lapsiin kohdistuvien rikosten** kohdalla. Esiselvityksen aikana esitutkintaviranomainen selvittää rikosepäilyyn liittyviä seikkoja esimerkiksi puhuttamalla eri tahoja, kuten rikoksen ilmoittajaa, sosiaali- ja terveysviranomaisia, koulun ja varhaiskasvatuksen henkilökuntaa tai lapsen vanhempia tai huoltajia. Vanhempiin ei tutkinnallisista syistä tässä vaiheessa kuitenkaan oteta vielä yhteyttä, jos joku heistä on tapauksessa epäiltyä.

Lapsiin kohdistuvien väkivalta- ja seksuaalirikosten esiselvitykseen kuuluu oleellisena osana LASTA-lomakkeella muilta viranomaisilta saatavien taustatietojen käsittely poliisissa. Pääsääntöisesti asiat viedään erilliseen LASTA-seula-palaveriin vasta rikosepäilyn konkretisoiduttua, eli esiselvitysvaiheen jälkeen, jolloin asiasta on kirjattu jo R-ilmoitus, mutta hyvin epäselvissä tilanteissa voi monialaisesta asian käsittelystä LASTA-seula-palaverissa olla poliisille hyötyä jo esiselvityksen aikana.

Lapsiin kohdistuvien rikosten tutkinnassa lasta ei voida kovin laajasti puhuttaa lapsen kuulusteluun liittyvän erityissääntelyn vuoksi, jotta näyttö pystytään varmistamaan. **Poliisi ei voi tehdä kuulusteluja tai käyttää pakkokeinoja tutkittavaan asiaan liittyen, ennen kuin esitutkintakynnys on ylitetty ja asiasta on rikosilmoitus kirjattu.** (POL-2019-34669, 23.12.2019.)

S-ilmoitusten kohdalla on huomioitava, etteivät ne tilastoidu poliisin rikosilmoitusjärjestelmässä lapsiin kohdistuviksi väkivalta- tai seksuaalirikosepäilyiksi.

Lähteet ja lisätiedot:

Poliisihallituksen ohje 2019: Lapsi poliisitoiminnassa ja esitutkinnassa. [POL-2019-34669](#) 23.12.2019.

Poliisihallituksen ohje 2019: Rikosten esikäsittelytoiminta poliisissa. [POL-2019-37438](#) 2.1.2020

8. SYYTTÄJÄLLE TEHTÄVÄ ENNAKKOILMOITUS

Pääsääntönä poliisin tulee tehdä lapsiin kohdistuneista väkivalta- ja seksuaalirikoksista ennakkoilmoitus syyttäjälle. Ennakkoilmoitus tulee tehdä mahdollisimman aikaisessa vaiheessa esitutkintaa.

Esitutkintalaki 5: 1 (18.11.2016/988) Ilmoitus syyttäjälle

...Syyttäjälle on lisäksi ilmoitettava tutkittavaksi tulleesta rikoksesta, jonka esitutkinta- ja syyttäväviranomaiset ovat yhdessä niille kuuluvan toimivallan perusteella päättäneet kuuluvan ilmoitusvelvollisuuden piiriin tai josta syyttäjä on pyytänyt ilmoittamaan. Esitutkintaviranomaisen on viipymättä ilmoitettava syyttäjälle myös rikosasiasta, jossa Euroopan syyttäjänvirasto voi käyttää toimivaltaa. (15.1.2021/67)

Esitutkintayhteistyötä koskeva ilmoitus (ETL 5:1) tulee tehdä syyttäjälaitoksen ohjeen: Syyttäjälle ilmoitettavat rikosasiat, ilmoitusmenettely ja syyttäjän toimenpiteet (Dnro 042/31/18, 19.12.2018) mukaan tutkittavista rikosasioista. Luetelluista kohdista lapsiin kohdistuviin väkivalta- ja seksuaalirikoksiin käytetään tyypillisimmin ohjeen kohtaa 7: *Tutkittavaan rikokseen liittyy lapseen kohdistunut vähäistä vakavampi väkivaltarikos, seksuaalirikos tai muu lapsen oikeuksia merkittävästi loukkaava rikos.*

Ohjeen kohdassa 7 mainitaan vähäistä vakavampi rikos. Lapsiin kohdistuvissa pahoinpitelyepäilyissä voidaan joissakin tapauksissa todeta, että teko on vähäinen. Olennaisempi kohta lapsiin kohdistuvissa rikoksissa on ohjeen kohta 19: *Tutkittavan rikoksen esitutkintaan sisältyy pääkäsittelyä korvaavia toimenpiteitä.* Lapsi kuulustellaan videolle esitutkinnassa ja videotallennetta käytetään pääkäsittelyssä lapsen henkilökohtaisen kuulemisen sijasta.

Edellä mainittu syy korostaa ennakkoilmoituksen tekemistä heti esitutkinnan alkutoimenpiteenä, jotta syyttäjällä olisi aidosti mahdollisuus osallistua lapsen kuulustelutilanteeseen tai sen suunnitteluun. Jos lapsen kuulustelun seuraaminen ei ole syyttäjälle esimerkiksi aikataulusyistä mahdollista, tulisi syyttäjän kanssa pitää ennen kuulustelua tapauskohtaisesti palaveri tai keskustelu. Palaverissa tulisi yhteisesti käydä läpi lapsen kuulusteluun liittyviä teemoja ja hypoteeseja, jotta lapsen kuulustelun osuus osana tuomioistuinkäsittelyä varmistetaan parhaalla mahdollisella tavalla. Tätä voidaan ehdottaa syyttäjälle poliisin ennakkoilmoituksessa.

Poliisin laatimassa ennakkoilmoituksessa tulee myös mainita perusteet, miksi ilmoitus tehdään syyttäjälle. Mukana voi olla maininta siitä, mitä on esitutkinnassa mahdollisesti jo tehty, mitä ollaan tekemässä ja tarvitaanko syyttäjältä nopeaa yhteydenottoa tai linjausta toimenpiteistä. Ennakkoilmoitukseen voidaan liittää esimerkiksi laadittu tutkintasuunnitelma tai esimerkiksi tutkinnan tueksi tai työlistaksi laadittu muistilista. Pohjana voi käyttää esimerkiksi tämän käsikirjan lapsirikostutkinnan muistilistaa (liite 2).

Lähteet ja lisätiedot:

Valtakunnansyyttäjän ohje 2018: Syyttäjälle ilmoitettavat rikosasiat, ilmoitusmenettely ja syyttäjän toimenpiteet. [VKS:2018:1 Dnro 042/31/18](#) 19.12.2018.

9. LASTA-SEULA-MALLI LAPSIRIKOSTUTKINNASSA

Barnahus-hankkeessa on luotu LASTA-seula-mallin prosessikaavio. Kaavio kuvaa lapsiin kohdistuneen väkivalta- ja seksuaalirikoksen tutkintaa erityisesti esitutinnan alkutoimiin ja monialaiseen LASTA-seula-toimintaan painottuen. Tässä luvussa on lyhyesti selostettu prosessikaavion mukainen toiminta. Käsikirjan muista luvuista löytyy tarkempia ohjeita moneen eri prosessikaavion kohtaan liittyen. Niihin on viitattu kyseisessä alaluvussa tarkemmin.

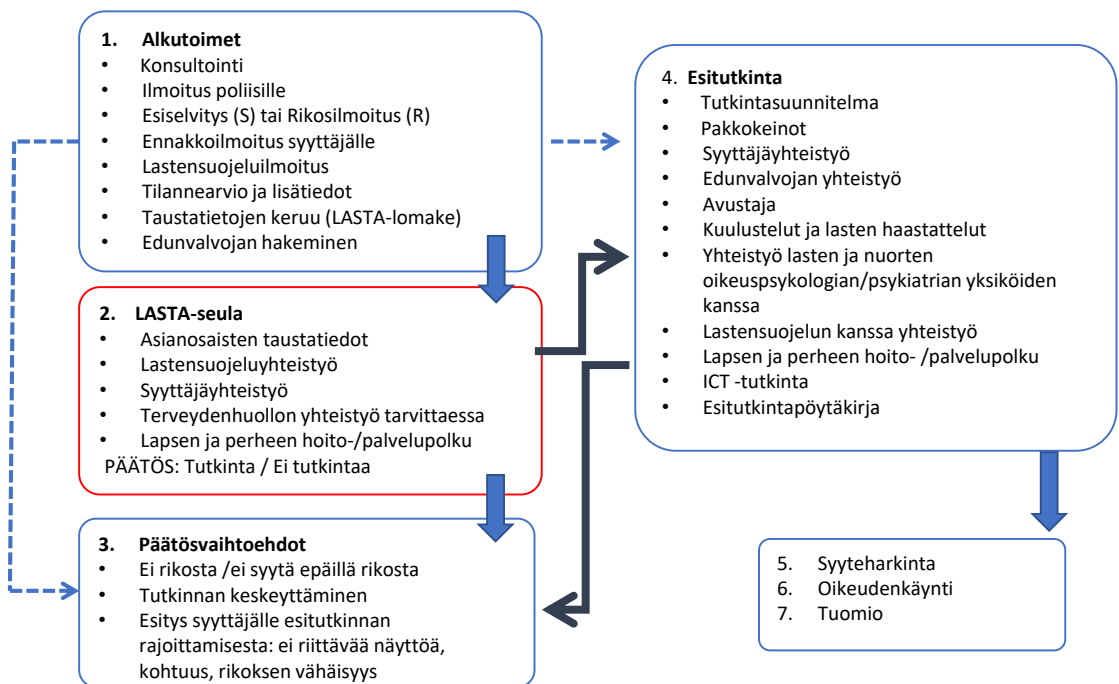
Oheisessa kuvassa LASTA-seula-mallin mukainen esitutkintaprosessi on esitetty viidessä eri vaiheessa, jotka ovat:

1. Alkutoimet ja LASTA-lomake
2. LASTA-seula-palaveri
3. Poliisin päätösvaihtoehdot
4. Esitutkinta
5. Syyteharkinta ja tuomioistuinkäsittely

Prosessikaavio on suurempana liitteessä 7.

LASTA-seula-malli

(alle 18-vuotiaisiin kohdistuneet väkivalta- ja seksuaalirikokset)

Kuva: LASTA-seula-mallin prosessi

9.1. ALKUTOIMET

Epäselvissä tapauksissa poliisi voi suorittaa esiselvityksen selvittääkseen, tuleeko asiassa aloittaa varsinainen esitutkinta. Esiselvityksestä kirjataan esiselvitysilmoitus (S-ilmoitus). Jos rikospäily on jo alusta asti olemassa, eli syytä epäillä -kynnys asiassa ylittyy jonkin rikoslain tunnusmerkistön osalta jo ilmoitustiedoilla, asiasta kirjataan suoraan rikosilmoitus (R-ilmoitus).

Esiselvityksestä on kerrottu lisää käsikirjan luvussa 7: Esiselvitysilmoitus lapsiin kohdistuneissa rikoksissa.

Jo esitutinnan alkutoimien aikana poliisin tulee huolehtia, että lapsella on laillinen edunvalvoja, erityisesti jos huoltajat ovat estyneet lasta edustamasta esimerkiksi oman tai puolison rikosepäilyn takia. Lisäksi on tärkeää muistaa tehdä tarvittavat ilmoitukset ajoissa syyttäjälle. Näistä asioista on kirjoitettu käsikirjan luvuissa 8: Syyttäjälle tehtävä ennakoilmoitus ja 12: Edunvalvonta lapsen rikosasiassa.

Perusteellisilla alkutoimilla selvitetään, mitä, missä ja milloin on tapahtunut ja ketkä ovat asiassa osaisina. Esitutinnan alkutoimenpiteiden perusteella voi ilmetä, ettei asiassa esimerkiksi ole syytä epäillä rikosta tai että tapausta voidaan esittää tietyillä perusteilla syyttäjän rajoitettavaksi (prosessikaavion laatikko 3).

Jos esiselvityksessä syytä epäillä kynnys ylittyy tai poliisi toteaa, että osallisia tulee kuulustella lisätietojen saamiseksi, kirjataan esitutkintaa varten rikosilmoitus. Rikosilmoituksen kirjaamisen jälkeen rikosepäilyt siirtyvät alkutoimien jälkeen suoraan varsinaisiin esitutkintatoimenpiteisiin (prosessikaavion laatikko 4).

9.2. LASTA-LOMAKE JA SEN KÄYTTÖ

Esiselvittelyssä ja esitutinnan alkutoimissa tärkeänä työkaluna toimii LASTA-lomake, jolla selvitetään lapsen taustatiedot sosiaali- ja terveysviranomaisilta rikosprosessia varten.

LASTA-lomake on poliisin valtakunnallinen lomake taustatietojen kartoitukseen rikosprosessia varten. Lomakkeen käytöllä pyritään yhtenäistämään toimintatapoja lapsiin kohdistuvien rikosepäilyjen taustatietojen keräämisessä.

Terveydenhuollon- ja sosiaalitoimen viranomaiset täyttävät lomakkeen poliisin virka-apupyynn-
töön perustuen. Virka-apupyynn-
töön perustuu poliisin esitutkintavelvollisuuteen lapseen kohdistuneessa seksuaali- tai pahoinpitelyepäilyssä.

Terveydenhuollossa tai sosiaalitoimessa taustaselvitystä kokoava nimetty henkilö (koordinaattori) käy läpi lapsen terveystiedot eri terveydenhuollon rekistereistä ja selvittää sosiaalihuollon rekistereistä lapseen liittyvät tiedot. Nämä taustatiedot kirjataan lomakkeelle. Lisäksi lomakkeeseen kirjataan soveltuvien näkyvien viranomaisten kesken sovitut jatkotoimenpiteet.

- kooste terveystiedoista → samat tiedot löytyvät terveydenhuollon arkistoista ja/tai tietojärjestelmistä
- kooste sosiaalitiedoista → samat tiedot löytyvät sosiaalihuollon arkistoista ja/tai tietojärjestelmistä

Lomakkeella on lisäksi poliisin täytettäväksi tarkoitettuja kohtia LASTA-seula-palaveria varten. Poliisin lisäämät tiedot lomakkeelle sisältävät poliisin rekistereissä olevaa tietoa tai tietoa poliisin taktisista valinnoista esitutkinnassa.

- kooste esitutinnan tiedoista → samat tiedot löytyvät poliisin esitutkintapöytäkirjasta arkistosta ja/tai poliisin käytössä olevista tietojärjestelmistä
- osa lomakkeelle kerätyistä tiedoista on myös poliisin tapaukseen liittyvää poliisin taktista sisäistä tutkintatietoa

Taustatiedot toimivat poliisin päätösten pohjana esimerkiksi poliisin suunnatessa esitutkintaa tai laatiessa ei rikosta-päätöstä tai esitutinnan rajoitusesitystä syyttäjälle. Varsinaista LAS-

TA-lomaketta ei kuitenkaan liitetä esitutkintapöytäkirjaan. Taustatietoja käsitellään monialaisessa yhteistyössä LASTA-seula-palaverissa, jos poliisi on valinnut tapauksen palaverissa käsiteltäväksi. LASTA-lomakkeen käyttö ei poissulje muuta yhteydenpitoa tai laajempaa keskustelua sosiaali- ja terveysviranomaisten kanssa.

Päivitetty LASTA-lomake löytyy linkin seuraavan linkin takaa:
<https://owncloud.thl.fi/index.php/s/v9zDkbNeSOoZ6db#pdfviewer>

9.3. LASTA-SEULA-PALAVERI

Poliisi päättää esiselvityksessä saatujen tietojen perusteella, mitä tapauksia on aiheellista viedä käsiteltäväksi LASTA-seula-palaveriin. Harkinnassa tulee ottaa huomioon myös muiden viranomaisten toiveet asian käsittelystä monialaisesti.

Palaverissa käydään läpi monialaisesti LASTA-lomakkeelle kootut taustatiedot ja jokainen paikalla oleva viranomainen kertoo tapaukseen liittyvät lisätiedot. **Jokaiselle palaverissa käsitellylle rikosepäilylle tehdään olemassa olevien tietojen perusteella tapauskohtainen harkinta** ja sovitaan yhteisesti toimenpiteiden aikataulusta eri viranomaisten kesken. Poliisi johtaa palaveria ja päättää rikosprosessiin liittyvien ratkaisujen tekemisestä. Muilta viranomaisilta saatavat lisätiedot voivat helpottaa poliisin esitutkintaan liittyvien ratkaisujen tekemistä.

Rikosprosessissa tapaukset etenevät LASTA-seula-palaverin jälkeen esitutkinnan päätöksiin poliisin tai syyttäjän toimesta (prosessikaavion laatikko 3) tai varsinaisiin esitutkintatoimenpiteisiin (prosessikaavion laatikko 4).

Tapauskohtaisesti voi olla lapsen edun mukaista, että rikosprosessin sijaan esimerkiksi sosiaaliviranomainen jatkaa perheen parissa työskentelyä ja poliisi esittää syyttäjälle esitutkinnan rajoittamista kohtuus-perusteella. Palaverissa voi tulla esiin seikkoja, joiden perusteella on selvää, että lapsi ja perhe tarvitsevat terveydenhuollosta annettavaa vakauttavaa tukea tai lapsen ja perheen palveluiden tarvetta on arvioitava sekä selvitettävä lapsen suojelun tarvetta.

Lapsen tilanteen miettiminen yhdessä monialaisesti tutkinnan, suojelun, hoidon ja tuen kannalta on LASTA-seula-mallin ydinajatus. Kaikissa tilanteissa LASTA-seula-mallin etuna on se, että viranomaiset suunnittelevat ja sopivat yhteistyössä, mitä eri toimijat voivat tehdä ja millä aikataululla. Tämä säästää kaikkien toimijoiden resursseja ja lapsen etu toteutuu parhaiten.

9.4. POLIISIN PÄÄTÖS ASIASSA

Tapaus- ja henkilöpäätöksistä: poliisi voi tehdä esitutkinnassa ei rikosta- tai ei syytä epäillä rikosta-päätöksen vain selkeissä tapauksissa. Näytön arviointi kuuluu aina syyttäjälle.

Lapsen edun kannalta on merkittävää, että tapauksissa, joissa molemmat osalliset ovat alle 15-vuotiaita, tehdään asiasta asianmukainen päätös. Kun alkutietojen perusteella tiedetään tai selviää, ettei asiassa ole tapahtunut rikosta, päätös tulee tehdä oikeudenmukaisesti sillä perusteella eikä automaattisesti tekijän iän perusteella: alle 15-vuotias. Lapsen tulevaisuuden kannalta on olennaista, että asiassa on ei rikosta-päätös, jos rikosta ei ole tapahtunut. Patja-ohjeen (2020/2013/5231, 17.12.2013) mukaan tutkinnan päätöstietojen oikeellisuus on tärkeää sekä poliisin oman että asiakkaan oikeusturvan vuoksi. Patja-ohjeessa mainitaan lisäksi, että jos rikoksesta epäiltynä ollut henkilö ei enää epäillä rikoksesta, esitutkinta on päätettävä hänen osaltaan ilman aiheetonta viivytystä, vaikka esitutkintaa kokonaisuudessaan ei voitaisi päättää (ETL 10 luku 4 §).

Joissakin tapauksissa poliisi voi esittää syyttäjälle esitutkinnan rajoittamista. Lapsiin kohdistuvissa rikoksissa rajoitusesitykset tehdään usein ei näyttöä-, kohtuus- tai vähäisyysperusteella.

Esitutinnan rajoittamisesityksiä käsitellään tarkemmin tämän käsikirjan luvussa 14: Esitys esitutinnan rajoittamisesta lapsen ollessa asianomistajana.

Rangaistusvaatimusmenettely on lain mukaan yksi päätösvaihtoehto poliisin keinovalikoimasta, mutta lapsiin kohdistuvissa rikoksissa sen käyttö on aina yksittäistapauksessa arvioitava huolellisesti ottaen huomioon rikosepäilyn laatu, lapsen olosuhteet ja erityisesti lapsen etu. Rangaistusvaatimusmenettely ei saa olla ensisijainen ratkaisu ja käytön tarkoituksenmukaisuus tulee harkita huolellisesti. Sen käyttöä harkittaessa tulee huomioida lapsen edun näkökulmasta olisiko esitutinnan rajoittaminen tarkoituksenmukaisempi vaihtoehto.

Tutinnan keskeyttäminen: Mikäli esitutinnan jatkamiselle ei ole edellytyksiä tai tekijän henkilöllisyydestä ei ole kaikkien mahdollisten jo suoritettujen esitutkintatoimenpiteiden jälkeen selvyttä, esitutkinta voidaan myös keskeyttää. Keskeytetty esitutkinta avataan takaisin aktiiviin esitutkintaan, mikäli uutta tietoa tapauksesta ilmenee.

9.5. ESITUTKINTA

Poliisi suorittaa lapsiin kohdistuvien seksuaali- ja pahoinpitelyrikosten esitutinnan, jossa otetaan laajasti huomioon muut asiaan liittyvät viranomaiset. Poliisi pohtii tapauskohtaisesti erilaisia taktisia ja teknisiä menetelmiä rikoksen selvittämiseksi ja näytön saamiseksi asian puolesta ja vastaan. Tarvittavia pakkokeinoja tulee käyttää lapsirikostutkinnassa lain mahdollistamalla tavalla. Esitutinnan edetessä on tärkeää muistaa lapsen etu. Lapsen etuun liittyviä seikkoja on kerätty tarkemmin käsikirjan lukuun 3: Lapsen etu esitutkinnassa ja rikosprosessissa. Lapsirikostutkinnan erityispiirteenä on tuomioistuinprosessien huomiointi jo esitutinnan aikana, koska lasta ei kuulla tuomioistuimessa läsnäolevana.

9.6. SYYTEHARKINTA JA TUOMIOISTUINKÄSITTELY

Esitutkinta etenee syyttäjältä syyteharkintaan ja mahdollisen syyteen nostamisen kautta tuomioistuinprosessiin. Tässä käsikirjassa ei käsitellä tarkemmin syyteharkinnan- tai tuomioistuinprosessin laatuvaatimuksia muutoin kuin epäillyn vastakuulustelumahdollisuuden osalta luvussa 19: Vastakuulustelumahdollisuus eli kontradiktorinen periaate.

Poliisin tulee kuitenkin huomioida, että esitutkintapöytäkirjan sisältö täyttää ne laatuvaatimukset, joita esitutkinnalta ja erityisesti lapsiin kohdistuvien rikosten tutkinnalta vaaditaan, jotta myöhemmässä oikeusprosessissa pystytään esitutkinnan pohjalta suorittamaan laadukas syyteharkinta ja onnistunut oikeuskäsittely.

9.7. LASTA-LOMAKE ESITUTKINTAPÖYTÄKIRJASSA JA LOMAKKEEN ARKISTOINTI

LASTA-lomaketta ei liitetä esitutkintapöytäkirjaan. Lomakkeen sisältämät tiedot voidaan kirjata tarvittavissa osin rikosilmoituksen selostusosaan viitaten tiedon alkuperäisiin lähteisiin.

Lomake saattaa sisältää lapsesta tai lapsen perheestä sellaisiakin tietoja, jotka eivät suoraan liity tutkittavana olevaan rikosasiaan. Kaikkia tietoja ei siksi ole tarvetta merkitä esitutkintapöytäkirjaan, vaikka niitä olisikin kirjattu lomakkeelle taustatietoja selvitettyäessä, esimerkiksi lapsen terveydentilaan ja/tai perheen oloihin liittyen.

LASTA-lomake arkistoidaan esitutkintapöytäkirjan oheismateriaalina. Tarvittaessa lomake toimitetaan syyttäjälle tutustuttavaksi. Poliisin on tarkoituksenmukaista arkistoida lomake sellaisenaan, jotta sen sisältämiin tietoihin voidaan tarvittaessa palata. Tällainen tilanne voi tulla kysymykseen esimerkiksi silloin, jos lomakkeelle kirjattuja tietoja on käytetty poliisin esitutkintapäätöksen perusteina.

LASTA-lomakkeen käyttö esitutkinnassa takaa valtakunnallisesti standardoidun ja järjestelmällisen taustatietojen kirjaustavan, mikä helpottaa arkistointia ja yhteistyötä eri poliisiyksiköiden välillä laajemmissa rikostutkintakokonaisuuksissa. LASTA-lomake takaa myös oikeusturvallisen ja läpinäkyvän asian käsittelyn.

Arkistointi poliisissa: LASTA-lomake arkistoidaan poliisissa esitutkintapöytäkirjan oheismateriaaliksi (muu materiaali) paikallispoliisin turvallisuuden ja tutkinnan arkistonmuodostussuunnitelman (TT-AMS, 10.6.2019) mukaisesti. **Lomake ei ole asianosaisjulkainen, vaan se on tarkoitettu vain poliisin tutkinnalliseen käyttöön. Lomake voidaan tarvittaessa toimittaa myös syyttäjälle; syyttäjälle tiedoksi -materiaalina.**

Arkistointi terveydenhuollossa: LASTA-lomaketta ei arkistoida terveydenhuollon yksiköissä. Alkuperäiset tiedot ovat arkistoituneina terveydenhuollon tietojärjestelmissä ja arkistoissa.

Arkistointi sosiaalitoimessa: LASTA-lomaketta ei arkistoida sosiaalitoimen yksiköissä. Alkuperäiset tiedot ovat arkistoituneina sosiaalitoimen tietojärjestelmissä ja arkistoissa.

9.8. LASTA-SEULA-MALLIN TIEDONVAIHTOON LIITTYVÄT SÄÄNNÖKSET

LASTA-seula-malli on viranomaisten moniammatillista yhteistyötä, jossa kerätään rikosepäilyyn liittyen riittävä tieto ja varmistetaan viranomaisten välinen tiedon jakaminen ja yhteistyö tilanteissa, joissa epäillään lapsen joutuneen rikoksen kohteeksi. Tiedonvaihto on LASTA-seula-mallin moniammatillisen yhteistyön lähtökohta. Riittävä tieto niin määrällisesti kuin sisällöllisesti on kaikkien asianosaisten oikeusturvan kannalta välttämätön.

Barnahus-hankkeen syyttäjille tehdyssä kyselyssä yksi tärkeimmistä esiin nousseista seikoista esitutkinnan rajoittamistilanteissa oli se, että käsillä oli riittävästi tietoa lapsen ja perheen tilanteesta sekä sosiaalitoimen toimista tapaukseen liittyen. Syyttäjien kokemuksen mukaan moniammatillinen LASTA-seula-palaveri oli usein ratkaisevassa roolissa riittävän tiedon saamisessa verrattuna esimerkiksi vain poliisin keräämään tietoon.

Eri ammattiryhmiä koskevat salassapitosäännökset ja oikeudet sekä velvollisuudet niiden rikkomiseen on kirjoitettu erikseen eri ammattiryhmiä koskeviin lakeihin kyseisen ammattiryhmän näkökulmasta. Moniammatillista yhteistyötä ei ole niissä useinkaan huomioitu. Seuraavissa alaluvuissa on lyhyt katsaus lapsiin kohdistuvien rikosten eri toimijoita koskeviin lainsäädäntöihin.

9.9. POLIISI

Poliisilain 4 luvun 2 §:n mukaan poliisilla on **oikeus saada muilta viranomaisilta virkatehtävien suorittamiseksi tarpeelliset tiedot** salassapitovelvollisuuden estämättä, oli kyseessä mil-laisen enimmäisrangaistuksen sisältävä rikos tahansa, jollei sellaisen tiedon tai asiakirjan antamista poliisille ole laissa kielletty tai rajoitettu.

Poliisin **tiedonsaantioikeudessa** ei eritellä sitä, tuleeko rikoksen syytä epäillä -kynnyksen olla ylittynyt ennen tiedonsaantipyyntöä, vaan tiedonsaannin perusteena on poliisin laillisen tehtävän suorittaminen.

Poliisilla on myös **tiedonantovelvollisuus** sosiaaliviranomaisille niissä tapauksissa, joissa poliisi on itse velvoitettu tekemään lastensuojeluilmoituksen lastensuojelulain 25 §:n perusteella sosiaalitoimelle. Sosiaalitoimella on myös oikeus pyytää tietoja toiselta viranomaiselta, jolloin poliisi on velvollinen antamaan asian selvittämiseen liittyvät olennaiset tiedot.

Sosiaalityöntekijällä on sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetun lain (SHAL 20 §) nojalla oikeus saada toiselta viranomaiselta sosiaalihuollon asiakassuhteeseen olennaisesti vaikuttavat tiedot ja selvitykset salassapitosäännösten sitä estämättä, mikäli ne ovat välttämättömiä mm. asiakkaan sosiaalihuollon tarpeen selvittämiseksi, sosiaalihuollon järjestämiseksi ja siihen liittyvien toimenpiteiden toteuttamiseksi. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että jos sosiaalityöntekijän tietoon tulee epäily lapsen kohdistuneesta väkivallasta tai hyväksikäytöstä, tulee muiden viranomaisten antaa sosiaalityöntekijälle asian selvittämiseen liittyvät olennaiset tiedot salassapitosäännösten sitä estämättä ja sosiaalityöntekijän sitä pyytäessä. Tämä koskee myös poliisia esitutkintaviranomaisena. (Ellonen & Rantaeskola 2016, 34).

9.10. SOSIAALIVIRANOMAISET

Sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetun lain (SHAL) 18 §:n 2 momentin mukaan sosiaalihuollon järjestäjän tai toteuttajan tulee pyydettäessä antaa asiakkaan tai tämän laillisen edustajan suostumuksesta riippumatta tieto salassa pidettävästä asiakirjasta poliisille, syyttävaviranomaiselle ja tuomioistuimelle, jos se on tarpeen sellaisen rikoksen selvittämiseksi, josta säädetään ilmoitusvelvollisuus rikoslain (39/1889) 15 luvun 10 §:ssä taikka, jonka enimmäisrangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta.

RL 15 luku 10 § (24.7.1998/563)

Törkeän rikoksen ilmoittamatta jättäminen

Joka tietää joukkotuhonnan, joukkotuhonnan valmistelun, rikoksen ihmisyyttä vastaan, törkeän rikoksen ihmisyyttä vastaan, hyökkäysrikoksen, hyökkäysrikoksen valmistelun, sotarikoksen, törkeän sotarikoksen, kidutuksen, kemiallisen aseiden kiellon rikkomisen, biologisen aseiden kiellon rikkomisen, jalkaväkiminakiellon rikkomisen, Suomen itsemääräämisoikeuden vaarantamisen, maanpetoksen, törkeän maanpetoksen, vakoilun, törkeän vakoilun, valtiopetoksen, törkeän valtiopetoksen, raiskauksen, törkeän raiskauksen, **lapsen törkeän seksuaalisen hyväksikäytön, törkeän lapsenraiskauksen, murhan, tapon, surman, törkeän pahoinpitelyn**, ryöstön, törkeän ryöstön, ihmiskaupan, törkeän ihmiskaupan, panttivangin ottamisen, törkeän tuhotyön, törkeän terveyden vaarantamisen, ydinräjähdერიoksen, kaappauksen, 34 a luvun 1 §:n 1 momentin 3 kohdassa tarkoitetun terroristisessa tarkoituksessa tehdyn rikoksen, törkeän ympäristön turmelemisen tai törkeän huumausainerikoksen **olevan hankkeilla eikä ajoissa, kun rikos vielä olisi estettävissä, anna siitä tietoa viranomaiselle** tai sille, jota vaara uhkaa, on tuomittava, jos rikos tai sen rangaistava yritys tapahtuu, törkeän rikoksen ilmoittamatta jättämisestä sakkoon tai vankeuteen enintään kuudeksi kuukaudeksi. (12.4.2019/486)

Törkeän rikoksen ilmoittamatta jättämisestä ei kuitenkaan tuomita rangaistukseen sitä, jonka olisi rikoksen estämiseksi täytynyt antaa ilmi nykyinen tai entinen aviopuolisonsa taikka nykyinen avopuolisonsa, sisaruksensa, sukulaisensa suoraan ylenevässä tai alenevassa polvessa taikka se, johon hänellä on vastaavanlainen parisuhteeseen tai sukulaisuuteen rinnastuva läheinen suhde. (12.6.2015/735)

Sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetun lain 17 §:n mukaan sosiaalityöntekijällä on oikeus tietojen antamiseen toiselle viranomaiselle, kun tiedon antaminen on lapsen edun mukaista tai tietoja annetaan asiakkaan välttämättömien etujen ja oikeuksien turvaamiseksi eikä asiakkaalla itsellään ole edellytyksiä arvioida asian merkitystä.

Näin ollen poliisin ja sosiaaliviranomaisten tiedonvaihto on mainituilla säätelyillä mahdollista eli kun selvitetään rikosepäilyjä, **mainitut säännökset antavat sosiaalihuollon viranomaisille oikeuden tiedon antamiseen poliisille.**

9.11. TERVEYDENHUOLTO

Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 14 §:n mukaan lääkäri tai muu terveydenhuollon ammattihenkilöstä annetussa laissa tai sen nojalla annetussa asetuksessa tarkoitettu terveydenhuollon ammattihenkilö, ei saa todistaa henkilön tai hänen perheensä terveydentilaa koskevasta arkaluonteisesta tiedosta tai muusta henkilön tai perheen salaisuudesta, josta hän asemansa tai tehtävänsä perusteella on saanut tiedon, ellei se, jonka hyväksi salassapitovelvollisuus on säädetty, suostu todistamiseen.

Edelleen mainitun pykälän 2 momentin mukaan tuomioistuim voi velvoittaa 1 momentissa tarkoitetun henkilön todistamaan oikeudessa, kun syyttäjä ajaa syytettä, josta saattaa seurata vankeutta kuusi vuotta. Tämän perusteella oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 14 §:ssä tarkoitettu henkilö on myös oikeutettu todistamaan esitutkinnassa ilman henkilön suostumusta kyseisiä törkeitä rikoksia tutkittaessa (vrt. esitutkintalaki 7 luku 8 §). Edellä mainittua lievemmissä tapauksissa (esimerkiksi pahoinpitely tai lievä pahoinpitely), terveydenhuollon ammattilaista sitoo salassapitovelvollisuus, joka väistyy ainoastaan henkilön suostumuksella. Mikäli suostumusta ei saada, tietoja ei voida luovuttaa.

Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että kaikissa niissä rikosepäilyissä, joissa rangaistusasteikko jää alle kuuden vuoden, terveydenhuollon ammattilainen ei ole oikeutettu antamaan tietoa ilman asianosaisen suostumusta.

9.12. LASTENSUOJELULAIN 25 §:N ILMOITUSVELVOLLISUUS POLIISILLE

Lastensuojelulain 25 §:ssä tarkoitetuilla henkilöillä on velvollisuus tehdä salassapitosäännösten estämättä ilmoitus poliisille, kun heillä on **tehtävässään tietoon tulleiden seikkojen perusteella syytä epäillä, että lapseen on kohdistettu seksuaalirikos tai vähäistä vakavampi pahoinpitelyrikos**. Ilmoitusvelvollisuutta on avattu tarkemmin käsikirjan luvussa 6: Ilmoitus poliisille lapseen kohdistuneesta rikoksesta.

Säännöstä on tulkittu siten, että ilmoituksen poliisille tekevän viranomaisen tulee salassapitosäännösten estämättä antaa poliisille ne tiedot, jotka liittyvät kyseiseen epäilyyn, vaikkei asianosaisen henkilön suostumusta olisikaan.

Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 12 §:n mukaan virkamies voi olla velvoitettu kertomaan asioista salassapitovelvollisuudesta huolimatta

1. *lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain (361/1983) 16 §:n 3 momentista*
2. *sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetun lain (812/2000) 18 §:n 1 momentista tai*
3. *muusta vastaavasta lainkohdasta johtuen.*

Lastensuojelulain rikosepäilyä koskeva ilmoitusvelvollisuus on katsottava olevan säännöksessä mainittu muu vastaava lainkohta, joka antaa virkamiehelle oikeuden tiedon antamiseen.

Nykyllänsäädännön perusteella LASTA-seula-menettelyssä poliisi ja sosiaaliviranomainen voivat vaihtaa tietoja salassapitosäännösten estämättä.

9.13. LAKI LAPSEEN KOHDISTUNEEN SEKSUAALI- JA PAHOINPITELYRIKOKSEN SELVITTÄMISEN JÄRJESTÄMISESTÄ

Lapseen kohdistuneen seksuaali- ja pahoinpitelyrikoksen selvittämisen järjestämisestä annetun lain (Järjestämislaki, 19.12.2008/1009) mukaan seksuaalisen hyväksikäytön ja pahoinpitelyrikoksen selvittämiseksi **tutkimuksia tekevä yksikkö voi salassapitosäännösten estämättä luovuttaa tutkimuksen aikana kertyneet tiedot tutkimuksen pyytäneelle poliisille, syyttäjälle ja tuomioistuimelle.**

Samoin lain perusteella yksiköllä on myös oikeus salassapitosäännösten estämättä saada poliisilta, syyttäjältä ja tuomioistuimelta sekä lukuisilta muilta viranomaisilta, kuten terveys- ja sosiaaliviranomaisilta, tietoja, jotka ovat välttämättömiä laissa tarkoitettujen tutkimusten tekemiseksi.

Lähteet ja lisätietoja:

Ellonen, Noora & Rantaeskola, Satu 2016: Lapsiin kohdistuvien väkivalta- ja seksuaalirikosepäilyjen tutkinta. Poliisiammattikorkeakoulun oppikirjat 24. Poliisiammattikorkeakoulu, Tampere. Saatavilla: <https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-815-315-6> (2.11.2021)

Lohiniva-Kerkelä, Mirva 2017: Salassapito- ja ilmoitusvelvollisuus lähisuhdeväkivallasta. Teoksessa Niemi Johanna, Kainulainen Heini & Honkatukia Päivi (Toim.), Sukupuolistunut väkivalta: Oikeudellinen ja sosiaalinen ongelma (156-176). Vastapaino.

Poliisihallituksen ohje 2013: Tietojen kirjaaminen poliisiasiantietojärjestelmään (Patja). 2020/2013/5231 17.12.2013.

Sinkkonen Minna & Mäkelä Jukka (toim.) 2017: LASTA-hanke: Kokemuksia viranomaisten yhteistyön ja tietojenvaihdon koordinoinnista lapseen kohdistuneissa pahoinpitely- tai seksuaalirikoksen epäilytilanteissa. Raportti 2/2017. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (THL), Helsinki. Saatavilla: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-850-0> (2.11.2021)

Sosiaali- ja terveysministeriö 2020: Ohje terveydenhuollon ja poliisin väliseen tiedonvaihtoon. Sosiaali- ja terveysministeriö (STM). Saatavilla: <http://urn.fi/URN:NBN:-fi-fe202002034389> (2.11.2021)

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (THL) 2021: LASTA-lomake. Saatavilla: <https://owncloud.thl.fi/index.php/s/v9zDkbNeSOoZ6db#pdfviewer> (10.11.2021)

II - OSA: ESITUTKINTA

10. LAPSIRIKOSTUTKINNAN MUISTILISTA/ TUTKINTASUUNNITELMA

Käsikirjan liite 2 on lapsirikostutkinnan muistilista, joka on päivitetty aikaisempien lapsirikostutkintaa varten laadittujen muistilistojen pohjalta (mm. Ellonen & Rantaeskola 2016). Muistilistaa voi käyttää myös lapsiin kohdistuvan seksuaali- tai väkivaltarikoksen tutkintasuunnitelmana.

Muistilistan koostamisessa on erityisesti huomioitu Barnahus-hankkeen poliisiyksikköieroksella esille nousseita asioita koskien lapsiin kohdistuvien rikosten tutkintaa. Muistilista voi toimia myös syyttäjälle tehtävän esitutkintalain 5 luvun 1 §:n mukaisen ennakoilmoituksen pohjana tai liitteenä.

Poliisin Kameleon-lomakkeistosta löytyy esitutkintaa varten tutkintasuunnitelmarunko, jota voidaan soveltaa myös lapsirikostutkintaan. Kaikissa lapsiin kohdistuneiden rikosten esitutkinnoissa ei kyseisen pohjan mukaista tutkintasuunnitelmaa ole katsottu tarkoituksenmukaiseksi käyttää. Lapsiin kohdistuvien rikosten esitutkinnassa tulee kuitenkin tutkintaa suunnitella ja kirjata ylös jo suoritettuja toimia.

11. LAPSIRIKOSTUTKINNAN ASIANOSAISET

Tässä luvussa käsitellään lapsiin kohdistuvien rikosten asianosaisia ja muita osallisia esitutkintaprosessin näkökulmasta. Luvussa annetaan myös suositukset siitä, kuinka osalliset tulee kirjata poliisin tietojärjestelmiin.

Esitutkintalaki 2: 5 § Esitutinnan asianosaiset

Esitutkinnassa asianosaisia ovat:

- 1) asianomistaja;*
- 2) rikoksesta epäilty;*
- 3) muu henkilö, jonka oikeuksiin, etuihin tai velvollisuuksiin rikos ja sen selvittäminen voivat vaikuttaa.*

Asianosaisen huoltajaan tai edunvalvojaan, asianosaisena olevan oikeushenkilön lakimääräiseen toimielimeen tai muuhun johtoon kuuluvaan edustajaan taikka muun asianosaisen lailliseen edustajaan sovelletaan soveltuvin osin tämän lain asianosaisia koskevia säännöksiä.

Tarvittaessa tutkinnanjohtaja päättää siitä, onko henkilöä pidettävä asianosaisena.

11.1. ASIANOMISTAJA

Tämä käsikirja käsittelee lapsiin kohdistuvien seksuaali- ja väkivaltarikosten esitutkintaa, joten tässä yhteydessä asianomistajalla käsitetään alle 18-vuotias lapsi, johon on kohdistunut henkilöön kohdistuva rikos.

Poliisin tietojärjestelmissä asianomistajaksi kirjataan lähtökohtaisesti vain rikoksen uhriksi joutunut lapsi. Lapsen edustajia tai huoltajia ei kirjata asianomistajaksi rikosilmoitukseen. Huoltajat voidaan kirjata asianomistajiksi vain siinä tapauksessa, jos heille on muodostunut asianomistajan asema **rikoksesta välittömästi seuranneen korvausvaatimuksen** perusteella. Tarkemmin asianomistajan asemasta voi lukea esimerkiksi Esitutkinta ja pakkokeinot -kirjan luvusta 3.3.1 (Fredman ym. 2020).

Alle 18-vuotias lapsi on ikänsä perusteella rikosasiassa vajaavaltainen, mutta käyttää 15-vuotta täytettyään henkilöön kohdistuvassa rikoksessa itsenäisesti rinnakkaista puhevaltaansa huoltajan tai muun laillisen edustajan ohella. (OK 12:1). Alle 15-vuotiaan lapsen osalta puhevaltaa käyttää hänen laillinen edustajansa.

11.2. LAPSEN HUOLTAJAT

Lapsen viralliset huoltajat tarkistetaan esitutkinnassa väestötietojärjestelmästä. **Lapsen viralliset huoltajat käyttävät lapsen puhevaltaa hänen puolestaan, jolloin heidät tulee kirjata esitutkinnassa asianosaisiksi (asemaan muu henkilö) ja merkitä asianomistajan edustajiksi.** Kaikki viralliset huoltajat ovat oikeutettuja puhevallan käyttämiseen ja merkitään rikosilmoituksessa lapsen edustajiksi. Poikkeuksena pääsääntöön lapseen kohdistuneesta rikoksesta epäiltyä huoltajaa ei kuitenkaan merkitä järjestelmään lapsen edustajaksi.

Jos huoltaja tai hänen avio- tai avopuolisonsa on epäiltynä lapseen kohdistuneesta rikoksesta, kumpikaan huoltaja ei voi käyttää lapsen puhevaltaa tai toimia lapsen edustajana kyseisessä rikosasiassa. Tässä tilanteessa lapselle tulee määrätä edunvalvoja. Käsikirjan luvussa 12: Edunvalvonta rikosasiassa on tästä kerrottu laajasti. Lapselle määrätty edunvalvoja merkitään riko-

silmoitusjärjestelmään lapsen edustajaksi. Lapsen vanhemmat, eli väestötietojärjestelmään merkityt viralliset huoltajat jäävät rikosilmoitukseen asemaan muu henkilö ilman linkitystä lapsen edustajiksi.

Rikosilmoituksen selostusosaan tulee kirjata selkeästi myös tekstimuotoon lapsen väestötietojärjestelmästä tarkistettut viralliset huoltajat ja rikosasiassa lapselle määrätty edunvalvoja, jotta lapsen puhevallan käyttäjien ja muiden osallisten asema on selkeästi näkyvillä.

Virallinen huoltaja toimii edelleen lapsen laillisena edustajana, vaikka rikosasiassa lapsen puhevaltaa käyttäekin sitä varten määrätty edunvalvoja. Tällaisessa tilanteessa huoltajaa voidaan kuulla tarvittaessa esitutkinnassa todistelutarkoituksessa asianosaisena (ETL 2:5 mukaisena muuna henkilönä). Jos lapsen vanhemmalla ei ole virallista huoltosuhdetta lapseen, vanhemmaa ei merkitä rikosilmoitukseen lapsen edustajaksi. (Ellonen & Rantaeskola 2016, 66–67.)

Alaikäisen tai muun holhottavan edustamisesta oikeudessa on säädetty rikoskäyntioikeudenlaissa (ROL 1:4 ja 1:4a) sekä oikeudenkäymiskaaressa (OK 12:1–2). Jos asianomistaja on vajaa-valtainen, häntä edustaa pääsääntöisesti huoltaja tai edunvalvoja. (ROL 1:4 ja 1:4a). Jos huoltaja on esteellinen, on vajaavaltaiselle haettava edunvalvoja. (ETL 4:8 Erityisesti on huomattava, että huoltaja tai edunvalvoja ei saa edustaa päämiestään (lasta), jos vastapuolena on edunvalvojan avio- tai avopuoliso. (Fredman ym. 2020, 176.)

Lapsen edunvalvoja

Edunvalvonnasta lapsirikostutkinnassa on kirjoitettu tämän käsikirjan luvussa 12. Lapselle määrätty edunvalvoja tulee kirjata sekä rikosilmoitukseen, että merkitä selvästi esitutkintapöytäkirjan merkintälehdelle.

11.3. AVUSTAJAT – OIKEUDENKÄYNTIAVUSTAJAT JA PUOLUSTAJAT

Lapsiin kohdistuneissa rikosepäilyissä, erityisesti seksuaalirikosepäilyissä ja lievempää vakavammassa väkivaltaepäilyissä, lapselle on aina hankittava avustaja heti esitutinnan alkaessa. Jos lapselle on jo määrätty edunvalvoja rikosasiaan, voi edunvalvoja huolehtia avustajan hankkimisesta. Poliisin tulee varmistaa, että lapsella on avustaja.

Esitutkintalain (805/2011) 4 luvun 10 §:n 1 momentin mukaan asianomistajalla on oikeus käyttää valitsemaansa avustajaa esitutkinnassa. Mikäli oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (689/1997) säännellyt ehdot täyttyvät, asianomistajalla on mahdollisuus saada valtion varoilla kustannettu oikeudenkäyntiavustaja tai tukihenkilö. Oikeudenkäyntiavustajan tehtävänä on asianomistajan oikeudellisista eduista huolehtiminen. Tukihenkilön tehtävänä on puolestaan tukea asianomistajaa muilla tavoin. (Fredman ym. 2020, 177).

Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa (689/1997)

2 luvun 1 a §

Tuomioistuimien voi määrätä asianomistajalle oikeudenkäyntiavustajan esitutkintaa, ja silloin kun asianomistajalla on vaatimuksia syyttäjän ajamassa rikosasiassa, oikeudenkäyntiä varten:

1. rikoslain 20 luvussa tarkoitettussa seksuaalirikosta koskevassa asiassa, jollei sitä erityisestä syystä pidetä tarpeettomana

2. rikoslain 21 luvun 1–6 ja 6 a §:ssä tarkoitettussa rikosasiassa, jos sitä asianomistajan ja rikoksesta epäillyn välinen suhde huomioon on pidettävä perusteltuna (esimerkkinä 5 §:n pahoinpitely lähisuhteessa lapseen kohdistuen)

3. henkeen, terveyteen tai vapauteen kohdistuvaa rikosta koskevassa asiassa, jos sitä rikoksen vakavuus, asianomistajan henkilökohtaiset olosuhteet ja muut seikat huomioon ottaen on pidettävä perusteltuna (esim. asianomistaja lapsi, lähisuhteessa).

Myös epäillylle on lapsen kohdistuvissa seksuaalirikosepäilyissä syytä hankkia avustaja mahdollisimman pian. Puolustajan määräämisestä on säädelty seuraavassa pykälässä:

Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa (689/1997)

2 luvun 1 §

Epäillyn pyynnöstä on määrättävä puolustaja, jos

- 1. häntä epäillään tai hänelle vaaditaan rangaistusta rikoksesta, josta ei ole säädetty lievempää rangaistusta kuin neljä kuukautta vankeutta, tai tällaisen rikoksen yrityksestä tai osallisuudesta siihen; tai*
- 2. hän on pidätettynä tai vangittuna.*

Epäillylle on määrättävä puolustaja viran puolesta, kun

- 1. epäilty ei kykene puolustamaan itseään*
- 2. epäilty, jolla ei ole puolustajaa, on alle 18-vuotias, jollei ole ilmeistä, ettei hän tarvitse puolustajaa*
- 3. epäillyn valitsema puolustaja ei täytä puolustajalle asetettavia vaatimuksia tai kykene asianmukaisesti puolustamaan epäiltyä tai*
- 4. siihen on muu erityinen syy.*

Rikoksesta epäillyllä on oikeus itse huolehtia puolustuksestaan esitutkinnassa ja oikeudenkäynnissä, mutta esimerkiksi ulkomaalaiselle epäillylle tai henkilölle, joka ei puhu tai ymmärrä suomea hyvin ja joka ei halua avustajaa, puolustaja tulisi hakea määrättäväksi erityisen syyn perusteella.

Rikosprosessin asianosaisten avustamisesta on kirjoitettu paljon oikeuskirjallisuutta. Esitutkitaviranomaiselle oman osaamisen syventämiseen hyviä tuoreita lähteitä ovat esimerkiksi Esitutkinta ja pakkokeinot (Fredman ym. 2020) teoksen luvussa 3.3. Asianosaiset (169–196) ja teos Rikos ja rikosprosessi (Rantaeskola 2019, 122–134).

Asianosaisten avustamista erityisesti epäiltyihin lapsiin kohdistuviin seksuaali- ja väkivaltarikoksiin liittyen on käsitelty esimerkiksi teoksen Lapsiin kohdistuvat seksuaalirikoksen luvussa 12.3 ja 12.4. (Ojala 2012, 236–243) ja Lapsiin kohdistuvien väkivalta- ja seksuaalirikosepäilyjen tutkinta luvussa 7 (Ellonen & Rantaeskola 2016, 65–78).

Lähteet ja lisätietoja:

Poliisihallituksen ohje 2019: Lapsi poliisitoiminnassa ja esitutkinnassa. [POL-2019-34669](#) 23.12.2019.

Fredman, Markku, Kanerva, Janne, Tolvanen, Matti & Viitanen, Marko 2020: Esitutkinta ja pakkokeinot. Alma Talent, Helsinki.

Ojala, Timo 2012: Lapsiin kohdistuvat seksuaalirikokset. Editra Publishing Oy, Helsinki.

Rantaeskola, Satu 2019: Rikos- ja rikosprosessi. Warelia.

12. EDUNVALVONTA RIKOSASIASSA

12.1. PUHEVALLAN KÄYTTÄMINEN RIKOSASIOISSA

Asianomistaja käyttää itse puhevaltaa omassa asiassaan, kun hän on täysi-ikäinen ja hallitsee itseään. Alle 18-vuotiaan asianomistajan puhevaltaa käyttää edunvalvoja tai muu laillinen edustaja. Kuitenkin 15–17-vuotias asianomistaja käyttää puhevaltaa edellä mainitun edustajan ohella häntä henkilönä koskevassa rikosasiassa. Sellaisia ovat henkeen ja terveyteen kohdistuvat rikokset sekä seksuaalirikokset. Lisäksi alle 18-vuotiaalla on oikeus käyttää puhevaltaa yksin, jos hänellä on oikeus vallita sitä, mihin rikos on kohdistunut. Omaisuuden hallinta ei riitä, vaan alle 18-vuotiaan tulee voida yksin päättää omaisuudesta eli vallita tätä omaisuutta. Rikoksesta epäiltynä henkilö käyttää itse puhevaltaa, jos hän on täysi-ikäinen ja syyntakeinen. Sen sijaan edunvalvojalla (huoltajalla tai erikseen määrättyllä edunvalvojalla) on rinnakkainen puhevalta alle 18-vuotiaan epäillyn kanssa.

Sekä asianomistajan että epäillyn asemassa oleva lapsi voi täyttää 18 vuotta kesken rikosprosessin. Sen jälkeen asianosainen käyttää itse puhevaltaansa, vaikka olisi ollut alaikäinen tutkitavan teon tapahtuessa. (Heikkilä ym. 2018, 33.)

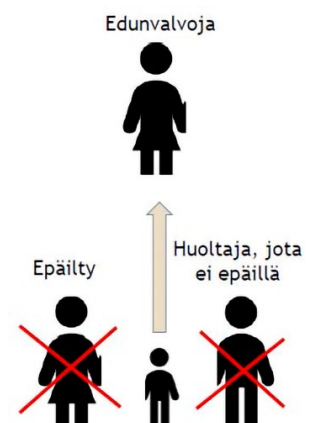
Rikosasian edunvalvojan määräys annetaan alaikäiselle, mutta se päättyy nuoren täyttäessä 18 vuotta. Näin siitä huolimatta, vaikka säännöksessä (ETL 4:8, 1148/2019) todetaan, että ”määräys on voimassa sen rikosasian käsittelyn loppuun asti, jonka esitutkintaa varten määräys on annettu”. Määräys on voimassa esitutkinnan lisäksi myös syyteharkinta- ja tuomioistuin-vaiheessa, kunnes asia on lainvoimainen. (HE 222/2010 vp, 196). Edunvalvojan tehtävä lakkaa, kun päämies täyttää 18 vuotta, jos edunvalvojan tehtävä perustuu päämiehen alaikäisyyteen (holhoustoimilaki 2 ja 17 §). Määräyksen jatkuminen esitutkinnan jälkeen edellyttää kuitenkin, ettei edunvalvojan tehtävä lakkaa holhoustoimesta annetun lain (442/1999, holhoustoimilaki) säännösten mukaisesti. Niin tapahtuu esimerkiksi silloin, kun henkilö täyttää 18 vuotta. Näin rikosasiassa työskentelevä rikosasian edunvalvoja erottuu lastensuojelun edunvalvojasta, kuten Heikkilä ym. (2018, 21) korostavat.

12.2. EDELLYTYKSET RIKOSASIAN EDUNVALVOJAN MÄÄRÄÄMISEKSI

Edunvalvonnan roolia rikosasioissa on selostettu laajasti Poliisihallituksen ohjeessa Lapsi poliisitoiminnassa ja esitutkinnassa (POL-2019-34669). Tässä on esitelty lyhyesti rikosasian edunvalvojan hakemista ym. seikkoja edunvalvontaa koskevan tilanteen konkretisoimiseksi. Lapsen edunvalvontaa lastensuojeluprosessissa ja rikosprosessissa ollaan kehittämässä Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) toimeksiannosta vuonna 2021. Kyseessä on Lapsen edunvalvonnan kansallisen kehittämissuunnitelman täytäntöönpanoa koskeva suunnitelma, josta voi olla hyötyä myös rikosasian edunvalvontaa käytännössä toteutettaessa.

Rikosasian edunvalvojaa haetaan tilanteessa, jossa toinen huoltajista on epäiltynä. Tuomioistuimen on määrättävä alle 18-vuotiaalle asianosaiselle esitutkintaa varten edunvalvoja, jos on perusteltua syytä olettaa, että huoltaja, edunvalvoja tai muu laillinen edustaja ei voi puolueettomasti valvoa asianosaisen etua asiassa ja jos edunvalvojan määrääminen ei ole selvästi tarpeetonta (ETL 4:8).

Edunvalvojan määrääminen voi olla rikoksen laatuun liittyvistä syistä tarpeetonta, kun kysymys on vähäisistä rikoksista, joissa lapsen laillisen edustajan henkilöllä ei ole merkitystä rikoksen selvittämisen tai vahingonkorvauskysymysten kannalta. Sellaisia

ovat vähäiset omaisuusrikokset. Edunvalvojan määräämistä korostetaan puolestaan erityisesti silloin, kun lapsen toista huoltajaa tai huoltajana ollutta vanhempaa epäillään lapsen kohdistuneesta seksuaalirikoksesta taikka lapsen epäillään surmanneen toisen vanhempansa tai vakavasti vahingoittaneen vanhempansa terveyttä. (HE 222/2010 vp, 48, 196.)

Lapsen kohdistuneen rikosepäilyn yhteydessä rikosasian edunvalvojaa tulee hakea, jos toinen lapsen huoltajista (esimerkiksi vanhempi) tai joku muu lapselle ja huoltajalle syntyvän eturistiriidan myötä oleva läheinen on epäiltynä. Lainkohdan tarkoittama muu läheinen voi olla joku muu perheen jäsen kuin huoltaja, lapsen isovanhempi, huoltajan nykyinen avio- tai avopuoliso tai viimeksi mainitun lapsi. Läheisen tahon ei välttämättä tarvitse olla sukulaissuhteessa vaan eturistiriita huoltajan/huoltajien ja lapsen välillä voi syntyä minkä tahansa läheissuhteen myötä. (Heikkilä ym. 2018, 128.)

Mikäli asian esitutkinnan aikana ilmenee uusi rikosepäily, rikosasian edunvalvojan määräystä tulee laajentaa koskemaan tätä uutta rikosepäilyä. Silloin uudella rikosepäilyllä ei ole liittymäpintaa jo annetussa määräyksessä olevaan rikosasiaan. Rikosasian edunvalvojan määräys on rikosasiakohtainen, joskin jossain määrin tulkinnanvaraista on, milloin kyseessä on sellainen uusi rikosepäily, joka edellyttää uutta määräystä. Esimerkiksi uuden henkilön asettaminen epäillyn asemaan lapsen ollessa uuden tekokokonaisuuden asianomistaja edellyttää uuden rikosasian edunvalvojan määräämistä.

12.3. RIKOSASIAN TAHOT, JOILLE RIKOSASIAN EDUNVALVOJA VOIDAAN MÄÄRÄTÄ

Rikosasian edunvalvojan hakemuksen tekemiseen vaikuttaa se, missä asemassa alle 18-vuotias henkilö on. Sääntely on sovellettavissa, jos henkilö on asianomistajana, epäiltynä tai rikollisesta teosta epäiltynä tutkittavassa rikosasiassa. Jos lapsi on todistajan asemassa, edunvalvojan sääntely ei suoraan sovellu. Toisaalta esimerkiksi perhesurmaa koskevassa tapauksessa lapsen aseman määrittäminen asianomistajan asemaan on perusteltua, lapsella olevien oletettavien vahingonkorvausvaatimusten vuoksi. Näin perhesurmaa koskevien havaintojen kertomisen lisäksi, lapsella on asianomistajana oikeus rikosasian edunvalvojaan. Vakavia rikosepäilyjä lievempien rikosepäilyjen yhteydessä edunvalvojan määrääminen havaintoja rikosasiasta todistajan asemassa tehneelle lapselle ei tämän säännöksen perusteella ole mahdollista.

Rikosasian edunvalvojan määräämisen tarve tulisi harkita laajasti ja varmistaa, että lapsella on tosiasiallinen mahdollisuus käyttää puhevaltaa omassa asiassaan. Erityisen haastavana voidaan pitää sellaista tilannetta, kun huostaanotettu lapsi on sijoitettu kodin ulkopuolelle, mutta lapsen puhevaltaa rikosasiassa käyttää edelleen hänen huoltajansa. Nämä tilanteet voivat olla moninaisia, jolloin rikosasian edunvalvojan määräämistä voidaan pitää perusteltuna, jos lapsen oikeuksista ei huolehdi riittävästi. Näin voi olla tilanteessa, kun sijoitettu nuori on asianosaisena rikosasiassa, eivätkä hänen huoltajansa huolehdi lapsen oikeuksista. Samanlainen tilanne on silloin, jos rikosepäily liittyy jollakin tavalla sijoituspaikan aikuisiin tai siellä oleskeleviin muihin lapsiin, sijoitetun lapsen ohella. Näissä tilanteissa huostaanotetun lapsen huoltajan/huoltajien kyky toimia lapsen edunvalvojana rikosasiassa tulee harkita tapauskohtaisesti.

Rikoksen kohteeksi joutuneen lapsen huoltajat eivät välttämättä tosiasiallisesti kykene muissa-kaan kuin lapsen sijoitustilanteissa huolehtimaan lapsen edusta rikosasiassa. Silloin kysymys voi olla eri tavoin passiivisista huoltajista, jotka eivät osallistu lapsen huoltoon lainkaan tai ainakaan eivät osallistu riittävästi. Näin voi olla esimerkiksi silloin, kun lapselle on määrätty lastensuojeluprosessia varten lastensuojelun edunvalvoja. Vaikka lastensuojeluprosessiin olisi määrätty lastensuojelun edunvalvoja, hänellä ei tämän määräyksen perusteella ole oikeutta toimia rikosasian edunvalvojana ilman rikosasiaan annettua erillistä määräystä.

Esitutkintalain sanamuodon mukainen sääntely ”puolueettomuudesta” ei suoraan sovellu tilanteeseen, kun lapsen huoltajan kyky huolehtia lapsen huoltoon liittyvistä asioista rikosasiassa on rajallista. Muina syinä rikosasian edunvalvojan määräämiseen voidaan pitää vanhempien mielenterveysongelmia tai sitä, että vanhempi on täysin passiivinen lastaan kohtaan tai huoltajilla on riitaa lapsen huoltajuudesta tai tapaamisista (Ellonen & Rantaeskola (toim.) 2016, 69). Näissä tilanteissa huoltajaan ei saa yhteyttä kirjeillä tai soittopyynnöillä lapsen asioista sopimiseksi tai esimerkiksi vaatimusten esittämiseksi.

Rikosasian edunvalvojaa koskevassa säännöksessä olevan käsitteen ”puolueettomuus” tulkinta laajentavasti koskemaan myös näitä tilanteita huoltajan ”kykenemättömyyden” yhteydessä voi olla jossakin tilanteessa perusteltua. Edunvalvojan hakemus kannattaa perustella erityisen yksityiskohtaisesti, jos rikosasian edunvalvojaa haetaan huoltajan ”kykenemättömyyden” perustella. Siten lapsen oikeuksien tosiasiallinen toteutuminen voidaan varmistaa. Tätä ”puolueettomuuden” laajaa tulkintaa voidaan pitää perusteltuna ja lapsen näkökulmasta perus- ja ihmisoikeusmyönteisenä tulkintana. Yleensä tilanne ei loukkaa myöskään lapsen huoltajan oikeuksia, kun huoltaja on ollut asiassa passiivinen.

12.4. RIKOSASIAN EDUNVALVOJAN HAKEMUS JA HAKEMISEN AJANKOHTA

Tutkinnanjohtajan on tarvittaessa tehtävä tuomioistuimelle hakemus edunvalvojan määräämisestä. Tämä hakemus on tehtävissä poliisin Kameleon-lomaketta hyödyntäen (liite 3). Hakemuksen mallin on alun perin laatinut rikoskomisario Saara Asmundela. Tämän artikkelin yhteydessä lomaketta on kehitetty yhdessä eteenpäin.

Rikosasian edunvalvojaa tulee hakea mahdollisimman varhaisessa vaiheessa esitutkintakynnyksen ylittymisen jälkeen. Hakemuksen aikainen ajankohta on perusteltua lapsen edun huomioimiseksi koko esitutkinnan ajan ja erityisesti sen alkuvaiheessa sekä lapsen kuulustelussa. Rikosasian edunvalvojan toiminta lapsen kanssa on kaikkein tärkeimmässä roolissa esitutkinnan aikana, koska tavallista on, ettei lasta kuulla henkilökohtaisesti oikeudenkäynnissä. Siksi esitutkinnan vaiheessa lapsen kohtaaminen hänen oikeutensa huomioivalla tavalla on erityisen tärkeää.

Rikosasian edunvalvojaa haetaan ennen kuin lapsi kuulustellaan, jotta edunvalvojalla on tosiasiallinen mahdollisuus olla läsnä kuulustelussa. Tähän tilanteeseen on viitattu eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisussa EOA 5.6.2020 Dnro EOAK/3150/2019, jossa menettelyn todetaan olevan lain vastainen, kun lapsella ei ollut kuulustelussa edunvalvojaa. Tapauksen menettelyä pidettiin erityisen moitittavana, kun myös syyttäjä oli kiinnittänyt huomiota edunvalvojan tarpeellisuuteen.

12.5. ON SYYTÄ EPÄILLÄ -KYNNYS JA PUHEVALLAN KÄYTTÄMINEN RIKOSASIOISSA

Rikosasian edunvalvojaa haettaessa tulee lähtökohtaisesti olla kirjattuna R-ilmoitus, eli syytä epäillä kynnyksen tulee olla ylittynyt. Edunvalvojan määrääminen edellyttää rikosepäilyä siten kuin säännöksestä ilmenee. Esitutkintatoimenpiteiden suorittaminen ennen rikosepäilykynnyksen ylittymistä (ns. esiselvityksen aikana) ei yleensä ole mahdollista. On syytä epäillä -kynnyksen ylittymisen selvittäminen voi kuitenkin usein olla haasteellista. LASTA-seula tarjoaa uudenlaisia työkaluja lapsiin kohdistuvan rikoksen tutkintaan (luku 9).

Ratkaisussa EOA 26.8.2020 Dnro EOAK/2416/2020 oli kysymys esitutkinnan päättämisestä ”ei syytä epäillä rikosta” -perusteella. Tätä tapausta on käsitelty yksityiskohtaisesti myöhemmin rajoittamisen yhteydessä (luku 14) Ennen esitutkinnan aloittamista koskevan päätöksen tekemistä voidaan toimittaa ns. alustavaa tutkintaa sen selvittämiseksi, onko esitutkinnalle perusteita. Tämän esiselvityksen kattavuutta ei ole laissa erikseen säädetty. Alustavan tutkinnan alaa rajaa ratkaisun mukaan se, että varsinainen esitutkinta on lain mukaan aloitettava, kun on syytä

epäillä rikosta. Poliisilla on siten tämän kynnyksen ylittyttyä nimenomaan velvollisuus toimittaa esitutkinta. Alustavassa tutkinnassa ei esimerkiksi ole samoja oikeussuojatakeita kuin esitutkinnassa, mikä osaltaan puhuu sen puolesta, että sen käyttöalaa ei tule liikaa venyttää.

Yleensä alustavan selvityksen avulla voidaan selvittää, onko rikosta syytä epäillä ja siten edellytykset ovat olemassa esitutkinnan aloittamiselle. Kun lapsi on asianomistajana, asian selvittäminen muutoin kuin lapsen kuulustelulla voi olla haastavaa. Siksi joissakin tilanteissa perus- ja ihmisoikeusmyönteinen näkökulma lapsen edun toteutumiseksi voi edellyttää, että lapselle hankitaan edunvalvoja jo esiselvityksen aikana, että lasta koskevat terveystiedot voidaan hankkia edunvalvojan suostumuksella. Tätä menettelyä ei kuitenkaan voida pitää pääsääntönä, vaan poikkeuksellisenä menettelynä, jos rikosepäilykynnyksen ylittymistä ei voida muutoin selvittää. Rikosepäilyä selvitetään lähtökohtaisesti niillä keinoilla, joita esiselvityksessä yleensä voidaan käyttää. Lisäksi kärjäoikeuksien näkemykset vaihtelevat valtakunnallisesti siltä osin, onko rikosasian edunvalvojan määrääminen esiselvityksen aikana edes mahdollista, kun osassa kärjäoikeuksista määräys annetaan ja osasta ei.

Jos lapselle pyydetään rikosasian edunvalvojan määräämistä esiselvityksen aikana, sen hankkiminen väliaikaismääräyksellä, kuulematta lapsen huoltajia voi olla välttämätöntä. Samalla kärjäoikeus harkitsee sen, onko rikosasian edunvalvojan määrääminen mahdollista jo esiselvityksen aikana. Tästä tulee merkitä riittävät tiedot hakemukseen. Näin asian käsittelyn edellyttämät oikeussuojatakeet varmistuvat, kun lapsella on myös esiselvityksen aikana mukana rikosasian edunvalvoja. Toisin toimiminen eli rikosasian päättäminen poliisin päätöksellä ja vielä ilman edunvalvojaa, saattaa vaarantaa lapsen ja muiden asianosaisten oikeuksien toteutumisen. Asianmukaisesti toimitetun esiselvityksen jälkeen on tehtävissä ratkaisu siitä, onko tilanteessa syytä epäillä rikosta vai ei. Jos rikosepäily kynnys ylittyy, edunvalvojan määräys on lisäksi valmiina lapsen kuulustelua varten.

12.6. HUOLTAJIEN KUULEMINEN RIKOSASIAN EDUNVALVOJAN HAKEMUKSESTA

Lapsen huoltajien kuuleminen kärjäoikeudessa käsiteltävässä rikosasian edunvalvontaa koskevassa hakemusasiassa on välttämätöntä jossakin vaiheessa asian käsittelyssä. Tämä ajankohta ratkaistaan sen mukaisesti, tarvitaanko rikosasian edunvalvojan määräys väliaikaisena, jolloin se annetaan kuulematta asianosaisia vai voidaanko määräys antaa suoraan lopullisena. Viimeksi mainitun määräyksen antaminen edellyttää ennen ratkaisun tekemistä, että rikosasian edunvalvojan hakemuksesta on kuultu riittäviä tahoja.

Rikosasian edunvalvojan määräys voidaan antaa asianosaisia kuulematta asiassa, jos asiaa ei voida viivyttää. Silloin määräys voidaan antaa kuulematta sitä, jonka edun valvomisesta on kysymys, sekä kuulematta alaikäisen huoltajia ja 15 vuotta täyttäneitä alaikäisiä. Väliaikainen määräys on voimassa, kunnes tuomioistuimien päätöksellä annetaan lopullinen määräys, jollei määräystä sitä ennen peruuteta tai muuteta. Väliaikaiseen määräykseen ei saa hakea muutosta. (Holhoustoimilaki 79 §.)

Jos käsillä on mahdollisuus, että puhevaltaan oikeutettu taho voisi vaikuttaa lapsen kertomukseen, määräystä rikosasian edunvalvojaksi tulisi hakea väliaikaisena. Näin lapsen oikeudet toteutuvat häntä kuulusteltaessa, mutta toisaalta lapsen puhevaltaa normaalisti käyttävien oikeuksiakaan ei loukata liiaksi. Esitutkintatoimenpiteet kannattaa rytmittää siten, että välittömästi lapsen kuulustelun jälkeen puhevaltaa asiassa käyttävät tahot tulevat tietoisiksi väliaikaismääräyksestä. Jos huoltajien kuulustelut voidaan toteuttaa lähes samanaikaisesti, väliaikainen rikosasian edunvalvonnan määräys voidaan antaa tiedoksi huoltajille (ja 15 vuotta täyttäneelle nuorelle). Silloin heiltä voidaan pyytää suostumukset edunvalvontaa koskevan väliaikaismääräyksen vahvistamisesta lopulliseksi määräykseksi. Menettely on tarkoituksenmukainen ja nopeuttaa kärjäoikeuden lopullisen ratkaisun antamista. Jos suostumuksia ei hankita esitutkinnassa valmiiksi, kärjäoikeus voi antaa ratkaisun vasta kuultuaan puhevaltaan oikeutettuja. Lapsen kuulustelusta on hyvä ilmoittaa huoltajille heti lapsen kuulustelun jälkeen.

esimerkiksi puhelimitse. Huoltajien tulee kuitenkin saada ratkaisu tiedoksi normaalia tiedoksiantomenettelyä noudattaen ja lopullisen ratkaisun antaminen edellyttää lausuma-ajan kulumista tai kirjallisten suostumusten antamista. Tältä osin yksityiskohtaiset toimintamallit kannattaa sopia paikallisesti käräjäoikeuden kanssa.

Mikäli rikosasiassa ei ole tarvetta väliaikais määräyksen antamiselle, huoltajien suostumuksen hankkiminen edunvalvojan ja 15 vuotta täyttäneen päämiehen suostumuksen ohella jo ensimmäisen hakemuksen yhteyteen nopeuttaa rikosasian edunvalvojan määräyksen antamista. Tämä menettely on mahdollinen, jos poliisi on saanut tiedon lapseen kohdistuneesta rikosepäilystä lapsen yksinhuoltajalta, jota ei epäillä rikoksesta. Lapsen yksinhuoltaja voi antaa suostumuksen edunvalvojan määräämiseksi lopullisesti jo etukäteen. Samoin sijoitetun lapsen huoltajien suostumukset rikosasian edunvalvojan määräämiseksi voidaan hankkia etukäteen. Menettely nopeuttaa rikosasian edunvalvojan määräämistä koskevan hakemusasian käsittelyä.

12.7. VÄLIAIKAISEN RIKOSASIAN EDUNVALVOJAN MÄÄRÄÄMISEN PERUSTELUT

Rikosasian edunvalvojaa haetaan väliaikaisesti silloin, kun tutkinnan turvaaminen edellyttää rikosasian edunvalvojan määräämistä siten, ettei huoltaja/huoltajat saa rikosepäilystä ennakollisesti tietoa. Yleensä eturistiriitatilanteessa rikosasian edunvalvojan määrääminen kiireellisenä on tarpeellista, jos epäilty tai muut asiaan liittyvillä tahoilla ei ole tietoa poliisilla olevasta rikosepäilystä.

Perustelut rikosasian edunvalvojan määräämiselle kuulematta huoltajia tulee selostaa riittävän tarkasti edunvalvojan hakemista koskevassa hakemuksessa. Nämä perustelut liittyvät tarpeeseen varmistaa, ettei lapsen kertomukseen voida vaikuttaa ennen hänen kuulusteluaan. Perusteluiden asianmukaisella laatisemisella tutkinnanjohtaja pystyy samalla arvioimaan ja tarkistamaan, onko perusteita väliaikaisen edunvalvojan hakemiselle ylipäättään olemassa. Jos perusteiden laatiseminen vaikuttaa haastavalta, voi olla, ettei perusteita pyynnön esittämiselle ole.

Väliaikaista rikosasian edunvalvojaa koskevassa hakemuksessa (liite 4) on hyvä selostaa hakemuksen perusteena olevaa rikosepäilyä vain sen verran kuin se edunvalvojan määräämiseksi väliaikaisena on tarpeen. Hakemusta laadittaessa on huomioitava se, että ennen kuin määräys rikosasian edunvalvojan määräämiseksi annetaan lopullisessa muodossaan, hakemusta koskevat asiakirjat annetaan tiedoksi asianosaisille. Silloin epäiltynä oleva huoltaja tulee tietoiseksi siitä, mitä hakemukseen on kirjoitettu. Siksi esitutkinnan vaihe on huomioitava hakemusta laadittaessa ja mitä seikkoja asianosaiset voivat saada tietoonsa sen perusteella. Toisaalta käräjäoikeudella pitää olla riittävästi tietoa asiasta voidakseen määrätä rikosasian edunvalvojan.

12.8. EDUNVALVOJAN MÄÄRÄÄMISTÄ KOSKEVAN HAKEMUKSEN KÄSITTELYN JULKISUUS

Rikosasian edunvalvojan hakemuksessa on huomioitava tietojen mahdollinen salassapidon tarve esitutkinnan turvaamiseksi. Tarvittaessa edunvalvojan määräyksen antamista koskevassa hakemuksessa tulee perustella oikeudenkäyntiasiakirjojen salassapidon tarpeellisuus. Näissä asioissa ei yleensä järjestetä pääkäsittelyn luonteista suullista käsittelyä. Jos sellainen järjestetään, tutkinnanjohtajan tulee arvioida käsittelyn järjestämisen julkisuuden vaikutukset ja tarvittaessa pyytää käsittelyn järjestämistä suljettuna.

Oikeudenkäyntiasiakirjoja koskeva salassapitomääräys tarkoittaa, ettei yleisöjulkisuuden perusteella tietoja pyytävällä ole oikeutta saada tietoja rikosasian edunvalvojan hakemista koskevista asiakirjoista. Oikeudenkäyntiasiakirjojen pyytäminen salassa pidettäväksi yleisöjulkisuuden perusteella tehdään käyttämällä oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain (370/2007, YTJulkL) 10 § ja asiaa koskevia salassapitokohtia (esim. YTJulkL 9.1 § 2 kohta, JulKL 24. § 3, 25 ja/tai 26 kohta).

Edellä mainitun säännöksen YTJulkL 10 § mukaan tuomioistuin voi asianosaisen pyynnöstä tai erityisestä syystä muutoinkin päättää, että oikeudenkäyntiasiakirja on pidettävä tarpeellisin osin salassa, jos siihen sisältyy muussa laissa salassa pidettäviksi säädettyjä tietoja, joiden julkiseksi tuleminen todennäköisesti aiheuttaisi merkittävää haittaa tai vahinkoa niille eduille, joiden suojaamiseksi salassapitovelvollisuus on säädetty. Rikosasian edunvalvojan määräämistä koskevan rikosasian julkiseksi tuleminen liian varhaisessa vaiheessa esitutkinnan aikana voisi vaarantaa rikoksen tutkinnan samoin kuin asianosaisten oikeuden oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin.

Lisäksi tulee arvioida, onko asianomistajan henkilöllisyyden salaamiselle tarvetta. Se on mahdollista rikosasiassa, kun kysymys on asianomistajan yksityiselämää koskevista arkaluonteisista tiedoista (YTJulkL 6 §). Tuomioistuin voi tällä perusteella määrätä salassa pidettäväksi mm. asianomistajan henkilöllisyyden rikosasiassa, joka koskee erityisen arkaluonteista hänen yksityiselämänsä liittyvää seikkaa.

Kun kysymys on rikosasiasta esitutkintaa valmistelevana toimenpiteenä, asianomistajan henkilöllisyyden määrääminen salassa pidettäväksi on välttämätöntä, koska esitutkinta-aineiston ja syyteharkinta-aineiston yleinen salassapito (JulkL 24.1 § 3 kohta) ei ole voimassa siltä osin kuin asiaa käsitellään tuomioistuimessa esitutkinnan aikana. Salassapitomääräyksellä voidaan varmistaa, ettei tietoa asianomistajan henkilöllisyydestä voida antaa julkisuuteen tuomioistuinta esitutkinnan aikana. Samalla varmistetaan, että asianomistajan henkilöllisyyden salaamista koskeva kysymys käsitellään aloittaessa pääasian oikeudenkäyntikäsittely, jos salaamiselle on tarvetta. Toisin toimittaessa oikeudenkäynnissä mahdollisesti annettava salassapitomääräys voi osoittautua liian myöhään annetuksi asianomistajan suojaamisen näkökulmasta. Kaikki nämä erilaiset yleisöjulkisuutta rajoittavat pyynnot tulee myös perustella hakemukseen.

Rikosasian edunvalvojan määrääminen väliaikaisesti edellyttää myös asianosaisjulkisuuden rajoittamista, jolloin edunvalvojan määräys annetaan kuulematta asianosaisia holhoustoimesta annetun lain perusteella (HolhL 79 §). Asianosaisjulkisuuden rajoittaminen on aina poikkeus, ja pyynnön perusteet ovat yhteneväiset väliaikaisena pyydettyä edunvalvontaa koskevan määräyksen kanssa. Oikeudenkäynnin (tässä hakemusasian) julkisuus on asianosaisille pääsääntö ja siksi pyynnön antaminen kuulematta asianosaisia on perusteltava. Erillistä asianosaisjulkisuuden rajoittamista koskevaa sääntelyä ei ole löydetävissä oikeudenkäyntijulkisuuslaista. Asianosaisten kuulematta jättäminen ja siten asianosaisjulkisuuden rajoittaminen perustuu holhoustoimesta annetun lain sääntelyyn määräyksen antamisesta kuulematta asianosaisia.

12.9. RATKAISU RIKOSASIAN TUTKINNAN PÄÄTTÄMISESTÄ JA LAPSEN ETU

Ennen esitutkinnan toimittamista voi tulla harkittavaksi esitutkinnan aloittamatta jättäminen. Toisaalta jo aloitetun esitutkinnan lopettaminen poliisin päätöksellä tai rajoittamisesityksen tekeminen on myös mahdollista. Näissä tilanteissa rikosasian edunvalvojan hakemista ja määräämistä pitäisi myös harkita. Rikosasian edunvalvoja on voitu joissain tilanteissa jättää hake-matta ja perustella menettelyä koskevan prosessin toimimattomuudella ja/tai taloudellisilla syillä. Nämä syyt eivät kuitenkaan ole perusteltuja, kun lapsen edun toteutuminen pitäisi varmistaa.

Rikosasian edunvalvojan määrääminen eturistiriitatilanteessa on tärkeää erityisesti lapsen oikeuksien toteutumisen ja ylipäättään toimenpiteiden valvonnan näkökulmasta. Toisin toimit-taessa esitutkinnan lopettamista tai esitutkinnan aloittamatta jättämistä ei valvo lapsen puo-lesta kukaan ulkopuolinen taho. Silloin kukaan ei käytä lapsen puhevaltaa, eikä kyseenalaista lasta koskevaa päätöstä (käytä kantelu- tai valitusoikeutta), vaikka siihen olisi tarvetta. Näin tapahtuessa lapsen oikeusturva voi vaarantua.

Tavallisesti lapsen huoltajat pystyvät arvioimaan viranomaisen toimenpiteitä, kun epäiltynä on joku ulkopuolinen taho. Jos käsillä on nyt käsitelty eturistiriita tilanne lapsen ja tämän huol-

tajan välillä, rikosasian edunvalvojan määräämisen pitäisi olla pääsääntö ennen asian päättämistä esitutkintavaiheessa. Silloin ratkaisua olisi mahdollista arvioida lapsen puolesta ja tarvittaessa tehdä siitä esimerkiksi kantelu tai olla yhteydessä asiaan määrättyyn syyttäjään. Esitutinnan päättymiseen johtavissa ratkaisuissa on huomioitava lapsen oikeuksien toteutuminen siten kuin käsikirjan rajoittamista koskevassa osiossa (luku 14) on selostettu.

Asianomistajan toissijaisen syyteoikeuden myötä syytteen nostaminen on mahdollista myös silloin, kun lapsi on asianomistajana. Tämän oikeuden käyttäminen on haasteellista, koska asianomistajan rangaistusvaatimuksen ajamiseen liittyy oikeudenkäyntikuluriski eli riski joutua korvaamaan vastapuolen kulut, jos esitetty rangaistusvaatimus hylätään. Tämä riski on huomattava, vaikka lapsella on omien oikeudenkäyntikulujen osalta mahdollisuus saada oikeudenkäyntikulunsa korvatuksi valtion varoista. Asianomistajalla, saati lapsella, ei myöskään ole käytettävissään samanlaista ”koneistoa” asian selvittämiseksi kuin poliisilla. (Rantaeskola 2021, 303.)

12.10. RIKOSASIAN EDUNVALVOJAN PÄÄASIALLISET TEHTÄVÄT

Rikosasian edunvalvojan tehtävät määrittyvät samanlaisina kuin lapsen huoltajan tehtävät rikosepäilyssä, kun minkäänlaista eturistiriitaa huoltajan/huoltajien ja lapsen välillä ei ole. Rikosasian edunvalvojalla on siis oikeus olla läsnä lapsen kuulustelussa samalla tavalla kuin huoltajalla/huoltajilla olisi. Edelleen rikosasian edunvalvojan tehtävänä on lapsen osalliseksi tekeminen omassa prosessissaan, lapsen yksilöllisen tilanteen huomioiminen ja lapsen edun valvominen rikosasiaa käsiteltäessä. Normaalisti näistä tehtävistä huolehtivat luonnostaan lapsen huoltaja/huoltajat, kun epäiltynä on lapseen nähden ulkopuolinen taho. Huoltajan/huoltajien ja lapsen välisen eturistiriidan yhteydessä, rikosasian edunvalvojan kyky toimia lapsen kanssa tämän ikätason edellyttämällä tavalla korostuu.

Asianomistajan asemassa olevan rikosasian edunvalvojan tehtävät painottuvat oikeudellisten asioiden osalta rangaistusvaatimuksen ja vahingonkorvausten esittämiseen yhteistyössä avustajan kanssa. Epäillyn asemassa olevan rikosasian edunvalvojan tehtävät painottuvat oikeudellisten asioiden osalta rangaistusvaatimukseen ja esitettyihin vahingonkorvauksiin annettavan vastauksen harkintaan.

12.11. RIKOSASIAN EDUNVALVONNAN PROSESSISTA YLEISESTI

1. Tutkija etsii sopivan edunvalvojan ja pyytää tältä kirjallisen suostumuksen (esim. sähköpostilla). Samalla suostumuksen antaneelta tiedustellaan, onko hänellä mahdollisuus saapua lapsen kuulusteluun paikalle, jos tästä voidaan jo tässä vaiheessa sopia.

Esimerkiksi Kaakkois-Suomessa sopiva edunvalvoja saadaan käytössä olevan koordinoitimenettelyn kautta (Socom Oy). Menettely helpottaa poliisin työtä kuhunkin rikosasiaan sopivan rikosasian edunvalvojan hankkimista.

Erityisesti väliaikais määräyksen yhteydessä voi olla kovin kiire, ja lapsen kuulustelu voi olla pian. Käräjäoikeuden kanssa sovittu menettely väliaikaisen edunvalvojan saamisesta jopa tunneissa helpottaa kuulustelun järjestämistä.

2. Tutkija tai tutkinnanjohtaja (TJ) arvioivat, onko asiassa tarvetta väliaikaisen määräyksen antamiselle.
3. Tutkija tai TJ täyttää hakemuksen ja TJ allekirjoittaa sen.
4. Hakemus ja suostumus (rikosasian edunvalvoja) toimitetaan käräjäoikeuteen.
5. Jos edunvalvojan määräämisen antaminen huoltajia kuulematta ei ole tarpeen, puhevallan käyttämiseen oikeutettujen huoltajien ja 15 vuotta täyttäneen lapsen suostumukset liitetään hakemukseen.

6. Käräjäoikeus käsittelee hakemuksen ja lähettää päätöksen tutkijalle/TJ:lle.
7. Jos edunvalvojan määräys on annettu väliaikaisena, tutkija/TJ huolehtii väliaikaismääräyksen tiedoksi antamisesta ja toimittaa käräjäoikeudelle tiedoksiantoa koskevan aineiston sekä huoltajan/huoltajien suostumuksen lopullisen edunvalvojan määräämiseksi. Näin toimitaan, mikäli käräjäoikeuden kanssa on sovittu menettelystä (sekä tiedoksiannon että suostumusten hankkimisen osalta) ja asiakirjat voidaan esitutkinnassa saada lapsen kuulustelun jälkeen.
8. Huoltajien suostumusten hankkiminen esitutkinnan aikana nopeuttaa huomattavasti asian käsittelyä käräjäoikeudessa siten kuin edellä on kerrottu. Tästä ja muista prosessin tarkoituksenmukaisista yksityiskohdista kannattaa sopia paikallisesti.

12.12. RIKOSASIAN EDUNVALVOJAN HOITAMINEN TANDEM-MALLILLA

Valtakunnallisesti on käytössä erilaisia edunvalvonnan malleja. Malleja on selostettu Poliisi-hallituksen ohjeessa: Lapsi poliisitoiminnassa ja esitutkinnassa (POL-2019-34669, 23.12.2019). Kansainvälisten sopimusten ja suositusten mukaisesti oikeudenkäyntiavustajan ja edunvalvojan ei tulisi olla sama henkilö, koska oikeudenkäyntiavustajan tulisi noudattaa päämiehensä tahtoa toimeksianton hoidossa. Rikosasian edunvalvoja voi olla puhevaltaa käyttäessään eri mieltä kuin lapsi itse on, jolla on merkitystä tilanteessa, kun lapsella on rinnakkainen puhevalta. Tämä korostuu erityisesti lapsen henkilöä koskevassa asiassa, kun lapsi on 15–17 vuotta.

Lapsiin kohdistuvien rikosten tutkinnassa oikeudenkäyntiavustaja on usein hoitanut myös edunvalvojan tehtävät (yhden tai kahden juristin malli). Silloin lapsen kohtaamiseen liittyvät tilanteet ovat voineet jäädä hoitamatta. Rikosasian edunvalvojan toiminnan lähtökohtana pitäisi olla lapsen etu. Edunvalvonnessa keskeistä on asioiden selostaminen lapselle tämän ikätason edellyttämällä tavalla, lapsen edun arviointi sekä työskentely lapsen kanssa. Lisäksi rikosasian edunvalvojan tulee ratkaista rangaistus- ja korvausvaatimuksiin liittyvät kysymykset. Tandem-mallia käytettäessä lastensuojelutaustan omaavan ja rikosprosessiin koulutetun rikosasian edunvalvojan tulee hankkia lapselle jo kuulusteluun oikeudenkäyntiavustaja, jotta myös kuulustelun ja tutkinnan oikeudellista puolesta huolehditaan asianmukaisesti.

Oikeudenkäyntiavustajan tehtävässä on keskeistä varmistaa, että lapsen juridiset edut, kuten rikoksen kaikki eri tunnusmerkittekijät ja mahdollisuus vahingonkorvauksiin toteutuu. Lapsen osallisuuden varmistamiseksi ja tämän oikeuksien toteutumisen kannalta erillinen rikosasian edunvalvoja on välttämätön. Erityisesti tämä tulee esiin tilanteissa, kun neuvotellaan toimeksiantoa koskevista kysymyksistä, päätetään esitettävistä vaatimuksista sekä siitä haetaanko käräjäoikeuden ratkaisuun muutosta. Tätä rikosasian edunvalvojan ja oikeusavustajan yhteistyömallia kutsutaan Tandem-malliksi.

Edunvalvojan rooli korostuu esitutkinnan aikana, kun lapsi osallistuu rikosasian käsittelyyn ja oikeudenkäyntiavustajan taas oikeudenkäynnissä, kun lapsen henkilökohtainen läsnäolo ei ole tarpeen. Tandem-malli varmistaa lapsen oikeudet esitutkinnassa, kun rikosasian edunvalvoja lastensuojelukoulutuksen ja työkokemuksen myötä tapaa varmuudella lasta esitutkinnan aikana ja pitää hänet osallisena omassa asiassaan myös esitutkinnan jälkeen. (Heikkilä ym. 2018, 131).

12.13. RIKOSASIAN EDUNVALVONNAN KOORDINOINTI – NS. KAAKKOIS-SUOMEN MALLI

Kaakkois-Suomen poliisilaitoksella voidaan hyödyntää erittäin toimivaa lasten edunvalvonnan koordinaatiomallia, josta vastaa Kaakkois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus (Socom Oy).

Kyseinen toimintamalli on ainoa laatuaan Suomessa, jonka vuoksi sitä esitellään esimerkkinä tässä käsikirjassa.

Rikosepäilyissä, joissa lapsi tarvitsee edunvalvojan, poliisi on yhteydessä koordinaattoriin ja kertoo tutkittavana olevasta rikoksesta sen verran kuin edunvalvojan valinta edellyttää. Koordinaattori valitsee tilanteeseen parhaiten sopivan rikosasian edunvalvojan tähän tehtävään koulutetuista henkilöistä. Edelleen koordinaattori toimittaa poliisille valitun henkilön yhteystiedot ja edunvalvoja toimittaa kirjallisen suostumuksensa tehtävään.

Poliisi esittää käräjäoikeudelle rikosasian edunvalvojaa koskevassa hakemuksessa tähän tehtävään koordinaattorin ehdottamaa edunvalvojaa. Käräjäoikeuden määräyksen saatuaan edunvalvoja hankkii lapselle oikeudenkäyntiavustajan ja toimii lapsen rinnalla esitutkinnan aikana. Hänelle kuuluvat ne tehtävät, jotka edellä on kerrottu varmistaakseen lapsen osallisuuden ja tarvittavan tuen tarpeen tilanteessa. Rikosasian edunvalvoja hoitaa niitä tehtäviä, joita lapsen oma vanhempi (huoltaja) hoitaisi, ellei tämä olisi esteellinen niitä hoitamaan.

12.14. OIKEUSSUOJAKEINOT LAPSEN EDUN VALVOMISEKSI

Valtakunnansyyttäjä voi omasta aloitteestaan tai esimerkiksi kantelun johdosta ottaa uudelleen käsiteltäväksi alaisensa syyttäjän ratkaiseman asian. Silloin valtakunnansyyttäjä voi määrätä toisen syyttäjän hoitamaan asiaa.

Viranomaisen toimintaan tyytymätön voi myös tehdä hallintokantelun oikeuskanslerille tai eduskunnan oikeusasiamiehelle, mikäli kokee viranomaisen menetelleen lainvastaisesti tai jättäneen velvollisuutensa täyttämättä. Hallintokantelu ei ole kuitenkaan muutoksenhakukeino. Toisin kuin muutoksenhakukeinot, kantelu ei voi välittömästi johtaa kantelun kohteena olevan virkatoimen tai päätöksen muuttamiseen.

Rikosasian edunvalvojan toimintaan tyytymätön voi pyytää edunvalvojan määräyksen peruuttamista ja uuden edunvalvojan määräämistä. Lisäksi rikosasian edunvalvojan toiminnasta voi tehdä huomautuksen digi- ja väestötietovirastoon.

Lähteet ja lisätietoja:

Ellonen, Noora & Rantaeskola, Satu 2016: Lapsiin kohdistuvien väkivalta- ja seksuaalirikosepäilyjen tutkinta. Poliisiammattikorkeakoulun oppikirjat 24. Poliisiammattikorkeakoulu, Tampere. Saatavilla: <https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-815-315-6> Viitattu 2.11.2021.

Heikkilä, Marjukka, Satu Rantaeskola & Tuija Suikkanen-Malin 2018: Lapsen edunvalvonta lastensuojelu- ja rikosprosessissa. Warelia, Tyrvää-Vammala-Sastamala.

Rantaeskola, Satu 2021: Asianomistajan yksityiselämän suoja rikosprosessissa. Alma Talent Oy.

13. TUTKINTA-APUPYYNTÖ TOISELLE POLIISIYKSIKÖLLE LAPSIRIKOSTUTKINNASSA

Lapsiin kohdistuvien rikosten esitutkinnassa saattaa tulla eteen tilanne, jossa joudutaan pyytämään tutkinta-apua esimerkiksi kuulusteluiden suorittamiseksi toiselta poliisiyksiköltä. Lapsiin kohdistuvien seksuaali- ja väkivaltarikosten esitutkinnassa olisi pyrittävä siihen, että sama, tapauksen tunteva tutkija tai tutkijapari hoitaisi kaikki esitutkintatoimenpiteet. Jos tutkinta-apuun joudutaan kuitenkin turvautumaan, tulee jutun varsinaisen tutkijan huolehtia siitä, että kuulustelu suoritetaan yhtä laadukkaasti kuin se suoritettaisiin tapausta tutkivassa yksikössä.

Aiemmin myös eri poliisiyksiköiden välistä yhteistoimintaa rikostutkinnassa on kutsuttu termillä virka-apu, mutta nyt termistöä on täsmennetty. Poliisihallituksen antamassa ohjeessa: Poliisin operatiivinen virka-aputoiminta (POL-2020-42250, 12.9.2020) säädetään poliisiyksiköiden välisestä yhteistoiminnasta seuraavasti:

Poliisiyksiköiden välillä tapahtuva poliisille kuuluvien tehtävien hoitaminen ei ole virka-apun antamista, koska viranomainen ei voi antaa itsellensä virka-apua. Kyseessä on tällöin joko työvoima-apun antaminen tai muu poliisiyksiköiden välinen yhteistoiminta.

Esimerkiksi kuulustelupyynnön lähettäminen toiseen poliisiyksikköön ei ole poliisiyksiköiden välistä virka-aputoimintaa, vaan työvoima-apua, koska pyydetyssä toimenpiteessä ei tarvita sellaisia poliisin alueellisia toimivaltuuksia, joita ei pyytäjällä ole. Samoin erilaisten poliisin erityisryhmien tehtävät toisen poliisiyksikön alueella (esim. poliisikoiratoiminta, joukkojenhallintatoiminta, VATI-toiminta) ovat poliisiyksiköiden välistä yhteistoimintaa tai työvoima-apua, ei virka-apua. (POL-2020-42250)

Terminä tutkinnassa annettavasta työvoima-avusta voidaan käyttää **tutkinta-apu rikostutkinnassa** tai **tutkinta-apu esitutkinnassa**. Tutkinta-apua rikostutkinnassa pyydettyä pyydettyvät toimenpiteet tulee kirjata Kameleon-lomakkeelle **tutkinta-apupyyntö**, joka löytyy poliisin Kameleon-lomakkeiston asiakirjaluokan virka-apupyyntö alta.

Pyydettyä lapsen kuulustelua tutkinta-apuna tulee rikostapauksen varsinaisen tutkijan varmistua siitä, että pyynnön vastaanottavalla lapsirikostutkinnan yksiköllä on riittävät tiedot laadukkaasti kuulustelun suorittamiseksi. Lapsen kuulustelu on esitutkinnan lisäksi osa oikeudenkäyntimenettelyä, joten jutun syyttäjän kanssa tulee keskustella tutkinta-apun käyttämisestä tapauksessa. Jos tapauksessa ei ole muita mahdollisuuksia kuin pyytää tutkinta-apua, on tapauksen tutkijan mahdollisuuksien mukaan järkevää pyrkiä seuraamaan lapsen toisella paikkakunnalla järjestettävää kuulustelua etänä, esimerkiksi poliisin tietoturvallisten videoneuvotteluyhteyksien päästä.

Tutkinta-apupyyntöä laadittaessa tulee varmistua siitä, että pyynnössä on mukana ajantasaiset ja riittävät henkilö- ja yhteystiedot lapselle ja kaikille tämän virallisille huoltajille. Lapsen asuinpaikka ja mahdolliset lastensuojelun sijoitustiedot on selvitettävä etukäteen. Lisäksi tapauksen varsinaisen tutkijan tulee varmistua siitä, että lapselle hankitaan jo ennen kuulustelua oikeudenkäyntiavustaja ja tarvittaessa edunvalvoja esitutkintaa varten.

Jos kuulusteltavan lapsen vanhemmat eivät ole tapauksessa muutoin osallisina kuin lapsen huoltajina, on tapauksen varsinaisen tutkijan hyvä soittaa heille ja kertoa jo etukäteen siitä, että paikallinen poliisi tulee ottamaan yhteyttä kyseessä olevan asian vuoksi. Näin vanhemmilla on mahdollisuus keskustella esitutkinnassa olevasta tapauksesta suoraan sellaisen tutkijan kanssa, jolla on kaikki tiedot asiasta.

Tutkinta-apupyynnön liitteiksi tulee liittää riittävä määrä tietoja laadukkaan kuulustelun suorittamiseksi ja tarvittaessa keskustella kuulustelun suorittavan tutkintaparin kanssa puhelimitse. Tärkein tutkinta-apupyynnön liitteistä on tutkijan erikseen laatima muistio tai saatekirje, jossa tarkemmin kerrotaan tapauksesta ja luetellaan tarkasti tutkinta-apupyynnössä pyydettyvät toimenpiteet. Tässä vapaamuotoisessa muistiossa on hyvä mainita erikseen, että lapsen kuulustelu pyydetään suorittamaan lapsirikostutkinnan erityiskoulutuksen käyneen tutkijaparin toimesta parityöskentelynä tai yhteistyössä lasten ja nuorten oikeuspsykologian tai -psykiatrian keskuksen kanssa. Muistiossa tulee myös pyytää ilmoittamaan sovitun kuulustelun ajankohdasta varsinaiselle jutun tutkijalle, syyttäjälle ja epäillyn asianajajalle, jotta kaikki tarvittavat henkilöt pystyvät tarvittaessa seuraamaan kuulustelua etäyhteyden päästä. Lisäksi tutkinta-apupyynnön liitteinä tulee olla:

- Muistio tai saatekirje, jossa on tutkinta-apupyynnön tarkempi kuvaus
- Päivitetty rikosilmoitusjäljennös
- NICHHD-pohja, johon on jo pohdittu valmiiksi hypoteeseja
- Valmiita NICHHD-pohjan mukaisia kysymyksiä, joihin kuulustelusta toivottaisiin vastauksia (kuulustelija muokkaa tarvittaessa)
- Tarvittaessa ilmoittajan, rikoksesta epäillyn tai todistajan / todistajien kuulusteluja asiassa
- Muut sovitut, pyydetyn toimenpiteen tai kuulustelun laadukkaan suorittamisen kannalta oleelliset asiakirjat, esimerkiksi esitutkinnassa poliisin haltuun saatuja verkkopalveluissa lapsen ja epäillyn välillä käytyjä keskusteluja jne.

Lähteet ja lisätietoja:

Poliisihallituksen ohje 2020: Poliisin operatiivinen virka-aputoiminta. [POL-2020-42250](#) 12.9.2020.

14. ESITYS ESITUTKINNAN RAJOITTAMISESTA LAPSEN OLLESSA ASIANOMISTAJANA

14.1. MALLI ESITUTKINNAN RAJOITTAMISESITYKSEN ERI OSIOISTA JA MALLIN TAVOITTEET

Pääsäännön mukaan viranomaisen on tutkittava rikos, kun sille tehdyn ilmoituksen perusteella tai muuten on syytä epäillä, että rikos on tehty (ETL 3:3.1). Syyttäjä voi kuitenkin poikkeuksellisesti tutkinnanjohtajan esityksestä päättää, ettei esitutkintaa toimiteta tai että se lopetetaan. Tässä tilanteessa puhutaan esitutkinnan rajoittamisesta.

Tutkinnanjohtajan on suunnitellussaan esitystä esitutkinnan rajoittamisesta huomioitava samanaikaisesti monta eri asiaa. Tätä työtä helpottamaan on laadittu rajoittamisesityksen tekemistä varten malli, joka rakentuu eri osioista. Kaikki osiot täyttämällä esityksen laatija voi varmistaa huomioineensa kaiken oleellisen. Mallin käytön edellytyksenä on kuitenkin se, että tietoja esim. toisen viranomaisen toiminnasta on jo hankittu tai niitä on saatu lähtötilanteessa riittävästi. Malli opastaa olemassa olevan tiedon jäsentämisessä rajoittamisesitystä varten. Jos mallin eri osioita ei pysty täyttämään rikosasiasta jo olemassa olevilla tiedoilla, tilanne antaa vihjeen siitä mitä tietoja tulisi vielä hankkia, jotta rajoittaminen olisi mahdollista. Tapaus ei mahdollisesti sovi rajoittamismenettelyyn, jos tiedot eivät sovellu käytettäväksi malliin sen edellyttämällä tavalla tai tietoja ei ole mahdollista hankkia.

Yhtenäinen malli edesauttaa yhteistyötä syyttäjän kanssa ja varmistaa, että syyttäjällä on riittävät tiedot ratkaisunsa tueksi. Taustoitaa mallin eri osia seuraavaksi, jotta mallin eri osioissa olevat asiat hahmottuvat paremmin lukijalle. Tässä yhteydessä ei käsitellä rajoittamisperusteita, vaan laatikon käyttäjän tulisi tuntee niiden periaatteet jo entuudestaan. Malli on jäsennelty niin, että se vastaisi mahdollisimman hyvin suoraan esitutkinnan rajoittamisesityksen rakennetta.

14.2. SOVELTUVAN RAJOITTAMISPERUSTEEN VALINTA

Syyttäjien ratkaisuja esitutkinnan rajoittamisesta on Valtakunnansyyttäjän ohjeella linjattu vuonna 2016, nro 5. Perusteet rajoittamiselle on ohjeessa jaettu prosessuaaliseen, harkinnanvaraiseen, kustannusperusteiseen ja tunnustuksen perusteella tehtävään rajoittamiseen (VKS 5/2016:2). Tunnustuksen perusteella tehtävä rajoittaminen ei ole kovin yleinen tämän teeman rikosepäilyissä, eikä siten tarkoituksenmukaista käsitellä tässä kohtaa tarkemmin. Muita rajoittamisen perusteita käsitellään sen sijaan yksityiskohtaisesti.

Joskus useampikin eri rajoittamisperuste voi soveltua esitutkinnan rajoittamisen esityksen pohjaksi. Kaikkein sopivimman pääperusteen löytämiseksi esityksen laatijan tulisi harkita sitä onko kyseisen perusteen käyttö puolustettavaa. Lisäksi tulisi pohtia onko perusteen käyttö tarkoituksenmukaista juuri lapsen kohdistuneen rikoksen käsittelyssä, jossa on omia erityispiirteitä verrattuna aikuisen ollessa samassa asemassa.

Prosessuaaliset esitutkinnan rajoittamisen edellytykset on sidottu perusteisiin, joilla syyttäjä voi muun muassa jättää syytteen nostamatta (ETL 3:10.1). Silloin syyttäjä voi todeta, ettei asiassa ole tapahtunut rikosta, rikoksen tapahtumisesta ei ole näyttöä tai asiassa ei ole syyteioikeutta tai syyteioikeus on vanhentunut. (Rantaeskola (toim.) 2014, 102.)

Prosessuaalinen rajoittaminen ei ole mahdollista silloin, kun esitutkintaa ei ole aloitettu ollenkaan. Ratkaisu esitutkinnan rajoittamisesta tehdään näissä tapauksissa sen jälkeen, kun esitutkinta on jo aloitettu. Esitutkintaviranomaisen tulee harkita itse syytä epäillä -kynnyksen ylittyminen käsiteltävässä asiassa ja sen kautta myös esitutkinnan aloittamisen edellytykset.

Syyttäjän ei siis tule päättää juttua *ei rikosta* -perusteella, jos tutkinnanjohtajan rajoittamisesitys perustuu vain siihen materiaaliin, jonka nojalla on aikaisemmin tehty päätös esitutinnan aloittamisesta. (VKS 5/2016, 6, Rantaeskola (toim.) 2014, 102–103.)

Asiaa ei pidä myöskään toimittaa syyttäjälle rajoittamisesityksellä rajoitettavaksi, jos on selvää, ettei rikosta ole tapahtunut. Tässä tapauksessa tutkinnanjohtaja voi tehdä itse päätöksen asiassa. Esitutkinta päätetään saattamatta asiaa syyttäjän käsiteltäväksi, jos on selvää, ettei rikosta ole tehty (ETL 10:2.2).

Ratkaisussa EOA 19.8.2020 Dnro EOAK/2416/2020 tutkinnanjohtaja päätti jättää esitutkinta toimittamatta (ei syytä epäillä rikosta). Kantelussa oli kysymys siitä, olisiko poliisin pitänyt käynnistää esitutkinta poliisille ilmoitetun lapseen kohdistuneessa epäilyssä pahoinpitelyrikoksessa. Tutkintapyyntöön mukaan lapsen isoäidin väitettiin pesseen lapsen suu saippualla kiroilun johdosta. Ratkaisussa todetaan, että pelkkä poliisille tehty rikosilmoitus tai tutkintapyyntö ei automaattisesti johda esitutkintaan. Ennen esitutinnan aloittamista koskevan päätöksen tekemistä voidaan toimittaa ns. alustavaa tutkintaa sen selvittämiseksi, onko esitutkinnalle perusteita. Laissa ei ole erikseen säädetty siitä, kuinka kattava varsinaista esitutkintaa edeltävän alustavan tutkinnan tulee olla. Alustavan tutkinnan alaa rajaa se, että varsinainen esitutkinta on lain mukaan aloitettava, kun on syytä epäillä rikosta. Poliisilla on siten tämän kynnyksen ylittyä nimenomaan velvollisuus toimittaa esitutkinta. Alustavassa tutkinnassa ei esimerkiksi ole samoja oikeus-suojatakeita kuin esitutkinnassa, mikä osaltaan puhuu sen puolesta, että sen käyttöalaa ei tule liikaa venyttää. Esitutkintapäätöksen mukaan isoäiti oli puhelussa kertonut muun muassa, että lapsi ”oli laittanut hanttiin, eikä saippuaa ollut mennyt suuhun asti, poskelle oli ehkä mennyt”. Ratkaisun mukaan asiassa ei ole voitu oikeudellisesti kestäväällä tavalla päätyä siihen, ettei asiassa ollut syytä epäillä rikosta. Ratkaisussa korostuu lapsen oikeus koskemattomuuteen ja turvallisuuteen kaikissa olosuhteissa. Viranomaisilla on erityinen velvollisuus toimia tämän perusoikeuden toteutumiseksi. Lapsi on erityisen haavoittuvassa asemassa, jos väkivaltaa käytetään hänen perhepiirissään. Sallittua ruumiillista kasvatusväkivaltaa tai muunlaista kaltoinkohtelua ei lainsäädäntömme mahdollista. Sellaisena kiellettyä on myös lasta halventava ja alentava kohtelu.

Harkinnanvaraiset esitutkinnan rajoittamisperusteet liittyvät sääntelyyn, jonka perusteella syyttäjä voisi jättää syytteen nostamatta rikosasiasassa. Siten syyttäjä voi tutkinnanjohtajan esityksestä päättää, ettei esitutkintaa toimiteta tai että se lopetetaan, jos syyttäjä oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (ROL 1:7, 670/2014 tai 1:8, 670/2014) taikka muun vastaavan lainkohdan nojalla tulisi jättämään syytteen nostamatta eikä tärkeä yleinen tai yksityinen etu vaadi syytteen nostamista (ETL 3:10.1). Näihin harkinnanvaraisiin esitutkinnan rajoittamisperusteisiin kuuluvat Valtakunnansyyttäjän ohjeen mukaan vähäisyys-, nuoruus-, kohtuus- ja konkurrenssiperusteiset rajoitukset sekä ”muun lainkohdan” mukainen rajoittaminen. Lisäksi harkinnanvaraisena rajoittamisen perusteena on mainittu tunnustuksen perusteella tehtävä rajoittaminen. Tunnustuksen perusteella tehtävä rajoittaminen sisältyy ohjeessa harkinnanvaraiseen rajoittamisen säännökseen (ROL 1:8.2, 670/2014), mutta siitä on myös vielä oma erillinen säännöksensä (ETL 3:10a, 672/2014), joka ei kytkeydy syyttämättä jättämisen perusteisiin eikä myöskään siis harkinnanvaraisiin perusteisiin. (VKS 5/2016, 3.)

Harkinnanvarainen rajoittaminen on mahdollista siis myös ennen kuin esitutkinta on päätetty aloittaa. Näissä tilanteissa harkinnanvaraisen perusteen käyttäminen tarkoittaa, ettei esitutkintaa käynnistetä lainkaan. Samoin harkinnanvaraisen perusteen käyttäminen on mahdollista, kun esitutkinta on jo aloitettu. Näissä tilanteissa pätevät samat periaatteet syyttäjälle toimitettavan aineiston laajuudesta ja mahdollisuudesta tehdä ratkaisu samalla aineistolla.

Kustannusperusteisen esitutkinnan rajoittamisperusteen (ETL 3:10.2 ja ROL 1:8.1,3, 670/2014) mukaan syyttäjä saisi jättää syytteen nostamatta, jos asian käsittelyn jatkamisesta aiheutuvat kustannukset olisivat selvässä epäsuhteessa asian laatuun ja siitä mahdollisesti odotetta-

vaan seuraamukseen. Säännöksessä mainitulla ”asian käsittelyn jatkamisella” viitataan siihen, että asiassa on jo aloitettu esitutkinta. Kustannusperusteinen esitutinnan rajoittamisperuste ilmentää ajattelua, jonka mukaan yhteiskunnan voimavaroja tulisi kohdentaa kustannustehokkaasti. Tavoiteltavaa olisi, että kustannusperustetta käytettäisiin eli toimenpiteiden tekemisestä luovutaan mahdollisimman varhain jo esitutkintavaiheessa. (HE 58/2013 vp, 20–21, VKS 5/2016:3, 8–9.) Esitutinnan tulee kuitenkin olla jo aloitettu, että se voidaan lopettaa. Tällä perusteella esitutinnan aloittamatta jättäminen ei siis ole mahdollista.

Lapsiin kohdistuneissa rikoksissa kustannusperusteen käyttöä harkittaessa pitää muistaa myös yhteiskunnalliset tavoitteet lasten hyvinvoinnin edistämisessä sekä lastensuojelullinen ja lapsen edun näkökulma. Puhtaasti kustannustehokkuus ei tällöin ole lapsen kohdalla niin helposti perusteltavissa kuin aikuiseen kohdistuneessa rikoksessa.

14.3. LYHYT TEONKUVAUS

Esitutkinta voidaan rajoittaa ennen tutinnan aloittamista tai sen aloittamisen jälkeen, jolloin selvitetyn tiedon määrä vaihtelee eri tapausten välillä. Teonkuvauksessa pitäisi selostaa oleelliset asiat, mutta kuitenkin tiiviisti. Esitutkinnassa selvittävät asiat on määritelty esitutkintalaissa (ETL 1:2). Säännöksen sisällön voisi ottaa eräänlaiseksi ohjenuoraksi siitä, mitkä asiat ovat oleellisia teonkuvausta selostettaessa. Tutkittaviksi asioiksi on esitutkintalaissa määritelty mm. epäilty rikos, sen teko-olosuhteet, sillä aiheutettu vahinko ja siitä saatu hyöty, asianosaiset sekä muut syyteharkintaa ja rikoksen johdosta määrättävää seuraamusta varten tarvittavat seikat. Lisäksi tulisi selvittää mahdollisuudet rikoksella saadun omaisuuden palauttamiseksi ja rikoksen johdosta tuomittavan menettämisseuraamuksen tai asianomistajalle tulevan vahingonkorvauksen täytäntöönpanemiseksi. Syyttäjälle oleellista tietoa saattaa olla myös asianomistajan esittämät vaatimukset, jos ne ovat tiedossa. Toisaalta asianomistajan yksityisoikeudelliset vaatimukset kuuluvat esitutkinnassa selvitettäviin asioihin, joten niiden pitäisi olla tiedossa rajoittamisesitystä tehtäessä.

Esitutinnan rajoittamisesitykseen voisi perustellusti ajatella kuuluvan lyhyt tiivistys näistä edellä selostetuista esitutkinnassa selvitettävistä asioista (ETL 1:2) siltä osin, kun niitä on ollut tarkoituksenmukaista selvittää tutkinnassa. Rajoittamisesityksen tulisi olla tiivis kuvaus kaikesta oleellisesta selvitetystä tiedosta ja siksi esityksen laatijan kannattaa harkita, minkä tiedon kirjaaminen on relevanttia syyttäjän päätöksenteon tueksi. Epärelevanttia tietoa sisältävät pitkät selostukset eivät tue poliisin eikä syyttäjän kustannustehokasta työskentelyä.

14.4. TUTKITTAVAN ASIAN KÄSITTELYN KULKU

Seuraavaksi kuvataan asian käsittelyä poliisissa. Esityksen laatijan tulisi kertoa asian käsittelyn kulku -osiossa lyhyesti, mistä asia on lähtenyt liikkeelle ja mikä on ollut käsittelyn kulku siitä lähtien, kun poliisi on ollut mukana asian käsittelyssä. Tehdyt toimenpiteet tiivistetään lyhyesti. Jos jotain oleellisia tutkintatoimenpiteitä on jätetty tekemättä, voi senkin perusteella. Jos tekemättä jätettyjä asioita ei perustella, voi se herättää kysymyksiä syyttäjän taholla, miksi niin on toimittu.

Edunvalvojan hakeminen on perusteltua aina niissäkin tapauksissa, joissa esitetään esitutinnan rajoittamista. Edunvalvojalla on erityinen rooli silloin, kun viranomaisen päätös pitäisi kyseenalaistaa. Edunvalvojan pitäisi huolehtia siitä, että lapsella on mahdollisuus mm. vahingonkorvaukseen. Jos edunvalvoja on haettu, tulisi rajoittamisesitykseen tiivistää se, mikä on edunvalvojan näkemys käsiteltävään asiaan. Jos edunvalvojaa sen sijaan ei ole haettu, pitää sekin tilanne perustella. Edunvalvojan oikea-aikainen hakeminen lapselle on tärkeä osa lapsen oikeusturvaa.

Ratkaisun EOA 5.6.2020 Dnro EOAK/3150/2019 tapauksessa poliisi toimi lainvastaisesti ja lapsen edun vastaisesti. Eduskunnan oikeusasiamies pitää ratkaisussa selvänä, että

lapselle olisi tullut ennen kuulustelua määrätä edunvalvoja (ETL 4:8) ja tälle olisi tullut etukäteen ilmoittaa kuulustelusta (ETL 7:15.1) ja varata tilaisuus olla siinä läsnä. Kun nämä toimenpiteet on laiminlyöty, myöskään lapsen edun edellyttämä edunvalvojan oikeus olla läsnä kuulustelussa (ETL 7:14) ei ole voinut toteutua.

Kaikki lapsiin kohdistuneet rikokset eivät missään tapauksessa sovellu sovitteluun. Sovittelu on kuitenkin joissain tapauksissa sopiva työkalu rikosasian käsittelyyn, kun prosessissa huomioidaan huolellisesti lapsen ikä, teon vakavuus ja edunvalvonta. Syyttäjän on myös hyvä tietää, onko asiassa harkittu sovittelua, yritetty sovittelua tai soviteltu. Sovittelussa ei ole varsinaista alaikärajaa. Joskus rikoksen uhrin tai loukatun osapuolen asemassa olevalle lapselle sovittelu voi selkiyttää tilannetta ja antaa vastauksia esimerkiksi siihen, miksi hän on joutunut uhriksi, loukatuksi tai kiusatuksi. (THL 2021). Soviteltavaksi ei saa ottaa alaikäiseen kohdistunutta rikosasiaa, jos uhrilla on rikoksen laadun tai ikänsä vuoksi erityinen suojelun tarve (Laki rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta (1015/2005) 3 §, muutettu osin lailla 18/2016). Eri-tyisten suojelutoimien tarpeessa olevalla uhrilla tarkoitetaan henkilöä, joka on erityisen altis rikoksesta tai rikosprosessista aiheutuville lisäkärsimyksille tai toistuvalla uhriksi joutumiselle, pelottelulle ja kostotoimille. (Sisäministeriö 14/2016, 12.)

14.5. MUIDEN VIRANOMAISTEN TIEDOT JA TOIMENPITEET

Syyttäjä ei automaattisesti tiedä millaisia tietoja muilla viranomaisilla on hallussaan koskien käsiteltävänä olevaa asiaa. Kokonaisharkinta on oleellista esitutinnan rajoittamispäätöstä tehdessä ja se edellyttää usein eri tietojen yhteen keräämistä. Syyttäjä ei voi tehdä päätöstä puutteellisilla tiedoilla. Rajoittamisesityksen tekijän olisikin huolehdittava, että rajoittamisesitykseen on kerätty kaikki päätöksenteon kannalta oleellinen tieto. Tällaisia tietoja ovat mm. muiden viranomaisten jo tehdyt toimenpiteet asiassa sekä lisäksi suunnitelma siitä, miten asiaa tullaan jatkossa käsittelemään. Jos jotain oleellisia tietoja ei ole hankittu rajoittamisesityksen tueksi, tulisi siitäkin mainita ja perustella lyhyesti, mistä tietojen puuttuminen johtuu. Näin syyttäjä saa tiedon siitä, millainen koonti taustatiedoista eli ”riskianalyysi” asian käsittelyn taustalla on tehty. Tässä ”riskianalyysissä” on kyse siitä, että eri viranomaisten tiedot kerätään yhteen sopivassa laajuudessa ja tehdään kokonaisarvio siitä, missä asian painopiste on ja kuinka asiaa kannattaa viedä eteenpäin. Asian painopiste voi olla rikostutkinnassa ja joskus muiden viranomaisten, kuten lastensuojelun työskentelyssä.

Moniviranomaisyhteistyötä on kehitetty aiemmin LASTA-hankkeessa ja sittemmin Barnahus-hankkeessa. LASTA-seula-malli ja seulatyöskentely pohjautuvat poliisin, perusterveydenhuollon, erikoissairaanhoidon ja sosiaalitoimen tiedoista koottavien taustatietojen käyttöön. Tämän työskentelyn ytimessä on ymmärrys kaltoinkohtelun riskitekijöistä sekä muu tilanteen arvioinnin kannalta olennainen kehitys- ja oikeuspsykologinen tutkimustieto. Monialaista yhteistyötä on tehty useammalla alueella myös lasten ja nuorten oikeuspsykologisten/-psykiatristen yksiköiden toimesta esimerkiksi niin, että psykologista ja sosiaaliohjeantajasta koostuva työpari jalkautuu poliisilaitokselle, jolloin konsultaatio ja tapausten varhainen seulonta ja monialainen arviointi voidaan toteuttaa joustavasti paikan päällä (THL 2019, 13). Arvio kokonaistilanteesta voi jäädä puutteelliseksi, jos eri viranomaisilla olevat tiedot muodostavat kovin sirpaleisen kokonaisuuden. Näin on varsinkin silloin, kun heidän tietojaan ei voida kerätä yhteen.

14.6. TÄRKEÄ YLEINEN TAI YKSITYINEN ETU

Tärkeä yleinen tai yksityinen etu asiassa pitäisi selvittää joltain osin käsiteltävässä asiassa, ennen kuin siihen voi ottaa kantaa rajoittamisesityksessä. Tärkeän yleisen tai yksityisen edun vaikutusta esitutinnan rajoittamiseen käsitellään Valtakunnansyyttäjän ohjeessa koskien esitutinnan rajoittamista. Tärkeä yleinen ja yksityinen etu ovat asioita, jotka vaativat esitutinnan toimittamista ja estävät tutkinnan rajoittamisen lainkohdissa tarkoitetuilla perusteilla (ETL 3:10

ja 3:10a, 672/2014). Etu voi viitata syytteen nostamiseen (ETL 3:10.1) sekä esitutinnan jatkamisen tarpeeseen (ETL 3:10.2 ja 3:10a, 672/2014, VKS 5/2016,11.)

Syytteen nostamiseen viitattavassa esitutinnan rajoittamisen harkinnassa on esikysymyksenä arvioitava mainittuja edellytyksiä harkinnanvaraisen syyttämättä jättämisen kannalta. Tämän jälkeen on vielä erikseen harkittava, muodostavatko ne esteen esitutinnan rajoittamiselle (ETL 3:10.1). Tässä arvioinnissa on mahdollista päätyä myös siihen, että esitutinnan rajoittaminen voi olla yleisen tai yksityisen edun vastaista, vaikka syyttämättä jättämissäännöksessä tarkoitettu tärkeä yleinen tai yksityinen etu ei estäisikään harkinnanvaraista syyttämättä jättämistä (ETL 3:10.1). Samankaltainen päättely soveltuu myös prosessuaaliseen rajoittamisharkintaan. (VKS 5/2016:11.)

Rikosoikeudellinen järjestelmä perustuu vahvasti yleisestäävyden (yleisprevention) ajatukseen. Yleisestäävyden kannalta järjestelmän toiminnassa ei ole keskeistä pelkäästään rangaistusten langettaminen. Keskeistä on myös se, että järjestelmä toimii yleisen oikeustajun suuntaisesti ja luottamusta herättävällä tai ylläpitävällä tavalla. Jos rikosasia on merkityksellinen niin, että järjestelmää kohtaan tunnettavan luottamuksen ylläpitäminen edellyttää esitutkintaviranomaisen tekemää rikosepäilyn selvittämistä ja syyttäjän ratkaisua siitä, että onko asiassa nostettava syyte, yleinen etu vaatii esitutinnan toimittamista. Sellaisia tilanteita saattavat olla esimerkiksi, jos rikosepäily on herättänyt suurta julkista huomiota, jos epäily liittyy uudenlaiseen rikolliseen ilmiöön, jos epäily on yhteiskunnallisesti huomattavassa asemassa tai jos rikollisen toiminnan jatkamisen vaara on ilmeinen. Esitutinnan toimittamisen tarpeeseen yleisen edun näkökulmasta vaikuttaa aina rikoksen laji. Mitään rikoslajia ei ole nimenomaisesti kuitenkaan suljettu esitutinnan rajoittamisen ulkopuolelle.

Nuorten kohdalla tulisi syytteen nostamiseen viitattavassa (ETL 3:10.1) esitutinnan rajoittamisen harkinnassa noudattaa pidättyvyyttä. Sen sijaan tulisi painottaa mahdollista toimenpiteistä luopumista koskevaa harkintaa vasta suoritettavaksi syyteharkinnan yhteydessä monesta syystä. Esitutkinnalla voidaan rikostutkinnallisten tavoitteiden lisäksi edistää mahdollisuutta puuttua vaikuttavasti ja myönteisellä tavalla rikoksesta epäillyn nuoren olosuhteisiin ja kehitykseen. Tämä voidaan toteuttaa esitutkintaan liittyvällä yleensä eri viranomaisten yhteistyönä suoritettavilla tukitoimilla (VKS 5/2016:12.) Toisaalta tämän perusteen käyttämisessä on aina kysymys myös yksityisestä edusta, jota käsitellään myöhemmin tässä alaluvussa.

Myös rikokseen liittyvä muu seuraamus, kuten esimerkiksi menettämisseuraamus, voi vaatia esitutinnan toimittamista siihen saakka, että edellytykset menettämisseuraamuksen tuomitsemiselle tai esineen hävittämiselle voidaan todeta. Oikeuskysymyksen epäselvyys ei sinänsä ole este esitutinnan rajoittamiselle, mutta joissakin tapauksessa voi olla merkityksellistä saada ratkaistua se, miten epäiltyä menettelyä tulee rikosoikeudellisesti arvioida. Esimerkiksi uusia rikollisuusilmiöitä koskevissa tapauksissa voi olla yleisen edun kannalta tärkeää saada ratkaistuksi, miten epäiltyä menettelyä on rikosoikeudellisesti arvioitava. Joskus on myös tilanteita, että tärkeä yleinen etu saattaa vaatia esitutinnan jatkamista, jotta rikoskokonaisuuden kaikkien osien tutkimisella saataisiin selvyyttä rikollisen toiminnan todellisesta laajuudesta tai ajallisesta kestosta. (VKS 5/2016:12.)

Yksityinen etu viittaa etenkin asianomistajan vahingonkorvausintressiin (ETL 3:10 ja ETL 3:10a, 672/2014) valtakunnan syyttäjän ohjeessa esitetyn näkökulman mukaan. Ohjeen mukaan vain asianomistajan mahdollisen vahingonkorvausvaatimuksen toteuttaminen ei kuitenkaan ole esitutinnan rajoittamisen este, ellei kyseessä ole tärkeä etu. Mitä suurempi asianomistajan rikokseen perustuva taloudellinen intressi on, sitä tärkeämmästä edusta on yleensä asianomistajan kannalta kyse (VKS 5/2016:13). Osapuolten taloudellisilla oloilla ja asianomistajan mahdollisuuksilla saada vahinkonsa ilman esitutkintaa korvatuksi vahingon aiheuttajalta tai vakuutusyhtiöltä voi olla myös merkitystä. Yksityisen edun ollessa tärkeää vähäisempi, on harkittava tutkinnan jatkamista ainakin siihen saakka, että asianomistajan käytettävissä on riittävät tosiasiatiedot ja muu selvitys vaatimuksensa toteuttamiseen vaihtoehtoisella tavalla. Yhden-

vertaisuuden näkökulma on myös tärkeä yksityistä etua arvioitaessa. Silloin esimerkiksi samaan rikossarjaan kuuluvilla teoilla on eri asianomistajia.

HE 222/2010 vp, s. 187. Ratkaisussa EOA 2.9.2020 Dnro EOAK/5625/2020 on käsitelty lapsiin kohdistuneiden rikosten käsittelyn kestoja koskevaa sääntelyä, ja rikosprosessin kesto on nostettu tärkeäksi osaksi lapsen oikeusturvaa. Ratkaisun mukaan esitutkintojen viipyminen on sisänsä yleinen ongelma, mutta lapsiin kohdistuvissa rikoksissa esitutkinnalla ja muullakin rikosprosessilla on erityispiirteitä. Eduskunnan oikeusasiamies on lisäksi kehottanut kahdessa viimeaikaisessa ratkaisussaan EOA 10.10.2019 Dnro EOAK/1084/2019 ja EOA 10.10.2019 Dnro EOAK/3462/2019 poliisia kiinnittämään huomiota sekä lapsien tekemiksi epäiltyjen että lapsiin kohdistuneiden rikosten esitutkintojen keston. Ratkaisujen mukaan esitutkinta on tuloksekkainta silloin, kun se voidaan toimittaa mahdollisimman pian rikoksen tapahduttua. Lisäksi esitutkinnan joutuisuudella on luonnollisesti suuri merkitys rikoksen uhrin kannalta. Esitutkinnan toimittaminen ilman aiheetonta viivytystä on tärkeää myös syylliseksi epäillyn kannalta, jotta hän ei joudu olemaan kauempaa kuin välttämätöntä rikoksesta epäillyn asemassa. Asianmukainen esitutkinta ja sen viivytyksetön toimittaminen on ratkaisun mukaan tärkeää koko rikosoikeudellisen järjestelmän toimivuuden ja uskottavuuden kannalta. Tällä kannalla voisi ajatella olevan relevanssia sekä tärkeän yleisen sekä yksityisen edun pohdinnassa. Jälkimmäisessä ratkaisussa EOA 10.10.2019 Dnro EOAK/3462/2019 on esitutkinnan pituuden lisäksi nostettu muitakin yksilön kannalta tärkeitä huomioitavia seikkoja. Vaikka kyseisessä tapauksessa aiheutuneet vammat ovat olleet oikeusasiamiehen arvion mukaan lieviä, on asiassa otettava lisäksi huomioon, että rikoksen on epäilty tapahtuneen lapselle tärkeässä ympäristössä – koulussa – ja epäiltynä on ollut koulun henkilökuntaan kuuluva.

Asianomistaja voi saada korvauksen rikosvahinkolain (1204/2005) perusteella ja siinä mainittujen edellytysten täyttyessä. Korvauksen voi saada myös siinä tilanteessa, että asiaa ei käsitellä tuomioistuimessa. Silloin korvaushakemukseen liittyy joko esitutkintapöytäkirja, tai jollei sitä ole laadittu, muu luotettava selvitys tapahtumasta sekä selvitys vahingosta ja muu tarpeellinen näyttö (rikosvahinkolaki 26.1 §). Mikäli asianomistajalle aiheutettu vahinko voidaan korvata rikosvahinkolain nojalla, esitutkintaa tulisi jatkaa ainakin niin pitkälle, että asianomistajalla on riittävä selvitys korvaushakemuksensa perusteeksi. Huomioon tulee ottaa myös juuri kyseisen asianomistajan mahdollisuus saada asiaa selvitettyksi, jos tutkintaa ei tehdä tai se lopetetaan.

VKS 5/2016:13, HE 222/2010:187. Apulaisvaltakunnansyyttäjän ratkaisu 12.3.2008 Dnro 21/45/08 käsittelee mm. korvauksiin liittyvää yksityistä etua. Tapauksessa tutkintavanki oli vankilan tiloissa pahoinpidellyt häntä tapaamaan tulleen vierailijan. Viikko tämän jälkeen murhasta todennäköisin syin epäiltynä tutkintavanki tuo-mittiin murhasta, elinkautiseen vankeusrangaistukseen. Kihlakunnansyyttäjä määräsi vankilassa tapahtunutta pahoinpitelyä koskevan esitutkinnan lopetettavaksi konkurrenssiperusteella. Apulaisvaltakunnansyyttäjä otti asian omasta aloitteestaan uuteen harkintaan. Asianomistaja oli mm. huomauttanut, että hänelle oli hyvin vaikeaa, ellei käytännössä mahdotonta saada vahingonkorvauskysymys asianmukaisesti selvitettyksi. Tähän nähden apulaisvaltakunnansyyttäjä katsoi, että niin ikään tärkeä yksityinen etu vaati esitutkinnan toimittamista.

Päätös esitutkinnan rajoittamisesta on merkityksellinen myös asianomistajan toissijaisen syyteoikeuden kannalta. Asianomistajalla on toissijainen syyteoikeus esitutkinnan rajoittamisen jälkeen (ROL 1:14.1, 455/2011). Syyttäjän tekemä esitutkinnan rajoittamispäätös ei ole syyttäjän ratkaisu olla nostamatta syytettä, vaan syytteen nostaminen on mahdollinen myös rajoittamispäätöksen tekemisen jälkeen asianomistajan omalla päätöksellä. Asianomistaja saa itse nostaa syytteen rikoksesta vain, jos syyttäjä on päättänyt jättää syytteen nostamatta taikka esitutkintaviranomainen tai syyttäjä on päättänyt, ettei esitutkintaa toimiteta, se keskeytetään tai tutkinta lopetetaan. Asianomistaja saa nostaa syytteen myös, jos esitutkintatoimenpiteiden suorittamista on tutkinnanjohtajan päätöksellä siirretty. Esitutkinta on esitutkinnan rajoittamispäätök-

sestä huolimatta aloitettava myös uudelleen, jos siihen asiassa ilmenneiden uusien seikkojen vuoksi on perusteltua syytä (ETL 3:10.3).

Lasten kohdalla korvausten saamisen vaikeudet korostuvat, koska heidän oikeuksiensa toteutuminen on pitkälti aikuisten, kuten huoltajan tai rikosasian edunvalvojan varassa. Huoltajalla ja edunvalvojalla on tärkeä rooli siinäkin tapauksessa, että esitutkinta päätetään rajoittaa. Lapsen oikeusturva korostuu etenkin perheen sisäisissä tapauksissa, joissa vanhemmat saattavat nähdä lapsen edun puolueellisesta näkökulmasta. Kun edunvalvoja on haettu, hän voi huolehtia siitä, että rajoittamispäätöksestä huolimatta lapsella on mahdollisuus kyseenalaistaa tarvittaessa myös esitutkinnan päättämistä koskevan ratkaisu. Lisäksi lapsen edun toteutuminen voi edellyttää rikosasian käsittelyä normaalisti rikosprosessissa. Silloin kysymys on erityisesti siitä, kenen voidaan katsoa syyllistyneen lapseen kohdistuneeseen rikokseen. Samalla tavalla lapsen edun voidaan katsoa edellyttävän tekoon syyllistyneen tuomitsemista kuin mitä aikuiset edellyttävät omassa asiassaan. Lapsen näkökulmasta toisenlaisen asian käsittelyn lopputuloksen selvittäminen lapselle voi olla haastavaa. Toisaalta pelkkä rikosprosessi ja rankaisituksen antaminen tekoon syyllistyneelle ei lapseen kohdistuneessa rikoksessa välttämättä ole ennalta estävyyden kannalta riittävää. Yleensä lapseen kohdistuneen rikoksen selvittäminen lapsen tilanne edellyttää myös muita tukitoimia.

14.7. LAPSEN ETU SUHTEESSA ASIAAN KOKONAISUUDESSAAN

Lapsen etu on monitulkintainen käsite. Edun arvioinnissa on kiinnitettävä huomiota erilaisiin asioihin kuten mm. lapsen kehitykseen, ihmissuhteisiin, huolenpitoon, turvallisuuteen ja koskemattomuuteen.

YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen 3 artiklan, 1 kohdan mukaan kaikissa julkisen tai yksityisen sosiaalihuollon, tuomioistuinten, hallintoviranomaisten tai lainsäädäntöelimien toimissa, jotka koskevat lapsia, on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu. Yleiskommentti CRC/C/GC/14, kohta 6: Lapsen oikeuksien sopimuksessa lapsen etu on kolmitasoinen. Ensinnäkin se on aineellista oikeutta "a substantive right". Tämä tarkoittaa, että lapsella on oikeus siihen, että hänen etunsa arvioidaan ja otetaan ensisijaisesti huomioon, kun tarkastellaan erilaisia etuja päätöksen tekemiseksi käsiteltävänä olevassa asiassa. Toiseksi se on perustavanlaatuinen tulkintaperiaate, "a fundamental, interpretative legal principle". Jos lain säännös voidaan tulkita useammalla kuin yhdellä tavalla, tulisi valita sellainen tulkinta, joka palvelee tehokkaimmin lapsen etua. Yleissopimuksessa ja sen valinnaisissa pöytäkirjoissa vahvistetut oikeudet tarjoavat lähtökohdat tulkinnalle. Kolmanneksi se on menettelysääntö "a rule of procedure". Aina kun tehdään tiettyyn lapseen, tiettyyn lapsiryhmään tai yleisesti lapsiin vaikuttavia päätöksiä, päätöksenteossa on arvioitava päätöksen mahdollisia vaikutuksia kyseiseen lapseen tai kyseisiin lapsiin. (Heikkilä ym. 2018, 23).

Lapsen etu tulisi nähdä kokonaisuutena. Lapsen etua tulisi harkita kaiken saadun tiedon ja selvityksen valossa rajoittamisesitystä tehtäessä. Yksiselitteistä ei siis ole, mitä lapsen etu milloinkin on. Lapsen etu on aina tapauskohtainen harkinta, tietyn lapsen elämää vaikuttavat seikat kaikilta osin huomioon otettuna muodostuva kokonaisuus. Lapsen etu pitäisi kuvata rajoittamisesityksessä todellisena ja yksityiskohtaisena sekä kuvauksesta tulisi ilmetä miten ja mihin perustuen viranomainen on tämän harkinnan tehnyt.

Viranomaiset saattavat nähdä lapsen edun eri näkökulmista. Rikosasiassa yleisesti ajatellaan lapsen edun edellyttävän rikokseen syyllistyneen selvittämistä ja näytön varmistaminen korostuu. Lapsen edun ajatellaan edellyttävän, että saatavilla oleva näyttö turvataan. Lastensuojelussa lapsen edun arvioinnissa korostuvat hieman eri näkökulmat. Siellä saatetaan arvioida, että kysymys on enemmän sen arvioimista, miten lapsi jaksaa läpi rikosprosessin ja mikä on lapsen edun mukainen toimintamalli asiassa. Siitä näkökulmasta lapsen etu voisi olla jopa luo-

pumista rikosasian tai vahingonkorvausten ajamisesta (Heikkilä ym. 2018, 136). Edunvalvojan tehtävä on saada lapsen ääni kuuluville, koska lapsi ei siihen itse pysty. Edunvalvojan tulee varmistaa lapsen edun toteutuminen ja kuulluksi tuleminen rikosprosessissa. (Heikkilä ym. 2018, 139).

Edunvalvojan lisäksi lapsen edun toteutumisesta vastaavat kaikki viranomaiset omassa toiminnassaan.

14.8. HUONEENTAUU: MALLI LAPSEEN KOHDISTUNEEN RIKOKSEN ESITUTKINNAN RAJOITTAMISESTA

Ohje: Tee esitys esitutkinnan rajoittamisesta täyttämällä jokainen laatikko. Näin voit varmistua, että esitys on laadullisesti ja sisällöllisesti riittävä ja syyttäjä saa käyttöönsä riittävät tiedot ratkaisunsa tueksi.

SOVELTUVAN PERUSTEEN VALINTA:

Harkinta siitä, että onko valitun perusteen käyttö puolustettavaa lapseen kohdistuneen rikosepäilyn osalta ja onko rikosasian erityispiirteet huomioitu.

Esimerkiksi: ”Tutkinnanjohtaja X, esittää syyttäjälle esitutkinnan rajoittamista ETL XX perusteella. Esitutkinnassa selvitettyjen seikkojen (ks. alla) perusteella on varsin todennäköistä, että syyttäjä tulisi jättämään syytteen nostamatta.”

LYHYT TEONKUVAUS

Tiivistys siitä, kuinka asia on tullut poliisin tietoon ja mistä on kyse (esitutkinnassa selvittävät asiat, ETL 1:2).

ASIAN KÄSITTELY

Selostus siitä, miten asiaa on käsitelty esitutkinnassa.

Lapsen puhevallan käyttäminen (kuka/ketkä?), ja selostus rikosasian edunvalvojan määrittämisestä. Jos eturistiriitatilanteessa edunvalvojaa ei ole, selostetaan sille perustelut.

Sovittelu? Onko sitä harkittu?

TIIVISTELMÄ MUIDEN VIRANOMISTEN TOIMENPITEISTÄ/TIEDOISTA

Lyhyesti tiedot, joita muilta viranomaisilta on tapauksesta saatu.

Riskinarviointi?

Asiassa jo tehty toimenpiteet muissa viranomaisissa sekä lisäksi suunnitelma siitä, miten asiaa tullaan jatkossa muissa viranomaisissa käsittelemään.

TÄRKEÄ YLEINEN TAI YKSITYINEN ETU

Tärkeä yleinen etu. Huomioon otettavat asiat mm: yleispreventio, rikosepäily on herättänyt suurta julkista huomiota, epäily liittyy uudenlaiseen rikolliseen ilmiöön, epäily on yhteiskunnallisesti huomattavassa asemassa, rikollisen toiminnan jatkamisen vaara on ilmeinen yms.

Tärkeä yksityinen etu liittyy esimerkiksi vahingonkorvauksiin. Lasten kohdalla oikeuksien toteutuminen on usein huoltajan tai edunvalvojan varassa. Onko lapselle odotettavissa korvausta ja jos kyllä, onnistuuko se, jos esitutkinnasta tehdään rajoittamispäätös? Harkinnassa tulee huomioida myös muut lapsen yksityisen etuun liittyvät seikat, kuten koko rikosprosessin tarpeellisuus lapsen oikeuksien toteutumisen näkökulmasta.

LAPSEN ETU

Lapsen etu on aina tapauskohtainen harkinta käsiteltävän asian ja lapsen elämän kokonaisuudesta. Huomioitavaa on se, miten ja mihin perustuen viranomainen on harkinnut lapsen etua.

Esimerkiksi: ”Ottaen huomioon teon vakavuus, saatu selvitys ja lapsen kieltäytyminen kuulustelusta sekä vallitseva perhetilanne ja asian käsittely lastensuojelussa, olisi esitutkinnan jatkaminen kohtuutonta, sillä saavutettavaan tulokseen nähden. Rikosprosessin jatkaminen ei ole myöskään lapsen edun mukaista näiden edellä mainittujen seikkojen perusteella. Lastensuojelu on poliisin saamien tietojen mukaan työskennellyt aktiivisesti perheen kanssa, ja tämä työskentely jatkuu edelleen. Poliisin tietoon ei ole tämän ilmoituksen jälkeen tullut uusia ilmoituksia, että perheen lapseen olisi kohdistunut uudelleen väkivaltaa.”

Lähteet ja lisätietoja:

- Apulaisvaltakunnansyyttäjän ratkaisu annettu 12.3.2008 Dnro 21/45/08
- Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu 10.10.2019 Dnro EOAK/1084/2019
- Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu 10.10.2019 Dnro EOAK/3462/2019
- Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu 5.6.2020 Dnro EOAK/3150/2019
- Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu 19.8.2020 Dnro EOAK/2416/2020
- Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu 2.9.2020 Dnro EOAK/5625/2020
- Fredman, Markku, Kanerva, Janne, Tolvanen, Matti & Viitanen, Marko 2020: Esitutkinta ja pakkokeinot. Alma Talent, Helsinki.
- Hallituksen esitys eduskunnalle esitutkinta- ja pakkokeinolainsäädännön uudistamiseksi HE 222/2010 vp
- Hallituksen esitys eduskunnalle syyteneuvottelua koskevaksi lainsäädännöksi ja syyttämättä jättämistä koskevien säännösten uudistamiseksi HE/2013 vp
- Heikkilä, Marjukka, Satu Rantaeskola & Tuija Suikkanen-Malin 2018: Lapsen edunvalvonta lastensuojelu- ja rikosprosessissa. Warelia, Tyrvää-Vammala-Sastamala.
- Lapsen oikeuksien komitea 2013: Yleiskommentti nro 14. Lapsen oikeudesta saada etunsa otetuksi ensisijaisesti huomioon. CRC/C/GC/14.
- Rantaeskola, Satu (toim.) 2014: Esitutkintalaki -kommentaari. Poliisiammattikorkeakoulun oppikirjat 21. Juvenes Print, Tampere.
- Sisäministeriön julkaisu 14/2016. Rikoksen uhrin suojelutarpeen arviointimenettelyn käsikirja.
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, THL 2019: Barnahus hankesuunnitelma vuosille 2019–2021. Saatavissa: https://thl.fi/documents/10531/2851931/Barnahus_hankesuunnitelma_31082020.pdf/eed67foe-aecd-d86f-ea36-30b9cb41b4bd?t=1598881380276 (14.1.2021)
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, THL. Lastensuojelun käsikirja: Rikoksen ja riidan sovittelumenettely. Saatavissa <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/erityiskysymykset/rikoksen-ja-riidan-sovittelumenettely> (7.7.2021)
- VKS 5/2016, Esitutkinnan rajoittaminen, VKS 2016:5, VKS- 24.10.2016, Dnro 22/31/15.

15. SOVITTELUN SOVELTUVUUS LAPSIIN KOHDISTUVIIN PAHOINPITELYRIKOKSIIN

Laki rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta 1015/2005 2 §:n 2 momentin mukaan alaikäisen henkilön on annettava suostumuksensa sovitteluun henkilökohtaisesti. Alaikäisen henkilön osallistuminen sovitteluun edellyttää lisäksi, että myös hänen huoltajansa tai muut lailliset edustajansa (edunvalvoja) suostuvat siihen. 3 §:n mukaan soviteltavaksi ei saa ottaa alaikäiseen kohdistunutta rikosta, **jos uhrilla on rikoksen laadun tai ikänsä vuoksi erityinen suojan tarve**. Jos rikosta ei voida sovittaa, myöskään siitä aiheutuneen vahingon korvaamista koskevaa asiaa ei saa ottaa soviteltavaksi.

Edelleen lain 13 §:n 2 momentin mukaan vain poliisi- tai syyttäviviranomaisella on kuitenkin oikeus tehdä aloite sovitteluun ryhtymisestä, **jos kyseessä on väkivaltaa sisältävä rikos, joka on kohdistunut rikoksesta epäillyn puolisoon, lapseen**, vanhempaan tai muuhun heihin rinnastettavaan läheiseen.

Lain esitöiden (HE 93/2005 vp) mukaan laissa ei säädettäisi ikärajaa sovitteluun osallistumiselle, joten myös alaikäinen henkilö voi olla osapuolena sovittelussa. Alaikäisen osallistumista sovitteluun rajoittaa kuitenkin pykälästä ilmenevä vaatimus, että osapuolen tulee ymmärtää sovittelun ja siinä tehtävien ratkaisujen merkitys. Kun henkilön kypsyttä tässä suhteessa arvioidaan, on perusteltua kiinnittää huomiota hänen ikäänsä, kehitystasoonsa ja olosuhteisiinsa kokonaisuudessaan. Myös alaikäisen tulee itse henkilökohtaisesti ilmaista suostuvansa sovitteluun.

Edelleen esitöiden mukaan laissa ei rajata sitä, minkä tyyppisiä rikoksia sovittelussa voidaan käsitellä. Arviointi tehtäisiin tapauskohtaisesti siten, että huomioon otettaisiin tapauksen erityispiirteet ja olosuhteet kokonaisuutena. Esimerkiksi osapuolten keskinäiseen suhteeseen liittyvät näkökohdat, kuten pyrkimys heikomman osapuolen suojaamiseen, voisivat johtaa siihen, että asian ei katsottaisi soveltuvan soviteltavaksi, vaikka osapuolet suostuisivat sovitteluun ja pystyisivät ymmärtämään siinä tehtyjen ratkaisujen merkityksen. Rikoksen tyypillä voi olla tässä suhteessa merkitystä esimerkiksi siten, että lapseen kohdistuvia seksuaalirikoksia ei tulisi pääsääntöisesti ollenkaan ottaa soviteltavaksi ja että lähisuhdeväkivaltaa sisältävien rikosten sovitteluun tulisi suhtautua pidättyvästi. Ottaen huomioon edellä lausuttu voi todeta, että lapsiin kohdistuvia väkivaltarikoksia ei ole rajattu sovittelun ulkopuolelle.

Sovittelutoimisto arvioi jokaisen rikosasian kohdalla erikseen, voiko asian ratkaista sovittelussa. Se arvioi tilanteen kokonaisuutena ja ottaa huomioon esimerkiksi rikoksen laadun, tekotavan ja osapuolten väliset suhteet. Arvioitaessa jutun soveltuvuutta sovitteluun, arvio tulee aina tehdä tapauskohtaisesti ja nimenomaisesti lapsen/nuoren edun mukaisesti. Jossain tapauksessa sovittelu voi olla lapsen/nuoren edun mukaista, kun arvioidaan perheen kokonaistilannetta ja kun arvioidaan perheen kokonaistilannetta ja perheen edellytyksiä jatkaa siten, että lapsi asuisi edelleen kotona vanhempien kanssa. Edelleen arvioitaessa sovittelun mahdollisuutta on syytä miettiä, olisiko siihen hyvä saada osallistumaan myös sosiaalitoimen edustaja (esimerkiksi lapsen/perheen sosiaalityöntekijä) ja tapauskohtaisesti esimerkiksi terveydenhuollosta sopiva lapsen/nuoren asioita tunteva työntekijä.

Jos lapsella on edunvalvoja, edunvalvoja arvioi, antaako hän suostumuksensa sovitteluun. Tapauskohtaisesti on aina harkittava, minkä ikäinen lapsi/nuori itse voi osallistua sovitteluun. Alaikäisellä on syytä olla edunvalvoja/avustaja paikalla sovittelussa. Tämä on välttämätöntä, kun teosta epäilty on lapsen läheinen.

Lähteet ja lisätietoja:

Poliisihallituksen ohje 2019: Rikoksen uhrin ohjaaminen ja rikosasioiden sovittelu. [POL-2018-41886](#) 21.10.2019.

Terveysten- ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) verkkosivut: [Rikos- ja riita-asioiden sovittelu - THL](#) (2.11.2021)

Mahkonen, Sami 2010: Lapsen korvausvastuu. Edita Publishing.

Mahkonen, Sami 2017: Konfliktit koulussa. Edita Publishing.

Flinck, Aune 2013: Rakennamme sovintoa -Opas rikosten ja riitojen sovitteluun. Terveysten ja hyvinvoinnin laitos (THL), Helsinki. Saatavilla: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-245-623-6> (2.11.2021)

Eskelinen, Ossi 2005: ”Hermot vapautu ja tuli puhdas olo”. Alle 15-vuotiaiden rikosten sovittelun käytännöt ja vaikutukset. Lapset rikosten sovittelussa -tutkimusprojektin raportti. 185 s. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2005:3. Sosiaali-, ja terveysministeriö, Helsinki. ISBN 952-00-1617-1 (sähköinen). (2.11.2021).

16. TYÖHYVINVOINNIN PORRASMAALLI LAPSIIN KOHDISTUVIEN RIKOSTEN TUTKINNASSA

Kansainvälisten tutkimusten mukaan poliisit kärsivät huolestuttavissa määrin erilaisista mielen-terveyden ongelmista. Myös suomalaisissa aineistoissa on todettu poliisien jaksamisen heikentyneen. Tästä syystä poliisien työhyvinvointiin on syytä kiinnittää jatkossa tarkemmin huomiota niin yksilöiden kuin koko poliisiorganisaation tasolla. Poliisin työhyvinvoinnin porrasmallissa esitetään useita keinoja työhyvinvoinnin edistämiseksi. Mallin perusajatuksena on tukea työhyvinvointia päivittäisillä ja arkisilla toimilla edeten tarpeen vaatiessa kohti vaativampia ja intensiivisempiä tukitoimia.

Jokaisen lapsirikostutkijan on mahdollista tehdä arjessaan asioita oman mielenterveytensä ja jaksamisensa edistämiseksi. Mielenterveyden kivijalkana terveellisestä ravinnosta, liikunnasta ja riittävästä unensaannista huolehtiminen on tärkeää, mutta päivittäistä huoltoa tehdään myös työajalla. Työpäivän aikana pidettävien taukojen on tarkoitus irrottaa työntekijä hetkeksi työsisällöistä. Työpisteeltä poistuminen, pistäytyminen ulkoilmassa, raikas vesilasillinen, uutisten lukeminen tai kahvihetki kollegan kanssa ovat oivallisia keinoja tähän. CSAM-materiaalille altistuvien tutkijoiden tulisi liittää taukoihinsa myös pelaamista. Tutkimusten mukaan visuospatiaalista hahmottamista vaativan pelin, esimerkiksi Tetriksen, pelaaminen heti traumaattiselle materiaalille altistumisen jälkeen ennaltaehkäisee posttraumaattisen stressihäiriön syntyä. Aivot eivät voi käsitellä samanaikaisesti kahta asiaa, jolloin pelin visuaaliset elementit valtaavat tilaa tiedonkäsittelyltä, vähentäen juuri koettujen traumaattisten muistikuvien mieleenpainumista. Suomalaisilla poliisiasemilla onkin jo käytössä pelikonsoleita, jotta tutkijat voivat pitää ajoittain 20 minuutin mittaisen pelitauon vähentääkseen käsittelemänsä traumaattisen materiaalin haitallisia vaikutuksia mielenterveydelle. Mahdollisimman pian, viimeistään 5–6 tunnin sisällä materiaalityöstä tutkija voi pelata työtiloihin hankituilla laitteilla esimerkiksi Tetristä tai ralliautopeliä.

Työnohjausta käytetään oman työn kehittämiseen, ymmärtämiseen ja työkuormituksen säätelyyn. Ammattilaisen johtamia työnohjausistuntoja pidetään säännöllisesti ja ennalta sovitusti, esimerkiksi kerran kuussa, joko yksilö- tai ryhmätapaamisina. Säännöllisen työnohjauksen on todettu edistävän ja ylläpitävän työhyvinvointia. Työnohjaus onkin kuulunut vakiintuneena osana haastavaa asiakastyötä tekevien terveysalan ammattilaisten työhön jo pitkään ja työnohjauskulttuurin vakiinnuttaminen myös poliisiorganisaation sisälle on tärkeää. Lapsiin kohdistuneiden rikosten tutkinnassa työnohjauksen tarve on ilmeinen esimerkiksi työn tunnekuormituksen, haastavien kohtaamisten sekä runsaan työpaineen vuoksi. Työnohjaus ei ole satunnainen tai erillinen tukitoimi, vaan osa työpaikan perustehtävää. Yksittäisten muutaman tunnin istuntojen sijaan työnohjaus tulee nähdä laajamittaisena oppimisprosessina, jonka vaikutukset kantavat myös tapaamisten välillä esimerkiksi työntekijöiden parempana stressinsäätelynä, tehokkaampina työtapoina, hioutuneena tiimityöskentelynä tai positiivisempana työilmapiirinä. Työnohjaajan valintaan kannattaa käyttää harkintaa ja valita osaamisen ja työpaikan tarpeiden näkökulmasta soveltuvin henkilö.

Purkukeskusteluita käytetään poliisiorganisaation sisäisenä toimenpiteenä tilanteissa, joissa työ on muodostanut uhan työhyvinvoinnille. Purkukeskustelu on traumaattisen tapahtuman jälkipuintiin tarkoitettu ryhmäinterventio. Tavoitteena on tarjota ohjattu tilaisuus mieltä järkyttävän tapahtuman läpikäyntiin. Keskusteluun osallistuminen ei tarkoita, että osallistujilla oletettaisiin olevan jokin mielenterveyden häiriö tai heikentynyt kyky sietää poliisityön vaatimuutta. Purkukeskustelu ei ole terapiaa eikä sillä korvata mielenterveyspalveluita. Purkukeskustelu tarjoaa tilanteen, jossa yhdessä koettu järkyttävä tapahtuma puetaan sanoiksi ja aktivoidaan samaa kokeneiden ryhmän tuki. Purkukeskusteluohjaajat antavat myös keinoja palautumiseen sekä neuvoja ja toimintaohjeita hankalampien oireiden ilmaantumisen varalta. Lapsirikostutkijoiden osalta on syytä kiinnittää huomiota Poliisihallituksen määräykseen (2019,

POL-2019-14546), jossa nimenomaan lapsiuhrien kohtaaminen mainitaan erikseen yhtenä purkukeskustelun järjestämisen aiheena. Purkukeskusteluja tulisikin toteuttaa aiempaa aktiivisemmin rikostutkinnan puolella. Keskustelut ovat osa työvelvoitetta ja niiden toteutumisesta vastaa esimies. Käytännössä esimiehen informoima purkukeskustelukoordinaattori huolehtii järjestelyistä ja kutsuu paikalle purkukeskusteluohjaajan. Koska lapsirikostutkijat kohtaavat työssään jopa päivittäin lapsiuhreja, eikä purkua voida käytännössä, joka ainoasta tapauksesta järjestää, saattaa esimiehen joskus olla hankala arvioida ja tulla tietoiseksi tutkijoita erityisesti järkyttäneistä tapauksista. Näin ollen tulisi muistaa, että kuka tahansa tutkijoista voi itse lähestyä esimerkiksi purkukeskustelukoordinaattoria, esimiestä tai tuttua purkukeskusteluohjaajaa tuodakseen tietoon tilanteen, jonka vuoksi purkukeskustelu olisi syytä järjestää. Kynnys keskustelulle tulee olla hyvin matala, niitä tulisi järjestää automaattisesti ja vakiintuneesti, ja varsinkin aina kun joku sitä pyytää. Keskusteluun osallistuvat ne, keitä tapaus koskee: joskus vain yksi tutkija, joskus koko tutkintaryhmä.

Edellä kuvattujen yleisten työhyvinvoinnin tukemiseen tarkoitettujen toimintojen lisäksi saatetaan ajoittain tarvita mallin ylemmiltä porrastasanteilta yksittäiselle poliisille kohdennettua henkilökohtaista psyykkistä tukea. Tällaisia ovat tutkijan yksilökäynnit työterveyspsykologin vastaanotolla. Poliisiyksiköt tekevät määräajoin sopimukset työterveyshuollon palveluntarjoajien kanssa, ja psykologipalvelut kuuluvat työterveyshuoltoon. Pääsääntöisesti poliiseilla on mahdollisuus hyödyntää vuosittain useita psykologitapaamiskertoja. Tavanomaisia syitä psykologien vastaanotoille hakeutumiseen ovat erilaiset työkykyyn vahvasti vaikuttavat elämäntilannekriisit, kuten avioero sekä oma tai läheisen vakava sairastuminen sekä työperäiset syyt kuten uupumuksen kokemukset, työyhteisön konfliktit tai mieltä painamaan jääneet traumaattiset työtilanteet. Muutamankin käyntikerran lyhytinterventiot voivat olla hyvin tehokas ja toimiva apu solmukohtien avaamisessa, tapausten käsittelyssä ja hankalan elämäntilanteen yli selviämisessä.

Traumaattisia kokemuksia käsitellään myös mallin ylimmällä portaalla esitetyssä posttraumatyöpajassa. Kyseessä on Poliisihallituksen vuosittain järjestämä kolmipäiväinen työpaja, jossa pysähdytään tiiviisti, hallitusti ja turvallisesti kohtaamaan mielenterveyden ammattilaisten kanssa kunkin osallistujan traumaattisia kokemuksia. Tulossyynä voi olla esimerkiksi yksittäinen tapaus tai työvuosien varrelta kumuloitunut taakka. Kokemusten työstäminen posttraumatyöpajassa tapahtuu kolmella tapaa: psykoterapeuttisin menetelmin, vertaistuen avulla sekä psykoedukatiivisten luentojen kautta. Posttraumatyöpajoihin on osallistunut jo satoja poliiseja kokien osallistumisensa varsin myönteisenä oman hyvinvointinsa kannalta.

Mielenterveyden ja työkyvyn järkkyminen on ei-toivottu, mutta usein varsin looginen seuraus poliisityössä altistumisesta liialliselle kuormitukselle ja traumatisoivalle materiaalille. Tämä aiheuttaa paitsi taloudellisia ja käytännöllisiä ongelmia organisaatioille myös runsaasti inhimillistä kärsimystä. Kuten edellä on kuvattu, työhyvinvoinnin tueksi voidaan kuitenkin tehdä paljon. Porrasmallin tavoitteena on koota ja jäsentää näitä keinoja näkyviksi. Keinovalikoiman käytettävyys vaatii vielä joidenkin toimien osalta organisaation tasolta vakiinnuttamista ja tietoista päätöksentekoa. Samaan aikaan on tärkeää, että lapsiin kohdistuneiden rikosten tutkijat hyödyntävät rohkeasti kaikkia mallissa kuvattuja heille tarjottuja psyykkisen tuen ja työhyvinvoinnin palveluita.

Poliisissa tehtävän lapsiin kohdistuneiden seksuaalirikosten torjunnan parissa työskentelee poliisihenkilöstön lisäksi myös monia muita asiantuntijoita; mm. ICT-asiantuntijat, tarkastajat ja tutkintasihteerit. Työssä jaksamista ja työhyvinvointia pohdittaessa tulee keskusteluun ottaa mukaan koko moniammatillisen työryhmän edustus ja huolehtia kaikkien rankkojen asioiden parissa työskentelevien työssäjaksamisesta koulutustaustasta ja työtehtävästä huolimatta.

Lähteet ja lisätietoja:

Poliisihallituksen ohje 2019: Lapsi poliisitoiminnassa ja esitutkinnassa. [POL-2019-34669](#) 23.12.2019.

Poliisihallituksen määräys 2019: Kriittisten tilanteiden jälkitoimet poliisihallinnossa. [POL-2019-14546](#) 14.6.2019.

Kaunisto, Jasmin 2021: Poliisin työhyvinvointi. Teoksessa Kaunisto Jasmin (toim.) 2021: Poliisityön psykologia. Poliisiammattikorkeakoulu, Tampere.

Korhonen, Marika 2019: Poliisin posttraumatyöpaja työhyvinvoinnin edistäjänä. Poliisiammattikorkeakoulu, Tampere. Saatavilla: <https://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-2019100719660> (2.11.2021).

Alhanen, Kai, Kansanaho, Anne, Ahtiainen, Olli-Pekka, Kangas, Marko, Soini, Tiina & Soininen, Jarkko 2011: Työnohjauksen käsikirja. Tammi, Hämeenlinna.

Poliisin työterveyshuollon valtakunnallinen toimintasuunnitelma 2019–2024.

College of Policing, British Psychological Society & National Policing Vulnerability Coordination Centre, 2019: Supporting the wellbeing of internet child abuse teams. Introduction guidance. UK College of Policing. Saatavissa: [GUIDANCE - Supporting the wellbeing of Internet Child Abuse Teams \(ICAT\) - New College Guidance • Oscar Kilo](#) (2.11.2021)

Andersen, Judith. P., Papazoglou, Konstantinos, Koskelainen, Mari & Nyman, Markku 2015: Knowledge and Training Regarding the Link Between Trauma and Health: A National Survey of Finnish Police Officers. Journal of Police Emergency Response, 5(2), 1–12. Saatavilla: <https://doi.org/10.1177%2F2158244015580380> (2.11.2021)

Mäkelä, Juha Matti 2021: Police well-being and work quality : the role of overcommitment and specialization in child abuse investigation. Helsinki. Saatavissa: <http://urn.fi/URN:NBN:fi:hulib-202106303303> (2.11.2021)

Holmes, Emily A., James, Ella L., Coode-Bate, Thomas. & Deeprose, Catherine 2009: Can playing computer game Tetris reduce the build-up of flashbacks for trauma? PlosOne, 4(1), 4153. Saatavissa: <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0004153> (2.11.2021)

Iyadurai, L., Blackwell, S. E., Meiser-Stedman, R., Watson, P. C., Bonsall, M. B., Geddes, J. R., Nobre A. C. & Holmes, Emily A. 2018: Preventing intrusive memories after trauma via a brief intervention involving Tetris computer game play in the emergency department: a proof-of-concept randomized controlled trial. Molecular Psychiatry, 23, 674–682. Saatavissa: <https://doi.org/10.1038/mp.2017.23> (2.11.2021)

16.1. HUONEENTAULU: TYÖHYVINVOINNIN PORTAAT LAPSIRIKOSTUTKINNASSA

POSTTRAUMATYÖPAJA

TYÖTERVEYSHUOLTO

PURKUKESKUSTELUT

AMMATILLINEN TYÖNOHJAUS

PÄIVITTÄINEN HUOLTO

III - OSA: VERKKOVÄLITTEINEN LAPSIIN KOHDISTUNUT SEKSUAALIVÄKIVALTA

17. VERKKOVÄLITTEISET LAPSIIN KOHDISTUVAT SEKSUAALIRIKOKSET

Viimeisen kymmenen vuoden ajan verkkovälitteisiin lapsiin kohdistuvaan seksuaaliseen väkivaltaan liittyvät teot vaikuttavat lisääntyneen. Suurin osa teoista jää silti todennäköisesti viranomaisilta piiloon, jolloin rikosten uhrin jäävät pimentoon ja tekijät paljastumatta. (Europol 2021, 9). Internetin ja sosiaalisen median lisääntyvä käyttö vaikuttaa rikosilmiön kasvuun.

Suomen poliisin tilastojen valossa poliisille ilmi tulleiden lapsiin kohdistuneiden seksuaalirikostapausten määrä on Suomessa hieman kasvanut vuosi vuodelta. Polstatin tilastoissa perusmuotoisen lapsen seksuaalisen hyväksikäytön rikosilmoituksissa näkyy vuodesta 2019 vuoteen 2020 kasvua 7.4 %. Vuoden 2021 syyskuussa kasvua on edelleen vuoteen 2020 samaan aikaan väliin tammi-elokuu verrattuna 16.9 %.

Verkkovälitteisiä tekemuotoja ei tämänhetkissä poliisin tilastojärjestelmissä pystytty luotettavasti erottamaan muissa ympäristöissä ja reaali maailmassa tapahtuneista rikoksista erilleen. Malinin tutkimuksessa lapsiin kohdistuneiden seksuaalirikosten rangaistuskäytännöistä vuosilta 2017–2018 todettiin, että aineiston lainvoimaisista tuomioista vain verkon välityksellä tapahtuneet tekemuodot oli tuomittu pääsääntöisesti nimikkeellä lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö. (Malin 2020, 45).

Vuonna 2020 julkaistussa tutkimuksessa tarkasteltiin kärkeä- ja hovioikeuksien lainvoimaisia tuomioita lapsiin kohdistuneista seksuaalirikoksista ja verkossa tapahtuneista rikoksista muodostivat jo kuudesosan koko aineistosta ja jo reilun neljäsosan perusmuotoisista lapsen seksuaalisista hyväksikäytöistä. Lisäksi lähes kolmasosassa koko aineiston tuomioista hyväksikäyttöä tapahtui kuitenkin osittain myös verkkovälitteisesti tai joidenkin viestimien välityksellä. (Malin 2020, 44–45.)

Suomalaisissa viimeaikaisissa tutkimuksissa ja selvityksissä on käynyt ilmi, etteivät nuoret välttämättä itse ilmoita verkossa tapahtuneista seksuaalisista häirintätapauksista poliisille tai edes tunnista, milloin ovat joutuneet rikoksen tunnusmerkistön täyttävän teon kohteeksi. (Juusola ym., 30–31, Lahtinen ym. 2018).

Vaikka ilmiön laajeneminen tunnistetaan, verkkovälitteisiä laajoja kokonaisuuksia tulee harvoin poliisin tietoon, mistä syystä poliisin tulee käyttää tehokkaasti ilmiön tutkimisessa kaikkia lain mahdollistamia esitutkinta- ja pakkokeinoja. Usein tapauksia tarkemmin tutkittaessa paljastuu samalta epäillyltä useita (kymmeniä) uhreja lisää, mikä tekee esitutkintakokonaisuuksista laajoja ja työläitä. Verkkovälitteisten tekojen tehokas esitutkinta vaatii tiivistä yhteistyötä lapsirikostutkimuksen taktisten osaajien, avoimen verkon tiedustelun ja kansainvälisen tiedonvaihdon osaajien sekä ICT-tutkijoiden välillä.

Tässä luvussa pyritään avaamaan joitain verkkovälitteisten tekojen esitutkinnassa huomioitavia seikkoja. Kaikissa verkkovälitteisten lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten tapauksissa voi konsultoida Keskusrikospoliisin lasten seksuaalisen hyväksikäytön torjunnan ryhmää. **Verkkovälitteisten lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten tutkimuksen muistilista on lisätty poliisin lasten seksuaalisen hyväksikäytön torjunnan sivustolle.**

17.1. TEKOMUODOT JA RIKOSNIMIKKEET

Verkkovälitteiset lapsiin kohdistuvat seksuaalirikokset voivat olla aikuisen taholta alaikäisiin lapsiin kohdistuvaa seksuaalista houkuttelua, häirintää tai lapselle lähetettyjä seksuaalisia viestejä tai kuvia. Teot voivat tapahtua joko täysin verkon välityksellä, saada alkunsa sieltä tai kehittyä myös fyysiseksi seksuaaliväkivallaksi lasta kohtaan. Reaaliaikaisessa videoyhteydessä lapsi voidaan saada tekemään seksuaalisia tekoja myös itselleen ja kuvaamaan näitä tekoja joko pyynnöstä, pakottamalla tai tietämättä, että hänen toimiaan kuvataan videoyhteyden päästä. Lapsesta otettua, haltuun saatua tai tuotettua arkaluontoista ja lapsen oikeuksia ja seksuaalista itsemääräämisoikeutta loukkaavaa kuvamateriaalia voidaan jakaa joko ikätoverien tai tuntemattomien aikuisten toimesta seksuaalisessa tai kaupallisessa tarkoituksessa, kostaan tai kiusaten tai huumorimielessä tajuamatta kuvamateriaalin sisällön todellisuutta.

Malinin tutkimuksessa vuosien 2017–2018 lainvoimaisista tuomioista verkkoympäristöön rajoittuneissa rikoksissa nousi esiin kolme pääasiallista tekomuotoa, jotka olivat nousseet esiin myös vuosikymmen aiemmin tehdyssä ruotsalaisessa tutkimuksessa (Malin 2020, Shannon 2008). Nämä piirteet olivat:

1. tekijän ylläpitämä seksuaalinen keskustelu ja kysely
2. tekijän yritys tai onnistuminen saamaan lapsi lähettämään seksuaalista kuvamateriaalia itsestään ja
3. tekijän lähettämä seksuaalinen kuvamateriaali lapselle.

Erilaiset verkon välityksellä tapahtuneet, seksuaalirikoksiksi luokiteltavat teot voivat olla lieviä tekemuotoja, joita lapsi tai nuori ei huomioi lainkaan tai vakavasti lapselle haitallisia tekoja, jotka vaikuttavat lapsen kasvuun ja kehitykseen sekä mielenterveyteen. **Poliisin ei tule arvioida verkkovälitteisiä tekoja esitutkintavaiheessa lapselle lievemmiksi vaikutuksiltaan kuin fyysiset teot.** Vuonna 2021 Suomessa on laadittu yleinen teoriatietoon perustuva haitanarviolausunto verkkovälitteisestä lapsiin kohdistuneista seksuaalirikoksista. Lausunnon voi tarvittaessa liittää esitutkintapöytäkirjan liitteeksi. (Kts. lisää tämän käsikirjan luku haitanarviosta esitutkinnassa).

Alle 16-vuotiaalle lapselle lähetetyt seksuaalissävytteiset viestit täyttävät lähtökohtaisesti lapsen seksuaalisen hyväksikäytön tai sen yrityksen tunnusmerkistön (RL 20:6). Myös viestintä, joka ei ole suoraan seksuaalista, mutta jonka kokonaissävystä voi päätellä lähettäjän tarkoituksena olevan seksuaalissävytteinen toiminta lasta kohtaan, voi täyttää lapsen houkuttelun seksuaaliin tarkoituksiin (RL 20:8b).

Kuvien lähettäminen voi pitää sisällään pornografisten videoiden tai kuvien lähettämistä lapselle tai aikuisen sukuelimiä esittävien kuvien lähettämistä sosiaalisen median palveluiden välityksellä (ns. dickpick). Alle 16-vuotiaalle lähetetyt seksuaalissävytteiset kuvat täyttävät lapsen seksuaalisen hyväksikäytön (RL 20:6) tunnusmerkistön.

Lapsen kanssa verkossa viestiminen ja houkutteleva tapaamiseen, jonka tarkoituksena on harrastaa seksiä lapsen kanssa, voi täyttää myös törkeän lapsen seksuaalisen hyväksikäytön yrityksen (RL 20:7), jos konkreettinen vaara teon täyttymisestä on olemassa, esimerkiksi hotelli-huone on varattuna ja epäilty on saapunut tapaamispaikalle ja teko estyy vain poliisin paikalle saapumisen takia.

Jos alle 18-vuotiaan lapsen saa tekemään seksuaalisen teon lupaamalla tai maksamalla hänelle korvauksen, teko täyttää lähtökohtaisesti seksuaalipalvelujen ostamisen nuorelta (RL 20:8a).

Jos hallussapitää, eli tallentaa laitteelleen tai hallitsemaansa pilvipalveluun alle 18-vuotiaasta lasta seksuaalisesti esittävän kuvan, voi syyllistyä sukupuolisiveellisyyttä loukkaavan, lasta esittävän, kuvan hallussapitoon (RL 17:18). Alle 18-vuotiaasta seksuaalissävytteisen kuvan ottaminen (valmistaminen) tai jakaminen tai julkaiseminen voi johtaa em. materiaalin levittämisestä epäilyyn (RL 17:19).

Jos seuraa järjestettyä esitystä, jossa lapsi esiintyy seksuaalisesti, voi syyllistyä sukupuolisiveellisyyttä loukkaavan lasta esittävän esityksen seuraamiseen (RL 20:8c). Tällainen tekemuoto voisi olla esimerkiksi lapseen kohdistuvaa seksuaalirikosta todistavan videon katsominen, jos joku toinen on järjestänyt tapahtuman, jossa aiemmin tallennettua videota jaetaan.

Eri tekemuodoista ja niiden välisestä rajanvedosta löytyy tarkemmin tietoa rikoslain esitöistä, Ojalan kirjasta Lapsiin kohdistuvat seksuaalirikokset (2012) ja esimerkiksi Tolvasen ja Forssin julkaisusta lapsen houkutteleva seksuaalisiin tarkoituksiin (Edilex 2013/35).

17.2. ILMOITUSTEN KIRJAAMINEN

Verkkovälitteisistä tekemuodoista ilmoitusta kirjatessa on hyvä kiinnittää huomiota oikean tunnusmerkistön mukaisen rikosnimikkeen valintaan ja teon tarkkaan kuvaamiseen ilmoituksen selostusosassa. Rikosilmoituksen kahden ensimmäisen rivin tiivistelmään tulee kirjata teossa käytetty sovellus tai applikaatio ja tekijän käyttäjätunnus.

Oikean rikosnimikkeen valinta vaikuttaa sekä rikoksen vanhenemisaikaan että esitutkinnassa käytettäviin pakkokeinoihin. Verkkovälitteisissä tekemuodoissa on rikosepäilyn selvittämiseksi lähes välttämätöntä suorittaa teknistä tutkintaa epäillyn hallussa oleviin laitteisiin, joten pakkokeinojen käyttö on enemmän pääsääntö kuin poikkeus. Keskusrikospoliisin lasten seksuaalisen hyväksikäytön torjunnan ryhmää voi konsultoida mm. rikosnimikkeen valintaan liittyvissä seikoissa.

Rikosilmoitukseen tulee kirjata rikosnimikkeen ja teon kuvauksen lisäksi myös maininta ajankohdasta, jolloin rikoksen tunnusmerkistön täyttävä keskustelu on käyty tai viesti tai kuva on lähetetty.

Ilmoitusta kirjatessa on tärkeää kirjata tarkasti teon kuvauksen lisäksi verkkoympäristön tai sosiaalisen median alusta (sovellus, palvelu tai verkkosivu), jossa teko on tapahtunut. Oikea kirjoitusmuoto tulee huomioida ja tarkistaa tarpeen mukaan esimerkiksi palvelun verkkosivustolta.

Sosiaalisen median palveluissa käyttäjillä saattaa olla kaksi erilaista näkyvää tunnistetta, joista **käyttäjätunnus** (username) on usein muuttumaton ja **näyttönimi** (display name) taas vapaasti muutettavissa. Rikosilmoitukseen tulee kirjata myös kaikki saatavilla ja tiedossa olevat tiedot tekijän käyttämisestä tunnisteista. Tämä on tärkeää saman tekijän muiden tekojen sarjoittamiseksi kansallisesti.

Esimerkki: Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö

*Tiivistelmä: Käyttäjätunnusta **käyttäjätunnus123** / **Näyttö Nimi** käyttäneen henkilön epäillään syyllistyneen lapsen seksuaaliseen hyväksikäyttöön lähettämällä 1.2.2021 12-vuotiaalle tytölle Snapchatissa sukupuolielimen kuvan.*

*Snapchat-käyttäjä **käyttäjätunnus123** on lähettänyt 1.2.2021 klo 9.13 (EET) valokuvan aikuisen miehen erektiossa olevasta sukupuolielimestä 12-vuotiaalle Elli Esimerkille Snapchatissa.*

Ellin Snapchat-käyttäjäprofiilin käyttäjätunnus (username) on ellintili ja näyttönimi (display name) Elli12v.

Käyttäjätunnuksen käyttäjätunnus123 näyttönimi on **Näyttö Nimi** ja käyttäjän bitmoji-hahmona näkyy lippispäinen mieshenkilö. Elli Esimerkillä on ruutukaappaus **käyttäjätunnus123** profilista päivältä 1.2.2021.

Elli on kertonut, ettei ole saanut käyttäjältä **käyttäjätunnus123** viestejä missään muussa sovelluksessa kuin Snapchatissa.

17.3. TIEDONSAANTIPYYNNÖT JA TIEDUSTELUT

Verkkovälitteisten rikosten esitutkinnassa on lähes väistämättä tehtävä erilaisia tiedusteluja ja tiedonsaantipyynnöjä kansallisesti tai kansainvälisesti muille viranomaisille tai esimerkiksi palveluntarjoajille. **Näitä tiedonsaantipyynnöjä on ohjeistettu erikseen poliisin lapsiin kohdistuvan seksuaaliväkivallan torjunnan sivustolla.**

Verkkovälitteiset tekemuodot pitävät usein sisällään kansainvälisen ulottuvuuden. On hyvä tiedostaa, ettei lapseen kohdistuneen seksuaalirikosepäilyn esitutkintaa tule keskeyttää vain sillä perusteella, että tekijä saattaa olla käyttäjätunnuksen tai muun esitutkinnassa ilmenneen tiedon perusteella Suomen ulkopuolelta.

17.4. TIETOTEKNINEN TUTKINTA

Verkkovälitteisten tekemuotojen esitutkinnassa laite-etsintöjen ja kotietsinnän tekeminen on usein minimiedellytys rikosepäilyn selvittämiseksi. Epäillyn kutsuminen kuulusteluun ennen laite-etsintöjen suorittamista johtaa helposti todistusaineiston hävittämiseen, joten esitutkinta tulee suunnitella huolellisesti todistusaineiston taltioiminen edellä yhteistyössä tietoteknisten osaajien kanssa.

Poliisiyksiköissä on taktisen rikostutkinnan tukena tietoteknisen tutkinnan yksiköitä, joita kutsutaan myös ICT- (Information and communication technology) tai IT (Internet technology) -yksiköiksi. Niissä työskenteleviä siviili- tai poliisitaustaisia henkilöitä kutsutaan ICT-, IT- tai teknisiksi tutkijoiksi. IT-yksiköiden tehtävänä on mm. avustaa taktista tutkintaa kotietsinnällä teknisen todistusaineiston turvallisessa taltioinnissa, suorittaa laite-etsintää, taltioida jäljennäällä tietoteknisten laitteiden tai laitteistojen sisältöä esitutkintaa varten ja kirjoittaa raportteja tietoteknisestä tutkinnasta.

Lapseen kohdistuvien seksuaalirikosten tai niihin liittyvän kuvamateriaalin esitutkinnassa teknisen ja taktisen tutkijan yhteistyö on välttämätöntä. Yhteistyöllä varmistetaan kotietsinnän tekeminen turvallisesti ja tehokkaasti, kaiken saatavilla olevan todistusaineiston taltioiminen ja laitteiden tietosisältöjen tuloksekas analysointi.

Tietoteknisen tutkijan tehtävänä on muun muassa tehdä takavarikoidun tietoteknisen laitteen tietosisällöstä jäljennös. Jäljennös prosessoidaan tarkoituksenmukaisella forensiikka-ohjelmistolla. Takavarikoidun tietoteknisen jäljennöksen tarkempi läpikäyminen on taktisen tutkinnan tehtävä. Tapauksen tutkija tietää parhaiten, mikä laitteen tietosisällöstä on merkityksellistä esitutkinnan kannalta. Tutkinta tulee kuitenkin tehdä yhteistyössä IT-tutkijan kanssa, sillä IT-tutkija kirjoittaa löydöksistä tietoteknisen raportin esitutkintapöytäkirjaa varten.

Tietoteknisessä raportissa on huomioitava, mistä laitteesta ja tiedostopolusta todistusaineistona käytettävä materiaali on löytynyt. Todisteet on pystyttävä kuvaamaan mahdollisimman selvästi ja yleiskielisesti syyttäjää ja oikeudenkäyntiä varten.

17.5. LAPSEEN KOHDISTUVAA SEKSUAALIVÄKIVALTA TODISTAVA KUVAMATERIAALI (CSAM)

Jos tietoteknisestä laitteesta löytyy lapseen kohdistuvaa seksuaaliväkivaltaa todistavaa kuvamateriaalia tai lapsia seksuaalisesti esittäviä kuvia (Child Sexual Abuse Material, CSAM), kaikki laitteen kuvatiedostot tulee käydä läpi uhrien tunnistamiseksi kuvista sekä kuvien luokittelemiseksi syyttäjälle tuomion mittaamista varten.

Jokaiseen poliisiyksikköön on hankittu kannettava tietokone ja kuva-analyysiohjelmiston lisenssi tätä työtä varten. Lapsiin kohdistuvaa seksuaaliväkivaltaa todistavan kuvamateriaalin parissa työskentely on henkisesti kuormittavaa työtä. Kuvamateriaalin analysoinnin jälkeen tulee rikostutkijan pelata 10-15 minuuttia visuaalisesti aktivoivaa peliä kuvamateriaalin mahdollisesti aiheuttaman haitan neutralisoimiseksi. Tästä aiheesta on käsikirjassa lisää tietoa poliisin työhyvinvointiin liittyvässä luvussa 16.

Uhrintunnistus (CSAM-VID, Child Sexual Abuse Material Victim Identification)

Kaikki poliisin takavarikoima lapsiin kohdistuvaa seksuaaliväkivaltaa todistava kuvamateriaali (CSAM) tulee käydä läpi kuvissa olevien lasten tunnistamiseksi.

1. Tutkittavan tapauksen materiaali

Rikostutkinnan yhteydessä **ensisijaisesti selvitetään tutkittavaan tapaukseen liittyvät kuvat ja videot**. Jos epäilty on kuvien hallussapidon tai levittämisen lisäksi itse ottanut, tuottanut tai tilannut osan kuvista, kaikki kuvien uhrien ja mahdollisten kanssaepäiltyjen henkilöllisyys pyritään selvittämään. Lapset, joihin voi kohdistua edelleen seksuaalirikoksia, tulee pyrkiä pelastamaan tilanteesta mahdollisimman pian.

2. Viranomaisille tunnetun materiaalin poissulkeminen

Uhrintunnistuksessa poissuljetaan muusta kuin tapaukseen liittyvästä kuva- ja videomateriaalista poliisille tunnettu materiaali niin, että jäljelle jää vain poliisille ennestään tuntematon materiaali. Tässä työssä suureksi avuksi ovat sekä kuvien analyysityökaluohjelmistot ja Interpolin ICSE-tietokanta (International Child Sexual Exploitation), johon Suomessa on koulutettu käyttäjiä vuonna 2021 jo useampaan poliisiyksikköön. Suomen pääkäyttäjät sekä suora yhteys ICSE-tietokantaan löytyvät Keskusrikospoliisin lasten seksuaalisen hyväksikäytön torjunnan ryhmästä.

3. Tuntemattoman materiaalin läpikäynti ja nosto ICSE:en

Loput poliisin takavarikoimat kuvatiedostot, joita ennestään ei löydy ICSE-tietokannasta, tulee syöttää sinne. Jos poliisi on tunnistanut kuvissa esiintyviä uhreja, tiedostot nimetään tunnistetuiksi. Jos kuvien uhrin jäävät tuntemattomaksi, eikä mikään viittaa siihen, että kuvien tapahtumat liittyisivät Suomeen tai kuvissa olisi suomalaisia lapsia, tulee kuvat syöttää ICSE:en. Näin kuvien lapset on mahdollista tunnistaa toisessa poliisiyksikössä tai toisen maan viranomaisten toimesta. Kuvat voivat toimia myös ratkaisevana linkkinä esimerkiksi jonkin jo muualla tutkinnassa olevan jutun selviämiseksi.

Mikäli tutkivassa yksikössä ei ole käyttäjäoikeuksia em. tietokantaan, tulee kuvamateriaali toimittaa Keskusrikospoliisin lasten seksuaalisen hyväksikäytön torjunnan ryhmälle ICSE:en nostettavaksi. ICSE-oikeuksia koulutetaan englanninkielisellä kurssilla Interpolissa Ranskan Lyonissa

vuosittain. Hakuprosessi tapahtuu Keskusrikospoliisin kansallisen Interpolin National Central Bureau, NCB-yksikön kautta. NCB Helsinki toimii KRP:n Viestiliikennekeskuksen yhteydessä. Myös KRP:n lasten seksuaalisen hyväksikäytön torjunnan ryhmältä saa asiasta lisätietoja.

17.6. LAPSEEN KOHDISTUVAA SEKSUAALIVÄKIVALTA TODISTAVAN MATERIAALIN LUOKITTELU

Poliisin tulee esitutkinnassa luokitella lapseen kohdistuvaa seksuaaliväkivaltaa todistava kuva- materiaali kansallisesti Suomessa syytteen mittaamista varten kolmeen eri vakavuusluokkaan poliisin ja syyttäjän välisen sopimuksen mukaisesti.

Luokittelun pohjana käytetään rikoslain (1889/39) 17 luvun 18 §:ssä määriteltyä sukupuolise- veellisyyttä loukkaavan materiaalin tunnusmerkistöä:

Lapsena pidetään kahdeksaatoista vuotta nuorempaa henkilöä sekä henkilöä, jonka **ikää ei voida selvittää**, mutta jonka on **perusteltua syytä olettaa olevan kahdeksaatoista vuotta nuorempi**.

Sukupuoliseveellisyyttä loukkaavana materiaalina pidetään kuva- tai videomateriaalia, joka on valmistettu tilanteesta, jossa **lapsi** on tosiasiallisesti ollut seksuaalirikoksen tai muutoin suku- puoliseveellisyyttä loukkaavan toiminnan kohteena (**todellisuuspohjaisuus**) TAI kuva on **toden- mukainen**, eli erehdyttävästi muistuttaa valokuvaamalla tai muulla vastaavalla menetelmällä valmistettua kuvaa sellaisesta tilanteesta. (RL 17:18)

Lapsi

Jos kuvan henkilön tiedetään olevan alle 18-vuotias tai jos kuvan henkilön on perusteltua syytä olettaa olevan alle 18-vuotias. Tällainen syy voi olla esimerkiksi se, että kuvassa olevan henki- lön kehitys kohti sukupuolista kypsytyä on vielä kesken eli puberteettikehitys ei ole vielä päät- tynyt. (HE 6/1997, Ojala, 165.)

Todellisuuspohjaisuus

Oikea lapsi on ollut tosiasiallisesti häneen kohdistuvan seksuaaliväkivallan kohteena kuvan tilanteessa, eli kuvan tapahtuma esittää todellista, oikeasti lapseen kohdistunutta seksuaali- rikosta. Kuva on voitu valmistaa joko valo- tai videokuvaamalla, piirtämällä, maalaamalla tai muulla vastaavalla tavalla, jos yhteys tosiasialliseen tilanteeseen, mitä kuva esittää, on osoitet- tavissa. (Ojala, 170–171.)

Todenmukaisuus

Kuva tai kuvatallenne, jota ei voida erottaa sellaisista kuvista, joissa mallina on käytetty todel- lista lasta. Tällä tarkoitetaan kuvia, jotka on teknisesti valmistettu, mutta jotka ovat niin aidon tai autenttisen valokuvan näköisiä, että jää epävarmaksi, onko kuva tehty tosiasiallisesta tilan- teesta, jossa todellinen lapsi olisi ollut seksuaaliväkivallan kohteena. (Ojala, 170–171.)

Piirretyt tai maalatut kuvat

Piirtämällä tai maalaamalla valmistetut kuvat eivät voi olla *todenmukaisia*, jos niistä on selvästi nähtävissä, että ne on piirretty tai maalattu.

Jos piirretty tai maalattu kuva esittää todellista tilannetta, jossa lapsi on ollut seksuaalirikoksen kohteena, se on kuitenkin *todellisuuspohjainen*, eli sen hallussapito ja levittäminen on sinä tapauksessa kriminalisoitu. Tällainen tilanne voi esimerkiksi tulla kyseeseen, jos esimerkiksi tunnetusta oikeasta, lapseen kohdistunutta seksuaalirikosta todistavasta kuvatallenteesta on valmistettu kopio piirtämällä, maalaamalla tai muulla tavoin.

Suomen luokitteluohjeen portaat:

1. Lasta seksuaalisesti esittävät kuvat

Seksuaalissävytteinen kuvatallenne, jossa lapsi esitetään alasti tai vähäpukeisena ja/tai kuvan fokus on lapsen genitaalialueella.

2. Kuvat, joissa tapahtuu seksuaalista toimintaa

Kuvatallenne, jossa tapahtuu seksuaalinen teko tai seksuaaliväkivaltaa kohdistetaan lapseen lapsen itsensä suorittamana, lasten välillä tai aikuisen lapseen kohdistamana.

3. Raakaa väkivaltaa tai eläimiin sekaantumista

Kuvatallenne, joissa täyttyy kohdan kaksi kategoria (seksuaalinen toiminta) ja lapsi vaikuttaa olevan alle kouluikäinen. Tai kuvatallenne, jossa täyttyy kohdan kaksi kategoria (seksuaalinen toiminta) ja siinä on lisäksi väkivaltaa, uhkaamista, lapsen sitomista tai lapsen lisäksi eläin on seksuaalisen toiminnan kohteena.

Kansainvälisesti CSA-materiaalia luokitellaan usealla eri asteikolla. Monella eri maalla on omat luokitteluasteikkonsa, jotka eroavat toisistaan. Tunnetuimpia yleisesti käytössä olevia luokitteluasteikkoja ovat mm. Interpolin käyttämä Baseline-luokitus kaikkialla maailmassa laittomasta materiaalista ja 2000-luvun alussa luotu 10-tasoinen COPINE-asteikko (Combating Paedophile Information Networks in Europe). (Quayle 2008.)

Interpolin Baseline-luokitus yksittäiselle kuvalle määritellään useamman eri viranomaisen kuvalle antaman äänen perusteella. Kriteerinä baseline-materiaalille kuvatallenne esittää vakavaa lapseen kohdistuvaa seksuaaliväkivaltaa tai kuvan fokus on selkeästi seksuaalinen, esimerkiksi kuva on tarkennettu selvästi lapsen intiimialueille. Lisäksi kuvassa näkyvä lapsi on 13-vuotias tai nuorempi. (Interpol 2021.)

COPINE-asteikossa on 10 eri luokitusastetta. Näistä 1-3 ovat lasta seksualisoivia kuvia ja asteiden 4-10 kuvat selkeämmin myös Suomessa rikoslain tarkoittamaa kriminalisoitua materiaalia. Suomessa toimiva lastensuojelujärjestö Suojellaan Lapsia RY on suomentanut asteikon. Suomennettu asteikko löytyy Suojellaan Lapsia RY:n verkkosivuilta ja Väkivallaton lapsuus-julkaisusta (Korpilahti ym. 2019.)

Lähteet ja lisätietoja:

Hallituksen esitys 282/2010, 102

Hallituksen esitys 6/1997, 146–151

Europol 2021: European Union serious and organised crime threat assessment, A corrupting influence: the infiltration and undermining of Europe's economy and society by organised crime, Publications Office of the European Union, Luxembourg. Saatavissa: [European Union serious and organised crime threat assessment | Europol \(europa.eu\)](https://european-council.europa.eu/media/e4000000/1/related_content/europol-serious-and-organised-crime-threat-assessment-2021.pdf) (2.11.2021)

Europol 2020: INTERNET ORGANISED CRIME THREAT ASSESSMENT, IOCTA. Publications Office of the European Union, Luxembourg. Saatavissa: [Internet Organised Crime Threat Assessment \(iOCTA\) | Activities & Services | Main Reports | Europol \(europa.eu\)](https://european-council.europa.eu/media/e4000000/1/related_content/europol-internet-organised-crime-threat-assessment-2020.pdf) (2.11.2021)

Interpol verkkosivusto 2021: [Our response to crimes against children \(interpol.int\)](https://www.interpol.int/News-and-media/Press-releases/2021/Our-response-to-crimes-against-children) (2.11.2021)

Juusola, Aino, Simola, Tanja, Tasa, Janita, Karhu, Eveliina & Sillfors, Pauliina 2021: Grooming lasten silmin -selvitys 11–17-vuotiaiden lasten ja nuorten kokemasta groomingista netissä. Pelastakaa Lapset ry, Helsinki. Saatavissa: [grooming_lasten_silmin_2021-2.pdf \(amazonaws.com\)](https://www.amazonaws.com/grooming-lasten-silmin-2021-2.pdf) (2.11.2021)

Korpilahti, Ulla, Kettunen Hanna, Nuotio, Erika, Jokela Satu, Nummi, Vuokko Maria, Lillsunde, Pirjo, (toim.) 2019: Väkivallaton lapsuus – toimenpidesuunnitelma lapsiin kohdistuvan väkivallan ehkäisystä 2020–2025 Osa II. Saatavissa: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-4123-6> (2.11.2021)

Lahtinen, Hanna-Mari, Laitila, Aarno, Korkman, Julia, Ellonen, Noora 2018: Children's disclosures of sexual abuse in a population-based sample. Child Abuse & Neglect 76. Saatavissa: <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2017.10.011> (2.11.2021)

Malin, Tiina 2020: Lapsiin kohdistuneiden seksuaalirikosten rangaistuskäytäntö, Katsauksia 44/2020. Helsingin yliopisto, valtiotieteellinen tiedekunta, kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti. Saatavissa: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-0678-0> (2.11.2021)

Tolvanen, Matti & Forss, Marko 2013: Lapsen houkuttelevuus seksuaalisiin tarkoituksiin. Edilex 35.

Ojala, Timo 2012: Lapsiin kohdistuvat seksuaalirikokset. Edita Publishing Oy.

Quayle, Ethel 2008: The COPINE Project, Irish Probation Journal, vol. 5, pp. 65–83. Saatavissa: [The COPINE Project — University of Edinburgh Research Explorer](https://www.edinburghresearchexplorer.com/entry/the-copine-project) (2.11.2021)

IV - OSA: LAPSEN KUULUSTELU

18. LAPSEN KUULUSTELU ESITUTKINNASSA

Seuraavissa alaluvuissa kuvataan tarkemmin lapsen kuulusteluun liittyviä erityispiirteitä. Lapsen kuulustelussa käytetään NICHD-haastattelurunkoa, josta kerrotaan alaluvussa 18.3.

Poliisin käyttämä termi alle 18-vuotiaan lapsen kuulustelemisesta esitutkintalakiin perustuen on **lapsen kuulustelu**. Poliisi voi pyytää tarvittaessa yliopistollisten sairaaloiden lasten ja nuorten oikeuspsykologian ja -psykiatrian yksiköiltä virka-apua lapsen kuulustelemiseksi järjestämisalakiin perustuen (2008/1009). Yksiköiden henkilökunta käyttää lapsen kuulustelusta termiä **lapsen haastattelu**. Yksiköiden toiminnasta löytyy lisää tietoa luvusta 20.

18.1. VALMISTAUTUMINEN LAPSEN KUULUSTELUUN: ESITIEDOT JA HYPOTEESIT

Lapsen kuulusteluun on valmistauduttava hyvin ja käytössä olevat taustatiedot on käytävä läpi ennen kuulustelua. Ennen lapsen kuulustelua on mietittävä tarkasti kontradiktorisuusperiaatteen toteutuminen ja miten vastakuulustelumahdollisuus käytännössä toteutetaan. Kuulustelun seuraamiseen on annettava mahdollisuus myös lapsen edunvalvojalle sekä syyttäjälle.

Erityisen tärkeää lapsen kuulustelupohjaa valmisteltaessa on pohtia sitä, **kuinka epäily heräsi?** Tämä on rikostutkinnan lähtökohta ja tärkeä myös myöhemmin mahdollisen oikeudenkäynnin käsittelyn arvioinnin näkökulmasta. Esitietojen perusteella luodaan alustavia hypoteeseja, eli vaihtoehtoisia selityksiä rikosepäilyille, joita tulisi selvittää lapsen kuulustelussa yhtä lailla kuin itse rikosepäilyä. Vaan selvittämällä perusteellisesti, voiko jokin muu seikka selittää epäilyn, on mahdollista riittävällä varmuudella sulkea se myöhemmin pois, mikä on oikeusprosessimme vaatimus (ei saa jäädä varteen otettava epäily). Toisaalta, jos vaihtoehtoinen selitys saa tukea, voidaan välttyä turhasta prosessista – ja siitä johtuvasta inhimillisestä kärsimyksestä.

Vaihtoehtoiset selitykset eli hypoteesit

Seuraava osio on laadittu oikeuspsykologian ammattilaisten toimesta, mistä syystä siinä lapsen kuulustelusta käytetään pääsääntöisesti termiä haastattelu. **Hypoteeseilla pyritään vastaamaan kysymykseen siitä, voidaanko muita selittäviä tekijöitä epäilyn taustalla poissulkea tutkinnassa.** Tutkimuksista ja käytännön työkokemuksista tiedetään, että joskus epäily lapseen kohdistuneesta rikoksesta ei saa tukea, vaan epäily johtuu jostain muusta. Vaihtoehtoisia selityksiä on aina pohdittava erikseen tapauksen esitietojen perusteella, mutta tavallisia vaihtoehtoisia selityksiä ovat muun muassa:

- Lapsen kertomukseen ovat vaikuttaneet aikuisen esittämät johdattelevat keskustelut ennen haastattelua. Näille erityisesti pienet lapset ovat hyvin alttiita. Kaikenikäisiin ihmisiin voi vaikuttaa se, että heille tärkeä tai vaikutusvaltainen henkilö esittää johdattelevia tai vahvan tulkinnan antavia kysymyksiä heidän kokemuksistaan. Lapselta tulee haastattelussa selvittää, kenen kanssa ja mitä näistä epäilyyn liittyvistä asioista on keskusteltu. ottaa huomioon, ettei ihan kaikkia keskustelun yksityiskoh-
tia ole välttämättä mahdollistakaan muistaa.
- Väärinkäsitys, joka perustuu esim. lapsen tai nuoren ymmärtämättömyyteen käyttämästään sanasta. Pieni lapsi voi joskus käyttää sanoja, jotka viittaavat väkivaltaan tai seksuaaliseen kanssakäymiseen, taikka sukuelimiin, ymmärtämättä niiden sisältöä ja tarkoittaen jotain aivan muuta. Sama ilmiö voi tulla näkyä myös toisin päin; eli pieni lapsi saattaa puhua seksuaaliväkivallan kokemuksesta käyttäen termejä, jotka eivät itsessään viittaa mihinkään vakavaan. Myös teini-ikäisillä saattaa olla väärin-

ymmärryksiä ja sanojen käyttö voi poiketa siitä, mitä poliisi sanoilla ymmärtää. Haastatteluissa kannattaa tästä syystä aina pyytää haastateltavaa tarkentamaan, mitä hän käyttämällään sanalla tarkoittaa.

- Lapsi tai nuori saattaa tahallaan vääristää jotain tapahtumaa tai valehdella. Mitä pienempi lapsi, sen epätodennäköisempää kuitenkin on, että lapsi oma-aloitteisesti keksisi rikokseen viittaavan kertomuksen. Paras tapa selvittää niin hypoteesia valheesta kuin todenmukaisesta kertomuksesta on esittää mahdollisimman avoimia kysymyksiä ja kehottaa itsenäiseen kerrontaan.
- Huoltajuuskiistoihin liittyen tai muissa tilanteissa, joissa aikuisilla on omat intressit suhteessa lapsen kertomukseen tai vahvat näkemykset lapsen tilanteesta, voivat nämä vaikuttaa vahvastikin lapsen kokemukseen ja kertomukseen. Niissä kannattaa olla erityisen huolellinen pohtiessaan vaihtoehtoisten hypoteesien selvittämistä.

Tämä lista ei ole kattava, ja hypoteesit vaihtelevat tapauksesta toiseen. Syvällisempää pohdintaa hypoteesien punninnasta löytyy Korkmanin, Pakkasen ja Laajasalon julkaisusta *Child Forensic Interviewing in Finland: Investigating Suspected Child Abuse at the Forensic Psychology Units for Children and Adolescents* (2017).

Muu näyttö kertomuksen arviointia varten

Olennaista on myös alusta asti pohtia, mistä voi saada muuta näyttöä kertomuksen arviointia varten. Sana vastaan sana -tilanteissa voi myös muulla kuin ns. vahvalla näytöllä olla ratkaiseva merkitys oikeuskäsittelyä ajatellen. Esimerkiksi, jos lapsi ilmaisee kertoneensa tapahtumista kaverille, kaverin kuuleminen; jos lapsi kuvaa asuntoa, jossa on käynyt, tai esineitä, joita on käytetty rikoksessa, rikospaikalla käynti ja näiden paikkojen valokuvaaminen; tai päiväkirjamerkintöjen, puhelinviestien ym. selvittäminen.

Harjoitushaastattelu

Harjoitushaastattelun merkitystä ei aina ole ymmärretty täysin. Harjoitushaastattelun keskeinen tavoite on saada lapsi tai nuori tottumaan sen kaltaiseen kommunikointiin, jota rikosprosessin selvittelyhaastattelu edellyttää, eli siihen, että haastateltava itse tuottaa mahdollisimman paljon tietoa vastauksena avoimiin kysymyksiin. Alussa monet haastateltavat, iästä riippumatta, jännittävät tilannetta, mikä tyypillisesti johtaa niukkoihin vastauksiin. Jännitys itsessään myös vaikeuttaa mieleen palauttamista. Näin ollen, jotta voitaisiin maksimoida luotettavan tiedon määrää kuulustelussa, tulisi varmistaa, että haastateltavalla on mahdollisimman rento olo ja hänen tulisi antaa harjoitella muistiin palauttamista ja kertomista. Nykyisin suositellaan suomalaissa ohjeistuksissa, että harjoitushaastattelu esitetään kertomalla, että harjoitellaan tapaa, jolla poliisin suorittamassa tutkinnassa tulisi kertoa asioista.

Pyydetään haastateltavaa kertomaan jostakin tapahtumasta alusta loppuun (*"Kuulin, että kävit metsäretkellä sunnuntaina. Kerro siitä mahdollisimman tarkasti, alusta loppuun"*), esitetään tarkentavia kysymyksiä (*"Kerro vielä siitä tapahtumasta nuotiopaikassa ihan kaiken minkä muistat"*; *"Kerro mitä muistat siitä perheestä, joka oli eksynyt"*) ja tuetaan vapaata kerrontaa. Kun siirrytään varsinaiseen aiheeseen, haastateltava on jo tottunut tuottamaan itsenäisesti puhetta eikä yleensä jännitä yhtä paljon kuin jos aiheeseen mennään heti.

18.2. LAPSEN KUULUSTELU

Lapsen esitutkinnassa tallennettu kuulustelu on osa oikeudenkäyntiä, eikä lasta tulla kuulemaan enää käräjäoikeudessa tai myöhemmin oikeuskäsittelyn aikana. Tämä aiheuttaa erityisiä vaatimuksia lapsen kuulustelulle ja siihen käytetylle tilalle. Erityisesti poliisin tulee ottaa huomioon kuulustelutallenteen äänen- ja kuvanlaatu sekä tiedostomuoto, jolla kuulustelutallenne

tulee olla siirrettävissä syyttäjän ja tuomioistuimen käyttöön. Lisäksi epäillyn vastakuulustelu-mahdollisuudesta on huolehdittava jo esitutinnan aikana.

Esitutkintalain (ETL 4:7) mukaan alle 18-vuotiaista on kohdeltava esitutkinnassa hänen ikänsä ja kehitystasonsa edellyttämällä tavalla. Erityisesti on huolehdittava siitä, ettei tutkintatoimenpiteistä aiheudu lapselle haittaa hänelle tärkeässä ympäristössä. **Tutkintatoimenpiteet tulee suorittaa tähän tehtävään erityisesti perehtyneen tutkijan toimesta.**

ETL 4:7 §

Lasten kohtelu esitutkinnassa

Alle 18-vuotiaista on kohdeltava esitutkinnassa hänen ikänsä ja kehitystasonsa edellyttämällä tavalla. Erityisesti on huolehdittava siitä, ettei tutkintatoimenpiteistä aiheudu hänelle tarpeetonta haittaa koulussa, työpaikalla tai muussa hänelle tärkeässä ympäristössä.

Alle 18-vuotiaisiin kohdistuvat tutkintatoimenpiteet on mahdollisuuksien mukaan annettava tähän tehtävään erityisesti perehtyneille tutkijoille. Esitutkintaviranomaisen on tarvittaessa neuvoteltava lääkärin tai muun asiantuntijan kanssa siitä, voidaanko alle 18-vuotiaaseen kohdistaa tutkintatoimenpiteitä

Käytännössä tämä tarkoittaa sellaisia lapsiin kohdistuneita seksuaali- ja väkivaltarikoksia tutkivia poliiseja, jotka ovat suorittaneet nykyisin Poliisiammattikorkeakoulussa täydennyskoulutuksena vuosittain järjestettävän lapsirikostutinnan erityiskoulutuksen. Koulutusta on järjestetty suurin piirtein samanmuotoisena vuodesta 2009 saakka, aiemmin nimellä lapsen haastattelu rikosprosessissa. Koulutus kestää vuoden ja siihen sisältyy koulutuspäiviä, työssä oppimista; palautetta tehdyistä lasten kuulusteluista ja haastatteluista työnohjauksen muodossa ja koulutuksen lopussa laadittava lopputyö.

Vuonna 2021 Poliisiammattikorkeakoulussa tehty opinnäytetyö osoittaa, että koulutettavat ovat varsin tyytyväisiä koulutukseen (Tikkala, 2021). Myöskin lasten haastattelujen ja kuulustelujen laatua on tutkimuksissa arvioitu (Snellman, 2021; Heikkilä, 2017), ja verrattuna aiempiin suomalaisiin tutkimuksiin (Korkman, 2006), laatu on parantunut selvästi. Myös itse koulutuksen vaikutusta on tutkittu (Kaunisto, 2013 ja Lahtinen, Korkman, Laitila & Mehtätalo, 2017) ja vaikutukset niin kuulustelujen laatuun kuin tutkijoiden päättelyyn ovat myönteisiä.

Edelleen esitutkintalain (ETL 7:21) mukaan jos asianomistaja on erityisen suojelun tarpeessa – ottaen huomioon hänen henkilökohtaiset olosuhteensa ja rikoksen laatu – eikä se merkittävästi viivytä asian käsittelyä tai siitä aiheudu muuta haittaa, tulee asianomistajan kuulustelu suorittaa suojelun tarpeessa olevien henkilöiden kuulusteluun suunnitelluissa tiloissa.

21 § (8.1.2016/10)

Erityisen suojelun tarpeessa olevan asianomistajan kuulustelu

Jos asianomistaja on erityisen suojelun tarpeessa ottaen huomioon etenkin hänen henkilökohtaiset olosuhteensa ja rikoksen laatu eikä se merkittävästi viivytä asian käsittelyä tai siitä aiheudu muuta haittaa:

- 1) asianomistajan kuulustelu on suoritettava suojelun tarpeessa olevien henkilöiden kuulusteluun suunnitelluissa tiloissa;*
- 2) saman henkilön tai samojen henkilöiden on suoritettava kaikki asianomistajan kuulustelut, jos tämä sitä pyytää; ja*
- 3) rikoslain 20 luvussa tarkoitettussa seksuaalirikosta koskevassa asiassa ja muussa rikosasiassa, jossa asianomistajalla on siihen rikoksen luonteen vuoksi perusteltu tarve, kuulustelijan on oltava asianomistajan kanssa samaa sukupuolta, jos tämä sitä pyytää*

Esitutkintalain (ETL 9:4) mukaan asianomistajan ja todistajan kuulustelu on tallennettava ääni- ja kuvatallenteeseen, jos kuulustelukertomusta on tarkoitus käyttää todisteena oikeudenkäynnissä eikä kuulusteltavaa tämän nuoren iän tai henkisen toiminnan häiriintyneisyyden vuoksi todennäköisesti voida kuulla henkilökohtaisesti aiheuttamatta haittaa kuulusteltavalle. Kyseistä pykälää sovelletaan mm. myös teini-ikäisiin lapsiin eli 15-17-vuotiaisiin asianomistajiin, jotka ovat erityisen suojelun tarpeessa tai seksuaalirikoksen uhrina eivätkä halua tulla oikeudenkäyntiin henkilökohtaisesti kuultavaksi.

ETL 9:4 § (12.6.2015/736)

Kuulustelutilaisuuden tallentaminen todisteena käyttämistä varten

Asianomistajan ja todistajan kuulustelu on tallennettava ääni- ja kuvatallenteeseen, jos kuulustelukertomusta on tarkoitus käyttää todisteena oikeudenkäynnissä eikä kuulusteltavaa tämän nuoren iän tai henkisen toiminnan häiriintyneisyyden vuoksi todennäköisesti voida kuulla henkilökohtaisesti aiheuttamatta haittaa kuulusteltavalle. Kuulustelussa on otettava huomioon kuulusteltavan kehitystason asettamat erityisvaatimukset kuulustelumenetelmille, kuulusteluun osallistuvien henkilöiden määrälle ja muille kuulusteluolosuhteille. Tallentamisesta on ennen sen aloittamista ilmoitettava kuulusteltavalle.

Tutkinnanjohtaja voi päättää, että muukin kuin esitutkintaviranomainen voi kuulustelijan valvonnassa esittää kysymyksiä kuulusteltavalle. Rikoksesta epäillylle on varattava mahdollisuus esittää kysymyksiä kuulusteltavalle kaikista asian selvittämisen kannalta merkityksellisistä seikoista. Jos rikoksesta epäilty niin pyytää, hänen kysymyksensä saa esittää myös asiamies tai avustaja. Kuulustelija voi kuitenkin määrätä, että kysymykset on esitettävä kuulustelijan välityksellä kuulusteltavalle.

Syyttäjälle on varattava tilaisuus olla läsnä kuulustelutilaisuudessa. Hänellä on oikeus esittää kysymyksiä kuulusteltavalle itse tai kuulustelijan välityksellä.

Mitä edellä tässä pykälässä säädetään kuulustelusta ja sen tallentamisesta, sovelletaan myös:

- 1) 15–17-vuotiaaseen asianomistajaan, joka on erityisen suojelun tarpeessa ottaen huomioon etenkin hänen henkilökohtaiset olosuhteensa ja rikoksen laatu;*
- 2) rikoslain 20 luvun 1, 2, 4, 5, 6, 7 tai 7 b §:ssä tarkoitetun seksuaalirikoksen 15–17-vuotiaaseen asianomistajaan, joka ei halua tulla oikeudenkäyntiin kuultavaksi; (12.4.2019/487)*
- 3) rikoslain 20 luvun 1, 2, 4, 5, 6, 7 tai 7 b §:ssä tarkoitetun seksuaalirikoksen 18 vuotta täyttäneeseen asianomistajaan, jos kuuleminen oikeudenkäynnissä vaarantaisi hänen terveytensä tai aiheuttaisi muuta vastaavaa merkittävää haittaa. (12.4.2019/487)*

Käytännössä edelliset kohdat tarkoittavat sitä, että lapsen ääni- ja kuvatallenteelle tallennettavat kuulustelut tulee suorittaa sitä varten erikseen suunnitelluissa tiloissa poliisissa lapsirikos-tutkinnan erityiskoulutuksen suorittaneen tutkijaparin toimesta tai virka-apuna yliopistollisten sairaaloiden lasten ja nuorten oikeuspsykologisten yksikköjen toimesta. Kaikki alle 15-vuotiaiden kuulustelut tulee tallentaa ääni- ja kuvatallenteelle. Rikosprosessin laadun varmistamiseksi myös alle 18-vuotiaiden kuulustelut tulisi tallentaa.

Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 24 §:n mukaan esitutkinnassa videotallenteeseen tai siihen rinnastettavaan kuva- ja äänitallenteeseen tallennettua kuulustelua voidaan käyttää todisteena oikeudenkäynnissä, kun henkilö ei ole täyttänyt 15 vuotta tai on 15–17-vuotias ja henkilökohtaisten olosuhteiden tai rikoksen laadun takia erityisen suojelun tarpeessa, eikä halua tulla oikeudenkäynnissä kuulluksi.

Tuomioistuimessa ei saa käyttää todisteena kirjallista yksityisluonteista kertomusta, joka on annettu vireillä olevan tai alkavan oikeudenkäynnin varalta, paitsi jos:

- 1) riita-asiassa, jossa sovinto on sallittu, asianosaiset suostuvat sen käyttämiseen todisteena;*
- 2) vastaaja toimittaa sen tuomioistuimelle kiistäessään 5 luvun 14 §:ssä tarkoitetun juoksevaan velkakirjaan, vekseliin tai shekkiin perustuvan vaatimuksen vastauksensa yhteydessä kiistämisensä todennäköisten syiden tueksi;*
- 3) muualla laissa toisin säädetään;*
- 4) tuomioistuin sen erityisestä syystä sallii.*

Tuomioistuimessa ei saa käyttää todisteena esitutkintapöytäkirjaan tai muulle asiakirjalle merkittyä tai muulla tavalla tallennettua lausumaa, ellei laissa toisin säädetä, paitsi jos lausuman antajaa ei voida kuulustella pääkäsittelyssä tai pääkäsittelyn ulkopuolella taikka hän on jäänyt asianmukaisista toimenpiteistä huolimatta tavoittamatta, eikä asian ratkaisemista tulisi enää viivyttää.

Seuraavien esitutkinnassa videotallenteeseen tai siihen rinnastettavaan muuhun kuva- ja äänitallenteeseen tallennettua kuulustelua voidaan kuitenkin käyttää todisteena, jos syytetylle on varattu asianmukainen mahdollisuus esittää kuulusteltavalle kysymyksiä:

- 1) henkilö, joka ei ole täyttänyt 15 vuotta tai jonka henkinen toiminta on häiriintynyt;*
- 2) 15–17-vuotias asianomistaja, joka on erityisen suojelun tarpeessa ottaen huomioon etenkin hänen henkilökohtaiset olosuhteensa ja rikoksen laatu;*
- 3) rikoslain 20 luvun 1, 2, 4, 5, 6, 7 tai 7 b §:ssä tarkoitetun seksuaalirikoksen 15–17-vuotias asianomistaja, joka ei halua tulla oikeudenkäyntiin kuultavaksi; (12.4.2019/489)*
- 4) rikoslain 20 luvun 1, 2, 4, 5, 6, 7 tai 7 b §:ssä tarkoitetun seksuaalirikoksen 18 vuotta täyttänyt asianomistaja, jos kuuleminen oikeudenkäynnissä vaarantaisi hänen terveytensä tai aiheuttaisi muuta vastaavaa merkittävää haittaa. (12.4.2019/489)*

Esitutkintalain erityisen suojelun alaisena oleviin uhreihin liittyvät pykälät on lisätty esitutkintalakiin Euroopan Unionin ja neuvoston asettaman uhridirektiivin perusteella. Uhridirektiivin tarkoituksena on tunnistaa erityissuojelua tarvitsevat uhrit ja turvata heidän oikeutensa erityissuojeluun esitutkinnassa ja oikeudenkäynnissä. Direktiivin mukaan erityissuojelun tarpeessa olevalla uhrilla tarkoitetaan henkilöä, joka on erityisen altis toissijaiselle ja toistuvalla uhriksi joutumiselle, pelottelulle ja kostotoimille (2012/29/EU). Lapsen voidaan hyvin usein seksuaalijärjestyksen rikoksen uhriksi jouduttuaan katsoa olevan erityissuojelun tarpeessa, jolloin kuulustelutilanteen ja tilan rakentaminen mahdollisimman hyvin tätä tavoitetta tukeväksi on vahvasti direktiivin hengen mukaista.

Poliisi voi kuulustella alle 18-vuotiaan lapsen itse tai pyytää kuulusteluun virka-apua yliopistollisten sairaaloiden lasten ja nuorten oikeuspsykologian- tai psykiatrian yksiköistä. Lähtökohteisesti poliisi kuulustelee itse noin 7–17-vuotiaat normaalisti kehittyneet lapset ja nuoret lapsirikostutkinnan erityiskoulutuksen saaneiden poliisien toimesta ja pyytää virka-apua pääsääntöisesti alle kouluikäisten tai kehityshäiriöisten tai muutoin erityisosaamista vaativien kuulustelujen osalla.

Lasten ja nuorten oikeuspsykologian- tai psykiatrian yksiköiden poliisin virka-avun ja järjestämislain (2008/1009) perusteella suorittamia kuulusteluja kutsutaan haastatteluiksi. Yksiköiden henkilökunta voi suorittaa lapsen haastattelun joko omissa tiloissaan tai poliisilaitoksella lasten

videokuulustelutilassa. Lapsen kuulusteluja voidaan tehdä myös yhteistyössä yksiköiden henkilökunnan kanssa siten, että kuulustelut suunnitellaan yhdessä tai kuulusteluun tulee poliisin työpariksi yksikön henkilökuntaa.

18.3. NICHD RUNKO LAPSEN KUULUSTELUSSA TAI HAASTATTELUSSA

Lasten kuulusteluissa ja haastatteluissa käytetään Suomessa nykysuositusten mukaisesti niin kutsuttua NICHD-haastattelurunkoa riippumatta siitä, kuulusteleeko poliisi lapsen itse vai haastatteleeko psykologi lapsen virka-avun perusteella. (Valtioneuvosto 2003). Englanniksi lapsen kuulustelusta käytetään aina child interview-termiä, minkä vuoksi myös *interview protocol* kääntyy *haastattelurungoksi*, ei *kuulustelurungoksi*.

Runko on kehitetty näyttöön, eli tieteellisesti tutkittuun tietoon pohjautuen alun perin USAn National Institute of Child Health and Human Development -laitoksessa vastauksena tarpeeseen ohjeistaa lapsia haastattelevia ammattilaisia välttämään johdattelua ja maksimoimaan lasten antamaa tietoa haastatteluissa.

On olemassa useita muitakin lapsen haastatteluun kehitettyjä haastattelurunkoja, mutta näistä NICHD on eniten tutkittu. Kaikki näyttöön, perustuvat lasten haastatteluja varten kehitetyt rungot koostuvat kuitenkin melko samoista keskeisistä osioista. Yhtään näistä ei tulisi käyttää lukemalla rungon kysymykset suoraan lapselle, vaan runko on ennemmin nähtävä tapana suunnitella ja strukturoida omaa kuulemistä.

Runko on (puoli)strukturoitu malli, jonka pohjalta lapsen kuulustelu esitutkinnassa pystytään etukäteen suunnittelemaan ja toteuttamaan laadukkaasti. Sitä muokataan tapauskohtaisesti jokaiseen kuulusteluun sopivaksi. Runkoa käytetään lapsen kuulustelujen suunnitteluissa ja kuulusteluissa parityöskentelynä lapsirikostutkinnan erityiskoulutuksen käyneiden henkilöiden toimesta. Runkoa ei ole tarkoitus käyttää siihen perehtymättömien henkilöiden toimesta.

Alkuperäinen NICHD-runko perustui tutkittuun tietoon lasten muistamisesta ja tavasta kertoa kokemuksista. Rungosta kehitettiin sittemmin uudempi versio; NICHD-R, seurauksena uusista tutkimustuloksista liittyen kontaktin ja kertomisen tukemisen merkitykseen lasten kuulemisessa. Perusosiot rungossa ovat pysyneet samoina, mutta uudistetussa versiossa on pyritty korostamaan kontaktin ja tuen merkitystä ja antamaan konkreettisia esimerkkejä siitä, kuinka lasta voidaan tukea haastatteluissa. Teoksessa Tell me what happened (Lamb etc. 2018) käydään läpi haastattelurunkoa ja sen taustalla olevaa tieteellistä tietoa selkokiekisellä tavalla ja kattavasti. Teosta suositellaan kaikille, jotka kuulustelevat tai haastattelevat lapsia ammatissaan tai arvioivat lapsen kertomuksia.

HAASTATELUN KESKEISET OSIOT:

- Luo kontakti lapseen
- Käy läpi haastattelun perussäännöt ja lähtökohdat
- Opasta kertomaan itsenäisesti ja harjoittele kerrontaa
- Lähesty epäilyä mahdollisimman avoimin kysymyksin ja pyydä kertomaan lisää keskeisistä seikoista pyytämällä lasta kertomaan lisää
- Käytä suurempia kysymyksiä vasta haastattelun lopussa ja tarkoin harkiten
- Tue lasta ja huomio lapsen kehitystasoa läpi koko haastattelun
- Varmista, että haastattelun lopussa siirryt puhumaan lapsen kanssa muista kuin epäilyn liittyvistä aiheista

Aiemman ja uudistetun NICHD-rungon väliset erot eivät ole kovin suuret. Keskeinen painotusero liittyy kontaktin luomisen pitämiseen tavoitteena heti haastattelun alusta asti. Keskeinen tavoite epäilyn aiheen käsittelytavasta on pysynyt samana: kysymyksiä tulisi muotoilla mahdollisimman avoimina ja mahdolliset suuremmat kysymykset tulisi esittää harkitusti, vasta sen jälkeen, kun on pyritty avoimin kysymyksin saamaan mahdollisimman paljon tietoa. Usein puhutaan haastattelusta ”suppilona”, jossa edetään avoimista kysymyksistä suljetuimpiin.

NICHD-runko ja sen eri versiot löytyvät kokonaisuudessaan poliisin lasten seksuaalisen hyväksikäytön torjunnan sivustolta. Lisäksi rungosta on tehty lyhennetty versio, jossa alku-peräisen rungon osioita on tiivistetty. Lasten kuulustelemiseen koulutettu, kokenut tutkija voi hyödyntää lyhennettyä runkoa työvälineenään. Rungosta on muokattu myös oma versio tilanteille, joissa epäillään lapseen kohdistuneen seksuaalirikos verkkovälitteisesti.

NICHD-rungot suomalaista rikostutkintaa varten:

- Kokoversio NICHD-rungosta suomeksi
- Lyhyempi versio NICHD-rungosta suomeksi
- NICHD-runko verkkovälitteiseen tekoon liittyvään haastatteluun
- NICHD-runko tulkin kautta tehtävään haastatteluun
- NICHD-runko arabiaksi
- NICHD-runko venäjäksi
- NICHD-runko viroksi
- NICHD-runko somalin kielellä
- NICHD-runko viittomakielellä, video

18.4. KYSYMYSTYYPIT JA KYSYMYSTEN VAIKUTUS LAPSEN KERTOMUKSEEN

Lapsen kuulustelussa tai haastattelussa käytetyt kysymykset vaikuttavat suuresti siihen, miten paljon ja miten luotettavasti lapsi tyypillisesti kertoo. Lasta kuulustellessa tulisikin tämän vuoksi olla hyvin tarkka muotoillessaan kysymyksiä, jotta nämä eivät vaikuttaisi liikaa lapsen kertomukseen. Kun lasten kuulustelukertomuksia myöhemmin arvioidaan, luotettavuuden arvioinnissa tulisi kiinnittää yhtä paljon huomiota esitettyihin kysymyksiin kuin annettuihin vastauksiin – vastaukset ovat seurausta kysymyksistä ja riippuvaisia näistä.

Seuraavat kysymystyyppit on yleensä eroteltu toisistaan:

1. Avoimet kysymykset (invitations)

Avoimet kysymykset rohkaisevat monisanaisiin vastauksiin, ja niillä tuetaan lapsen omaa kertontaa. Esittämällä avoimia kysymyksiä edesautetaan kuulusteltavaa aktiivisesti etsimään tietoa muististaan ja minimoidaan riski, että kysymyksillä vaikutetaan lapsen kerrontaan esim. tarjoamalla väärää tietoa tai valmiita vastausvaihtoehtoja lapsille.

Esimerkiksi:

"Kerro minulle siitä tapahtumasta"

"Kerro lisää"

"Mitä sitten tapahtui"

"Kerroit, että hän koski sinua. Kerro siitä lisää"

"Sanoit, että mies oli sinuun yhteydessä ja aloitte tavata. Kerro kaikki ensimmäisestä tapaamisesta mitä vaan muistat, alusta loppuun"

Joskus etenkin pienten lasten kanssa voi kuitenkin olla tarpeen viitata kysymyksessä siihen teemaan, josta haluaa lisää tietoa, jotta lapsen fokus pysyy keskustelun aihepiirissä (engl. cued invitations)

"Mainitsit että kivointa oli, kun sisko tuli kylään, kerro siitä"

"Sanoit että hän sai kohtauksen, kerro mitä sillä tarkoitat" "mitä silloin tapahtui"

"Kerroit, että äidillä on uusi poikakaveri. Millainen hän on" "kerro hänestä"

2. Helpottavat ilmaisut (facilitators)

Tuetaan lasta jatkamaan kertomusta, lähinnä ei-kielellisillä ilmaisuilla kuten hmm, ahaa, joo, niin. Myös lapsen sanojen toistaminen voidaan laskea näihin:

"Lapsi: Näin auton"

"Haastattelija: Näit auton"

3. Ohjaavat kysymykset (directive questions)

Näiden kysymysten avulla fokusoidaan tiettyyn osaan kertomusta esittämällä missä/milloin/kuka/mitä/miksi-tyyppisiä kysymyksiä. Näitä tulisi käyttää varoen, sillä lapsi – ja aikuinenkin – saattaa tällaiseen kysymykseen vastata, vaikka hän varmuudella muistaisikaan asiaa, josta kysytään. Näin ollen jo näiden kysymysten riski johtaa vääriin vastauksiin on kohonnut verrattuna avoimiin kysymyksiin. Niitä voi ja monesti tarvitseekin kuitenkin käyttää sitten kun on selvittänyt mahdollisimman paljon tietoa avoimia kysymyksiä hyödyntäen.

"Missä te olitte, kun tämä tapahtui?"

"Kuka tämä mies oli?"

"Minkä näköinen auto oli?"

Englanniksi niitä kutsutaan "Wh"-kysymyksiksi, koska niissä selvitetään tyypillisesti miksi / mitä / mikä / millon / missä (why / what / who / when / where). Näitä kysymyksiä voidaan käyttää lapsen kertomuksen epäselvyyksien selvittämiseksi, mutta vasta silloin, kun on pyritty saamaan esille mahdollisimman paljon tietoa avoimilla kysymyksillä. Vaikka nämä ohjaavat kysymykset eivät ole suoranaisesti johdattelevia, sisältävät ne jo huomattavan suuremman riskin sille, että kuultava arvaa vastauksen. Jos lapselta esimerkiksi kysytään auton väriä, saattaa hän arvata. Sen sijaan, jos pyytää lasta kertomaan autosta ("Kerro kaikki, minkä muistat siitä autosta"), saattaa hän kertoa jonkun spesifin yksityiskohdan autossa

3. Vaihtoehto- tai kyllä/ei-kysymykset (option-posing questions)

Nämä ovat tyypillisesti ”Onko”-sanalla alkavia kysymyksiä, joilla voi vastata kyllä tai ei, tai jotka tarjoavat valmiita vastauksia. Tutkimusten perusteella, tämänkaltaiset kysymykset saattavat merkittävässä määrin aiheuttaa vääristymiä kaikenikäisten todistajien kertomuksiin. Joskus voi olla tarpeellista tästä huolimatta esittää yksittäisiä suoria kysymyksiä. Näitä tulisi esittää mahdollisimman myöhäisessä vaiheessa haastattelua, tarkkaan harkiten.

*”Oliko hän vanha tai nuori?” (→ parempi: Kerro hänestä enemmän)
”Onko hän käynyt teillä kotona aiemmin?”*

Tiedetään, että etenkin nuoret lapset usein vastaavat vaihtoehtokysymyksiin silloinkin, kun eivät ole ymmärtäneet niitä, ja jopa silloin, kun eivät muista asiaan liittyvää tapahtumaa tai niihin olisi mahdotonta vastata, esimerkiksi: ”Onko paita vihaisempi kuin tiikeri?”

Jo tämänkaltaisen kysymyksen esittäminen saattaa vaikuttaa kuultavan tulkintaan tapahtumasta ja todistaja saattaa sisällyttää tämänkaltaisissa kysymyksissä esitettyjä yksityiskohtia omaan muistikuvaansa tapahtumista.

4. Johdattelevat kysymykset (suggestive questions)

Näillä kysymyksillä viestitetään voimakkaasti siitä, minkälaisen vastauksen kuultavan odotetaan antavan.

*”Siitä et pitänyt, eihän?”
”Se varmaan sattui kovasti”.*

Johdattelu voi myös olla muuta kuin varsinaisten johdattelevien kysymysten esittäminen, esimerkiksi se, että haastattelijä kysyy samaa asiaa monta kertaa, vaikka lapsi olisi jo vastannut kysymykseen, tai osoittaa tyytymättömyyttään tietyn tyyppiseen vastaukseen ja toisaalta palkitsee muunlaisia vastauksia.

18.5. HUOLTAJIEN INFORMOINTI JA LÄSNÄOLO KUULUSTELUSSA

Vaikka lain mukaan lapsen huoltajilla on oikeus olla läsnä alaikäisen kuulustelussa, sitä ei suositella lapsiin kohdistuneiden seksuaali- ja väkivaltarikosten kuulusteluissa. (OM/SM/STM 2017). Poliisi voi kieltää laillisen edustajan läsnäolon lapsen kuulustelussa, jos läsnäolon voidaan olettaa vaikeuttavan rikoksen selvittämistä (ETL 7:14).

Huoltajalla ei kuitenkaan ole oikeutta olla läsnä silloin, kun hän on epäiltynä lapsen kohdistuneesta rikoksesta. Huoltajan tai lapsen laillisen edustajan läsnäolo tarkoittaa joko läsnäoloa samassa huoneessa lapsen kanssa tai haastattelun seuraamista reaaliajassa toisessa huoneessa. Luotettavin lapsen kertomus saadaan kuitenkin silloin, kun huoltaja ei ole läsnä samassa huoneessa lapsen kanssa eikä edes seuraa haastattelua viereisessä huoneessa. Tutkimusten mukaan vanhemman läsnäolon on todettu olevan haitaksi haastattelulle. (Ellonen & Rantaeskola 2016, 85, Korkman 2008, 471).

”Vanhempien läsnäoloa haastatteluhuoneessa ei kuitenkaan suositella. Haastattelijan on usein helpompi solmia yhteistyösuhde lapsen kanssa ilman vanhempien läsnäoloa, ja lapselle saattaa olla luontevampaa kertoa tapahtumista itsenäisesti. Lasta saattavat huolestuttaa vanhempien reaktiot, ja lapsi voi jopa jättää asioita kertomatta suojelukseen vanhempiaan huolestumiselta. Teini-ikäisen tai teini-ikää lähestyvän nuoren saattaa olla vaikeaa kertoa esitutinnan kannalta olennaisista asioista, jos vanhemmat ovat läsnä. Vanhemman ollessa paikalla on vaikea selvittää tilannetta, jossa vanhempi on käsittänyt väärin tai vahingossa johdatellut lasta. Vanhempi ei missään tapauksessa

voi olla paikalla tilanteissa, joissa saattaa olla kyse vanhemman omasta edusta, esimerkiksi huoltoriitatilanne.” (Kts. OM/SM/STM opas)

18.6. LAPSEN KUULUSTELUTILAT

Poliisin tulee järjestää lapsen kuulustelut erikseen sitä varten tarkoitetussa kuulusteluhuoneessa. Poliisitalokonseptissa näitä lasten ja muiden haavoittuvassa asemassa olevien henkilöiden videokuulusteluihin tarkoitettuja huoneita kutsutaan erityiskuulusteluhuoneiksi. Erityiskuulusteluhuone voi jossain tilanteessa olla rakennettu tai sijoitettu myös varsinaisen poliisitalon ulkopuolelle muuhun tilaan. Tässä luvussa kuvataan, minkälainen erityiskuulusteluhuoneen tulee olla.

Huoneen tulee sijaita rauhallisessa paikassa, jossa häiritseviä ulkopuolisia ääniä ei lähistöltä pääse kantautumaan tilaan ja kuulustelutallenteelle. Huonoja kokemuksia on esimerkiksi poliisitalojen videokuulusteluhuoneiden läheisyydessä sijainneista ampumaradasta, wc-tilasta kuulusteluhuoneen seinän takana tai henkilökunnan sosiaali- tai taukutiloista käytävän toisella puolella.

Tavoitetilanteessa lasten kuulusteluhuoneen lähistöllä olisi oma, rauhallinen ja erillinen odotustila ja wc-tilat kuulustelua odottaville, sekä erillinen taukotila lapselle kuulustelun taukojen ajaksi. Taukotilaan voidaan järjestää miellyttävä sisustus, sohva tai nojatuoleja, pieni pöytä ja tuolit, sekä kirjoja, pelejä tai piirustusvälineitä lapsille kuulustelussa pidettävien taukojen ajaksi.

Lasten kuulustelutilan tulee sijaita erikseen videokuulusteluja varten tarkoitetussa tilassa. Huone tulee olla hyvin äänieristetty ja huoneen pintamateriaaleissa tulee jo rakennusvaiheessa ottaa huomioon akustiikka eli äänen kulkeutuminen, kaikuminen ja tallentaminen optimaalisesti.

Huoneen värimaailman ja sisustuksen tulee olla rauhallinen, muttei liian virallisen oloinen. Kuulustelutilassa ei kuitenkaan tule olla leluja tai muita lapsen mielikuvituksen ja huomion herättäviä virikkeitä. Huoneen kalustuksen tulee olla pelkistetty ja koostua vain välttämättömistä huonekaluista, kuten mukavista tuoleista kuulustelijalle ja kuulusteltavalle ja tarvittaessa pöydästä tai tasosta tuolien läheisyydessä. Normaalia työpöytää, tietokoneita tai muita teknisiä laitteita välttämättömien tallennuslaitteistojen lisäksi huoneessa ei pidä olla.

Huoneen äänentallennukseen käytettävien mikrofoniin tulee olla huomaamattomat ja sijoitetut siten, että ne tallentavat mahdollisimman hyvin lapsen joskus hyvin hiljaisiakin ääninäydyksiä. Mikrofonien ei tule olla kuulusteltaviin kiinnitettäviä.

Kuvantallennukseen käytettävien kameroiden tulee olla mahdollisimman huomaamattomia ja kiinteästi asennettuja, jotta niiden asetteluun ei tarvitse kuulustelijan käyttää aikaa. Mahdollisuuksien mukaan kameroita tulee olla vähintään kaksi, joista toinen kuvaa koko huonetilaa (yleiskamera) ja toinen tarkemmin kuulusteltavan ja kuulustelijan kasvoja (kohdekamera).

Kuulusteluhuoneen lähettyvillä tulee olla erikseen tekninen tila, jossa sijaitsee kuulustelun tallennuslaitteisto ja jossa kuulustelijan tutkijapari pystyy seuraamaan kuulustelua reaaliaikaisesti ja tekemään muistiinpanoja. Tämän tilan yhteyteen tai muualle poliisitaloon tulee sijoittaa kuulustelun seurantahuone, josta useamman henkilön tulee pystyä seuraamaan kuulustelua reaaliaikaisesti. Tämän seurantatilan tulee olla tarpeeksi suuri, jotta sinne mahtuu tarvittaessa vähintään lapsen avustaja, lapsen edunvalvoja, epäillyn avustaja, syyttäjä ja kuulustelua seuraava poliisi tai lasten ja nuorten oikeuspsykologian tai -psykiatrian yksikön henkilökuntaa. Seurantatilaa ei nykysuositusten mukaisesti tule asentaa peililasin taakse kuulusteluhuoneen viereen, sillä peililasi saattaa taas kiinnittää aiheettomasti lapsen huomiota ja häiritä kuulustelua. Kuulustelua seurataan näytöltä seurantatilassa reaaliaikaisen videoyhteyden välityksellä. Kuulusteluhuoneen tallennuslaitteistoa asennettaessa tulee ottaa huomioon mahdollisuus

kuulustelun tietoturvaliselle etäseurannalle myös rakennuksen ulkopuolelta. Syyttäjä, oikeusavustajat tai lasten ja nuorten oikeuspsykologian tai -psykiatrian yksikön henkilökunta saattavat olla toisella paikkakunnalla pitkien välimatkojen takana, jolloin kuulustelun seuraaminen etäyhteydellä tulisi olla tietoturvalisestl mahdollistettavissa.

Kriteerit laadukasta lapsen ääni- ja kuvataallennettua kuulustelutilaa varten:

- odotus- ja taukotilat on suunniteltu tilan yhteyteen
- tila on rauhallinen ja mukavasti, mutta yksinkertaisesti sisustettu
- laadukkaat AV-laitteet (äänen- ja kuvantallennus) on asennettu kiinteästi ja huomaamattomasti
- huoneen akustiikka ja äänieristys on kunnossa
- fyysinen seurantahuone on tilan läheisyydessä
- järjestetty mahdollisuus myös digitaaliseen etäseurantaan

18.7. LAPSEN KUULUSTELU POLIISIN TILOJEN ULKOPUOLELLA

Kiireellisissä tilanteissa lapsia on jouduttu esitutkinnan turvaamiseksi kuulustelemaan myös poliisin tai yliopistollisten sairaaloiden lasten ja nuorten oikeuspsykologian- tai psykiatrian yksiköiden tilojen ulkopuolella. Kuulusteluja on tehty esimerkiksi kouluissa tai päiväkodissa kannettavilla videotallennuslaitteistoilla. Näitä tilanteita poliisin tulee harkita ja suunnitella erityisen tarkasti kiireellisyydestä huolimatta.

Poliisin on otettava huomioon muun muassa ETL 4 luvun 7 §:n 1 momentin vaatimus siitä, ettei lapselle aiheudu tarpeetonta haittaa hänelle tärkeässä ympäristössä. Myös lapsen oikeusturvan varmistaminen on välttämätöntä. Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisussa (EOAK/3150/2019) käsiteltiin tapausta, jossa 11-vuotias lapsi oli kuulusteltu koululla ilman, että huoltajalle tai edunvalvojalle oli varattu tilaisuutta olla läsnä. Oikeusasiamies katsoi, että kuulustelussa ei oltu riittävästi huomioitu lapsen oikeusturvaa ja hänen hyvinvointiaan, eikä lasta oltu kohdeltu hänen ikänsä ja kehitystasonsa edellyttämällä tavalla. Lapselle olisi tullut ennen kuulustelua määrätä edunvalvoja ja edunvalvojalle olisi tullut etukäteen ilmoittaa kuulustelusta ja varata tilaisuus olla läsnä kuulustelussa.

Poliisin tilojen ulkopuolella suoritetuissa lapsen kuulusteluissa korostuu työparityöskentelyn ja monialaisen yhteistyön merkitys. Työparina voidaan käyttää tarvittaessa myös yliopistollisten sairaaloiden lasten ja nuorten oikeuspsykologian- tai psykiatrian yksiköiden työntekijöitä. Tutkinnan kannalta oikea-aikainen viestintä vanhempien kanssa on huomioitava näissä tilanteissa.

18.8. LAPSEN KULJETTAMINEN KUULUSTELUUN

Lapsen kuljettaminen kuulusteluun on ensisijaisesti lapsen edunvalvojan tehtävä. Jos lapsen vanhemmat ovat estyneitä lasta kuljettamaan, tehtävä siirtyy lapsen rikosasian edunvalvojaksi määrätyn henkilön vastuulle.

Jos lapsi joudutaan tapauskohtaisesti harkitun arvion takia noutamaan kuulusteluun kiireellisesti päiväkodista, koulusta tai muusta vastaavasta paikasta vanhempien siitä tietämättä, tulee poliisin olla asiasta suoraan yhteydessä kouluun tms. Edunvalvojan rooli lapsen kuljettajana kuulusteluun ei poista poliisin velvollisuutta keskustella tapahtumasta suoraan koulun edustajan kanssa.

Lähteet ja lisätietoja:

- Ellonen, Noora & Rantaeskola, Satu 2016: Lapsiin kohdistuvien väkivalta- ja seksuaalirikosepäilyjen tutkinta. Poliisiammattikorkeakoulun oppikirjat 24. Poliisiammattikorkeakoulu, Tampere. Saatavilla: <https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-815-315-6> (2.11.2021)
- Heikkilä, Anu 2017: Eliciting reliable accounts in child sexual abuse investigations: Investigative interviews in Helsinki and Uusimaa. Helsingin yliopisto, Lääketieteellinen tiedekunta. Saatavilla: <http://urn.fi/URN:NBN:fi:hulib-201712135880> (2.11.2021)
- Kaunisto, Jasmin 2013: Kun se teki sulle niin Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö, hyväksikäyttöä koskevien oikeuspsykologisten haastatteluiden taso, kouluttautumisen vaikutukset ja osallistujien arviot koulutuksesta. Saatavilla: <https://erepo.uef.fi/handle/123456789/11954> (2.11.2021)
- Korkman, Julia 2006: How (not) to Interview Children: Interviews with Young Children in Sexual Abuse Investigations in Finland. Åbo Akademi University, Department of Psychology and Logopedics. Saatavilla: <https://www.doria.fi/handle/10024/88732> (2.11.2021)
- Korkman, Julia 2008: Lapsen haastatteleminen hyväksikäyttötapauksissa. Teoksessa Santtila, Pekka & Weizmann-Henelius, Ghitta (toim.) Oikeuspsykologia. Helsinki: Edita, s. 456-484.
- Korkman, Julia, Pakkanen, Tom & Laajasalo, Taina 2017: Child Forensic Interviewing in Finland: Investigating Suspected Child Abuse at the Forensic Psychology Unit for Children and Adolescents. In: Johansson S., Stefansen K., Bakketeig E., Kaldal A. (eds) Collaborating Against Child Abuse. Palgrave Macmillan, Cham. Saatavilla: https://doi.org/10.1007/978-3-319-58388-4_7 (2.11.2021)
- Kuehnle, Kathryn & Connell, Mary 2009: The evaluation of child sexual abuse allegations: a comprehensive guide to assessment and testimony. New York, Wiley.
- Lahtinen, Hanna-Mari, Korkman, Julia, Laitila, Aarno & Mehtätalo, Lauri 2017: The effect of training on investigative interviewer's attitudes and beliefs related to child sexual abuse. Saatavilla: <https://research.abo.fi/sv/publications/the-effect-of-training-on-investigative-interviewers-attitudes-an> (2.11.2021)
- Lamb, E. Michael, Brown A. Brown, Hershkowitz, Irit; Orbach, Yael; Esplin, W. Phillip 2018: Tell me what happened: Questioning Children About Abuse, 2.painos New York, Wiley.
- NICHD-protokolla. Saatavilla: [NICHD Protocol | International Evidence-Based Investigative Interviewing of Children](https://www.nichd.org/protocol) (2.11.2021)
- Oikeusministeriö, sisäministeriö ja sosiaali- ja terveysministeriö 2017: Lapsi rikoksen uhrina. Tietoa väkivalta- tai seksuaalirikoksen uhriksi joutuneen lapsen vanhemmalle. Saatavilla: <https://oikeus.fi/fi/index/asiatjapalvelut/rikoksenuhrille/lapsirikoksenuhrina.html> (2.11.2021)
- Snellman, V. (submitted). Police interview training and the quality of forensic interviews in suspected cases of child sexual and physical abuse. Helsingin yliopisto

19. VASTAKUULUSTELUMAHDOLLISUUS ELI KONTRADIKTORINEN PERIAATE

Lasta ei kuulla oikeudessa, vaan esitutkinnan aikana taltioitu lapsen kuulustelukertomus on osa oikeudenkäyntiä. Esitutkinnassa tulee turvata kontradiktorisuus eli huolehtia epäillyn vastakuulustelumahdollisuudesta. Epäilyllä tulee olla mahdollisuus nähdä lapsen kuulustelu vähintään tallenteelta ja esittää tarvittaessa lisäkysymyksiä.

Vastakuulustelumahdollisuus tulee huomioida jo esitutkinnan alussa, kun mietitään, miten aikataulutetaan lapsen tai nuoren kuulemistä. Mitä pienemmästä lapsesta on kyse, sitä tärkeämpää on, että epäillyn tilaisuus kysymysten esittämiseen ei veny liian pitkälle. Toisaalta epäilyllä tulee olla kysymyksiä esittäessään myös riittävä tieto asian käsittelyyn vaikuttavista seikoista.

Lähtökohtana ja tavoitteena lapsen kuulustelussa on mahdollisimman luotettavan kertomuksen saaminen lapselta. Lapsen kuulustelussa tämä edellyttää lapsen iän, kehitystason ja psyykkisen kehityksen, sekä lapsen edun huomioon ottamista. Vastakuulustelun tarkoituksena on epäillyn näkökulmasta kyseenalaistaa häntä vastaan esitetty näyttö. Kontradiktorisuus eli vastakuulustelumahdollisuudessa on kyse näiden kahden oikeuden tasapainoilusta oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin mahdollistamiseksi.

19.1. LAINSÄÄDÄNTÖ

Euroopan ihmisoikeussopimuksen (63/1999) 6. artiklassa säädetään oikeudesta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin. 6. artiklan kohta 3d koskee nimenomaisesti rikoksesta syytetyn oikeutta vastakuulusteluun:

3d) oikeus kuulustella tai kuulustuttaa todistajia, jotka kutsutaan todistamaan häntä vastaan, ja saada hänen puolestaan esiintyvät todistajat kutsutuiksi ja kuulustelluiksi samoissa olosuhteissa kuin häntä vastaan todistamaan kutsutut todistajat.

Suomen lainsäädännön osalta asiasta säädetään mm. Esitutkintalain (805/2011) lapsen kuulustelun tallentamista määrittävästä 9 luvun 4 §:ssä:

*Tutkinnanjohtaja voi päättää, että muukin kuin esitutkintaviranomainen voi kuulustelijan valvonnassa esittää kysymyksiä kuulusteltavalle. **Rikoksesta epäillylle on varattava mahdollisuus esittää kysymyksiä kuulusteltavalle kaikista asian selvittämisen kannalta merkityksellisistä seikoista.** Jos rikoksesta epäilty niin pyytää, hänen kysymyksensä saa esittää myös asiamies tai avustaja. Kuulustelija voi kuitenkin määrätä, että kysymykset on esitettävä kuulustelijan välityksellä kuulusteltavalle.*

ja Oikeudenkäymiskaaren (4/1734) 17 luku 24 § 3 momentissa:

*...videotallenteeseen tai siihen rinnastettavaan muuhun kuva- ja äänitallenteeseen **tallennettua kuulustelua voidaan kuitenkin käyttää todisteena, jos syytetylle on varattu asianmukainen mahdollisuus esittää kuulusteltavalle kysymyksiä.***

Epäillyn vastakuulustelumahdollisuus on otettava vakavasti, sillä sen laiminlyöminen saattaa johtaa siihen, että lapsen esitutkinnassa taltioitua kertomusta ei voida lainkaan hyödyntää näyttönä.

KKO 2006:107: lapsen esitutkinnassa antamat kertomukset oli tallennettu videotallenteelle, mutta rikoksesta epäillylle ei ollut varattu tilaisuutta esittää lapselle kysymyksiä eikä lasta voitu kuulla henkilökohtaisesti tuomioistuimessa.

19.2. AVUSTAJAN MERKITYS RIKOKSESTA EPÄILLYLLE LAPSIRIKOSTUTKINNASSA

Lapseen kohdistuneesta väkivalta- tai seksuaalirikoksesta epäillylle on aina syytä hankkia avustaja, jotta varmistetaan vastakuulustelumahdollisuuden ymmärtäminen. Avustajan avulla erityisesti tilanteet, joissa epäilty ei halua esittää kysymyksiä, tulevat asianmukaisesti oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin periaatteen edellyttämällä tavalla epäillyn ymmärtämäksi.

Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa (689/1997)

2:1 § (6.2.1998/107)

Rikoksesta epäillyllä on oikeus itse huolehtia puolustuksestaan esitutkinnassa ja oikeudenkäynnissä.

Epäillyn pyynnöstä hänelle on määrättävä puolustaja, jos:

- 1) häntä epäillään tai hänelle vaaditaan rangaistusta rikoksesta, josta ei ole säädetty lievempää rangaistusta kuin neljä kuukautta vankeutta, tai tällaisen rikoksen yrityksestä tai osallisuudesta siihen; tai*
- 2) hän on pidätettynä tai vangittuna.*

Epäillylle on määrättävä puolustaja viran puolesta, kun:

- 1) epäilty ei kykene puolustamaan itseään;*
- 2) epäilty, jolla ei ole puolustajaa, on alle 18-vuotias, jollei ole ilmeistä, ettei hän tarvitse puolustajaa;*
- 3) epäillyn valitsema puolustaja ei täytä puolustajalle asetettavia vaatimuksia tai kykene asianmukaisesti puolustamaan epäiltyä; tai*

4) siihen on muu erityinen syy

Mikäli epäilty ei ehdottomasti halua avustajaa, on myös tästä tehtävä merkintä. Lähtökohteisesti lapsiin kohdistuneista rikoksista epäillyllä tulisi aina olla avustaja, koska osa oikeudenkäyntiä käydään jo esitutkinnassa. Avustajan hankkimisella vältetään väitteiltä, ettei lapsen taltioitua kuulustelukertomusta voisi hyödyntää tuomioistuinkäsittelyssä, koska ilman avustajaa toiminut epäilty ei ole ymmärtänyt vastakuulustelumahdollisuuden todellista tarkoitusta ilmoittaessaan, ettei kuulustelussaan halua esittää kysymyksiä lapselle.

ROL:n 2 luvun 1 §:n mukaan on mahdollista, että tutkinnanjohtaja hakee epäillylle avustajaa, vaikka epäilty itse ei sitä halua, perustellen sitä juurikin kohdalla 4) siihen on muu erityinen syy. Erityinen syy lapsirikostutkinnassa voi olla se, että osa oikeudenkäyntiä käydään esitutkinnassa, jolloin on mahdollisuus, ettei epäilty ymmärrä mitä vastakuulustelumahdollisuus käytännössä tarkoittaa. Tällöin asia jää tuomioistuimen harkintaan, eikä oikeudenkäynnissä tarvitse keskustella siitä, miksi epäillyllä ei ole ollut avustajaa, kun arvioidaan mahdollisia väitteitä siitä, onko vastakuulustelumahdollisuus asianmukaisesti toteutettu.

KKO 2016:96: puhuttamisia ilman avustajaa ei saanut hyödyntää näyttönä. KKO 2016:76: epäilty ei ollut luopunut oikeudestaan avustajaan oikeuksistaan tietoisena eikä vastaajan esitutkinnassa antamia lausumia saanut käyttää näyttönä häntä vastaan & KKO 2012:45: epäilty ei ollut yksiselitteisesti ja oikeuksistaan tietoisena luopunut oikeudestaan käyttää avustajaa esitutkinnassa eikä vastaaja ollut tiennyt avustajasta luopumisen seurauksista - epäillyn esitutkinnassa annettu lausumia ei saanut käyttää näyttönä häntä vastaan.

19.3. VASTAKUULUSTELUMAHDOLLISUUDEN KIRJAAMINEN

Kun epäilylle kerrotaan vastakuulustelu-oikeudesta, se tulee selittää epäilylle riittävässä laajuudessa ja kirjata siten, että kirjauksesta käy ilmi, että epäilty on ymmärtänyt asian ja myös sen, mitä se tarkoittaa eli sen, ettei hänellä myöhemminkään ei ole oikeutta esittää kysymyksiä.

Oheessa esimerkki kirjauksesta, joka tulee kirjata esitutkinnassa kuulustelupöytäkirjaan avustajan läsnä ollessa:

”Epäilylle on ilmoitettu oikeudesta katsoa lapsen kuulustelutaltio. Epäilylle on ilmoitettu oikeudesta esittää lapselle kysymyksiä ja tehty selkoa kuulustelutaltion merkityksestä oikeudenkäynnin kannalta.”

”Ymmärrän, että lasta ei haasteta oikeudenkäyntiin eikä minulla ole mahdollisuutta enää esittää kysymyksiä myöhemmin. Olen katsonut tässä kuulustelussa lapsen kuulustelutaltion.”

Minulla ei ole esittää lapselle kysymyksiä. / En halua esittää kysymyksiä lapselle.

TAI

Haluan esittää lapselle lisäkysymyksiä. Toimitan kysymykset avustajani välityksellä poliisille asetettuun määräaikaan x.x.2022 mennessä”

Jos rikoksesta epäilty haluaa esittää kysymyksiä, epäilylle tulee asettaa määräaika, mihin mennessä kysymykset on toimitettava. Epäilylle on varattava riittävästi aikaa valmistautua ja varautua vastakuulusteluun.

19.4. EPÄILLYN KYSYMYSTEN ESITTÄMINEN

Epäillyn vastakuulustelumahdollisuudesta ei voida esitutkinnassa poiketa. Mahdollisuus esittää kysymyksiä tulee olla todellinen. Vaikka vastakuulustelumahdollisuuden rajoittaminen on rikosoikeudenkäynneissä poikkeuksellista, lapsiin kohdistuvien väkivalta- ja seksuaalirikosepäilyjen kohdalla epäillyn ja hänen avustajansa esittämiä kysymyksiä ei automaattisesti hyväksytä esitettäväksi lapselle sellaisenaan. (Ellonen & Rantaeskola 2016, 84).

Tutkinnanjohtaja päättää, esitetäänkö kysymykset lapselle. Lähtökohta on, että halutut kysymykset esitetään, mutta ne on muokattava lapsen kuulusteluun sopiviksi lapsen ikä ja kehitystaso huomioiden. Kysymysten muokkaamisen ei pidä vaikuttaa kysymyksillä selvitettävien asioiden muuttumiseen tai vastakuulustelu-oikeuden heikentymiseen. Jos tutkinnanjohtaja tekee päätöksen, että lapselle ei esitetä vaadittuja lisäkysymyksiä, tulee se perustella merkin-tälehdele. Lisäkysymysten kieltäminen voi olla myös lapsen terveyden kannalta perusteltua ja päätöksen perusteeksi voidaan tilata lääkärinlausunto.

19.5. HUONEENTAUULU: MUISTETTAVAA KONTRADIKTORISESTA PERIAATTEESTA

1. Vastakuulustelumahdollisuus ETL 9 luku 4 § ja OK 17 luku 24 § 3 momentti.
  - ***Rikoksesta epäillylle on varattava mahdollisuus esittää kysymyksiä kuulusteltavalle kaikista asian selvittämisen kannalta merkityksellisistä seikoista.***
  - ***...tallennettua kuulustelua voidaan kuitenkin käyttää todisteena, jos syytetylle on varattu asianmukainen mahdollisuus esittää kuulusteltavalle kysymyksiä***
2. Vastakuulustelumahdollisuus tulee huomioida jo esitutkinnan alkutoimissa ja sen toteuttamisen tulee varata riittävästi aikaa.
3. Merkintä kuulustelupöytäkirjaan
  - vastakuulustelumahdollisuudesta on kerrottu epäillylle eli mahdollisuudesta tutustua lapsen kuulustelukertomukseen ja esittää lapselle kysymyksiä
  - epäillylle on kerrottu, ettei mahdollisuutta kysymysten esittämiseen ole jälkikäteen, koska lasta ei kuulla tuomioistuinkäsittelyssä, vaan lapsen kuulustelutallenne toimii lapsen lausumana
  - epäilty on ymmärtänyt oikeutensa vastakuulusteluun ja kysymysten esittämiseen, sekä sen, ettei siihen ole mahdollisuutta enää myöhemmin esitutkinnan tai tuomioistuinkäsittelyn aikana

Lähteet ja lisätietoja:

Ellonen, Noora & Rantaeskola, Satu 2016: Lapsiin kohdistuvien väkivalta- ja seksuaalirikosepäilyjen tutkinta. Poliisiammattikorkeakoulun oppikirjat 24. Poliisiammattikorkeakoulu, Tampere. Saatavilla: <https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-815-315-6> Viitattu 2.11.2021.

Ojala, Timo 2012: Lapsiin kohdistuvat seksuaalirikokset. Helsinki, Edita Publishing Oy.

V - OSA: MONIALAINEN YHTEISTYÖ

20. YLIOPISTOLLISEN SAIRAALAN LASTEN JA NUORTEN OIKEUSPSYKOLOGIAN TAI -PSYKIATRIAN YKSIKKÖ

Lasten oikeuspsykologian ja -psykiatrian yksiköiden toiminta perustuu lakiin lapsen kohdistuneen seksuaali- ja pahoinpitelyrikoksen selvittämisen järjestämisestä (1009/2008). Lain mukaan yksiköt antavat virka-apua poliisille, syyttäjälle ja tuomioistuimille lapsen kohdistuneiden väkivaltaepäilyjen selvittämiseksi ja haitan arvioimiseksi ja valtio korvaa edellä mainittuun toimintaan liittyvät kustannukset.

Yksiköitä on Suomessa viisi, ja ne sijoittuvat yliopistosairaaloiden yhteyteen (Helsinki, Kuopio, Oulu, Tampere ja Turku). Yksiköiden toiminta-alueena on oman sairaanhoitopiirinsä erityisvastuualue. Lisäksi Vaasassa toimii Turun alaisuudessa oleva satelliittiyksikkö. Käytännössä kukin sairaanhoitopiirin kuntayhtymä tekee tarkemman sopimuksen yksiköiden toiminnasta aluehallintoviraston kanssa ja sopimukset vaihtelevat jonkin verran yksiköittäin. Yksiköt raportoivat toiminnastaan aluehallintovirastojen kautta sosiaali- ja terveysministeriölle.

Yksiköt ovat moniammatillisia ja niissä on hieman vaihtelevasti lastenpsykiatreja, oikeuspsykologiaan perehtyneitä psykologeja, sosiaalityöntekijöitä ja psykiatrisia sairaanhoitajia. Lisäksi osassa yksiköistä myös somaattinen tutkimus on kiinteä osa yksikön toimintaa. Somaattisia tutkimuksia tekevät gynekologit, lastenlääkärit ja sairaanhoitajat. Yksiköissä on myös sihteerit, jotka hoitavat välillisiä tehtäviä sekä osittain myös litteroivat yksiköissä tehtyjä lasten haastatteluja.

Yksiköiltä voi pyytää virka-apua esimerkiksi lapsen oikeuspsykologisen haastattelun tekemiseksi, haastattelun luotettavuuden arvioimiseksi tai poliisin tekemän kuulustelun luotettavuuden arvioimiseksi. Lisäksi voidaan pyytää haitanarviota. Lapsen haastattelussa käytetään NICHHD-haastattelurunkoa. Lapsen haastattelua suunnitellaan yhdessä tutkivan poliisin kanssa, ja poliisi on mukana seuraamassa lapsen haastattelua erillisessä tilassa. Haastattelutilassa ovat vain haastateltava lapsi ja haastatteleva psykologi. Poliisi saa haastattelutallenteen, joka voidaan antaa joko heti haastattelun jälkeen tai toimittaa myöhemmin suojatulla yhteydellä.

Virka-apua voi pyytää myös esimerkiksi esitietojen keräämiseksi tilanteissa, joissa vielä pohditaan eri esitutkintatoimenpiteiden tarvetta. Lapsen haastattelua ei kuitenkaan voida suorittaa yksikössä, jos epäilystä ei ole vielä kirjattu rikosilmoitusta (R-ilmoitus), vaan tutkinta on esiselvitysvaiheessa. Tarvittaessa yksiköstä kirjoitetaan lausunto tehdyistä toimenpiteistä esitutkintaa varten. Virka-apua voi pyytää alle 16-vuotiaista lapsista ja nuorista, joiden epäillään olleen väkivaltarikoksen kohteena. Jos lapsen terveydentila tai kehitys edellyttävät, voi virka-apua pyytää myös alle 18-vuotiaan kohdalla.

Yksiköiltä voi pyytää virka-apua myös matalamman kynnyksen toimintaan, kuten apua lapsen kuulustelun suunnitteluun tai psykologia työpariksi lapsen kuulusteluun. Yksiköitä voi myös konsultoida monissa erilaisissa tilanteissa ennen virka-avun pyytämistä, ja konsultaatiossa on mahdollista yhdessä pohtia virka-avun tarvetta ja laajuutta. Yksiköiden työntekijöihin voi olla yhteydessä suoraan ja kaikilla yksiköillä on myös virka-aikana toimiva puhelinnumero erityisesti viranomaiskonsultaatioita varten. **Yksiköiden viranomaiskonsultaationumerot on koottu poliisin lasten seksuaalisen hyväksikäytön torjunnan sivustolle.**

Tarkemmin yksiköiden toimintaa ja prosesseja on avattu selvityksessä Lapsiin kohdistuvien väkivaltarikosten selvittäminen – Selvitys Lasten oikeuspsykiatrian yksiköiden toiminnasta (Julin 2018).

20.1. YKSIKÖIDEN POLIISILLE TARJOAMAT PALVELUT

Yksiköiden virka-apun perusteella poliisille tarjoamissa palveluissa voi olla jonkin verran vaihtelevuutta eri yksiköiden välillä.

- Lapsen haastateltavuuden arvio
  - Yksikön arvio siitä, voiko lasta haastatella (kuulustella)
- Lapsen oikeuspsykologinen haastattelu
- Haitanarvio (yleinen / yksittäiseen lapseen kohdistuva)
- Lausunnot oikeusprosessia varten:
  - Asiantuntijalausunto lapseen kohdistuneen rikosepäilyn selvittämisestä
  - Arvio lapsen kertomuksen luotettavuuteen vaikuttavista seikoista joko poliisin tekemästä lapsen kuulustelusta tai oikeuspsykologian tai -psykiatrian yksiköstä
- Muu oikeuspsykologinen konsultaatio tapaukseen liittyen
- Työpari lapsen kuulusteluun
  - Poliisi kuulustelee lapsen itse, mutta psykologi toimii poliisin työparina: auttaa kuulustelun suunnittelussa ja on takahuoneessa tai etänä seuraamassa haastattelua.
- Apu kuulustelun suunnitteluun
- Palaute poliisin tekemästä kuulustelusta
  - Yksikön psykologi antaa palautetta suullisesti tai kirjallisesti poliisin tekemästä lapsen tai nuoren kuulustelusta (esim. haastattelutekniikka, kontakti lapsen kanssa, hypoteesien käyttö).
- Somaattisia tutkimuksia ja lääkärinlausuntoa niistä

20.2. VIRKA-APUPYYNNÖN LAATIMINEN YKSIKÖILLE

Edellisissä luvuissa kuvattua poliisin pyytämää virka-apua tulee pyytää yksiköiltä kirjallisesti poliisin tutkinnanjohtajan allekirjoittamalla lomakkeella. Tapauskohtaisesti virka-aputoimenpiteet voidaan käynnistää muillakin poliisin ja yksikön välillä sovitulla tavoilla, mutta sovitusta toimenpiteistä on hyvä laatia kirjallinen dokumentti, esimerkiksi kiireellisissä tapauksissa jälkikäteen.

Käsikirjan liite 6 on lomake **virka-apun pyytämisestä järjestämislain perusteella** yliopistolaisen sairaalan lasten ja nuorten oikeuspsykologian tai -psykiatrian yksikölle. Virka-apupyyntöillä pyydetään kaikkia lapseen kohdistuneen rikosepäilyn selvittämiseen liittyviä toimenpiteitä, joissa tarvitaan yliopistolaisen sairaalan erikoisosaamista.

Niissä tilanteissa, joissa lääkärinlausuntoa esimerkiksi lapsen somaattisista tutkimuksista pyydetään muulla kuin järjestämislain perusteella tai sitä pyydetään muulta taholta kuin yliopistolaisen sairaalan lasten ja nuorten oikeuspsykologian tai -psykiatrian yksiköltä, pyyntöön voidaan käyttää poliisin Kameleon-lomaketta. Esimerkkiteksti lääkärinlausunnon pyytämiseen on alaluvussa 22.2.

Virka-apupyyntöön tulee poliisin muistaa kirjata salassapitovelvoite. Poliisin järjestämislain perusteella tekemän virka-apupyyntö perusteella syntyneet asiakirjat ja aineiston asianosais-

julkisuuden määrittäminen kuuluu poliisin päätösvaltaan. Siksi esimerkiksi toisella viranomaisella, eli tässä tapauksessa lasten ja nuorten oikeuspsykologian / psykiatrian yksiköillä tai muulla taholla ei ole oikeutta antaa asiakirjoja tiedoksi lapsen huoltajalle. Kysymyksessä on vähintään esitutkinta- ja syyteharkinta-aineiston yleinen salassapitosääntely (JulKL 24.1 § 3 kohta). Siksi poliisin tulee virka-apupyynnössään ohjeistaa yksikköä, ettei yksikkö anna tietoja ilman esitutkintaviranomaisen lupaa lapsen huoltajalle, ettei rikoksen tutkinta vaarannu tästä syystä. Kun tällaista vaaraa ei ole, aineisto luovutetaan huoltajalle tai muulle puhevallan käyttämiseen oikeutetulle esitutkinta-aineiston osana. Asianosaisella on oikeus saada tieto esitutkintaan johtaneista ja siinä ilmi tulleista seikoista, kun tiedon antaminen ei vaaranna tutkintaa (ETL 4:15).

Esitutkimateriaaliksi luetaan poliisin yksikköihin lähettämä materiaali sekä muu materiaali, mitä poliisi virka-apupyynnössä pyytää (esimerkiksi haastatteluäänite, lausunto, yhteenveto lapsen taustatiedoista). Poliisille tehtävät asiakirjat omistaa poliisi. Muu yksikössä tuotettu materiaali luetaan sairaalan omistamiksi asiakirjoiksi. Asia, mikä tehdään terveydenhuollossa itsenäisesti, on eri asia, kuin asia, joka tehdään terveydenhuollossa poliisin pyynnöstä esitutkintaa varten. Yksikön tilaamien asiakirjojen luovuttamisesta vastaa lähtökohtaisesti asiakirjat omistava organisaatio.

Lähteet ja lisätietoja:

Joki-Erkkilä, Minna & Peltola, Maria 2020. Lapseen kohdistuneen seksuaali- ja pahoinpitelyrikosepäilyn selvittely erikoissairaanhoidossa. Lääkärilehti. Saatavilla:

[Lääkärilehti - Lapseen kohdistuneen seksuaali- ja pahoinpitelyrikosepäilyn selvittely erikoissairaanhoidossa \(laakarilehti.fi\)](https://doi.org/10.1007/978-3-319-58388-4_7) (2.11.2021)

Julin, Essi 2018: Lapsiin kohdistuvien väkivaltarikosten selvittäminen terveydenhuollossa – Selvitys Lasten oikeuspsykiatrian yksiköiden toiminnasta. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 32/2018. Saatavilla: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-3986-8> (2.11.2021)

Korkman, Julia, Pakkanen, Tom & Laajasalo, Taina 2017: Child Forensic Interviewing in Finland: Investigating Suspected Child Abuse at the Forensic Psychology Unit for Children and Adolescents. In: Johansson S., Stefansen K., Bakketeig E., Kaldal A. (eds) Collaborating Against Child Abuse. Palgrave Macmillan, Cham. Saatavilla: https://doi.org/10.1007/978-3-319-58388-4_7 (2.11.2021)

21. HAITANARVIOINTI LAPSEEN KOHDISTUVASSA SEKSUAALI- TAI VÄKIVALTARIKOKSESSA

Esitutkintalain (805/2011) ensimmäisen luvun 2 §:n ensimmäinen momentti kohta 1 määrittelee poliisille, mitä esitutkinnassa tulee selvittää:

*1) asian laadun edellyttämällä tavalla epäilty rikos, sen tekoolosuhteet, **sillä aiheutettu vahinko** ja siitä saatu hyöty, asianosaiset sekä muut syyteharkintaa ja rikoksen johdosta määrättävää seuraamusta varten tarvittavat seikat;*

Rangaistuksen mittaamisen yleisperiaatteen mukaan (RL 6:4) rangaistus on mitattava niin, että se on oikeudenmukaisessa suhteessa rikoksen vahingollisuuteen ja vaarallisuuteen, teon vaikuttamiin sekä rikoksesta ilmenevään muuhun tekijän syyllisyyteen.

Rikoslain lähtökohtana teon moitittavuudessa seurausten osalta ovat rikoksen vahingollisuus ja vaarallisuus. Näillä viitataan sekä todellisiin seurauksiin että siihen vahinkoon ja vaaraan, jonka teosta ennalta arvioiden olisi saattanut odottaa aiheutuvan (HE 44/2002).

Lapseen kohdistuneessa seksuaalirikoksessa, kuten lapsen seksuaalisessa hyväksikäytössä (RL 20:6) on yhtenä tunnusmerkistötekijänä teon luonne, joka on omiaan vahingoittamaan lapsen kehitystä. Tämän tunnusmerkistötekijän osoittaminen edellyttää yleensä asiantuntijalausnon hankkimista teon luonteesta ja vaikutuksista lapsen kehitykselle. Tunnusmerkistön täyttymisen lisäksi asiassa on osoitettava lapselle aiheutuneen haitan määrä ja sisältö. (POL-2019-34669 23.12.2019.)

Korvausvaatimusten määrittämiseksi tulee arvioida, millaista haittaa teko on aiheuttanut tai on omiaan aiheuttamaan. Sitä poliisin tulee pyrkiä selvittämään jo esitutkinnassa mahdollisimman kattavasti, tai ainakin varmistumaan siitä, että lapsen oikeusavustaja on huolehtinut haitan arvioinnin pyytämisestä. Erityisesti tämä on merkityksellistä, jos selvitys keskittyy todellisiin seurauksiin yksittäisessä tapauksessa juuri kyseiselle uhrille. Tässä tilanteessa haetaan korvauksia vahingonkorvauslain 5 luvun 2 §:n mukaan ja haitasta tulee olla näyttöä.

Yleistä haittaa, minkä kyseinen rikos yleisesti on omiaan aiheuttamaan (siihen vahinkoon ja vaaraan, jonka teosta ennalta arvioiden olisi saattanut odottaa aiheutuvan), voidaan viime kädessä arvioida myös tuomioistuimessa. Tässä tapauksessa korvauksia haetaan vahingonkorvauslain 5 luvun 6 §:n perusteella, eikä erityistä näyttöä asiasta tarvita. (Ellonen & Rantaeskola 2016, 75).

Psyykkisen haitan arviosta voidaan pyytää lausunto lasten ja nuorten oikeuspsykologian- tai psykiatrisesta tutkimusyksiköstä. Pyyntö kannattaa yhdistää samaan virka-apupyyntöön lapsen kuulustelusta. Mikäli lapsesta ei ole tehty virka-apupyyntöä lasten ja nuorten oikeuspsykologian- tai psykiatrian tutkimusyksikköön tai hänellä on jo jonkinlainen hoitokontakti (esimerkiksi lastenpsykiatria, nuorisopsykiatria) voidaan lausuntoa pyytää myös tältä hoitavalta taholta. Haitan arvioinnin pyytäminen kuuluu esitutkintatoimenpiteisiin samalla tavoin kuin rikoksesta aiheutuneen aineellisen vahingon selvittäminen. (POL-2019-34669 23.12.2019.)

Lasten ja nuorten oikeuspsykologian ja -psykiatrian yksiköt tekevät kahdentyyppisiä arvioita haitasta tapauksissa, joissa väkivaltarikoksen uhri on lapsi tai nuori; lausunto voi olla teoreettinen yleislausunto tekotavan yleisistä vaikutuksista tutkittuun tieteelliseen tietoon pohjautuen ja / tai asiantuntijalausunto yksittäisen teon vaikutuksista yksittäiseen lapseen. Seuraavissa alaluvuissa nämä kaksi lausuntoa on kuvattu tarkemmin.

21.1. YLEISLAUSUNTO HAITANARVIOSTA TUTKITTUUN TIETOOIN PERUSTUEN

Teoreettinen arvio lapsen kohdistuvasta pahoinpitely- tai seksuaalirikoksesta pohjautuu ajan-kohtaiseen ja laajaan tutkimustietoon siitä, mitä kyseisen kaltainen teko on omiaan aiheuttamaan. Lausunnon sisältöä ja tutkimustietoa voidaan soveltaa kyseessä olevan tapauksen piirteisiin (esim. tekijä-uhrin -suhde, teon toistuvuus ja muut teon piirteet, uhrin ikä). Nämä teoreettiset lausunnot informoivat erityisesti uhrille myönnettävää kärsimyskorvausta, joka määräytyy teon luonteen ja sen kärsimyksen perusteella, jonka loukkaus on omiaan aiheuttamaan. Kärsimyskorvaus voidaan myöntää ilman todennettavaa henkilövahinkoa. Yksiköillä on lisäksi joistain tilanteista valmiita yleislausuntoja, joita niiltä voi näissä tapauksissa pyytää.

Olemassa olevia valmiita yleisiä haitanarviolausuntoja:

- Digitaalisessa mediassa tapahtunut hyväksikäyttö
- Sisarusten välinen hyväksikäyttö
- Heitteillepano
- Eristäminen / kunniaväkivalta
- Nukkuvalle lapselle tapahtunut hyväksikäyttö / haitta
- Kertomuksen peruminen / takaisin vetäminen (ei liity haittaan, vaan luotettavuuteen)
- CSAM ja pedofilia
- Hyväksikäytöstä alkanut raskaus ja sen seuraukset

21.2. LAUSUNTO HAITASTA RIKOKSEN UHRILLE YKSITTÄISESSÄ RIKOSTAPAUKSESSA

Kun arvioidaan yksilökohtaisesti rikoksen aiheuttamaa psyykkistä vahinkoa (henkilövahinkoa), tapahtuu se yleensä lasten- tai nuorisopsykiatrisen tutkimusprosessin kautta, jonka toteuttaa erikoislääkäri moniammatillisen tiimin kanssa. Yksilökohtaisen arvion kautta voidaan todeta diagnosoitavat psyykkiset häiriöt ja pyrkiä arvioimaan näiden syy-yhteyttä tekoon. Arvio edesauttaa näin henkilövahingon perusteella psyykkisestä haitasta ja esimerkiksi terveydenhuollon kustannuksista maksetun korvauksen suuruutta.

Tällä hetkellä osa yksiköistä tekee ainoastaan teoreettisia haitta-arvioita, ja osa myös laajempia yksilökohtaiseen tutkimukseen perustuvia arvioita. Tiedustele lisää oman alueesi yliopistollisen sairaalan lasten ja nuorten oikeuspsykologian tai -psykiatrian yksiköstä!

Lähteet ja lisätiedot:

Ellonen, Noora & Rantaeskola, Satu 2016: Lapsiin kohdistuvien väkivalta- ja seksuaalirikosepäilyjen tutkinta. Poliisiammattikorkeakoulun oppikirjat 24. Poliisiammattikorkeakoulu, Tampere. Saatavilla: <https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-815-315-6> Viitattu 2.11.2021.

Hallituksen esitys 44/2002

Poliisihallituksen ohje 2019: Lapsi poliisitoiminnassa ja esitutkinnassa. [POL-2019-34669](#) 23.12.2019.

22. SOMAATTISET TUTKIMUKSET LAPSEEN KOHDISTUNEESSA RIKOSEPÄILYSSÄ

Lapseen kohdistuneen seksuaali- tai pahoinpitelyrikoksen esitutkinnassa pyydetään tutkinnanjohtajan päätöksellä terveydenhuollon viranomaiselta virka-apua somaattisen eli fyysisen lääkärintarkastuksen tekemisestä lapselle.

Terveydenhuollon tehtävänä on tutkia rikosepäilyyn liittyen sekä lapsen somaattinen että psyykkinen terveys. **Somaattisella tutkimuksella eli fyysisellä lääkärintarkastuksella tarkoitetaan lapsen kehon tutkimista mahdollisten rikoksella aiheutettujen vammojen toteamiseksi ja näytteiden taltioimiseksi.**

Lapsiin kohdistuvia väkivalta- tai seksuaalirikosepäilyissä tehtäviä tutkimuksia säädellään laissa lapseen kohdistuneen seksuaali- ja pahoinpitelyrikoksen selvittämisen järjestämisestä (1009/2008, ns. järjestämislaki). Laissa määritetään, miten poliisin, syyttäjän tai tuomioistuinten pyynnöstä terveydenhuollossa tehtävät tutkimukset on tehtävä epäillyn lapseen kohdistuneen seksuaali- ja pahoinpitelyrikoksen selvittämiseksi ja haitan arvioimiseksi.

Somaattisia tutkimuksia voidaan pyytää ja tehdä järjestämislain perusteella alle 16-vuotiaalle lapselle tai erityisistä perusteista lapsen terveydentila ja kehitys huomioon ottaen alle 18-vuotiaalle lapselle.

Järjestämislaissa määritellään, että yliopistollisen sairaalan on huolehdittava lain 1 §:ssä tarkoitetun tutkimuksen järjestämisestä. Tutkimusyksiköllä, joka tekee tutkimuksia, on oltava tarvittava henkilöstö, tilat ja laitteet. Tutkimuksia tekevillä henkilöillä on oltava tehtävän asianmukaiseen hoitamiseen tarvittava koulutus, ammattitaito ja kokemus.

Poliisi voi tehdä järjestämislain perusteella virka-apupyynnön myös lapsen somaattisesta tutkimuksesta järjestämislaissa tarkoitetulle tutkimusyksikölle, eli yliopistollisille sairaaloille. Tampereella ja Kuopiossa tutkimukset voidaan pyytää suoraan Tampereen yliopistollisen sairaalan (TAYS) lasten oikeuspsykiatrian yksiköltä ja Kuopion yliopistollisen sairaalan (KYS) lasten ja nuorten oikeuspsykiatrian tutkimusyksiköltä. Helsingin (HUS), Turun (TYKS) ja Oulun yliopistollisten sairaaloiden (OYS) alueilla virka-apupyynnöt lasten somaattisista tutkimuksista osoitetaan lastentautien yksiköille.

Alle 16-vuotiaiden lasten somaattiset seksuaalirikostutkimukset on yleensä keskitetty lasten erikoissairaanhoidon yksiköihin ja yleensä 16 vuotta täyttäneiden tutkimukset Seri-tukikeskuksiin kaikkien yliopistollisten sairaaloiden alueella. Käytännöissä on jonkin verran alueellista vaihtelua sekä pahoinpitely- että seksuaalirikosten epäilyjen tutkimusten osalta, joten tarkista oman paikkakuntasi ajantasaiset ikärajat ja tarkemmat ohjeet ja käytännöt.

Lievempiä pahoinpitelyepäilyjä saatetaan tutkia myös perustason sairaaloissa. Niissä tilanteissa, joissa pahoinpitelytutkimuksiin ei ole saatavissa yliopistollisen sairaalan erikoissairaanhoidoa, pyydetään poliisilain perusteella virka-apua pienemmiltä paikallisilta terveydenhuollon yksiköiltä ja lääkäreiltä somaattisen tutkimuksen suorittamiseen esitutkintaa varten. Poliisilaki velvoittaa terveydenhuoltoa antamaan poliisille virka-apua poliisin tehtävien suorittamiseksi (POL 9:2).

Poliisilaki 872/2011

9 luku 2 § Poliisille annettava virka-apu

Viranomaisen on annettava poliisille kuuluvan tehtävän suorittamiseksi sellaista tarpeellista virka-apua, jonka antamiseen asianomainen viranomainen on toimivaltainen. Päättöksen virka-avun pyytämisestä tekee päällystään kuuluva poliisimies, jollei erikseen toisin säädetä tai asian kiireellisyys muuta vaadi.

Lääkärinlausuntoa somaattisista tutkimuksista pyydetään esitutkintalain 11 luvun 4 §:n perusteella.

Esitutkintalaki 805/2011

11 luku 4 § Asiantuntijalausunto

Esitutkintaa varten voidaan hankkia asiantuntijalausunto esitutkinnassa selvitettävää asiaa koskevasta kysymyksestä.

Asiantuntijana ei saa toimia se, joka on asiaan tai asianosaiseen sellaisessa suhteessa, että hänen puolueettomuutensa vaarantuu.

Seksuaalirikosepäilyissä pyritään ottamaan esitutkinnassa todistusaineistona käytettäväksi muun somaattisen tutkimuksen lisäksi tarvittaessa seksuaalirikosnäytteet ja muut tarvittavat laboratorionäytteet. Lisäksi huolehditaan tarttuvien tautien ennaltaehkäisystä, seulonnasta ja hoidosta. Seksuaalirikosnäytteet tulisi ottaa parhaan tuloksen saamiseksi noin viikon sisällä tapahtumasta, mutta aikaraja on viitteellinen. **Somaattinen tutkimus tulisi tehdä niin pian kuin mahdollista – sitä nopeammin, mitä lyhyempi aika epäilystä tapahtumasta/teosta on.** Esimerkiksi mustelmat tai muut vammat paranevat nopeasti ja eritteet huuhtoutuvat pois, jolloin niitä ei voida enää käyttää rikosasiassa todisteena.

Laajemmin somaattisista tutkimuksista lapsiin kohdistuvissa väkivalta- ja seksuaalirikoksissa on kirjoitettu Ellosen ja Rantaeskolan toimittamassa Poliisiammattikorkeakoulun oppikirjassa (Ellonen & Rantaeskola 2016, 131 –145) ja Poliisihallituksen ohjeessa: Lapsi poliisitoiminnassa ja esitutkinnassa -luvussa 4 (POL-2019-34669, 23.12.2019).

22.1. HUONEENTAUHU: LISÄTIETOA LAPSEN HUOLTAJALLE SOMAATTISISTA TUTKIMUKSISTA

MITÄ POLIISI VOI KERTOA ALAIKÄISEN LAPSEN HUOLTAJALLE SOMAATTISESTA SERI-TUTKIMUKSESTA?

- ✓ Tutkimus tehdään lapsen ehdoilla. Tutkimus ei yleensä satu.
- ✓ Lähtökohtaisesti lapsi tulee tutkimushuoneeseen yksin ja saattaja haastatellaan erikseen. Tutkimuksessa on paikalla yleensä 1-3 lääkäriä tai hoitajaa.
- ✓ Kyseessä on lääkärintarkastus, jossa tutkimus tehdään tavallista perusteellisemmin. Tutkimuksen yhteydessä lapsi punnitaan ja mitataan, kuunnellaan sydän ja keuhkot, tunnustellaan vatsaa, katsotaan suuhun ja korviin. Iho tarkastetaan päästä varpaisiin. Sukuelinten ja peräaukon ulkoiset rakenteet tarkastetaan lapsen ikään soveltuvalla tavalla. Tutkimus tehdään pienille lapsille eri lailla kuin aikuiselle.
- ✓ Lapsen tutkimuskäynti videoidaan ja todetut löydökset valokuvataan tai videoidaan tarkempaa lääketieteellistä arviointia varten. Terveystieteiden yksikössä salassa pidettävät tallenteet ja potilaskertomusteksti taltioidaan erilleen muista terveystieteiden tiedoista. Joskus tallenteita voidaan käyttää todistusaineistona.
- ✓ Päivystystutkimuksessa keholta taltioidaan lisäksi tarvittavat näytteet. Sukuelinten ja peräaukon näytteet taltioidaan lapsen ikään soveltuvalla tavalla.

LISÄTIETOA HUOLTAJALLE:

- ✓ Tutkimuksen tekemiseen tarvitaan erittäin harvoin nukutusta. Alle murrosikäisille tytöille tehdään gynekologinen sisätutkimus vain poikkeustapauksissa (nukutuksessa).
- ✓ Jos tutkimuksen suorittamiseen liittyy erityisiä kysymyksiä, poliisi voi hoitajien pyynnöstä tai yhdessä hoitajien kanssa ottaa yhteyttä tutkivaan yksikköön ennen tutkimusta.

22.2. SOMAATTISTEN TUTKIMUSTEN JA LÄÄKÄRINLAUSUNNON PYYTÄMINEN

Poliisi voi pyytää virka-apua terveydenhuollolta somaattisten tutkimusten tekemiseksi ja niistä lääkärinlausunnon saamiseksi esitutkintaa varten kolmella eri tavalla:

- a. Virka-apupyynnöä järjestämislain perusteella yliopistollisten sairaaloiden lasten ja nuorten oikeuspsykologiselle- tai psykiatriselle yksikölle. (Vain Tampere ja Kuopio). Samassa virka-apupyynnössä pyydetään yksiköltä kaikkia tarvittavia toimia lapsen somaattisista tutkimuksista lapsen haastatteluun yksikössä. Käytä tässä tilanteessa pyyntöön käsikirjan liitettä 6.
- b. Virka-apupyynnöä järjestämislain perusteella yliopistollisten sairaaloiden erikoissairaanhoidolta. Selvitä oman paikkakuntasi käytännöt paikallisesti siitä, mihin osoitteeseen virka-apupyynnöä tulee toimittaa. Käytä tässä tilanteessa pyyntöön poliisin Kameleon-lomakkeiston lomaketta: lääkärinlausunnon tilaaminen. Tämän luvun lopussa olevia mallitekstejä voi käyttää lomakkeen vapaaseen tekstikenttään tapauskohtaisesti muokattuina.
- c. Virka-apupyynnöä poliisilain ja pyyntö lääkärinlausunnosta esitutkintalain perusteella muulle kuin yliopistollisten sairaaloiden erikoissairaanhoidolle. Käytä tässä tilanteessa pyyntöön poliisin Kameleon-lomakkeiston lomaketta: lääkärinlausunnon tilaaminen. Tämän luvun lopussa olevia mallitekstejä voi käyttää lomakkeen vapaaseen tekstikenttään tapauskohtaisesti muokattuina.

Virka-apupyynnöä tulee jokaisessa tapauksessa laatia huolellisesti. Tässä luvussa kuvataan erityisesti edellisen tapauslistauksen kohtia b ja c, eli tapauksia, missä virka-apupyynnöä somaattisista tutkimuksista ei sisälly laajempaan yliopistollisten sairaaloiden lasten ja nuorten oikeuspsykologian- tai psykiatrian yksikölle laadittuun virka-apupyyntöön. Virka-apupyyntöön tulee sisältyä:

1. Poliisin tiedot
  - tutkija ja tutkinnanjohtajan nimet ja yhteystiedot
  - rikosilmoituksen numero
  - epäilty rikosnimike
  - millä perusteella virka-apua pyydetään
  - pyydetyn lausunnon aikataulu (kiireellisyys)
2. Uhrin tiedot
  - lapsen nimi, ikä ja henkilötunnus
  - huoltajien tiedot
  - edunvalvojan tiedot
  - lapsen (uhrin) suostumus ja miten se on saatu
  - kaikkien huoltajien suostumus ja miten se on saatu
3. Tapahtuman esitiedot
  - epäilty tapahtuma-ajankohta
  - tekotapa
  - kuinka epäily on syntynyt – jos jonkun henkilön kertomuksen perusteella; kuka on kertonut kenelle ja mitä
  - onko lapsi jo kuulusteltu / haastateltu ja muut mahdollisesti esitutkinnassa ilmenneet asiat
4. Tarkka pyyntö somaattisista tutkimuksista
  - somaattisen tutkimuksen dokumentointi
  - kehokartta ja valokuvat
  - oikeuslääketieteelliset näytteet (tarpeen mukaan)
  - oikeuskemialliset näytteet (tarpeen mukaan)

5. Tarkka pyyntö lääkärinlausunnosta

- syy-yhteyden ja mahdollisten ristiriitojen arviointi esitetietojen ja löydösten, sekä syntymekanismin ja sille vaihtoehtoisten syiden arvioinnin suhteen
- haitanarvio vamman vaikeusasteesta, hengenvaarallisuudesta, parantumisesta, pysyvästä haitasta jne.

Lääkärille tulisi kirjata virka-apupyyntöön mahdollisimman selkeästi, mihin kysymykseen tai kysymyksiin lääkärin toivotaan lausunnossaan ottavan kantaa.

Esimerkkiteksti: *(Muokkaa tapauskohtaisesti)*

Poliisissa on tutkittavana rikosilmoitus (XXXX/R/XXXXX/XX), jossa epäillään X-vuotiaan lapsen (*lapsen nimi*) joutuneen pahoinpitelyn / seksuaalisen hyväksikäytön (*lisää oikea epäillyn teon nimike*) uhriksi.

XX (*lapsen nimi*) on kertonut (*kenelle*) teon tapahtuneen (*milloin, missä ja miten - tekotapa*).

Poliisi pyytää somaattista tutkimusta ja lääkärinlausuntoa ja lausuntoa tukevia asiakirjoja (esimerkiksi kehokartta ja valokuvat).

(Tarkempi kuvaus pyydetystä asiasta)

Poliisi pyytää huomioimaan lääkärinlausunnossa, onko lapsen genitaalialueella (sukupuolielimissä tai peräaukossa) sellaisia vaurioita, jotka viittaavat esimerkiksi yhdyntä tapahtuneen ja voidaanko vammoista päätellä, milloin ne ovat syntyneet.

Lisäksi pyydetään huomioimaan, voidaanko löydöksistä päätellä, että lapsi olisi joutunut pitempiaikaisen seksuaalisen hyväksikäytön uhriksi.

Poliisin pyyntö virka-avusta ja lääkärinlausunnosta perustuu (*valitse toinen*)

1. lakiin lapseen kohdistuneen seksuaali- ja pahoinpitelyrikoksen selvittämisen järjestämisestä (1009/2008)

TAI

2. poliisilakiin (PolL9:2) ja esitutkintalakiin (ETL 11:4).

Muista kirjata pyyntöön myös (huoltajien) luvat tutkimukseen ja milloin ja miten ne on saatu.

Lähteet ja lisätietoja:

Tiitinen, Aila 2021: Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö. Teoksessa: Lääkärikirja Duodecim, Terveyskirjasto. Saatavilla: <https://www.terveyskirjasto.fi/dlk00941> (2.11.2021)

Ellonen, Noora & Rantaeskola, Satu 2016: Lapsiin kohdistuvien väkivalta- ja seksuaalirikosepäilyjen tutkinta. Poliisiammattikorkeakoulun oppikirjat 24. Poliisiammattikorkeakoulu, Tampere. Saatavilla: <https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-815-315-6> Viitattu 2.11.2021.

Joki-Erkkilä, Minna & Peltola, Maria 2020. Lapsen kohdistuneen seksuaali- ja pahoinpitelyrikosepäily selvittely erikoissairaanhoidossa. Lääkärilehti. Saatavilla:

[Lääkärilehti - Lapsen kohdistuneen seksuaali- ja pahoinpitelyrikosepäily selvittely erikoissairaanhoidossa \(laakarilehti.fi\)](https://www.laakarilehti.fi/) (2.11.2021)

Poliisihallituksen ohje 2019: Lapsi poliisitoiminnassa ja esitutkinnassa. [POL-2019-34669](https://www.poliisi.fi/ohjeet/2019/01/poliisihallituksen-ohje-lapsi-poliisitoiminnassa-ja-esitutkinnassa) 23.12.2019.

23. HOITOPOLKU JA HOITONOHJAUS

23.1. LAPSEN JA PERHEEN HOITONOHJAUS

Lapselle ja perheelle tulee viranomaisyhteistyössä varmistaa tarvittavan psykososiaalisen tuki- ja hoitoprosessin käynnistyminen viiveettä.

- Lapsella ja perheellä on usein tarve psykososiaaliselle tuelle jo esitutinnan aikana ja tämä tarve tulee huomioida ja selvittää
- Poliisilla on uhridirektiivin perusteella velvollisuus ohjata rikoksen uhreja tukipalveluihin. Lasten osalta tämä voi tarkoittaa käytännössä sitä, että yhteistyössä muiden viranomaisten kanssa varmistetaan, että lapsi ja perhe tulevat ohjatuksi tarvittaviin tuen ja hoidon palveluihin.
- Esitietojen perusteella vakavissa tapauksissa on erityisen tärkeää varmistaa lapsen tai nuoren ohjautuminen tarvittaviin tuen ja hoidon palveluihin mahdollisimman varhaisessa vaiheessa, jo ennen lapsen kuulustelua tai haastattelua. Tällä varmistetaan psykososiaalinen tuki myös kuulusteluun saapumiseen sekä kertomisesta toimimiseen liittyen.
- Poliisi voi suoraan ohjata lapsen tai perheen tukipalveluihin, kuten rikosuhripäivystykseen (Riku), Tyttöjen/poikien taloihin jne.
- Rikosuhripäivystyksen toiminnasta on kirjoitettu lisää käsikirjan seuraavassa alaluvussa 23.2. (Rikun prosessikaaviot liite 5.)

Monialainen arviointi ja yhteistyö

- Poliisin on hyvä varmistaa yhteistyössä sosiaalitoimen, mahdollisen hoitotahon ja perheen kanssa, että lapsi ohjautuu tarvittavan psykososiaalisen tuen palveluihin, tai jos lapsella on jo olemassa hoitokontakti, että hoito jatkuu siellä.
- Sosiaalitoimi tekee omalta osaltaan arviota lapsen ja perheen palvelujen ja tuen tarpeesta hyödyntäen mm. poliisilta saamia tietoja, joten ajantasainen tiedonvaihto on tärkeää.
- Poliisin ja muiden viranomaisten välisten pelisääntöjen sopiminen ja tapauskohtainen keskustelu siitä, mitä kukin voi tehdä, miten ja milloin, on ensiarvoisen tärkeää. Tällöin lasta ja perhettä ei ohjata moniin eri palveluihin eri viranomaisten toimesta, vaan rakentuu yksi yhteinen jatkosuunnitelma.

Esitutinnan ei tule olla este psykososiaalisen tuen / hoidon aloittamiselle tai jatkamiselle

- Ensivaiheen psykososiaalinen tuki on luonteeltaan vakauttavaa, eikä siinä vaiheessa ole yleensä tarpeen käsitellä epäiltyä tapahtumaa, vaan turvata lapsen/nuoren/perheen hoidon tarpeen kartoitus, hoitoonohjauksen toteutuminen sekä akuutti tuen tarjoaminen.
- Hoitotahot tarvitsevat poliisilta tietoa siitä, miten lapsen kanssa voidaan edetä häiritsemättä esitutkintaa
- Hoitavaa tahoja voi ohjeistaa olemaan ottamatta aktiivisesti epäilyaihetta esiin lapsen kanssa.

- Mikäli lapsi oma-aloitteisesti tuottaa epäilyyn liittyvää tietoa, on hoitavan tahon hyvä kirjata puheet ylös sanatarkasti, mutta välttää tarkentavia kysymyksiä.
- Mikäli esitutkinta viivästyy, voi (trauma)terapiassa olla syytä edetä lapsen kanssa väkivaltakokemuksen käsittelyyn. Tällöin poliisin on syytä käydä keskustelua hoitavan tahon kanssa siitä, milloin epäilyaihetta voi esitutkinnan näkökulmasta käsitellä tarkemmin.

Poliisin on tärkeää olla tietoinen lapsen hoitoprosessista ja tehdä yhteistyötä hoitotahon kanssa, jotta voidaan varmistaa, ettei mahdollinen lapsen kuulustelu tai muu esitutkinta vaarannu, tai ettei väite ole mahdollinen esim. oikeudessa) ja toisaalta, ettei hoitoprosessi viivästy.

Lapsen hoitotaho on hyvä merkitä ylös esimerkiksi tutkintamuistioon. Tästä voi olla hyötyä oikeusprosessissa mm. haitanarviolausuntojen pyytämiseen ja rangaistuksen mittaamisen arviointiin liittyen.

Tarjolla olevat palvelut ja niiden saatavuus vaihtelevat kunnittain. Palveluja tarjoavat niin kunnan peruspalvelut, erikoissairaanhoido, kuin järjestösektori ja erilaiset yksityiset palveluntarjoajat. Väkivaltaa kokeneiden lasten ja nuorten näyttöön perustuvia hoitomuotoja on useita ja niitä on tarjolla vaihtelevasti eri alueilla. Konsultoi tarvittaessa paikallista hoitoalan ammattilaista, esimerkiksi oman alueesi lasten ja nuorten oikeuspsykologian tai -psykiatrian yksikköä.

Myös poliisi voi tarjota psykososiaalista tukea

Psykososiaalinen tuki tarkoittaa ihmisen selviytymisen tukemista järkyttävän tapahtuman jälkeen. Tavoitteena on mm. inhimillisen kärsimyksen vähentäminen ja arjen palautuminen. Empaattisilla ja rauhoittavilla kohtaamisilla poliisin kanssa voi olla tärkeä merkitys asiakkaalle ja parhaimmillaan ne voivat toimia hyvin terapeuttisina ja asiakkaan selviytymistä tukevinä hetkinä. Psykososiaalisen tuen tärkeä osa-alue on tiedon antaminen, eli psykoedukaatio. Poliisilta saatu informaatio liittyen mm. rikosprosessiin voi jo itsessään olla asiakasta rauhoittavaa. Tärkeää on myös olla aikaa vastata asiakkaan mahdollisiin kysymyksiin. Järkyttynyttä henkilöä voi lisäksi rauhoitella antamalla tietoa siitä, että on normaalia reagoida traumaattisiin tapahtumiin erilaisin stressioirein. Näillä oireilla on kuitenkin taipumus lieventyä ajan kuluessa ja monenlaista apua on tarjolla tarvittaessa.

Lähteet ja lisätietoja:

Laajasalo, Taina (toim.) 2021: Miten toteutuu väkivaltaa kokeneen lapsen psykososiaalinen tuki? – tuki ja hoitomuodot sekä potentiaalisten lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten tekijöiden ehkäisevä kuntoutus. Terveysten ja hyvinvoinnin laitos, Raportti 17/2020. Saatavilla: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-587-2> (2.11.2021)

23.2. RIKOSUHRIPÄIVYSTYKSEN (RIKU) PALVELUOHJAUS

Rikosasiaan liittyvän tuen ja neuvonnan lisäksi uhri hyötyy myös psykososiaalisesta tuesta. Uhri voi vaikuttaa päältäpäin tyyneltä ja rauhalliselta, vaikka pinnan alla on kaaos. Erityisesti shokkivaiheessa, juuri rikoksen tapahduttua, uhri voi vaikuttaa erittäin rationaaliselta ja pärjäävältä. Ulkopuolisen voi olla vaikea tunnistaa avun tarvetta. Uhri ei välttämättä itsekään tunnista avun tarvettaan. Shokkivaiheessa uhrin on myös vaikea ymmärtää ja muistaa mitä hänelle on tapahtunut tai mitä hänelle kerrotaan. Esitutkintaviranomaisella on velvollisuus ilmoittaa uhrille hänen oikeuksistaan kuten tukipalvelut, oikeudenkäyntiavustaja, maksuton oikeusapu, tulkkaus ja käännökset, suojeluokeinot, korvaukset, asian käsittelyn tilanne.

Mikä RIKU on

RIKUn perustehtävänä on parantaa rikoksen uhrin, hänen läheisensä ja rikosasian todistajan asemaa vaikuttamalla ja tuottamalla tukipalveluita. RIKU tarjoaa käytännön neuvoja ja henkistä tukea rikoksen tai rikosyrityksen kohteeksi joutuneille, heidän läheisilleen ja rikosasiassa todistaville. RIKU auttaa rikoksen uhria toimimaan oikeuksiensa mukaisesti ja tukee hänen selviytymistään rikoskokemuksesta. RIKUssa osataan neuvoa laajasti rikosprosessiin liittyvistä asioista, kuten poliisin kanssa asioimisesta, lainopillisen avustajan hankkimisesta, vahingonkorvauksista ja niiden hakemisesta, oikeudenkäynnistä ja sen kuluista. Rikosuhripäivystyksen tehtävä on varmistaa, että asiakkaan oikeusturva toteutuu ja hän saa tukea henkiseen selviytymiseensä. Palvelut ovat maksuttomia.

Rikosuhripäivystyksellä on keskustuimiston lisäksi 7 aluetoimistoa ja 31 palvelupistettä eri puolilla maata. Pääasialliset rahoittajat ovat oikeusministeriö ja sosiaali- ja terveysministeriö Veikkauksen tuotoilla. RIKU on toiminut vuodesta 2016 alkaen uhridirektiivin edellyttämien yleisten rikosuhripalveluiden toteuttajana oikeusministeriön antaman julkisen palveluvelvoitteen mukaisesti.

Uhrin ohjaaminen tukipalveluun

Esitutkintalaissa säädetään uhrin ohjaamisesta tukipalveluun. ETL 4 luvun 10 §:n mukaan

”Jos asianomistajan 11 luvun 9 a §:n nojalla arvioidaan olevan erityisen suojelun tarpeessa taikka rikoksen luonne tai asianomistajan henkilökohtaiset olosuhteet sitä muuten edellyttävät, esitutkintaviranomaisen on tiedusteltava asianomistajalta, suostuuko hän yhteystietojensa välittämiseen asianomistajien tukipalveluiden tarjoajalle, ja asianomistajan suostuessa siihen välitettävä yhteystiedot ilman aiheetonta viivytystä.”

Hyvä toimintapa on kertoa asianomistajalle, mitä hyötyä tukipalveluista on ja kysyä sopiiko hänelle, että poliisi välittää hänen yhteystietonsa tukipalveluun. Ohjaaminen RIKUn palveluihin tapahtuu joko täyttämällä verkkosivuilla olevan yhteydenottopyyntölomakkeen (riku.fi/yhteydenottopyyntö) tai lähettämällä asianomistajan yhteystiedot RIKUn aluetoimiston sähköpostiin:

etelasuomi@riku.fi

itasuomi@riku.fi

lappi@riku.fi

lounaissuomi@riku.fi

lansisuomi@riku.fi

pohjoissuomi@riku.fi

sisasuomi@riku.fi

RIKUn palveluita

- Palvelupisteistä voi kysyä henkilökohtaista maksutonta tukihenkilöä avuksi ja tueksi koko rikosprosessin ajaksi. Tukihenkilöinä toimivat ammatillisesti ohjatut, tehtävään valitut ja koulutetut vapaaehtoistyöntekijät tai RIKUn ammattilaiset. Tukihenkilö kulkee asiakkaan rinnalla rikosprosessissa ja auttaa pitämään lankoja käsissä kaikissa vaiheissa. Hän kertoo ajantasaisesti mitä asioita kulloinkin on hoidettava, missä järjestyksessä ja mihin voi missäkin asiassa ottaa yhteyttä. Tukihenkilö voi tulla mukaan esimerkiksi kuulusteluun, oikeudenkäyntiavustajan tapaamiseen ja oikeudenkäyntiin. Häneltä saa tietoa, miten oikeudenkäyntiin tulee valmistautua tai mitä siellä tapahtuu. Tukihenkilöt auttavat myös lähestymiskielto- ja vahingonkorvausasioissa Häntä voi tavata säännöllisesti ja keskustella luottamuksellisesti myös rikosasian herättämistä tunteista
- Rikosuhripäivystys 116 006 tarjoaa keskusteluapua, tukea sekä käytännön neuvoja rikokseen liittyvissä asioissa. Päivystäjät kuuntelevat, keskustelevat ja ohjaavat tarvittaessa eteenpäin auttaviin tahoihin. Puhelimeen voi soittaa nimettömänä ja maksuttomasti.
- Juristin puhelinneuvonta 0800 161 177 tarjoaa mahdollisuuden tarkistaa rikosasioihin perehtyneeltä juristilta lainmukaisia oikeuksia ja saada näihin asioihin liittyvää ohjausta. Puhelimeen voi soittaa nimettömänä ja maksuttomasti.
- RIKUchat on RIKUn verkkosivulla oleva palvelu, josta saa keskusteluapua, tukea sekä käytännön neuvoja rikokseen liittyvissä asioissa. Palvelussa voi toimia nimettömänä.

23.3. EPÄILLYN HOITOONOHJAUS

Pedofilia on psykiatrinen tautiluokitus, jossa vähintään 16-vuotiaan henkilön vallitseva tai pysyvä seksuaalinen kiinnostus kohdistuu ensisijaisesti itseään vähintään viisi vuotta nuorempiin esi- tai varhaisnuoruusikäisiin poikiin tai tyttöihin tai molempiin. Hebefiliasta puhutaan, jos henkilön seksuaalinen kiinnostus kohdistuu pääsääntöisesti murrosiän saavuttaneisiin lapsiin. (THL, tautiluokitus ICD-10 1999)

Lapsiin kohdistuvista seksuaalirikoksista epäillyt, syytetyt tai tuomitutkaan eivät kaikki ole lapsista seksuaalisesti kiinnostuneita ja kaikki lapsikohteista seksuaalista kiinnostusta kokevat henkilöt eivät koskaan syyllisty seksuaalirikoksiin lasta kohtaan.

Poliisin ei tarvitse esitutkinnassa määritellä henkilön lapsikohteisen kiinnostuksen syytä, mutta jokaiselle lapsiin kohdistuneesta seksuaalirikoksesta tai lapsia seksuaalisesti esittävän materiaalin hallussapidosta tai levittämisestä epäillylle henkilölle tulisi jo poliisin ensikohtaamisen aikana tarjota hoitokontaktia. Parhaiten tämän on todettu toimivan siten, että poliisi pyytää kuulusteltavalta luvan välittää kuulusteltavan yhteystiedot auttavalle taholle, josta otetaan yhteyttä epäiltyyn.

”Ennaltaehkäisevän tuen piiriin pääsy tulisi mahdollistaa heti rikosprosessin käynnistyttyä eli silloin, kun henkilö joutuu rikosepäilyn kohteeksi. Esitutinnan aikana poliisilla on mahdollisuus ohjata epäilty tuen ja hoidon äärelle. Epäillyn ohjaaminen saumattomasti poliisin esitutkinnasta tukipalveluun mahdollistaa haitallisen toiminnan katkaisemisen varhaisessa vaiheessa ja esimerkiksi materiaalin hallussapidon ja levityksen eskaloitumisen lapsen fyysiseksi hyväksikäytöksi.” (Taivaloja & Nurminen 2020,144).

”Osa rikostutkinnan kohteeksi joutuvista henkilöistä ovat kokeneet tuen äärelle ohjautumisen kuitenkin riskinä, sillä avun vastaan ottamisen on pelätty vaikuttavan rikostutkintaan niin, että henkilö tuolloin myöntäisi tekonsa. Tämän joukon tavoittaminen on haastavaa ja esitutkinnassa olisi siksi syytä korostaa, että tukipalveluun hakeutuminen ei vaikuta päätökseen nostaa tai olla nostamatta syytettä.” (Taivaloja & Nurminen 2020,144).

Seuraavassa on listattuna tahoja, joista löytyy lapsikohteisesta seksuaalisesta kiinnostusta kokeville henkilöille apua tai kuntoutusta. Poliisin kannattaa osallistua paikalliseen tai lähimpään Serie-verkostoon (kts. <https://sexpo.fi/serie-verkosto/>), jotta yhteistyö paikallisten hoitotahojen kanssa on sujuvaa.

HUS-sairaanhoitopiirin Mielenterveystalon omahoito-ohjelmat

Mielenterveystalon verkkosivuilta löytyy [Seksuaalinen kiinnostus lapsiin -omahoito-ohjelma](#). Omahoito-ohjelman avulla voi oppia keinoja säädellä ja hallita lapsiin kohdistuvia seksuaalisia mielikuvia ja ajatuksia sekä niistä nousevia impulsseja toimia vahingollisesti lasta kohtaan.

Poliisiammattikorkeakoulussa on käynnissä Procsead-projekti, joka on osa Suojellaan Lapsia ry:n johtamaa kansainvälistä ReDirection-hanketta. Hankkeen tavoitteena on ennaltaehkäistä lapsiin kohdistuvaa seksuaalista väkivaltaa todistavan materiaalin käyttöä ja levitystä pimeässä verkossa. ReDirection-hankkeessa on kehitetty HUS-sairaanhoitopiirin Mielenterveystalon sivuille [ReDirection Self-Help Program](#), englannin- ja espanjankielinen omahoito-ohjelma, joka on suunnattu niille henkilöille, jotka etsivät ja käyttävät laitonta lapsiin kohdistuvaa seksuaaliväkivaltaa todistavaa materiaalia (CSAM). Omahoito-ohjelma on suunniteltu ohjaamaan henkilöt pois laittoman kuvamateriaalin parista ja tukemaan elämäntapaa ilman sen käyttämistä.

Kolmannen sektorin tukipalvelut

SeriE

Kriminaalihuollon tukisäätiön ja Sexpo-hankkeen yhteinen hankerahoituksella pääkaupunkiseudulla toimiva tukimuoto, jossa pyritään tarjoamaan pääkaupunkiseudun lapsikohteista seksuaalista kiinnostusta kokeville hoitoa sekä luoda verkostoa heitä hoitavien ammattilaisten kesken. SeriE on luonut toimintavuosinaan 2018-2020 myös valtakunnallista verkostoa eri puolilla aiheen parissa työskentelevien ammattilaisten kesken. Uudenmaan poliisiyksiköistä voidaan ohjata pääkaupunkiseudun SeriE-hankkeeseen uusia asiakkaita. Jos hankkeen omilla työntekijöillä ei ole mahdollisuuksia ottaa lisää asiakkaita, voi heiltä löytyä yhteystietoja muille toimijoille. Muuallakin maassa poliisin kannattaa ottaa yhteyttä lähimpään SeriE-verkostoon paikallisten yhteistyötahojen löytymiseksi.

Välitä!

Setlementti Tampere ry:n Välitä! -seksuaaliväkivaltatyössä on vuodesta 2012 lähtien pyritty ennalta estämään haitallista seksuaalista toimintaa. Vuodesta 2016 Välitä! on tarjonnut myös lapsikohteista seksuaalista kiinnostusta kokeville lyhytkestoista keskusteluapua sekä Uusi Suunta -hoitomuotoa. Rahoitus on pysyvää STEA Veikkauksen varoista. Vuonna 2020 Välitä! sai oikeusministeriöltä kahden vuoden hankeavustuksen, joka kohdentuu erityisesti nuorten, 15-29 -vuotiaiden tekijöiden hoitoon.

Seritatyö

Oulun Ensi- ja turvakoti ry:n ja Vuolle Setlementin Seritatyö toimii jatkona samannimiselle hankkeelle, jonka päätavoitteena on seksuaalirikosten ennaltaehkäisy ja vähentäminen. Seritatyöllä on yksilö- ja ryhmäterapiamenetelmien lisäksi toiminnassa valtakunnallinen päivystyspuhelin ja chat-palvelu. Poliisi voi ohjata asiakkaaksi heille yli 15-vuotiaan tekijän, jolla on huolta omien seksuaalisen käyttäytymisen tai rajojen suhteen. Seritatyössä hoidetaan myös tekijöiden läheisiä.

HUS Oikeuspsykiatrian poliklinikka

Poliklinikalle ohjaututaan lääkärin läheteellä ja hoidettavat ovat sekä lapsiin kohdistuneista rikoksista jo tuomittuja tai henkilöitä, joilla on huoli omasta lapsikohteisesta seksuaalisesta kiinnostuksestaan. Poliklinikalla tehdään hoidon tarpeen arvio, jonka perusteella tehdään hoitosuunnitelma, sekä tarvittaessa myös riskiarvioita. Poliklinikka toimii kansallisena konsultatiopisteenä ja tarjoaa tarvittaessa tutkimusjaksoja myös Uudenmaan ulkopuolelta tuleville potilaille lapsikohteisen seksuaalisen kiinnostuksen osalta.

Rikosseuraamuslaitos

Lapseen kohdistuneesta seksuaalirikoksesta rangaistukseen tuomituilla on mahdollisuus osallistua tuomionsa aikana joko Uusi Suunta - tai STEP-kuntoutusmuotoihin. Uusi Suunta on yksilöohjelma, ja STEP pitkäkestoisempi ja intensiivisempi ryhmämuotoinen kuntoutus, jota tarjotaan vain Riihimäen vankilassa. Uusi Suunta -kuntoutusta on tarjolla useissa Rikosseuraamusviraston yksiköissä.

Lähteet ja lisätietoja:

SeriE
Pääkaupunkiseutu
serie@sexpo.fi
SeriE-hanke | Sexpo
<https://sexpo.fi/serie-verkosto/>

Seritatyö Oulu
Päivystyspuhelin, chat- ja Discord -palvelut
info@seritatyö.fi
<https://www.seritatyö.fi/>

Välitä! Seksuaaliväkivaltatyö Tampere
p. 045 279 8090 (arkisin klo 9-15, muina aikoina jätä viesti vastaajaan)
valita-yksikko@setlementtitampere.fi
<https://www.seksuaalivakivalta.fi/>

Insoll, Tegan, Ovaska, Anna & Vaaranen-Valkonen Nina 2021: CSAM Users in the Dark Web: Protecting children Through Prevention (Suojellaan Lapsia ry ReDirection Survey Report 2021). Saatavilla: [ReDirection Survey Report – Suojellaan Lapsia](#) (2.11.2021)

Helsingin yliopistollisen sairaalan psykiatrian verkkosivusto Mielenterveystalo.fi. Oma-hoito-ohjelmat Lapsiin kohdistuva seksuaalinen kiinnostus ja ReDirection self-help program. Saatavilla: [ReDirection Self-Help Program \(mielenterveystalo.fi\)](#)
[Seksuaalinen kiinnostus lapsiin -omahoito \(mielenterveystalo.fi\)](#) (2.11.2021)

Rikosseuraamuslaitos 2020: Rikosperustaiset ohjelmat, STEP-ohjelma. Artikkeliverkko-sivulla, julkaistu 26.20.2020. [Uusintarikollisuuteen vaikuttavat toimintaohjelmat - Rikosseuraamuslaitos](#) (2.11.2021)

THL - Tautiluokitus ICD-10 1999; Lapsikohteinen seksuaalihäiriö F 65.4. Saatavilla: <https://koodistopalvelu.kanta.fi/codeserver/pages/codelist-quick-search-page.xhtml>
hakusana pedofilia (2.11.2021)

Taivaloja, Nita, Nurminen Nina 2021: C-osa: Potentiaalisten lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten tekijöiden hoito, tuki ja kuntoutus?

Teoksessa: Laajasalo, Taina (toim.) 2021: Miten toteutuu väkivaltaa kokeneen lapsen psykososiaalinen tuki? – tuki ja hoitomuodot sekä potentiaalisten lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten tekijöiden ehkäisevä kuntoutus. Terveystieteiden tutkimuskeskus, Raportti 17/2020. Saatavilla: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-587-2> (2.11.2021)

Vauhkonen, Teemu, Kaakinen, Markus & Hoikkala, Tommi 2021: Seksuaalirikosten tekijät, tekotilanteet ja ennaltaehkäisemisen mahdollisuudet. Nuorisotutkimusverkosto ja Helsingin yliopiston kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti. Saatavilla: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-488-0> (2.11.2021)

24. KIELIPALVELUT LAPSIRIKOSTUTKINNASSA

Poliisihallitus on antanut määräyksen Vieraskielinen kääntäminen ja tulkkaus esitutkinnassa ja pakkokeinoja käytettäessä (POL-2016-15418,), jossa on tarkemmin määrätty esitutkinnassa tarvittavista kielipalveluista. Kielipalveluilla viitataan sekä tulkkaus- kääntämis- ja käännättämis- että litterointipalveluihin lapsiin kohdistuvien rikosten esitutkinnassa.

Poliisihallituksen määräyksessä POL-2016-15418 on määritelty, että **kääntämisellä** tarkoitetaan kirjallisen aineiston sisältämän tiedon muuttamista erikieliseen muotoon suullisesti tai kirjallisesti. **Käännättäminen** on kirjallisen tai suullisen kääntämisen palvelujen tilaamista. **Tulkkauksella** tarkoitetaan suullisten lausumien välittämistä kieleltä toiselle.

Oikeustulkki on erityiskoulutuksen käynyt tulkki, joka tulkkaa erilaisissa oikeudellisissa viranomaisasioissa ja hallitsee niihin liittyvän ammattikielen ja vakiintuneet ilmaukset molemmilla työkielillään. Viranomaisasioita voivat olla esimerkiksi poliisin, maahanmuuttoviraston ja tuomioistuinten prosessit.

Oikeustulkikirekisteri on Opetushallituksen ylläpitämä rekisteri, jonka tarkoitus on auttaa viranomaisia helposti löytämään oikeudellisiin asioihin pätevä oikeustulkki. Oikeustulkikirekisterilautakunta päättää oikeustulkin merkitsemisestä oikeustulkikirekisteriin. Tarkemmat oikeustulkkien vaatimukset löytyvät Opetushallituksen Oikeustulkikirekisterin verkkosivulta.

Barnahus-erityiskoulutus oikeustulkeille on THL:n Barnahus-hankkeen yhteistyössä Åbo Akademin oikeuspsykologian tutkimusryhmän ja Poliisihallituksen kanssa järjestämä täydennyskoulutus oikeustulkeille asianomistajan asemassa olevien lasten kuulemisesta oikeusprosessissa. Koulutuksia on järjestetty vuodesta 2020 alkaen.

24.1. TULKIN TILAAMINEN LAPSEN KUULUSTELUUN

Lapsen ja nuoren tulkkaminen

Lasten ja nuorten tulkkiaavusteisissa kuulusteluissa tulkkauksen laatuun eli tulkin koulutukseen ja ammattitaitoon on kiinnitettävä erityistä huomiota, koska lapsi tai nuori pyritään kuulustelemaan vain kerran ja tallennettu kuulustelu muodostaa myöhemmin osan oikeudenkäyntiaineistoa.

Poliisin on kaikissa kuulusteluissa varattava ennen kuulustelutilaisuutta riittävästi aikaa tulkin perehdyttämiseen asiaan. Ennen kuulustelua on tulkilta hyvä selvittää, liittyykö tulkattavan henkilön kulttuuriin tutkittavan asian kannalta sellaisia piirteitä, joista tutkijan on hyvä olla tietoinen (esim. tiettyjen termien käytön vältteleminen, kiertoilmaisut, termistön rajallisuus vieras kielessä, viittomakielen erityispiirteet). Tutkijan tulisi myös kuulustelun jälkeen kysyä tulkilta, onnistuiko tulkkauksen osapuolten välinen viestinvälitys asianmukaisesti ja jäikö kommunikatioon jotain tulkinnanvaraista.

Rekisteröidyt oikeustulkit on merkitty Opetushallituksen ylläpitämään oikeustulkikirekisteriin. Barnahus-hankkeessa on koulutettu ja koulutetaan edelleen rekisteröityjä oikeustulkkia toimimaan tulkkeina lasten ja nuorten kuulusteluissa ja haastatteluissa. **Lasten ja nuorten kuulustelussa on käytettävä ensisijaisesti näitä erityiskoulutuksen saaneita rekisteröityjä oikeustulkkia.** (Katso huoneentaulu luvussa 25.2.)

Barnahus-erityiskoulutettuja tulkkeja löytyy jo seuraavista kielistä:

- suomalainen viittomakieli
- englanti
- viro
- venäjä
- arabia
- turkki
- thai
- persia
- kurdisorani
- vietnam
- somali
- portugali
- ranska
- espanja

Tulkkauspalvelut poliisissa

Poliisissa tulkkauspalvelut on kilpailutettu hankintalain mukaisesti. Tulkkauspalveluja tilattaessa on noudatettava valtakunnallisia hankintasopimuksia. Lisätietoa tulkin tilaamiskäytännöistä on poliisin sisäisen intranetin Mahti-sivustolla [Mahti Tulkkauspalvelut](#) ja käytännön pikaohjeita seuraavan luvun huoneentaulussa.

Etätulkkauksesta

Oikeustulkkausta etätulkkauksena tietoturvallisia videoneuvotteluyhteyksiä (esim. Polycom) apuna käyttäen on harkittava tapauskohtaisesti. Puhelimitse tapahtuva etätulkkaus ei sovellu lapsen kuulustelemiseen, koska tulkilla tulee olla näköyhteys tulkkauksen osapuoliin.

Etätulkkaus videoneuvottelulaitteilla saattaa tulla harkittavaksi vaihtoehdoksi silloin, kun erityiskoulutetulla rekisteröidyllä oikeustulkilla on kuulustelutilaisuuteen pitkä matka. Etätulkkausta videoneuvotteluyhteydessä järjestettäessä on huomioitava tilaisuuden salassapito ja tietoturva. Tulkin tulisi suorittaa etätulkkaus asuinpaikkaansa lähimmän poliisilaitoksen tiloista. Jos kuulustelussa käytetään etätulkkausta, tulee huolehtia erityisesti äänen ja kuvan laadusta. Audiovisuaaliset häiriöt heikentävät tulkkauksen laatua ja lisäävät myös tulkin kognitiivista kuormitusta. Äänen laatu ei riipu vain käytettävästä tekniikasta, vaan myös puhujan artikulaatiosta ja äänenvoimakkuudesta.

Tilausohjeet Sinetissä: [Mahti - tulkkauspalvelut](#)

1. Barnahus-erityiskoulutettu rekisteröity oikeustulkki

Tilattaessa tulkkiä lapsen kuulusteluun sopimustoimittajalta on tilauksessa vaadittava erityiskoulutuksen saanutta rekisteröityä oikeustulkkiä (ks. erityiskoulutettujen oikeustulkkiien luetelo Mahdista).

2. Barnahus-erityiskoulutettu rekisteröity oikeustulkki etäyhteydellä

Vaikka etäyhteyden käyttämistä lapsen kuulustelussa tulee harkita tapauskohtaisesti, suositellaan silti käyttämään ensisijaisesti Barnahus-erityiskoulutuksen saanutta rekisteröityä oikeustulkkiä ja vasta toissijaisesti rekisteröityä oikeustulkkiä, jolla ei ole perehtyneisyyttä lapsirikostutkinnan erityisseikkoihin.

3. Rekisteröity oikeustulkki

Ellei erityiskoulutettua rekisteröityä oikeustulkkiä ole saatavilla, on toissijaisesti käytettävä sellaista rekisteröityä oikeustulkkiä, joka ei ole saanut Barnahus-erityiskoulutusta. Varaa tässä tilanteessa enemmän aikaa tulkin perehdyttämiseen, jotta ehdit kertoa tulkille lasten kuulustelutavasta ja avointen kysymysten tärkeydestä ennen kuulustelua.

4. Asioimistulkin tutkinnon suorittanut tulkki

Ellei tarvittavassa kielessä ole rekisteröityä oikeustulkkiä lainkaan saatavilla, vaatimuksena on asioimistulkin tutkinnon suorittanut tulkki. Asioimistulkin käyttö vakavien rikosten tutkinnassa on vaihtoehtona viimekätinen, koska asioimistulkkiien työkielten hallinta varsinkaan erityisterminologian osalta ei usein ole riittävä, eikä tulkki välttämättä tunne riittävästi rikosprosessin eri vaiheita.

24.3. OHJEITA POLIISILLE TULKKIAVUSTEISEEN TYÖSKENTELYYN LASTEN KUULUSTELUISSA

Laadukkaan tulkkauksen onnistuminen edellyttää ammattitaitoista tulkkiä ja tulkin ottamista täysivaltaiseksi osaksi moniammatillista työryhmää. Ohjeissa korostuu tulkin mahdollisuus valmistautua haastatteluun etukäteen mm. perehtymällä etukäteen haastattelijan tekemään haastattelurunkoon. Suositeltavaa on, että tulkkiavusteisissa haastatteluissa käytetään aina samaa tiivistettyä NICHD-runkoa tulkin työn helpottamiseksi.

Tulkin tilauksessa huomioitavaa

- Ennen tulkin tilaamista ota selvää lapsen kielitaidosta ja miltä kielialueelta lapsen perhe on kotoisin. Etenkin lasten on vaikea ymmärtää eri murteita.
- Tilaa tulkki hyvissä ajoin. Tilausta tehdessä tulisi kertoa rikosnimikkeestä, ja että kyseessä lapsen kuuleminen.
- Ennen tulkkaustilannetta, tulkattavasta tilanteesta kattavat perustiedot, kuten osallistujat (nimi, ikä, asema), muut vieraskieliset henkilöt (nimi, ikä, asema) sekä aihe/ mahdollinen rikosnimike. Mikäli tulkki, jolle tilaus välitetään, kokee olevansa tilaukseen epäsovelias, ehditään tilalle etsiä toinen tulkki.
- Etenkin jos kyse on pienestä kieliryhmästä, on hyvä kertoa lapsen / perheen nimi tulkille (tai jos mahdollista, tulkin nimen kertominen lapsen vanhemmille), jotta mahdollinen jääviys olisi tiedossa etukäteen.
- Kerro jo tulkkiä tilatessasi, jos tulkattava tilanne kuvataan/nauhoitetaan.
- Tilaa tulkki paikalle hyvissä ajoin, vähintään puoli tuntia ennen kuulustelua, jotta tapausta ehditään käsitellä ennen tulkkauksen aloittamista.
- Varaa tulkki riittävän pitkäksi ajaksi, jottei tilannetta jouduta keskeyttämään tulkkausajan päättyessä.
- Tilaa viittomakielen tulkki aina viittomakielen tulkkaukseen erikoistuneesta yrityksestä.

Tulkin informointi ennen tulkkausta

- Tapaa tulkki ennen kuulemisen alkamista. Kerro, mihin kuulemisella pyritään ja kerro vähän taustaa tapauksesta. Kerro tiedossa olevat faktat, mutta älä omia tulkintojasi.
- Käy haastattelurunko läpi tulkin kanssa etukäteen mahdollisten ongelmakohtien läpikäymiseksi.
- Sopikaa yhdessä, miten toimitte, jos haastattelussa nousee esiin kysymyksiä toimintatavoista (esim. miten toimitaan, jos ko. lauseen tulkkaminen vaikeaa tai jos tulkin pitää tarkentaa mitä haastateltava on tarkoittanut).
- Mikäli sinulla ei ole kokemusta tulkin kanssa toimimisesta, kysy rohkeasti käytännön asioita tulkilta tai konsultoi esimerkiksi lasten ja nuorten oikeuspsykologian tai -psykiatrian yksikköä.
- Kerro tulkille etukäteen, mitä tältä odotat.
- Informoi tulkkiä etukäteen, jos tapaukseen liittyy jotakin erityistä, esim. jos lapsella on kehitysviivästymä tai puheen tuottamisen vaikeus.
- Sovi tulkin kanssa etukäteen tulkkaustavasta. Käytännössä usein käytetään konsekuutiivitulkkauksella eli kuulustelija ja tulkki puhuvat vuorollaan. Konsekuutiivi eroaa simultaanitulkkauksesta, jossa tulkkaus on samanaikaista tulkattavan puheen kanssa.

Tulkin esitteleminen haastateltavalle

- Kontaktin syntyminen lapsen ja tulkin välillä on haastattelun onnistumisen kannalta hyvin tärkeää. Esittele tulkki lapselle ja kerro lapselle, että tulkki on auttamassa teitä ymmärtämään toisianne. Anna tulkin tervehtiä lasta.

Osallistujien asettelu

- Sopikaa etukäteen, missä kukin istuu. Haastattelijan ja lapsen välisen vuorovaikutuksen kannalta on mielekästä, että tulkki istuu samalla puolella haastattelijan kanssa. Toisaalta osa tulkeista toivoo, että tulkki istuisi molempien tulkattavien välissä, jolloin tulkki myös näkee molemmat (viranomaisen ja asiakas).

Puheen tauottaminen

- Sopikaa etukäteen, kumpi katkaisee lapsen puheen, tulkki vai haastattelija. Tulkin on joskus pakko keskeyttää, jos viestimäärä ylittää muistin kapasiteetin.
- Huomaa, että tulkkaukselle pitää jättää aikaa.

Puhetapa tulkkaustilanteessa

- Tulkkauksen ja lapsen ymmärryksen kannalta puheen on hyvä olla vapaata puhetta eikä kirjoitettua puhetta, myös lakiteksti on hyvä muuttaa mahdollisimman selkeäksi vapaaksi puheeksi.
- Yritä esittää asia mahdollisimman selkeästi ja ytimekkäästi. Mitä pidempi ja polveilevampi kysymys tai selostus, sen vaikeampaa sitä on tulkata selkeästi.
- Käytä yleis- ja erisnimiä hän-pronominin sijaan (esim. setä, täti, mies, nainen ja yms.) niin tulkki pystyy välittämään viestisi tai kysymyksesi oikein. Monessa kielessä kielipiirillä suvulla/sukupuolella on tärkeä merkitys.
- Joissain kielissä (mm. thai) sivulauseet voivat olla vaikeita tulkata, jolloin on mielekästä käyttää kaikessa viestinnässä lyhyitä yksinkertaisia lauseita.
- Lähtökohtaisesti tulkki tulkkaa minä-muodossa. Sopikaa tulkin kanssa kuitenkin erikseen esim. me-muodon käytöstä, jos kyseessä pieni lapsi

Huomioitavaa tulkkaustilanteessa

- Puhu aina suoraan lapselle. Esitä kysymykset haastateltavalle, äläkä katso tulkkia. Aika suoralle katsekontaktille tulkin kanssa on siinä vaiheessa, kun tulkki tulkkaa tulkattavan kertomaa.
- Hyvä tulkki seuraa kuulijaa: luota tulkkiin ja anna tälle tilaa hoitaa oma työnsä kunolla.
- Anna tulkin tulkata myös tilanteissa, jolloin ymmärrät kieltä osittain (vrt. englanti, ruotsi, viro).
- Etätulkkauksessa on syytä huomioida, että kaikki taustääänet häiritsevät (leikkivät lapset, näppäimistö ym.).

Tauot

- Huolehdi, että tulkki saa riittävästi taukoa ja juotavaa. Huomioi, että tulkki puhuu yhtä paljon kuin kaikki muut osallistujat yhteensä, joten hän tarvitsee taukoa parhaan tuloksen varmistamiseksi.

Palautteen antaminen

- Anna taukojen aikana tulkille palautetta, tarkenna ohjeita. Tulkki voi tehdä hyödyllisiä huomioita tulkattavan kielestä, kulttuuritaustasta jne.
- Tulkkauksen taukojen aikana haastatteliija voi tiedustella tulkkauksen sujumista, tai onko tulkilla toiveena, että työskentelytapaa muutetaan jollain tavalla.
- Ellet ole tyytyväinen asioiden kulkuun, pidä tauko ja selvitä asia.
- Palautteen antaminen tulkille tulkkauksen jälkeen on kehittämisen kannalta tärkeä. Näin tulkki voi kehittää omaa kielitaitoaan ja toimintaansa, jos ilmenee puutteita, jotka voivat vaikuttaa esitutkintaan tai vaarantaa kuulusteltavan oikeusturvan.

Tilanteen jälkeen

- Varaa aikaa tulkattavan tilanteen läpikäymiseen tulkin kanssa.
- Selvitä: onko jokin kuulustelussa käsitelty asia epäselvä tai monitulkinnallinen (voiko esim. käytetty sana viitata moneen eri asiaan)
- Älä kysy tulkilta hänen mielipidettään lapsen kertomuksesta. Tulkki on vain viestin välittäjä. Tulkki voi opastaa sinua lapsen kieleen tai kulttuuriin liittyvissä asioissa.

Ohjeet on kerätty osana ensimmäistä sertifoiduille oikeustulkeille suunnattua Barnahus-koulutusta lasten tulkkauksesta rikosprosessissa koulutuksessa opettajina toimineiden oikeuspsykologien toimesta.

24.4. LAPSEN KUULUSTELUN LITTEROINTI

Mitä on litterointi?

Litterointi on ääni- tai videotallenteelta kuuluvan puheen puhtaaksikirjoittamista tekstimuotoon. Litterointi voidaan tehdä kahdella eri tavalla; tallenne voidaan litteroida kokonaan tai vain tarvittavilta osin. Rikosprosessissa litterointia käytetään oikeudenkäyntiaineiston tukena. Lapsiin kohdistuvien rikosten esitutkinnassa tehdyt lasten tai nuorten videokuulustelut tai haastattelut tulee litteroida kokonaisuudessaan.

Yliopistollisten sairaaloiden lasten ja nuorten oikeuspsykologian ja -psykiatrian yksiköt voivat edelleen litteroida itse yksiköissä poliisin pyynnöstä esitutkintaa varten tehdyt lasten videohaastattelut näiden ohjeiden mukaisesti.

Mitä litteroidaan?

Lähtökohtaisesti litterointi on tehtävä aina, kun kyseessä on videokuulustelu. Litteroinnin tarpeellisuutta voidaan poikkeustapauksissa kuitenkin harkita yhdessä nimetyn syyttäjän kanssa. Jos asia ei ole siirtymässä syyteharkintaan tai asiassa on todennäköisesti tulossa syyttämättä-jättämisspätös, litteroinnin tarpeellisuutta on arvioitava erityisen tarkkaan turhien litterointien välttämiseksi. NICHHD-haastattelurungon mukaiset videokuulustelut tulee aina litteroida kokonaan.

Jos kyseessä on videoitu kuulustelu, litterointia ei tehdä, koska videoidussa kuulustelussa laaditaan kuulustelupöytäkirja, ja esitutkinta-aineistona käytetään sitä.

Tele- ja tilakuunteluaineistosta litteroidaan vain tarpeelliset, tutkinnan kannalta olennaiset tallenteet tai niiden osat.

Asianosaisten tai ulkopuolisten näytöksi tarjoamien tallenteiden sisältö on ensisijaisesti käsiteltävä kuulustelun yhteydessä. Tarvittaessa tallenteista litteroidaan vain näytön kannalta välttämättömät kohdat

Miten tilaan litteroinnin?

Litteroinnin tilausohjeet löydät poliisin intranetin Mahti-palvelusta sivulta [Mahti Litterointi](#). Litteroinnin tekee joko poliisin henkilökuntaan kuuluva tai poliisin sopimustoimittaja Mahdista löytyvien ohjeiden mukaisesti. Yliopistollisten sairaaloiden lasten ja nuorten oikeuspsykologilla tai psykiatrisilla yksiköillä saattaa olla omia käytäntöjä yksiköissä suoritettujen haastattelujen litteroinnista.

Litteroinnin paikka esitutkintapöytäkirjassa

Videokuulustelun litterointi sijoitetaan esitutkintapöytäkirjaan kuulustelupöytäkirjan paikalle. Videokuulustelun litteroinnin alkuun sijoitetaan poliisin Kameleon-lomakkeiston kuulustelupöytäkirjalomakkeen ensimmäinen sivu, johon täytetään kuulustelun tiedot.

Muut kuin litteroidut kuulustelut sijoitetaan liitteiksi. Litteroinnin ulkoasuvaatimukset löydät Kuulustelukäsikirjasta.

Miten vieraskielinen litterointi tilataan?

Muulla kuin suomen tai ruotsin kielellä oleva litterointi tilataan kääntäjältä. Tilausohjeet löydät poliisin intranetin Mahti-palvelun sivulta [Mahti Käännöspalvelut](#).

24.5. KÄÄNNÖSPALVELUT LAPSIRIKOSTUTKINNASSA

Käännöspalvelut poliisissa

Poliisissa käännöspalvelut on kilpailutettu hankintalain mukaisesti. Käännöspalveluja tilattaessa on noudatettava valtakunnallisia hankintasopimuksia.

Miten käännetään?

Asiakirja voidaan kääntää asianosaiselle joko suullisesti (prima vista -kääntäminen) tai kirjallisesti.

Mitä käännetään?

Päätös tai esitutkintapöytäkirjan olennainen osa käännetään poliisin kustannuksella, mikäli kääntäminen on tutkinnanjohtajan harkittua asiassa välttämätöntä.

Asiakirjan kääntäminen kirjallisesti voi olla asiassa olennaista tehokkaan puolustautumisen toteutumiseksi, ellei suullista kääntämistä voida pitää riittävänä. Harkitse tapauskohtaisesti, mihin käännöstarve perustuu.

Miten tilaan käännöksen?

Tilausohjeet löydät Sinetin Mahdista [Mahti Käännöspalvelut](#).

Lähteet ja lisätietoa:

Poliisin intranetti Sinetti Mahti-palvelu:

[Mahti Litterointi](#)

[Mahti Tulkkauspalvelut](#)

[Mahti Käännöspalvelut](#)

Tulkkauksen pienhankintamallin käytöstä: hankinnat.poliisihallitus@poliisi.fi

Opetushallituksen ylläpitämä oikeustulkkipolikisteri (<https://oikeustulkkipolikisteri.opinto-polku.fi/>).

Barnahus-hankkeen kouluttamat rekisteröidyt oikeustulkkit:

Keskusrikospoliisin kielenkääntäjä Ruta Rannat, ruta.rannat@poliisi.fi, 029 548 6775.

Poliisihallituksen määräys 2018: Vieraskielinen kääntäminen ja tulkkaus esitutkinnassa ja pakkokeinoja käytettäessä. POL-2016-15418. 19.12.2018.

Poliisihallituksen määräys 2020: Tiedon turvallinen käsittely poliisissa. [POL-2020-69511](#) 17.12.2020.

Poliisihallituksen määräys 2017: Poliisin organisaatioturvallisuus [POL-2016-18354](#) 20.6.2017. **Salassa pidettävä, Suojaustaso IV, Julkl 24.1 §:n 7 k.**

VI - OSA: HAAVOITTUVASSA ASEMASSA OLEVIA ERITYISRYHMIÄ

25. VAUVAT JA PIENET LAPSET

Kaikkein pienimmät lapset ovat väkivallan suhteen erityinen riskiryhmä. Seuraavassa käydään läpi seikkoja, miksi näin on:

- Pienet, noin 0-4kk ikäiset vauvat, jotka eivät vielä itsenäisesti osaa liikkua paikasta toiseen, eivät voi omalla toiminnallaan aiheuttaa itselleen vähäisiäkään vammoja.
- Siksi pieneenkin mustelmaan tai muuhun vammaan pitää vauvalla suhtautua vakavasti ja sen syy selvittää huolellisesti.
- Yksittäinen mustelma tai muu jälki ihossa voi olla ainoa ulospäin näkyvä merkki väkivallasta.
- Vauvoilla on vanhempia lapsia suurempi riski saada vakavia vammoja lyhytkestoisinkin väkivallan / kovakouraisen käsittelyn seurauksena.
- Vauvat ovat täysin puolustuskyvyttömiä väkivaltilanteessa, eivätkä pysty siitä jälkikäteen kertomaan. Vauvoihin kohdistuva väkivalta on lähes aina perheen sisäistä.

Itku on vauvan keino ilmaista kaikkia tarpeitaan; nälkää, kylmää, kipua, epämukavuutta jne. Kaikki vauvat itkevät, mutta vauvojen temperamentissa on yksilöllisiä eroja ja jotkut ovat erityisen itkuisia esimerkiksi vatsavaivojen vuoksi. Vauvat myös heräilevät öisin ja vauvaperheen vanhemmat ovat usein väsyneitä ja kärsivät unen puutteesta. Tämä jo itsessään muodostaa riskin sille, että vanhempi menettää malttinsa vauvan itkuun. Mikäli perheessä tai vanhemmalla on muita stressitekijöitä elämässään (taloudelliset vaikeudet, parisuhdevaikeudet, päihdeongelmat, mielenterveysongelmat, väkivaltakokemukset, yms.), nostaa se lapsen kohdistuvan väkivallan riskiä edelleen.

25.1. VAUVAN RAVISTELU

Vauvan ravistelu on erityinen väkivallan muoto. Se kohdistuu tavallisimmin muutaman kuukauden ikäiseen vauvaan tilanteessa, missä lapsi on itkuinen ja aikuinen hermostuu itkuun. Tyypillisessä tilanteessa aikuinen tarttuu lasta kyljistä tai rintakehältä kiinni molemmin käsin ja heiluttaa tai ravistaa lasta edestakaisin saadakseen itkun loppumaan. Joskus vauva saatetaan myös heittää tai laskea kovakouraisesti takaisin sänkyyn, hoitopöydälle tai muulle tasolle siten, että takaraivo iskeytyy alustaa vasten.

Vauvan pää on kookas ja painava suhteessa muuhun kehoon, eikä vauva jaksa kannatella sitä itse. Ravistelun aikana pää heilahtelee eteen ja taakse, mikä voi aiheuttaa verenvuotoa ja muita vaurioita aivoihin. Myös silmänpohjiin voi syntyä verenvuotoja. Jos pää iskeytyy kovalla voimalla alustaa vasten, saattaa tulla kallon murtumia. Kylkiluihin voi tulla murtumia puristamisen seurauksena. Kyljissä voi näkyä mustelmia niissä kohdissa, mistä vauvaa on puristettu tai pidetty kiinni. (Kuva 1)

Nämä vammat voivat pahimmillaan olla vakavia ja aiheuttaa lapsen pysyvän vammautumisen tai jopa kuoleman. Lyhytkestoinenkin, jopa vain muutaman sekunnin kestävä ravistelu voi joskus aiheuttaa vakavia vammoja.

Ravistelun aiheuttamat vammat ovat usein hankalasti tunnistettavissa. Ainoa ulkoisesti nähtävä merkki saattaa olla pieni mustelma lapsen kyljessä, mutta usein lapsessa ei näy ulkoisesti mitään poikkeavaa. Ravistelun aiheuttamat oireet voivat myös olla monenlaisia ja usein epäspesifisiä. Vauva voi olla itkuinen, syödä huonosti, oksennella tai olla normaalia väsyneempi. Nämä ovat pienen vauvan tapoja reagoida hyvin monenlaisiin asioihin. Tämä saattaa viivästyttää hoitoon pääsyä.

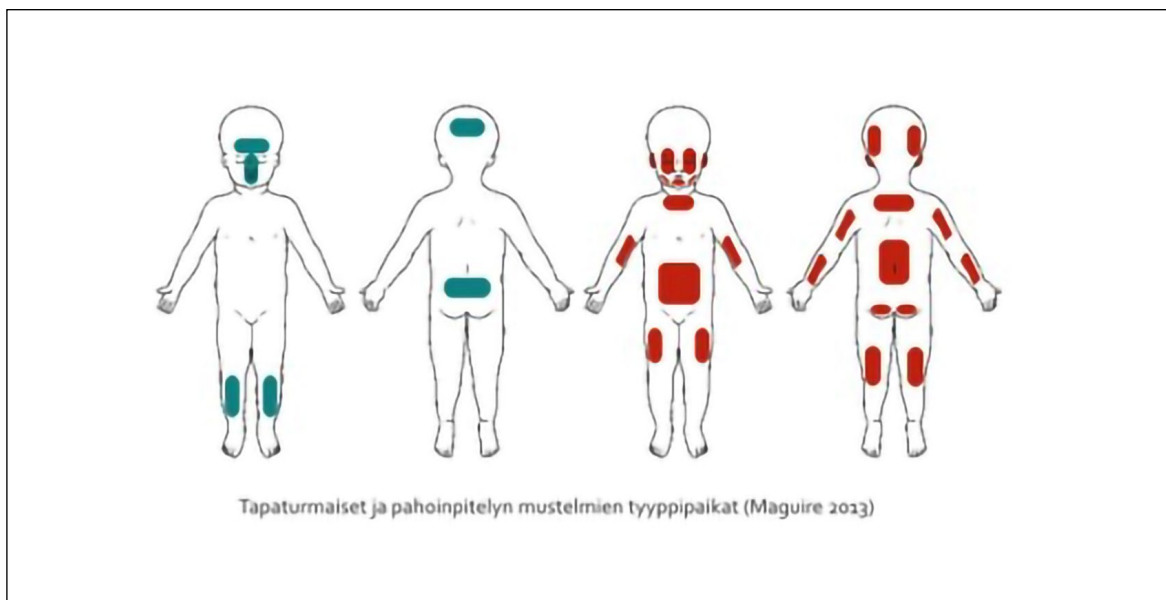

Kuva 1.

25.2. PIKKULAPSET

Vauvan oppiessa kääntymään, ryömimään, konttaamaan ja myöhemmin kävelemään lisääntyy myös riski erilaisille tapaturmille ja niissä syntyville vammoille. Lapsen vammoja arvioitaessa pitää aina huomioida lapsen ikä, liikkumistaidot sekä tiedossa oleva tai kerrottu vammamekanismi. Useimmat lasten vammat eivät ole tahallisesti aiheutettuja ja tapaturmien mahdollisuus pitää huomioida vaihtoehtoisia hypoteeseja / tutkintalinjoja mietittäessä. Joskus voi olla kyse riittävän valvonnan puutteesta tai muusta lapsen laiminlyönnistä, joka voi tietyissä tilanteissa täyttää heitteillepanon määritelmän.

Lapsen normaaliin kasvuun kuuluu oman tahdon kehittyminen ja rajojen kokeilu, mikä joissain perheissä johtaa kuritustarkoituksessa käytettävään väkivaltaan. Vamman sijaintipaikan ja vamatyyppin perusteella voidaan arvioida todennäköisyyttä sille, onko vamma aiheutunut tapaturman vai väkivallan seurauksena. Kuvassa 2 on esitetty tyypillisiä mustelman sijaintipaikkoja tapaturman (vihreällä) ja väkivallan (punaisella) seurauksena.

Kuva 2.

25.3. MITEN POLIISIN TULEE TOIMIA

Pienten lasten vammoissa tulee konsultoida herkästi terveydenhuoltoa. Lasten ja nuorten oikeuspsykologian ja –psykiatrian yksiköiden kautta ohjataan konsultaatiot tarvittaessa eteenpäin esimerkiksi yliopistollisten sairaaloiden sosiaalipediatrian yksiköihin, joissa on erityisosaamista näihin kysymyksiin liittyen. Virka-ajan ulkopuolella voi konsultoida lähintä erikoissairaanhoidon lasten päivystyspistettä.

Mikäli epäillään lapsen kohdistuneen väkivaltaa ja kyseessä on tuore (<7vrk) tapahtuma TAI lapsella epäillään olevan parhaillaan vammoja tai oireita, tulee terveydenhuollon arvio tehdä kiireellisenä. Alle 3-vuotiaat suositellaan tutkittavaksi erikoissairaanhoidossa. Alle 1-vuotiaat pitää aina tutkia lasten päivystyksessä niin nopeasti kuin mahdollista, vaikka näkyviä vammoja ei olisikaan.

25.4. VIRANOMAISYHTEISTYÖ

Vauvoin kohdistuva väkivalta on erityisen haasteellinen alue kaikille viranomaisille. Tilanteet ovat perheen sisäisiä, eikä ulkopuolisia todistajia useimmiten ole. Vauvan ravistelun tunnistaminen ja vammojen toteaminen voi olla vaikea tehtävä terveydenhuollon ammattilaisille. Poliisin haasteeksi muodostuu usein tekijän osoittaminen, vaikka lapsen vammat olisivat kiistatta väkivallan aiheuttamia. Lastensuojeluviranomaiset ovat puolestaan erityisen vaikean tehtävän edessä tehdessään päätöstä mm. siitä, pitääkö pieni vauva erottaa vanhemmistaan tutkinnan ajaksi.

Hyvä yhteistyö viranomaisten välillä on näissä tilanteissa erityisen tärkeää, jotta lapsen saama hoito sekä esitutkinta käynnistyvät nopeasti. Lapsen ja perheen tulevaisuuden kannalta on tärkeää, että kaikkien viranomaisten työ on laadukasta ja johtopäätökset oikeita. Eräs keino parantaa viranomaisten työn laatua on vauvoin kohdistuvien väkivaltaepäilyjen ottaminen erityiseksi yhteistyön kohteeksi. Tämä voi toteutua esimerkiksi näiden tapausten käsittelemisenä LASTA-mallin mukaisissa monialaisissa yhteistyökokouksissa tai muussa vastaavassa viranomaisten välisessä yhteistyömenettelyssä.

Lähteet ja lisätietoa:

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (THL) 2021: Barnahus-verkkokoulu. Saatavilla: <https://thl.fi/fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/barnahus-hanke/barnahus-verkkokoulu> (2.11.2021)

Nikkola Eeva, Tupola Sarimari 2016: Lapsen kaltoinkohtelu. Teoksessa: Rajantie Jukka, Heikinheimo Markku & Renko Marjo (toim.) Lastentaudit. (6. uud. p., 515-532) Duodecim, Helsinki.

Maguire, Sabine Ann & Mann, Mala Kanthi 2013: Systematic reviews of bruising in relation to child abuse-what have we learnt:an overview of review updates. Evidence-Based Child Health A Cochrane Review Journal 8(2):255-63. Saatavilla: [10.1002/ebch.1909](https://doi.org/10.1002/ebch.1909) (2.11.2021)

26. SATEENKAARINUORET ESITUTKINNASSA

Sateenkaarinuorilla on tutkitusti muita ikäisiään enemmän kokemuksia väkivallasta niin koulussa kuin kotona ja vähemmistöasemasta johtuen myös riski joutua esimerkiksi viharikosten uhriksi. Jotta sateenkaarinuoret voidaan kohdata yhdenvertaisesti, ei pelkkä samanlainen kohtelu riitä. Yhdenmukainen kohtelu ei nimittäin tarkoita yhdenvertaisuutta, vaan syrjintää kohtaavat ryhmät tarvitsevat positiivista erityiskohtelua, jotta he pääsevät yhdenvertaisesti oikeuksiinsa. Positiivisessa erityiskohtelussa on kyse tosiasiallisen yhdenvertaisuuden turvaamiseksi tarpeellisista erityistoimenpiteistä, joilla parannetaan tiettyyn ryhmään kuuluvien henkilöiden asemaa ja olosuhteita.

Yhdenvertaisen kohtaamisen edistäminen on viranomaisen velvollisuus ja toisaalta takaa, että tutkinta voidaan suorittaa laadukkaasti. Seksuaalisen suuntautumisen ja sukupuolen moninaisuuden perustuntemus sekä sateenkaarinuorten elämään vaikuttavien kysymysten hahmottaminen auttavat ymmärtämään mahdollisia rikosten motiiveja sekä tunnistamaan erityisen haavoittuvassa asemassa olevat nuoret ja kohtaamaan heidät kunnioittavasti.

Sateenkaarinuorilla voi olla epäluottamusta poliisiin aiempien huonojen viranomaiskohtauksien tai poliisin toiminnasta kuultujen kertomusten perusteella. Kynnys kertoa poliisille rikokseen vaikuttaneista seikoista, kuten omasta seksuaalisesta suuntautumisesta tai sukupuoli-identiteetistä, voi olla korkea syrjinnän pelon vuoksi. Joskus rikokset tai rikoksen taustalla oleva motiivi saattavat näistä syistä jäädä kokonaan raportoimatta. Olisikin tärkeää toimia kaikissa kohtaamisissa mahdollisimman sensitiivisesti sen vuoksi, että koskaan ei voi ulkonäön tai muiden seikkojen perusteella tietää, kuuluuko asiakas seksuaali- tai sukupuolivähemmistöön. Tällaista työtä voidaan kutsua moninaisuuden olettamiseksi.

Avointa kuuntelua olettamisen sijaan

Kaikki tekevät toisista ihmisistä oletuksia, jotka vaikuttavat vuorovaikutukseen. On tärkeä tulla tietoiseksi oletuksista ja kyseenalaistaa niitä. Esimerkiksi nuoren itsensä tai muiden asianosaisten sukupuolta ei tule olettaa tai yrittää arvata nimen, ulkonäön tai muun ulkoisen seikan perusteella. Myöskään seksuaalista suuntautumista ei tule olettaa tai määritellä seksikäyttäytymisen tai muunkaan kuulustelijan tiedossa olevan seikan perusteella. Kysyminen ja nuoren avoin kuuntelu on tärkeää. Suhtautumisesi vaikuttaa siihen, kuinka avoimesti nuori haluaa jakaa asioitaan ja käsityksiään kanssasi. Oletukset voivat haitata tutkintaa ja estää esimerkiksi rikoksen motiivin esilletulon, sillä aina kuultava ei jaksaa tai halua oikaista tehtyjä oletuksia.

Hyvässä viranomaiskohtauksessa nuori tuntee parhaimmillaan olonsa turvalliseksi. Tunnetta lisää se, että osoitat hyväksyväsi hänet. Aina ei itse huomaa tahattomia asenteitaan, puutteellisia tietojaan tai ymmärtämättömyyttään, mikä synnyttää toiselle helposti ulkopuolisuuden kokemuksen. Asenteesi voivat näkyä sanojen lisäksi esimerkiksi tekemistäsi eleistä ja ilmeistä.

Varsinkin nuorena identiteetti kehittyy ja sitä vasta opitaan sanoittamaan. Nuori voi määritellä esimerkiksi seksuaalisen suuntautumisensa tai sukupuolensa eri sanoilla tutkinnan aikana. Tämä ei ole viesti epäluotettavuudesta.

Sateenkaarinuoret eivät ole yhtenäinen ryhmä, eikä sateenkaarevuudesta seuraa väistämättä tiettyjä ominaisuuksia. Älä tee yleistyksiä yksittäisten kohtaamisten tai seksuaali- tai sukupuolivähemmistöön kuulumisen perusteella. Tärkeää on kohdata jokainen ihminen yksilönä.

Kuullessasi sateenkaarinuorta:

Kunnioita nuoren oikeutta määritellä tai olla määrittelemättä oma sukupuoliensa ja seksuaalinen suuntautumisensa. Kysy, mitä nimeä nuori haluaa itsestään käytettävän. Vaikka joudut kirjaamaan viralliset henkilötiedot kaikkiin asiakirjoihin, käytä keskusteluissa nuoren itsensä toivomaa nimeä.

Aluksi on hyvä käyttää sukupuolineutraalia kieltä (kysyä esimerkiksi seurustelukumppanista tyttö- tai poikaystävän sijaan). Myös normeista poikkeavien vaihtoehtojen esiintuominen keskustelussa (esim. onko seurustelukumppanisi tyttö, poika vai muunsukupuolinen?) antaa nuorelle tilaa olla oma itsensä ja viestii moninaisuuden olettavasta työtavasta.

Kuulostele tai kysy, mitä termejä ja sanoja nuori käyttää esimerkiksi kuvaamaan kumppaniaan, sukupuoltaan tai seksuaalista suuntautumistaan. Käytä mahdollisuuksien mukaan samoja sanoja nuoren kanssa. Tarvittaessa voit kysyä, mitä nuoren käyttämä sana hänelle merkitsee. Jos käytät kysymyspatteristoja, muokkaa niitä sateenkaarinuoret huomioiviksi.

Perhe

Jos vanhempi ei hyväksy lapsensa seksuaalista suuntautumista tai sukupuoli-identiteettiä, hän ei välttämättä toimi kaikilta osin lapsen edun mukaisesti rikosprosessiin liittyvissä asioissa. Esi-tutkinnassa tulisi hakea edunvalvoja aina, kun vanhempi ei voi valvoa lapsen etua puolueet-tomasti.

Jos perheessä on henkistä ja/tai fyysistä väkivallan uhkaa, ei nuoren ole turvallista jäädä tai palata kotiin. Tällöin on tärkeää varmistaa, että nuori ohjataan turvalliseen paikkaan ja tuen piiriin.

Aina nuoren seksuaalinen suuntautuminen tai sukupuoli-identiteetti ei ole vanhempien tiedossa. Jos perheelle on välttämätöntä rikostutkinnan yhteydessä paljastaa nuoren identiteettiin liittyviä asioita, tulee nuorella olla mahdollisuus varautua asiaan ja vaikuttaa siihen, miten ja missä tilanteessa vanhemmat saavat kuulla asiasta. ”Kaapista repäisy” eli seksuaalisen suun-tautumisen tai sukupuoli-identiteetin paljastaminen vanhemmille nuoren tietämättä voi olla hyvin traumaattinen kokemus ja pahentaa rikoksen uhriksi joutuneen nuoren jo valmiiksi haa-voittuvaa asemaa.

Vahvista omaa ja työyhteisösi ammatillista osaamista

Tiedon puute ruokkii ennakkoluuloja ja vahvistaa stereotypioita. Puutu kollegoiden asiattomiin kommentteihin, stereotyyppisiin käsityksiin tai ennakkoluuloihin heti. Keskustelkaa siitä, mistä käsitykset johtuvat ja korjatkaa väärät käsitykset. Ohjaa kollega samaan asiallista tietoa esim. Setan verkkosivuilta.

Sateenkaarinuoren vastuulla ei ole perehdyttää viranomaista kaikesta seksuaali- tai sukupuoli-vähemmistöihin liittyvästä. Voi toki kysyä hänen omista kokemuksistaan, mutta on sinun teh-täväsi etsiä lisätietoa, jos sateenkaariteemat eivät ole sinulle tuttuja.

Pyri omalla toiminnallasi tekemään asiallisesta sateenkaari-aiheista puhumisesta työyhteisös-säsi normaalia ja arkipäiväistä. Hankkikaa koko työyhteisölle koulutusta seksuaalisen suuntau-tumisen ja sukupuolen moninaisuudesta.

Erityiskysymyksiä sateenkaarinuoriin ja väkivaltaan liittyen

Lähisuhdeväkivaltaa voi tapahtua kaikenlaisissa läheissuhteissa osapuolten sukupuolesta riippumatta. Sateenkaarinuorilla on erityinen riski joutua kotonaan henkisen ja fyysisen väkivallan kohteeksi silloin, kun vanhemmat eivät hyväksy nuoren identiteettiä. Näissä tapauksissa lapsen etu ja itsemääräämisoikeus tulee asettaa aina etusijalle.

Sateenkaari-ihmisten kokemaan väkivaltaan liittyvät myös muut väkivallan rakenteelliset tekijät kuten sukupuolittuneisuus. Sateenkaari-ihmiset voivat kuulua myös muihin vähemmistöihin, ja risteävät vähemmistöasemat voivat tuottaa erilaisia lopputuloksia väkivallan yleisyyden ja muotojen suhteen. Uhrin tiedossa oleva tai oletettu vähemmistöön kuuluminen voi olla motiivina viharikokselle. Viharikoksen uhriksi joutuminen asettaa nuoren erityisen haavoittuvaan asemaan ja voi aiheuttaa vakavia seurauksia muun muassa mielenterveydelle ja identiteetin kehitykselle.

Jos rikoksen uhrin sukupuoli kirjataan automaattisesti juridisen sukupuolen mukaan, eikä tietoa sukupuoli-identiteetistä ja sukupuolivähemmistöön kuulumisesta merkitä mihinkään, jää transihmisiin kohdistuva rikollisuus piiloon.

Jos seksuaalirikoksen tai groomingin uhriksi joutuminen liittyy nuoren ensimmäisiin seuranhakukokeiluihin esimerkiksi samaa sukupuolta olevan henkilön kanssa tai avoimesti transihmisenä, voi tilanne olla erityisen haavoittava. Tällöin on myös todennäköistä, että kukaan nuoren lähipiiristä ei tiedä yhteydenpidosta tai tapailusta, ja nuorella voi olla suuri kynnys kertoa asiasta aikuisille tai edes ikätovereilleen.

Sateenkaarinuorilla on kohonnut riski joutua asunnottomaksi, mikä voi altistaa myös väkivalta- ja seksuaalirikosten tai ihmiskaupan kohteeksi joutumiselle. Nuorella ei myöskään välttämättä ole turvallista paikkaa, minne mennä. Erityisesti alaikäisen nuoren kohdalla onkin syytä kartoittaa nuoren tilanne yhdessä sosiaaliviranomaisen kanssa ja varmistaa mahdollisuus turvalliseen yösijaan.

Sanasto

Sateenkaarinuorilla tarkoitetaan seksuaali- ja/tai sukupuolivähemmistöihin kuuluvia nuoria.

Seksuaalivähemmistöihin kuuluvat ihmiset, joiden seksuaalinen suuntautuminen on muu kuin hetero, mm. homot, lesbot, bi- ja panseksuaalit sekä aseksuaalit.

Sukupuolivähemmistöt on kattokäsite, jolla viitataan henkilöihin, jotka eivät koe syntymässä määritettyä sukupuolta omakseen tai joiden sukupuoli, sen ilmaisu ja kokemus eivät kaikin tai jollain tavoin vastaa normatiivisia käsityksiä sukupuolesta ja jotka itse määrittelevät kuuluvansa johonkin sukupuolivähemmistöön, kuten transsukupuoliset, transvestiitit, muunsukupuoliset tai intersukupuoliset.

Transnainen on nainen, joka on syntymässä määritelty pojaksi, mutta on sukupuoli-identiteetiltään nainen. Syntymässä pojaksi määritelty nainen voi viitata itseensä naisena, transnaisena tai transtaustaisena naisena.

Transmies on mies, joka on syntymässä määritelty tytöksi, mutta on sukupuoli-identiteetiltään mies. Syntymässä tytöksi määritelty mies voi viitata itseensä miehenä, transmiehenä tai transtaustaisena miehenä.

Muunsukupuolinen ihminen voi olla sekä mies että nainen, jotakin miehisyyden ja naiseuden väliltä tai sitten tyystin tämän jaon ulkopuolella.

Lisää sanastoa: <https://seta.fi/sateenkaaritieto/sateenkaarisanasto/>

Lähteet ja lisätietoa:

Verkkosivut (2.11.2021):

Sukupuolen moninaisuuden osaamiskeskus: <https://sukupuolenosaamiskeskus.fi/>

Perhesuhdekeskus: <https://perhesuhdekeskus.fi/>

Sinuiksi-palvelu: <https://www.sinuiksi.fi/>

Tietoa vanhemmille moninaisuudesta: <https://nuoret.seta.fi/vanhemmille/>

27. KEHITYSVAMMAISET JA AUTISTISET LAPSET RIKOSPROSESSISSA

Lapsuudessa alkaneiden neuropsykiatristen häiriöiden (kehitysvamman lisäksi esimerkiksi ADHD, oppimisvaikeudet ja autismikirjon häiriöt) on osoitettu olevan merkittävä riskitekijä etenkin henkilöiden välisessä väkivaltarikollisuudessa (Söderström ym., 2004). Tutkimusten perusteella kehitysvammaiset lapset ovatkin ikätovereitaan suuremmassa riskissä joutua kaltoinkohtelun kohteeksi. Samaan aikaan kehitysvammaiset ja muista oppimisvaikeuksista kärsivät ovat rikosoikeusjärjestelmässä itselleen epäedullisessa asemassa. Heillä on heikentynyt kyky ymmärtää rikosoikeudellista prosessia ja omaa osuuttaan siinä.

Kehitysviiveisten lasten kuulustelemiseen voi pyytää apua oikeuspsykologian yksiköistä, joissa erikoistuneet psykologit avustavat poliisia mm. kuulusteluiden suunnittelussa, lasten haastattelussa ja lasten kertomuksen luotettavuuden arvioinnissa. Koska kehitysvammaisten kuulemisessa on hyvä hyödyntää samoja keinoja kuin lastenkin kuulemisessa, voi lapsirikostutkinnassa työskentelevä lasten kuulusteluihin erikoistunut poliisihenkilö kuulla lasta myös itse.

27.1. KANSAINVÄLISET SOPIMUKSET

Kansainvälisillä sopimuksilla on pyritty takaamaan kaikille henkilöille yhdenvertaiset oikeudet elämän eri alueilla. YK:n yleissopimuksessa vammaisten henkilöiden oikeuksista määritellään, että kaikilla henkilöillä tulee olla yhtäläiset mahdollisuudet ja oikeudet myös oikeuslaitoksen kanssa toimiessa. Yleissopimuksen artikloissa 12 ja 13 määritellään että kehitysvammaiset henkilöt ovat oikeustoimikelpoisia ja että he ovat oikeutettuja tarvitsemaansa tukeen oikeustoimikelpoisuuttaan käyttäessään. Sopimus velvoittaa maat lisäksi varmistamaan vammaisille henkilöille oikeussuojan tehokkaan saavutettavuuden, muun muassa järjestämällä menettelyllisiä ja ikään perustuvia mukautuksia helpottaakseen heidän tehokasta suoraa ja välillistä osallistumistaan, myös todistajina, kaikkiin oikeudellisiin menettelyihin, tutkintavaihe ja muut valmisteluvaiheet mukaan lukien.

YK:n yleissopimuksella pyritään varmistamaan, että kaikilla kehitysvammaisella henkilöllä olisi yhdenvertaiset mahdollisuudet kohdata oikeusjärjestelmä sen kaikissa vaiheissa. Käytännössä tämä tarkoittaisi tarvittavan tuen järjestämistä kehitysvammaisten tueksi rikosoikeusjärjestelmän eri vaiheissa. Myös jokainen yksittäinen poliisi voi tukea kehitysvammaisen uhrin tasapuolista kohtelua esitutkintaprosessin aikana.

27.2. KEHITYSVAMMAISUUDEN MÄÄRITTELYÄ

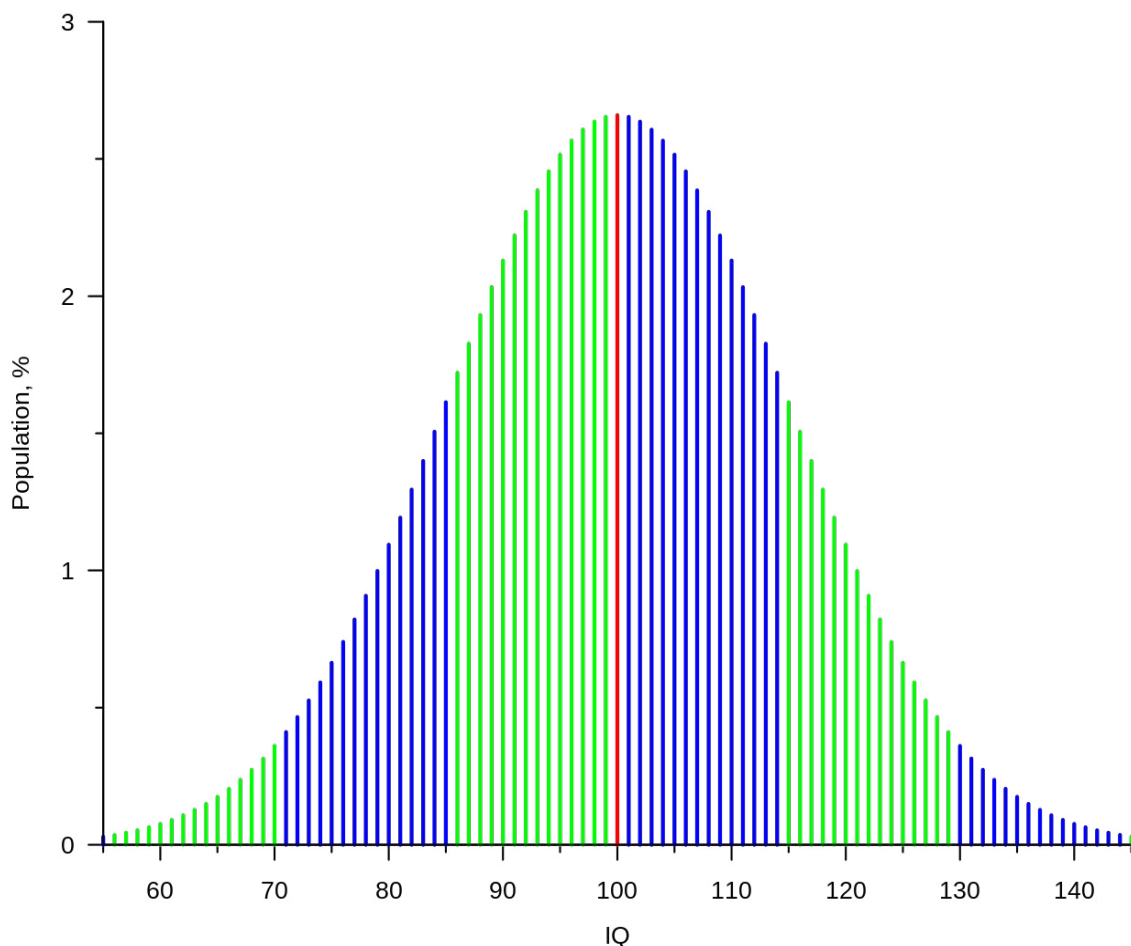
Kehitysvammaisuus määritellään Suomessa käytössä olevassa WHO:n ICD-10 tautiluokituksessa seuraavalla tavalla:

”Älyllinen kehitysvammaisuus on tila, jossa mielen kehitys on estynyt tai epätäydellinen. Heikosti kehittyneitä ovat erityisesti kehitysiässä ilmaantuvat taidot eli yleiseen älykkyydestä tasoon vaikuttavat älylliset, kielelliset, motoriset ja sosiaaliset kyvyt. Älylliseen kehitysvammaisuuteen saattaa liittyä tai olla liittymättä mitä tahansa muita henkisiä tai ruumiillisia häiriöitä.»

Toisin sanoen kehitysvammaisuus on neurokognitiivinen kehityshäiriö, joka vaikuttaa laaja-alaisesti yksilön kykyyn oppia ja ymmärtää uusia asioita ja kykyyn toimia häntä ympäröivässä yhteiskunnassa. Kehitysvammaisuutta ei välttämättä voi havaita ulkoisen olemuksen tai käytöksen perusteella, vaan voi olla, että kehitysvammainen lapsi lähinnä antaa vuorovaikutuksessa ikäistään pienemmän vaikutelman. Yhtä lailla kehitysvammainen lapsi kaipaa yhteyttä toiseen ihmiseen ja hyväksyntää siinä missä muutkin lapset. Kehitysvammaisuudella viita-

taankin kaikkein vaikeimpiin kokonaisvaltaisiin oppimisvaikeuksiin, mikä olennaisesti heikentää myös yksilön kykyä ymmärtää tekojensa (ja puheidensa) seurauksia.

Kehitysvammaisuus todetaan arvioimalla laaja-alaisesti yksilön toimintakykyä, muun muassa psykologin tutkimuksissa käytettävillä älykkyystesteillä. Älykkyystestit (mm. Wechslerin testit) pyrkivät erilaisten tehtävien avulla arvioimaan älykkyyden eri ominaisuuksia ja lopputuloksena saadaan hyvä arvio yksilön kognitiivisesta suoriutumisesta suhteessa muuhun väestöön. Testin lopputuloksena saadaan arvio ns. yleisälykkyydestä ja tulos ilmoitetaan älykkyyssosamääränä.

Kuva 1.

Älykkyyssosamäärä jakautuu normaalijakauman mukaisesti (Kuva 1) siten että keskimääräinen älykkyyssosamäärä on 100. Kehitysvammaisiksi määritellään henkilöt, jotka suoriutuvat kognitiivisten taitojen arviossa erittäin heikosti (älykkyyssosamäärä alle 70) normaaliväestöön verrattuna (noin 2% väestöstä). **Kehitysvamman taso voidaan edelleen määritellä lieväksi, keskita-soiseksi tai vaikeaksi.** Lievästi kehitysvammaiset voivat elää yhteiskunnassa verrattain tavanomaista elämää, opiskella ja käydä töissä. Vaikeammin kehitysvammaisilla tarvitsevat päivittäisessä elämässä enemmän ulkopuolista tukea ja vaikeimmin kehitysvammaiset voivat olla täysin puhumattomia. Kehitysvammaisten välilläkin on siis huomattavia taidollisia eroja, eikä kyse ole yhtenäisestä homogeenisestä ryhmästä. On huomioitava, että testien avulla saadaan lähinnä karkea arvio yksilön älykkyydestä ja kokonaisarviossa huomioidaan myös sitä, miten yksilö suoriutuu itsenäisesti häntä ympäröivässä yhteiskunnassa.

Suomessa ja monessa muussa maassa kaikkein vaikeimmin kehitysvammaiset elävät varsin suojattua ja tuettua elämää joko perheen tai hoitopaikan jatkuvan valvonnan alla. Tämä johtaa siihen, että etenkin tekijöinä vaikeimmin kehitysvammaisia ei rikosoikeusjärjestelmässä juurikaan esiinny. Sen sijaan myös vaikeimmin kehitysvammaisten on todettu olevan huomatta-

vasti muita alttiimpia joutua rikoksen uhriksi. On arvioitu, että kehitysvammaisiin naisiin kohdistuu 2–10 kertaa useammin väkivaltaa kuin vammattomiin naisiin ja myös miehet ovat suuremmassa vaarassa joutua väkivallan kohteeksi (mm. Henttonen, 2011; Seksuaalinen terveyspoliittinen ohjelma, 2006). Erityisesti kehitysvammaiset naiset ovat riskissä joutua seksuaalisen hyväksikäytön kohteeksi elämänsä aikana (Jokiranta 2012; SEAD-koulutusmateriaali). Kehitysvammaisiin Suomessa kohdistuneiden seksuaalirikosten tarkkaa määrää ei tunneta, koska niitä ei eritellä tilastoissa muista seksuaalirikoksista, mutta ulkomaisten tutkimusten perusteella kehitysvamma lisää sekä lasten että aikuisten kohdalla hyväksikäytön riskiä ja esiintyvyys on muuta väestönosaa suurempi.

27.3. KEHITYSVAMMAISET ESITUTKINNASSA

Kehitysvammaiset ovat jossain määrin yliedustettuina rikos-oikeusjärjestelmässä uhreina. Ilman asianmukaista kohtaamista he ovat itselleen epäedullisessa asemassa koska heidän on keskimääräistä vaikeampaa ymmärtää rikosoikeudellista prosessia ja omaa rooliaan siinä. He ovat epäedullisessa asemassa myös sen suhteen, miten muut suhtautuvat heihin. On viitteitä siitä, että kehitysvammaisten todistukseen luotetaan vähemmän kuin aikuisen sanaan (Henry, Ridley, Perry & Crane, 2011). Seuraavassa tarkastellaan sitä, miten uhrin ja/tai epäillyn kehitysvammaisuus huomioidaan rikosoikeudellisessa kontekstissa ja minkälaisia ohjeistuksia aiheeseen on annettu.

Kehitysvammaisten kuulusteleminen esitutkinnassa voi olla haasteellista, sillä päättelytaitojen ohella kehitysvammaisilla on usein vaikeuksia laaja-alaisesti myös muistin eri osaprosessissa: muistiin koodaamisessa, varastoinnissa ja muistista haussa. Henkilön kognitiivinen kapasiteetti on yksittäisistä tekijöistä se, joka määrittelee parhaiten yksilön kykyä toimia todistajana rikosasiassa (Gudjonsson, Murphy, Clare 2000). On kuitenkin muistettava, että kehitysvammaiset ovat saman ikäisiin nähden herkemmin johdateltavissa ja he ovat taipuvaisempia fabulointiin eli tarinointiin ja sepittelyyn (Kebbell, Hatton, Johnson & O’Keally, 2001; Gudjonsson, Murphy, Clare 2000). Lasten tavoin kehitysvammaisten aikuisten on todettu olevan johdattelualttiimpia ja he myötäilevät enemmän haastattelijoita (mm. Gudjonsson & Joyce, 2011), mikä tekee heidät alttiimmiksi myös mm. vääriille tunnustuksille. Koska heidän kykynsä hahmottaa syy-seuraussuhteita on rajallinen, ei heillä ole välttämättä kykyä ymmärtää, miten heidän puheensa poliisikuulustelussa saattaa vaikuttaa heihin tai heidän läheisiinsä jatkossa.

Kehitysvammaisten kerronta on usein poukkoilevampaa ja vähemmän koherenttia eli yhteneväistä tai johdonmukaista (Kebbell, Hatton, Johnson & O’Keally, 2001; Gudjonsson, Murphy, Clare 2000), jolloin he ovat herkästi muiden tekemien tulkintojen armoilla. Lisäksi tämä johtaa siihen, että heidän kanssaan käytetään enemmän suoria ja johdattelevia kysymystyyppejä. **Kehitysvammaisten kuulusteluun pitäisi siis kiinnittää enemmän huomiota kuin ns. tavalliseen kuulusteluun.** Onkin keskeistä, että haastattelut suoritetaan siten, että kehitysvammaisten heikkoudet huomioidaan ja suunnitellaan haastattelumenetelmät sen mukaiseksi (Kebbell, Hatton, 1999).

Suomessa ei ole selkeitä ohjeita siitä, miten esim. kuulusteltavan henkilön kehitysvamma pitäisi huomioida esitutkinnassa ja oikeudenkäynnissä. Esitutkintalaissa vajaavaltaisen kuulemista on käsitelty 7 luvun 14 ja 15 §:ssä. Näissä todetaan lähinnä, että 15 vuotta täyttäneen vajaavaltaisen laillisella edustajalla on oikeus olla läsnä kuulusteluissa ja että kuulustelusta on ilmoitettava ko. edustajalle ennen kuulustelua. Varsinaiset kuulustelukäytännöt riippunevatkin ennemmin tutkivan esitutkintaviranomaisen omasta harkinnasta ja ammattitaidosta.

Kehitysvammaisten aikuisten kuulemiseen on kehitetty eri puolilla maailmaa ns. hyviä käytäntöjä. Niissä on selkeitä yhtäläisyyksiä lasten kuulemiseen (Mencap 2010, Bull 2010). Suositelluissa menetelmissä käytetään runsaasti aikaa tutustumiseen ja kontaktin luomiseen aivan kuten NICHD-rungossa. Kehitysvammaisten lasten kuulemisessa korostuvatkin NICHD-rungon periaatteet ja on tärkeää, että haastattelu suhteutetaan nimenomaan lapsen kehitysikää vas-

taavalle tasolle. Kehitysvammaisten kuulemisessa on kiinnitettävä erityistä huomiota johdatelun ja väärintulkinnan riskiin. Kontaktin luominen kehitysvammaisen henkilön kanssa edellyttää haastattelijalta lähinnä samaa arvostusta ja kunnioitusta kuin yleensäkin haastateltavaa kohtaan.

27.4. AUTISMIKIRJON LAPSEN KOHTAAMINEN

Autismikirjo on käsite, jonka alle mahtuu monenkirjava joukko lapsia. Autismikirjoa esiintyy samanaikaisesti muiden neuropsykiatristen vaikeuksien kanssa, myös kehitysvamman kanssa. **Lähtökohtaisesti autismikirjon häiriö ei ole kuitenkaan merkki henkilön älykkyydestä ja kehitystasosta, vaan sillä viitataan ennemminkin yksilön kykyyn kommunikoida ja toimia vuorovaikutuksessa muiden kanssa sekä tapaan hahmottaa maailmaa.** Autismikirjoa esiintyykin niin kehitysvammaisissa kuin poikkeuksellisen älykkäissä lapsissa. Kommunikaation erityispiirteet ilmenevät niin henkilön puheessa kuin tämän eleissä ja ilmeissä. Autismikirjon henkilön käyttäytymiseen liittyvät vahvasti myös toistavat ja rutiininomaiset toimintatavat.

Autismikirjon henkilöillä on usein poikkeava tapa hahmottaa maailmaa, mikä vaikuttaa heidän tapaansa toimia vuorovaikutuksessa ja sosiaalisissa suhteissa. Heidän voi olla vaikea tunnistaa toisten tunnetiloja sekä hahmottaa toisen näkökulmaa. Myös omien tunteiden ilmaiseminen voi olla heille vaikeaa. Vuorovaikutuksessa katsekontakti saattaa olla tavanomaista vähäisempää ja katsekontakti voi aiheuttaa autismikirjon lapsella voimakasta ahdistusta. Autismikirjon henkilöillä on usein myös aisti- ja tunnesäätelyyn liittyviä vaikeuksia, kuten erilaisia aistiyliherkkyyksiä.

Autismikirjon lapsi hyötyy ennakkoinnista, eli siitä, että hänelle uudessa tilanteessa hänelle kerrotaan mitä seuraavaksi tulee tapahtumaan. Tämä auttaa ymmärtämään paremmin, mitä häneltä odotetaan ja miten hänen kuuluu tilanteessa toimia. Muutenkin sääntöjen ja ohjeiden on hyvä olla selkeitä ja konkreetteja, eikä haastattelussa kannata käyttää sanontoja, kielikuvia tai sarkasmia. Autismikirjon lapsi voi ymmärtää asiat herkästi kirjaimellisesti, mikä johtaa väärinkäsityksiin. Toisaalta autismikirjoon toisinaan liittyvä sääntöorientoituneisuus voi olla haastattelun kannalta myös hyödyllinen piirre.

Haastattelussa on hyvä muistaa, että autismikirjo vaikuttaa lapsen tapaan hahmottaa maailmaa. Siinä yksityiskohdat korostuvat, kun taas kokonaisuuksien hahmottaminen voi olla vaikeampaa. Tällöin haastattelussa on hyvä edetä tapahtuma ja tilanne kerrallaan ja pyrkiä välttämään asioiden välillä hyppimistä. Haastattelun rakenteen selkeyden merkitys korostuu autismikirjon lasten haastatteluissa. Muutenkin haastattelijan on hyvä pyrkiä toimimaan mahdollisimman rauhassa ja selkeästi. Autismikirjon henkilön tunnereaktiot voivat olla tunnesäätelyn vaikeuden takia poikkeavia, jolloin haastattelijan rauhallinen käytös korostuu.

Lähteet ja lisätietoa:

Autismiliitto 2021: Autismikirjo nuoruusiässä-opas.

<https://www.autismiliitto.fi/liitto/autismi>

[Oikeusturva ja kuntoutus kuntoon 2020 - Autismsäätiö \(autismisaatio.fi\)](#)

Bull R 2010: The investigative interviewing of children and other vulnerable witnesses: psychological research and working/ professional practice. Legal and Criminological Psychology 15 5–23. doi:10.1348/014466509X440160

Gudjonsson, G. and Joyce, T. 2011: "Interviewing adults with intellectual disabilities", Advances in Mental Health and Intellectual Disabilities, Vol. 5 No. 2, pp. 16-21. Saatavilla: <https://doi.org/10.5042/amhid.2011.0108> (2.11.2021)

Gudjonsson, G. H., Murphy, G. H., & Clare, L. C. H. 2000: Assessing the capacity of people with intellectual disabilities to be witnesses in court. Psychological Medicine, 30, 307-314.

Henry L., Ridley A., Perry J. & Crane L. 2011: Perceived credibility and eyewitness testimony of children with intellectual disabilities. Journal of intellectual disability research. Vol55, Issue 4, 385-391.

Jokiranta Vappu 2012: Vaiettu todellisuus, kehitysvammaisten seksuaalinen hyväksikäyttö. Vaasan ammattikorkeakoulun sosiaalialan koulutusohjelman opinnäytetyö. Saatavilla: <https://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-2012112817118> (2.11.2021)

Kebbell, M. R., & Hatton, C. 1999: People with mental retardation as witnesses in court: A review. Mental Retardation, 37(3), 179-187.

Kebbell, M. R., Hatton, C., Johnson, S. D., & O'Keally, C. M. E. 2001: People with learning disabilities as witnesses in court: What questions should lawyers ask? British Journal of Learning Disabilities, 29, 98-102.

Mencap 2010: Communication and people with learning disabilities. Saatavilla: www.mencap.org.uk. (2.11.2021)

Söderstrom H, Sjödin AK, Carlstedt A, Forsman A 2004: Adult psychopathic personality with childhood-onset hyperactivity and conduct disorder: a central problem constellation in forensic psychiatry. Psychiatry Research 2004; 121:271–80.

SEAD-koulutusmateriaali 2013: Seksuaalikasvatusta kehitysvammaisille aikuisille, heidän vanhemmilleen ja heidän kanssaan työskenteleville ammattilaisille. Saatavilla: http://sead-project.eu/wp-content/uploads/2013/10/countryreport_finland.pdf (2.11.2021)

28. IHMISKAUPPA JA IHMISKAUPAN AUTTAMISJÄRJESTELMÄ LAPSIIN KOHDISTUVAN RIKOKSEN OSALTA

Lapsiin kohdistuva ihmiskauppa

Suomen rikoslain (1889/39) mukaan lapseen kohdistuvasta ihmiskaupasta tuomitaan se, joka ottaa määräysvaltaansa kahdeksaatoista vuotta nuoremman henkilön taikka värvää, luovuttaa, kuljettaa, vastaanottaa tai majoittaa toisen hänen saattamiseksi seksuaalisen hyväksikäytön kohteeksi, pakkotyöhön tai muihin ihmisarvoa loukkaaviin olosuhteisiin taikka elimien tai kudoksien poistamiseksi (RL 25:3). Kyseeseen voi tulla myös törkeä ihmiskauppa (RL 25:3a).

Alaikäisen suostumuksella hyväksikäyttöön ei ole merkitystä. Alaikäiseen ei tarvitse kohdistaa ihmiskaupan keinoja (esimerkiksi painostaminen, erehdyttäminen, riippuvaisen tai turvattoman aseman hyväksikäyttö), vaan esimerkiksi majoittaminen hyväksikäyttötarkoituksessa voi täyttää ihmiskaupan tunnusmerkistön. Ihmiskaupan toteutuminen ei edellytä valtion rajojen ylittämistä, vaan voi tapahtua yhdessä valtiossa, kaupungissa tai vaikkapa internetissä. Lisätietoja rikoslain esitöissä (HE 103/2014).

28.1. IHMISKAUPAN TYYPIT

Seksuaalinen hyväksikäyttö ml. hyväksikäyttö prostituutiossa

Kun havaitaan alaikäisen parittamista, on tärkeää arvioida, onko kyse ihmiskaupasta. Alaikäisen kohdalla rikoslain parittamista (ml. törkeä paritus) koskevien pykälien sekä ihmiskaupparikoksen tunnusmerkistöä vertailemalla vain *yhteystietojen välittäminen* on sellainen parituksen tekotapa, joka ei sellaisenaan sisälly ihmiskaupan tunnusmerkistöön (HE 103/2014, 32). Muiden tekotapojen osalta (majoittaminen, kuljettaminen, luovuttaminen, vastaanottaminen, värväminen) on siis todennäköisempää, että alaikäisen parittaminen voi täyttää ihmiskaupan tunnusmerkistön.

Ihmiskaupparikoksen piiriin kuuluu myös alaikäisen käyttäminen pornografian valmistamiseen tai sukupuolisiveellisyyttä loukkaavaan esitykseen. On tärkeää huomata, että koko toiminta voi tapahtua myös internetissä.

Suomessa on viimeisen vuosikymmenen aikana annettu tuomioita ihmiskaupparikoksesta koskien mm. alaikäisen käyttämistä eroottisena tanssijana (nk. mallikoulutapaus) sekä prostituutiossa.

Rikollisessa toiminnassa tai kerjäämisessä hyväksikäyttäminen

Rikollisessa toiminnassa hyväksikäyttäminen tarkoittaa tilannetta, jossa henkilö painostetaan tai pakotetaan tekemään lainvastaisia tekoja. Tällaiset teot voivat olla esimerkiksi taskuvarkauksia, myymälävarkauksia, ryöstöjä, murtoja sekä huumeiden myymistä tai salakuljettamista.

Erityisen alttiita tällaiselle hyväksikäytölle voivat olla niin kutsutut hatkaajat sekä alaikäiset, jotka elävät ilman huoltajaa tai vakituista asumusta. Päihderiippuvuuksista kärsivä nuori saatetaan painostaa tai pakottaa rikollisiin tekoihin päihdekäytöstä syntyneiden velkojen korvaamiseksi. Alaikäinen voidaan laittaa tekemään rikoksia myös siksi, että alle 15-votiaita ei voida asettaa rikosoikeudelliseen vastuuseen. Kerjäämisessä hyväksikäyttäminen voidaan arvioida ihmiskaupaksi silloin, kun uhria käytetään toiminnassa hyväksi ja kun joku muu hyötyy siitä taloudellisesti.

Pakkoavioliitto

Pakkoavioliitolla tarkoitetaan avioliittoa tai sen kaltaista liittoa, jossa toinen tai molemmat puolisoista ei ole voinut itse vaikuttaa avioliiton solmimiseen tai puolison valintaan pelkäämättä uhkaa tai painostusta perheen tai muun yhteisön taholta. Uhka voi olla niin psyykkistä kuin fyysistä.

Alaikäinen henkilö voidaan esimerkiksi viedä Suomesta toiseen valtioon naitettavaksi, tai alaikäinen voidaan tuoda Suomeen avioliittoa varten. Avioliitto on voitu myös solmia ulkomailla, mutta se on jatkunut Suomessa puolisoiden saavuttua Suomeen esimerkiksi turvapaikanhakijoina.

Pakkoavioliittoon rinnastettavia olosuhteita voi ilmentyä myös suomalaisten välillä. Nämä tilanteet saattavat liittyä esimerkiksi tiiviin tai suljetun uskonyhteisön toimintaan. Pakkoavioliitto voi pakottamisen lisäksi tulla rangaistavaksi ihmiskauppana tai törkeänä ihmiskauppana ihmisarvoa *loukkaaviin olosuhteisiin saattamisena*.

Pakkotyö

Suomessa alaikäisen käyttämistä pakkotyössä on havaittu vain hyvin harvoin. Siitä voisi olla kyse tilanteissa, joissa nuori on haavoittuvassa asemassa vailla muita mahdollisuuksia, ja tekee töitä palkatta tai huonoissa olosuhteissa. Työnteko ei saisi myöskään haitata lapsen koulunkäyntiä tai terveyttä ja kehitystä. Palkaton harjoittelu ei ole pakkotyötä, mutta jos siihen liittyy muuta hyväksikäyttöä, työntekijän kontrollointia sekä nuoren haavoittuvan aseman hyödyntämistä, voi kyseessä olla ihmiskaupan kaltainen tilanne. (Kervinen & Ollus 2019, 17). Turvapaikanhakijataustainen lapsi on voinut joutua pakkotyöhön matkalla Suomeen.

Lapsisotilaana käyttäminen

Alaikäisen käyttäminen sota- ja taistelutoimissa voi olla ihmiskauppaa. Tämän ihmiskaupan muodon uhriksi joutuneet alaikäiset ovat yleensä joutuneet hyväksikäytetyksi konfliktialueilla Suomen ulkopuolella, eikä hyväksikäyttö ole liittynyt Suomeen. On kuitenkin mahdollista, että alaikäinen henkilö värvätään tai kuljetetaan Suomesta toiseen valtioon toimimaan taistelijana tai muuna taistelutoimintaa tukevana henkilönä tai taistelijakoulutukseen.

Elinkauppa

Suomessa ei ole toistaiseksi havaittu tapauksia, joissa ihmiskaupan kohteena olevan henkilön elimiä tai kudosta olisi poistettu taloudellisessa hyötymistarkoituksessa

28.2. KYSYMYKSIÄ IHMISKAUPAN UHRIKSI JOUTUNEEN LAPSEN TAI NUOREN TUNNISTAMISEKSI

- Painostaako joku lasta/nuorta tekemään jotain, mitä hän ei haluaisi tehdä?
- Jos lapsella/nuorella on päihderiippuvuus, käyttääkö joku hänen päihderiippuvuuttaan hyväksi saadakseen hänet tekemään asioita, joita hän ei haluaisi tehdä?
- Käyttääkö joku hyväkseen lapsen/nuoren laitonta maassa oleskelua saadakseen hänet tekemään asioita, joita hän ei haluaisi tehdä?
- Käyttääkö joku hyväkseen lapsen/nuoren asunnottomuutta tai varattomuutta saadakseen hänet tekemään asioita, joita hän ei haluaisi tehdä?
- Uhkaako joku paljastaa lapsen/nuoren viranomaisille, jos hän ei toimi halutulla tavalla?

- Uhkaako joku häpäisevänsä lapsen/nuoren suvun tai muun sosiaalisen ryhmän edessä, jos hän ei toimi halutulla tavalla?
- Onko lapsi/nuori velkaa henkilölle/ryhmälle, joka painostaa häntä toimimaan tahonsa vastaisesti?
- Onko joku uhkaillut lasta/nuorta tai hänen läheisiään? Pelkääkö lapsi/nuori oman tai läheisensä turvallisuuden vuoksi?
- Onko lapseen/nuoreen tai hänen läheisiinsä kohdistettu väkivaltaa?
- Asuuko lapsi/nuori sen henkilön asunnossa tai hänen järjestämässä asunnossa, jota epäillään lapsen/nuoren hyväksikäytöstä?
- Onko lasta/nuorta kielletty puhumasta asioistaan tai hakemasta apua?
- Onko lapselle/nuorelle maksettu liian vähän palkkaa tai ei palkkaa laisinkaan ja/ tai onko hän joutunut tekemään erittäin pitkiä työpäiviä, mutta hän ei voi asialle mitään?

28.3. IHMISKAUPAN UHRIEN AUTTAMISJÄRJESTELMÄ

Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän toiminta on viranomaistoimintaa, joka perustuu lakiin. Auttamisjärjestelmän tehtävänä on auttaa mahdollisesti ihmiskaupan uhriksi joutuneita – myös alaikäisiä. Apua voivat saada Suomen kansalaiset sekä Suomessa oleskelevat muiden valtioiden kansalaiset ja myös sellaiset lapset ja nuoret, jotka oleskelevat Suomessa turvapaikanhakijoina tai esimerkiksi kokonaan vailla laillista oleskeluoikeutta. Auttamisjärjestelmä toimii koko maassa.

Ihmiskaupan uhreilla on Suomea sitovien kansainvälisten sopimusten ja kansallisen lainsäädännön perusteella erityisasema palvelujen saajana. Auttamisjärjestelmä on velvollinen järjestämään auttamistoimet uhreille, joilla ei ole Suomessa kotikuntaa. Kotikunnan omaavan uhrin auttamistoimet järjestää hänen kotikuntansa. Jälkimmäisessä tilanteessa auttamisjärjestelmän tehtävä on tehdä yhteistyötä kunnan viranomaisten kanssa uhrin auttamiseksi. Auttamisjärjestelmän asiakkuus ei kuitenkaan korvaa lastensuojelun asiakkuutta eikä auttamisjärjestelmällä ole toimivaltaa tehdä lastensuojelun toimenpiteitä. Niistä vastaa aina lastensuojeluviranomainen. Auttamisjärjestelmään ohjaaminen ei myöskään poista tai korvaa lakiin perustuvaa velvollisuutta tehdä lastensuojeluilmoitus.

Poliisi voi ohjata auttamisjärjestelmään alaikäisen, joka on mahdollisesti joutunut ihmiskaupan uhriksi tekemällä hänestä esityksen auttamisjärjestelmälle suullisesti tai kirjallisesti. Jos lapsi on 15–17-vuotias, esityksen tekemiseen tarvitaan hänen oma hyväksyntänsä. Lisäksi kaikenikäisten lasten kohdalla tarvitaan lapsen huoltajan tai laillisen edustajan suostumus.

Lähteet ja lisätietoa:

Kervinen, Elina & Ollus, Natalia 2019: Lapsiin ja nuoriin kohdistuva ihmiskauppa Suomessa. HEUNIn tutkimusraportteja 89. HEUNI, Helsinki.

Roth, Venla 2010: Defining human trafficking, identifying its victims: a study on impact and future challenges of international, European and Finnish legal responses to prostitution-related trafficking in human beings. Väitöskirja. Jyväskylän yliopisto.

Migri: Ihmiskaupan auttamisjärjestelmä verkkosivusto: [Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä](https://migri.fi/) | Maahanmuuttovirasto (migri.fi). (2.11.2021)

Verkkosivusto: [Etusivu - Ihmiskauppa](#) (2.11.2021)

CBSS 2019: Listen Up! - Creating conditions for children to speak and be heard Professional communication with children at risk of exploitation and trafficking – Experience and lessons learned from the Baltic Sea Region. Stockholm. Sweden.

ECPAT 2019: Precarious Journeys – Mapping vulnerabilities of victims of trafficking from Vietnam to Europe – Julkaisussa kerrotaan mm. alaikäisten vietnamilaisten hyväksikäytöstä ja kuljetuksesta Euroopassa.

Länstyrelssen Stockholm 2018: Selvitys lasten hyväksikäytöstä ihmiskaupassa Ruotsissa: De kan alltid hitta mig – Studie om människohandel och utsatta barngruppers livsvillkor. Sweden.

28.4. HUONEENTAUUU: IHMISKAUPAN AUTTAMISJÄRJESTELMÄ JA LAPSI

Auttamisjärjestelmän päivystävä infonumero auttaa p. 029 546 3177.

Voit kysyä lisätietoa auttamisjärjestelmästä, auttamisjärjestelmään ohjaamisesta tai konsultoida yksittäisessä tapauksessa anonyymisti ilman lasta yksilöiviä tietoja.

Mitä apua lapsi voi saada auttamisjärjestelmän asiakkaana:

- Auttamisjärjestelmä antaa tietoa ja konsultoi lastensuojelun/sosiaalihuollon viranomaisia ihmiskauppaan liittyvistä erityispiirteistä ja auttaa heitä huomiomaan lapsen edun mahdollisimman hyvin
- Jos lapsi on turvapaikanhakija, auttamisjärjestelmä tekee yhteistyötä hänet majoittavan vastaanottokeskuksen/alaikäisyksikön kanssa
- Turvallisen majoituksen ja tarvittaessa muita suojaamistoimenpiteitä
- Ihmiskaupan uhrin erityistarpeisiin vastaavia palveluja ja toimenpiteitä, jotka voivat vastata esimerkiksi lapsen terveydenhuollon hoidon tarpeeseen tai turvallisuuden takaamiseen. Jos lapsella on kotikunta, kunta saa näiden palvelujen järjestämisen kustannuksista korvauksen valtiolta.
- Auttamisjärjestelmä neuvoo ja auttaa tarvittaessa oleskeluoikeuteen liittyvissä kysymyksissä
- Auttamisjärjestelmä voi antaa laittomasti maassa oleskelevälle tilapäisen oleskeluoikeuden eli harkinta-ajan
- Auttamisjärjestelmä hakee edustajan auttamisjärjestelmään otetulle lapselle, jolla ei ole Suomessa oleskelulupaa eikä hänellä ole Suomessa huoltajaa tai muuta laillista edustajaa. Edustaja käyttää huoltajalle kuuluvaa puhevaltaa lapsen henkilöä ja varallisuutta koskevissa asioissa.

29. KUNNIAAN LIITTYVÄ VÄKIVALTA

Prosessimaista, tyttöihin ja naisiin kohdistuvaa väkivaltaa, jossa perhe, suku tai yhteisö kontrolloi uhria kielteisesti. Tekijät syyttävät uhria normien vastaisesta käytöksestä ja selittävät väkivaltaa kunnian suojelemisella.

Taustaa

Kunniakonfliktien taustalla on yhteisö, jossa on tiukka hierarkia ja sukupuoliroolit. Normeja, erityisesti tyttöjen ja naisten sukupuolimoraalia, ylläpidetään väkivallalla tai sen uhkalla. Kunnianväkivaltaa esiintyy Suomessa tietyissä maahan muuttaneiden yhteisöissä, mutta myös muissa yhteisöissä, joilla on tiukat moraalikäsitteet, joita saatetaan perustella vakaumuksella tai kulttuurilla.

Yhteisöllisissä kulttuureissa käsitys kunniallisuudesta syntyy yhteisten arvojen ja normien noudattamisesta. Konflikti voi syntyä, jos yksilö ei toimi odotusten mukaisesti ja yhteisö kokee tämän uhkaksi omalle kunnialleen. Taustalla voi olla tekijöiden häpeän ja ”kasvojen menetyksen” pelko, johtuen uhrin todellisesta tai kuvitellusta toiminnasta, esimerkiksi seurustelusta, avioerosta ym.

Tekijät selittävät väkivaltaa kunnian palauttamisella. Yhteisö sallii väkivallan tai jopa painostaa yhteisön jäseniä tekemään väkivaltaa. Väkivalta voi olla kunnian menetystä ennaltaehkäisevää kontrollointia ja pakottamista tai rangaistus/kosto.

Miehet ovat usein tekijöitä, mutta myös naiset voivat harjoittaa kunniaan liittyvää väkivaltaa suvun nuorempia naisia kohtaan. Uhrina useimmiten nainen, nuori, seksuaali- tai sukupuoli-vähemmistöön kuuluva tai uskontokunnasta eroava. Tekijöitä voi olla useita ja heidän välillään voi ilmetä keskinäistä painostusta ja avunantoa.

Kunniaan liittyvä väkivalta voi ilmetä henkisenä, fyysisenä, seksuaalisena ja/tai taloudellisena väkivaltana. Se voi olla myös lähisuhdeväkivaltaa: uhri on alisteisessa tai riippuvuussuhteessa tekijöihin. Ilmiantokynnys on korkea ja asia tulee usein ilmi muussa yhteydessä. Kunniamotiivin tunnistaminen on vaikeaa.

Ennaltaehkäisyä on asenteisiin vaikuttaminen, tietoisuus oikeuksista ja velvollisuuksista, ja tekijöiden kanssa tehtävä työ kunniamotivien muuttamiseksi.

Laki

Tekijät rikkovat uhrin perusoikeuksia (terveys, vapaus, liikkuminen) ja/tai Suomen lakia. Kunniaan liittyvä väkivalta on prosessi, jossa varhaisimmat vaiheet eivät aina täytä rikoksen tunnusmerkkejä. Eroa normaalista huolehtimisesta, jos uhri on selvästi peloissaan tai muuttaa käytöstänsä paineen alla. Murrosikäiset nuoret ovat riskiryhmä. Heidän kohdallaan tulee ottaa yhteyttä matalalla kynnyksellä lastensuojeluun.

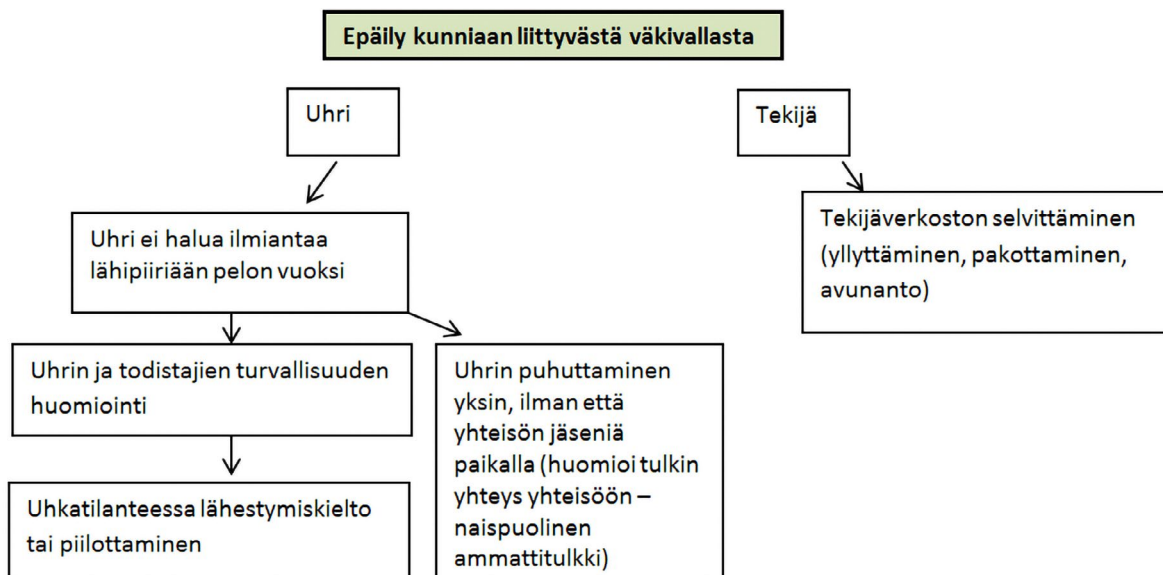
Kunniaan liittyvää väkivaltaan ei ole erillistä lainsäädäntöä. Rikosnimikkeitä voivat olla muun muassa kiristys, pakottaminen, kunnianloukkaus, syrjintä, kotirauhan tai lähestymiskiellon rikominen, vapaudenriisto, laiton uhkaus, terveyden vaarantaminen, kidutus sekä eriaisteiset henkirikokset, pahoinpitelyt, seksuaalirikokset ja muut lapseen kohdistuvat rikokset.

Myös avioliittoon pakottaminen ja tyttöjen ja naisten sukuelinten silpominen ovat kunniaan liittyvää väkivaltaa. Avioliittoon pakottaminen täyttää ihmiskaupparikoksen tunnusmerkistön ja naisten sukuelinten silpominen törkeän pahoinpitelyn tunnusmerkistön tämän hetkisen rikoslain mukaan.

Toiminta

Kunniaan liittyvä väkivalta täytyy tunnistaa, siihen pitää puuttua ja uhria on autettava. Poliisi tilastoi kunniaan liittyvän motiivin. Akuutissa tilanteesta poliisin on tärkeää saada käsitys asian laajuudesta ja tehdä riski- tai uhka-arvio. Tässä hyödynnetään poliisin järjestelmiä ja asianomistajan puhutus tai kuulustelu on merkittävässä roolissa.

29.1. HUONEENTAULU: EPÄILY KUNNIAAN LIITTYVÄSTÄ VÄKIVALLASTA

Kysy uhrilta: *(Huomaathan muokata kysymykset lapselta kysyttäessä avoimiksi!)*

- Millainen olo sinulla on kotona? *(Tarkoitus selvittää, pelkääkö lapsi)*
- Miten sinua kohdellaan kotona? *(Tarkoitus selvittää, onko lasta pahoinpidelty, uhattu tai rajoitettu?)*
- Mitä tapahtuu, jos teet omia valintoja?
- Kuinka saat liikkua (käyttää Internetiä, käydä töissä jne.)?
- Kuinka valitset ystäväsi? *(Tarkoitus selvittää, saako lapsi itse valita, kenen kanssa viettää aikaa)*
- Mitä keskustellette (perheen, suvun, uskontokunnan) jäsenten kanssa arjesta (koulunkäynnistäsi, kavereistasi, koulustasi jne.)? *(Tarkoitus selvittää, ovatko yhteisön jäsenet ilmaisseet, että he ovat huolissaan lapsen maineesta tai omasta kunnistaan)*

Kysy tekijältä:

- Mitä on tapahtunut?
- Mitä tunteita tämä sinussa herättää?
- Koetko toimivasi suvun/yhteisön nimissä?
- Kenelle olet kertonut tästä?

29.2. KYSYMYSPATTERISTO ASIANOMISTAJAN KUULUSTELUN TUEKSI KUNNIAAN LIITTYVÄSSÄ VÄKIVALLASSA

Kunniaan liittyvän väkivallan tutkintaan on laadittu kysymyspatteristo asianomistajan kuulelustelun avuksi ja sitä voidaan soveltaen käyttää kaikissa erilaisissa uskontoon ym. liittyvissä tilanteissa, joissa ilmenee kontrollointiin liittyviä seikkoja. **Kysymysrunko on saatavilla kameleon-lomakkeistosta.** Kysymysrungon ovat laatineet yhteistyössä Johanna Aapakallio (Loisto setlementti ry Sopu-työ), Sirpa Koskela (Helsingin poliisilaitos) ja Satu Rantaeskola (Poliisiammattikorkeakoulu).

Lähteet ja lisätietoja:

Tietoa turvakodeista ja turvakotien yhteystiedot: [Turvakoti - Nollalinja](#) (2.11.2021)

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos verkkosivut 2021: [Kunniaan liittyvä väkivalta - Maahanmuutto ja kulttuurinen moninaisuus - THL](#) (2.11.2021)

Loistosetlementti Sopu-työ verkkosivut 2021: [Sopu | \(soputila.fi\)](#) (2.11.2021)

Kriisikeskus väkivaltaa kokeneille maahanmuuttajille: [Kriisikeskus Monika - Monika-Naiset liitto ry \(monikanaiset.fi\)](#) (2.11.2021)

30. TYTTÖJEN JA NAISTEN SUKUELINTEN SILPOMINEN, FGM

FGM = Female Genital Mutilation, tyttöjen tai naisten ulkoisten sukuelinten osittainen poistaminen tai muu vahingoittaminen ilman lääketieteellistä syytä

Taustaa

Perinnettä harjoitetaan yleisimmin joissain Afrikan, Aasian ja Lähi-idän maissa, mutta muutto- liikkeen myötä myös muualla. Useimmiten tyttöjen sukuelimet silvotaan 0–15-vuotiaina. Silpominen voidaan tehdä eriasteisena vaihdellen pienestä pistosta radikaaliin ulkoisten sukuelinten poistamiseen ja kiinni ompeluun. Silpomisesta voi aiheutua eriasteista terveyshaittaa, yleisimmin virtsaamisvaivoja, tulehduksia ja kipuja sekä psyykkistä haittaa.

Laki

FGM loukkaa ihmisoikeuksia. Silpominen on rikoslain mukainen pahoinpitelyrikos (rikoslain 21 luvun 6 § ja 7 §). Törkeästä pahoinpitelystä määrättävä maksimirangaistus on 10 vuotta vankeutta. Syyteoikeuden vanhenemisaika on 20 vuotta. Rikokseen voi syyllistyä myös esimerkiksi perheenjäsen, joka ei itse toteuta silpomista, mutta järjestää toimenpiteen, yllyttää, pakottaa tai antaa apua sen toteuttamiseen. Jos Suomen kansalainen tai häneen rinnastuva henkilö, kuten Suomessa pysyvästi asuva ulkomaalainen syyllistyy ulkomailla tytön tai naisen sukuelinten silpomiseen, teko on rangaistava rikos, vaikka se ei olisi sitä kyseisen maan lainsäädännön mukaan.

Toiminta

Jos ammattilaisella herää epäily, että tyttö on läpikäynyt silpomisen Suomessa asuessaan tai silpomista suunnitellaan, hänen velvollisuutensa on tehdä ilmoitus poliisille ja lastensuojeluun. Jos on selvää, että silpominen on tehty jo ennen maahan saapumista tilanteessa, jossa ulkomaan kansalainen on syylistynyt toisen ulkomaan kansalaisen pahoinpitelyyn ulkomailla, Suomen poliisiin tulee keskustella rikoksen tutkimisesta syyttäjän kanssa. Silpomisaihe on hyvin sensitiivinen. Käytä aina perheen kanssa keskustellessa tulkkia, tytön ja äidin kanssa naispuolista tulkkia. Käytä termiä ”ympärileikkaus” asiakkaan kanssa keskustellessa.

Selvitä

Onko tytön perhe lähtöisin maasta, jossa tyttöjen ympärileikkaus on yleistä?

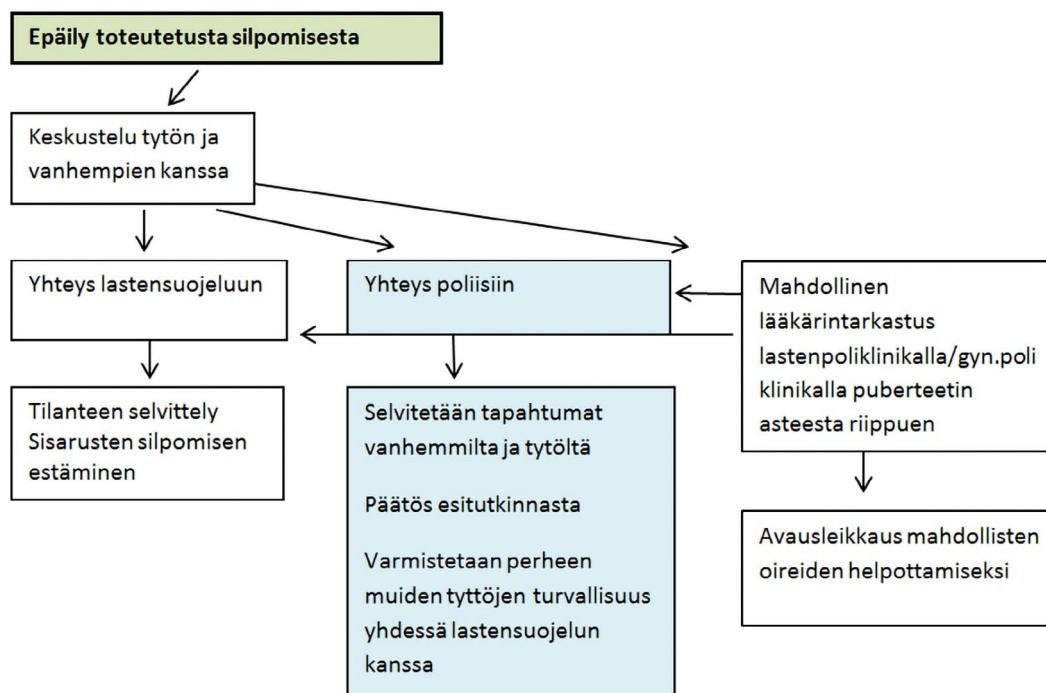
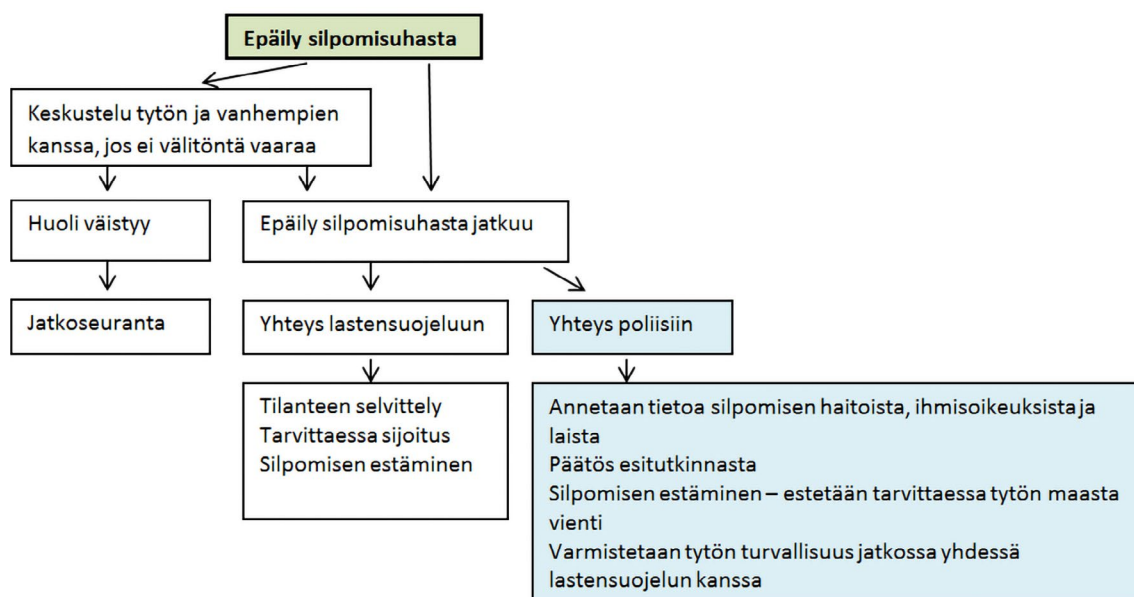
Onko tytön oma äiti, sisaret tai joku muu sukulainen ympärileikattu?

Mikä on vanhempien asenne tyttöjen ympärileikkausta kohtaan?

Suunnitteleeko perhe pidempää lomamatkaa kotimaahansa tai ollaanko tyttö lähettämässä ulkomaille pidemmäksi aikaa?

Vanhemmilta tytöiltä voi kysyä, tietääkö tyttö, että hänen kunniakseen ollaan järjestämässä juhlia tai seremonia?

30.1. HUONEENTAUU: EPÄILY TYTÖN SILPOMISUHASTA

Korkea esiintyvyys: Somalia, Guinea, Djibouti, Sierra Leone, Mali, Egypti, Sudan, Eritrea

Melko korkea esiintyvyys: Burkina Faso, Gambia, Etiopia, Mauritania, Liberia, Guinea-Bissau, Tsad, Norsunluurannikko, Nigeria, Senegal, Keski-Afrikan tasavalta, Kenia, Indonesia

Matala esiintyvyys tai esiintyy paikoitellen: Jemen, Tansania, Benin, Irak, Togo, Ghana, Niger, Uganda, Kamerun, Afganistan, Kurdialueet (Iran, Syyria, Turkki), Thaimaa, Pakistan, Venäjän Kaukasus, Intia

Lisätietoa: www.thl.fi/silpominen , [Arviointilomake silpomisuhan selvittämiseen](#)
[Tyttöjen ja naisten sukuelinten silpomisen \(FGM\) estämisen toimintaohjelma](#)

31. KARANNUT, KADONNUT VAI KAAPATTU LAPSI

31.1. KARANNUT TAI PAKOILEVA LAPSI

Pakoilevalla henkilöllä tarkoitetaan poliisitoimintaan liittyen henkilöä, joka on poistunut luvatta sellaisesta paikasta, jossa hänen tulisi olla tai jonne hänet on viranomaisen päätöksellä määrätty, sijoitettu tai suljettu, tai joka on jättänyt tahallaan menemättä tai palaamatta tällaiseen paikkaan. Pakoileva henkilö välttelee tavoittamistaan ja voi omalla aktiivisella toiminnallaan vaikeuttaa tai muutoin hankaloittaa häntä etsivien tai häntä tavoittelevien henkilöiden toimintaa. Pakoilevana henkilönä pidetään myös sitä, joka toimivaltaisen viranomaisen antaman etsintäkuulutuksen mukaan on pidätettävä, vangittava tai otettava säilöön.

Pakoilevalla tai karanneella lapsella tarkoitetaan alle 18-vuotiasta henkilöä, joka on poistunut luvatta sellaisesta paikasta, jossa hänen tulisi olla tai jättänyt palaamatta tällaiseen paikkaan. Karannut lapsi voi myös vältellä tavoittamistaan ja voi omalla toiminnallaan vaikeuttaa tai muutoin hankaloittaa häntä etsivien tai tavoittelevien henkilöiden toimia.

Pakoilevan henkilön etsintä on poliisitehtävä vasta silloin, kun sillä on kytkentä poliisin perustehtäviin. Tällainen voi olla pakoilevan henkilön joutuminen **hengen tai terveyden vaaraan**. Mitä nuoremasta pakoilevasta tai karanneesta lapsesta on kysymys, sitä matalammalla kynnyksellä tämä vaara tulee ottaa huomioon.

Jos hengen tai terveyden vaara ei ole ilmeinen, poliisi ei etsi karanneita lapsia aktiivisesti, vaan hoitaa tällaisia tehtäviä muun valvonnan ohessa (passiivinen etsintä) tai **lastensuojeluviranomaisen pyytämän virka-avun perusteella**. Jos lapsi on itse päättänyt poistua lastensuojelulaitoksesta, eikä asiaan liity lapsen perus- ja ihmisoikeuksia uhkaavia tilanteita, on lapsen etsintä tällöin aina ensisijaisesti lastensuojeluviranomaisen tehtävä.

Jokaisessa tilanteessa tulee tapauskohtaisessa harkinnassa ottaa huomioon karanneen lapsen ikä ja kyky selviytyä itsenäisesti. Virka-apuasioissa noudatetaan Poliisihallituksen antamaa ohjetta: Poliisin operatiivinen virka-aputoiminta (POL-2020-42250, 12.9.2021) ja sen liitettä: poliisin virka-apu lastensuojelulain nojalla sijoitettujen lasten tavoittamiseksi.

31.2. KADONNUT LAPSI

Henkilön katoaminen on poliisilain (872/2011) 1 luvun 1 §:n 2 momentin perusteella poliisin tutkittavaksi (etsintävelvollisuus) säädetty asia. Kuka tahansa voi ilmoittaa henkilön katoamisesta poliisille. Tällöin poliisi pyrkii tavoittamaan kadonneeksi ilmoitetun henkilön sen toteamiseksi, ettei tällä ole hätää.

Kadonneella henkilöllä tarkoitetaan eksynyt tai muuten kuin omasta tahdostaan tietymättömissä olevaa henkilöä, jonka voidaan epäillä joutuneen onnettomuuden uhriksi tai muuten hengen tai terveyden vaaraan. Kadonneen henkilön etsintä on poliisin perustehtävä, jossa toimenpiteisiin tulee ryhtyä viipymättä.

Ilmoituksen johdosta suoritettavat toimenpiteet riippuvat tilanteesta.

Poliisi suorittaa aktiivista etsintää ja tutkintaa kadonneen löytämiseksi, jos:

- **henkilön tiedetään olevan kyvytön huolehtimaan itsestään (lapsi, vanhus, sairas henkilö)**
- henkilön voidaan epäillä eksyneen;

- henkilön voidaan epäillä joutuneen rikoksen tai onnettomuuden uhriksi;
- henkilön voidaan muuten epäillä muuten olevan konkreettisessa vaarassa (esim. itsetuhoinen käyttäytyminen, kylmä vuodenaika); tai
- kadonnutta henkilöä ei ole kohtuullisessa ajassa muuten tavoitettu ("kohtuullinen aika" on tulkittava kulloisenkin tilanteen mukaan, eikä sitä voi tarkasti määritellä).

Mitä nuoremasta lapsesta on kyse, sitä vakavammin poliisin tulee asiaan suhtautua. Poliisilla on toimivalta ryhtyä henkilöä suojaaviin välttämättömiin toimenpiteisiin, myös vastoin tämän itsensä tahtoa.

Kadonneen henkilön etsinnässä noudatetaan Poliisihallituksen antamaa ohjetta kadonneen henkilön etsinnästä ja poliisitutkinnasta (POL-2018-49972, 8.3.2019).

Mahdollisuudesta käyttää televalvontatietoja kadonneen henkilön löytämiseksi on säädetty poliisilain 5 luvussa.

31.3. KAAPATTU LAPSI / LAPSIKAAPPAUS

Lapsikaappauksia tapahtuu sekä Suomesta ulkomaille että ulkomailta Suomeen. Lapsikaappaustilanteessa on paljon erityisiä asioita, joita on otettava huomioon, sekä joitain **kiireellisiä poliisin tehtäviä toimenpiteitä, jotka on koostettu muistilistaksi poliisin lasten seksuaalisen hyväksikäytön torjunnan sivustolle.**

Kansainvälisen lapsikaappauksen määritelmä ulkoministeriön lapsikaappaustietopakettin mukaan:

- Lapsi on viety pois pysyvästä asuinpaikkavaltiostaan tai jätetty sieltä palauttamatta esimerkiksi tapaamisoikeuden jälkeen.
- Lapsi on viety tai jätetty palauttamatta ilman huoltajan suostumusta.
- Huoltaja on tosiasiallisesti käyttänyt huoltoon liittyviä oikeuksiaan.
- Lapsi on alle 16-vuotias.

Kaikkien toimivaltaisten viranomaisten tulee reagoida mahdollisimman nopeasti, jos on vähänkään epäilystä lapsikaappauksesta. Lapsikaappausta epäiltäessä kohdemaalla on merkitystä; jos lapsi on kaapattu Haagin sopimusta (SopS 57/1994) noudattavaan maahan, lapsen palauttamisesta vastaa oikeusministeriö, jos taas muualle, palauttamisesta vastaa ulkoministeriön konsuliasioiden yksikkö. Jos lapsen olinpaikka ei ole tiedossa, poliisi voi tehdä lapsesta olinpaikkaetsintäkuulutuksen. Lisätietoja-kohdassa on linkit materiaaleihin, joissa on yksityiskohdaisia ohjeita ja tarkempaa informaatiota.

Poliisihallitus on antanut asiasta ohjeen: Kansainvälinen lapsikaappaus ja sen uhkatilanteet (POL-2015-11897, 21.12.2016). Tarkempaa selostusta ilmiöstä löydät poliisin: Kansainvälisten virka- ja oikeusapuasioiden käsikirjan luvusta [3.2. Kansainväliset lapsikaappaukset](#).

Konkreettisia toimintaohjeita on poliisin intranetti Sinetin sivustolla: Kansainvälisten asioiden [Schengen-artikla 32 -kuulutus](#) kohdalla. Toimintaohjeet on koottu huoneentauluksi, joka löytyy **poliisin lasten seksuaalisen hyväksikäytön torjunnan sivustolta**.

HUOM! Schengen-artiklaan 32 on lisätty uusia ennalta estäviä kuulutuksia liittyen lapsiin ja haavoittuviin henkilöihin, joiden matka ulkomaille olisi estettävä. Näitä uusia asetuksia aletaan soveltaa vuoden 2022 alussa. Uusia ennalta estävän kuulutusten kohtia ovat:

- lapset, joihin kohdistuu lapsikaappauksen riski
- lapset, joilla riski joutua ihmiskaupan uhriksi, pakkoavioliittoon, sukupuoleen perustuvan väkivallan uhriksi, terrorismirikosten uhriksi tai osalliseksi, värvätyksi aseelliseen ryhmään tai pakotetuksi sotatoimiin
- haavoittuvat henkilöt, joilla riski joutua ihmiskaupan tai sukupuoleen perustuvan väkivallan uhriksi

Lähteet ja lisätietoja:

Amber Alert Europe 2020: Understanding and managing risk in the context of missing persons 2.0: Brussels. (Päivitetty versio saatavilla poliisin lasten seksuaalisen hyväksikäytön torjunnan Sharepoint-alustalta.)

Amber Alert Europe 2017: Understanding and managing risk in the context of missing persons. Brussels. Saatavilla: [Understanding and Managing Risk in the Context of Missing Persons - International Centre for Missing & Exploited Children \(icmec.org\)](#) (2.11.2021)

Isoniemi Sami 2019: Sijaishuoltopaikasta poistuminen ja sinne palaamatta jääminen poliisin lastensuojeluviranomaiselle antaman virka-avun näkökulmasta. Vaasan yliopisto väitöskirja. Saatavilla <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-476-865-8> (2.11.2021)

Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta, ns. huoltolaki 361/1983

Laki lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanosta, ns. täytäntöönpanolaki 729/1996

Kaapatut Lapset ry verkkosivusto 2021. Saatavilla: [Apua - Kaapatut Lapset ry \(ensijaturvakotienliitto.fi\)](#) (2.11.2021)

Oikeusministeriö 2021: Kansainvälinen lapsikaappaus-tietopaketti. Saatavilla: [Kansainvälinen lapsikaappaus - Oikeus.fi](#) (2.11.2021)

Poliisihallituksen ohje 2020: Poliisin operatiivinen virka-aputoiminta [POL-2020-42250](#) 12.9.2020; [LIITE 2](#): Poliisin virka-apu lastensuojelulain nojalla sijoitettujen lasten tavoittamiseksi, 12.9.2020.

Poliisihallituksen ohje 2018: Kadonneen henkilön etsintä ja poliisitutkinta, [POL-2018-49972](#) 8.3.2019.

Poliisihallituksen ohje 2016: Kansainvälinen lapsikaappaus ja sen uhkatilanteet [POL-2015-111897](#) 1.12.2016.

LIITE 1

Päivämäärä:

Ilmoitus epäilystä lapseen kohdistuneesta rikoksesta

Lastensuojelulaki 25 § 3 mom.

Ilmoituksen poliisille tekee ilmoitusvelvollinen henkilö, jolle on syntynyt epäily lapseen kohdistuneesta rikoksesta tai jolla on siitä eniten ensikäden tietoa.

Lain mukaan ilmoitusvelvollisen on lastensuojeluilmoituksen tekemisen lisäksi ilmoitettava poliisille

- kaikista seksuaalirikoksista (RL 20 luku) ja
- henkeen ja terveyteen kohdistuvista rikoksista (RL 21 luku), joista säädetty ankarin rangaistus on vähintään 2 vuotta vankeutta (ml. pahoinpitely).

Mikäli olet epävarma velvollisuudestasi tehdä ilmoitus tai muista sen tekemiseen liittyvistä asioista, voit konsultoida poliisia lapsen tai muiden asianosaisten nimiä mainitsematta.

Paikallinen poliisin konsultaationumero:

Kirjaa ilmoitukseen selvästi ja sanatarkasti, mitä lapsi on oma-aloitteisesti kertonut tapauksesta. Erottele kirjauksista omat kommenttisi ja kysymyksesi ja se, mitä olet saanut tapauksesta tietää muutoin. ÄLÄ HAASTATTELE LASTA tapahtumista. Kirjoita ”ei tiedossa”, jos et tiedä vastausta johonkin lomakkeen kohtaan.

KENELLE LAPSI ON KERTONUT ENSIMMÄISENÄ TAPAUKSESTA?

Nimi	Puhelinnumero
Ammattinimike	Työpaikka
Sähköpostiosoite	
☐ tapahtuma on tullut muutoin tietoon. Miten?	

POLIISIHALLITUS
 Vuorimiehentie 3, PL 1000, 02151 ESPOO
 kirjaamo.poliisihallitus@poliisi.fi
 Puh. +358 295 480 181, Faksi +358 295 411 780

poliisi.fi

LAPSEN/ ASIANOMISTAJAN TIEDOT

Nimi		Henkilötunnus	Ikä
Osoite		Puhelinnumero	
Postinumero	Paikkakunta	Asumisen luonne (<i>esim. vanhemmillaan</i>)	
Hoitotaho, koulun tai päiväkodin nimi			
☐ Lapsella on erityispiirteitä. Mitä?			

VANHEMPIEN TIEDOT

Nimi		
Puhelinnumero	Henkilötunnus	
Osoite	Postinumero	Paikkakunta

Nimi		
Puhelinnumero	Henkilötunnus	
Osoite	Postinumero	Paikkakunta

 EPÄILLYN TIEDOT (*jos epäilty on lapsen huoltaja, konsultoi poliisia ennen hänelle ilmoittamista*)

Nimi		
Puhelinnumero	Henkilötunnus	Ikä
Osoite	Postinumero	Paikkakunta

TAPAHTUMAN TIEDOT

Aika	Paikka
Tapahtumakuvaus (kaikki rikosepäilyyn liittyvä tieto sekä sen lähde: Mitä, missä, milloin, kenen toimesta, min-kälaisessa tilanteessa)	

☐ Lapsella on havaittu vammoja (Kuvaile mahdollisimman tarkasti: esimerkiksi mustelmia tai mitä tahansa jäl-kiä; missä, millainen, minkä kokoinen jne. Mikäli vammoista on valokuvia, kerro kenellä kuvat ovat ja/tai kuka kuvat on ottanut ja milloin.)

Tapaukseen liittyvä lääkärikäynti

- ☐ Lasta on käytetty lääkärissä
☐ Lasta tullaan käyttämään lääkärissä
☐ Lasta ei ole tarpeen käyttää lääkärissä

Missä ja milloin sekä lääkärin yhteystiedot

EPÄILYSTÄ TIETÄVÄT

Nimi	Yhteystiedot/ asema yms.
☐ Rikosepäilystä on kerrottu lapsen vanhemmalle tai vanhemmille, nimi: ☐ Rikosepäilystä ei ole kerrottu lapsen vanhemmalle tai vanhemmille, syy:	

LASTENSUOJELU

Epäilystä on tehty lastensuojeluilmoitus	☐ Kyllä ☐ Ei ☐ En tiedä
Lapsella on aikaisempi sosiaalitoimen asiakkuus	☐ Kyllä ☐ Ei ☐ En tiedä
Sosiaalityöntekijän nimi	Puhelinnumero ja/tai sähköposti

MUITA LAPSEEN / PERHEESEEN LIITTYVIÄ HUOLIA

Onko lapsen tai saman perheen muiden lasten kohdalla ollut huolta / epäilyjä aiemmin?	☐ Kyllä ☐ Ei
Lisätietoa (esim. lapsella on ollut poikkeuksellisen paljon selittämättömiä poissaoloja päiväkodista / koulusta, epämääräisiä vammoja, huolestuttavaa käytöstä tms. aiemmin.)	

Ilmoituksen tekijän allekirjoitus ja nimenselvennys	Päiväys

Ilmoitus lapseen kohdistuneesta rikosepäilystä lähetetään

POSTITSE OSOITTEESEEN	SALATTUNA SÄHKÖPOSTINA Aihe/ otsikko: Ilmoitus lapseen kohdistuneesta rikosepäilystä

Salassa pidettävien asiakirjojen luovuttamisen peruste: Lastensuojelulaki 25 d §
 Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 18 § 2 ja 3 mom.

Muistilista lapsen kohdistuneen rikosepäilyn esitutkinnassa

Rikosilmoitusnumero	
Rikosnimike / nimikkeet	
Tekoaika	

Asianomistajan tiedot	tehty	lisätietoja
Syntymäaika	☐	
Ikä nyt + ikä tekoaikana	☐	
Virallinen huoltaja / viralliset huoltajat	☐	
Huoltajien yhteystiedot (osoite, puhelinnumero, sähköposti)	☐	
AO:n asuinpaikka tarkistettu (toisen huoltajan luona, vuoroasuminen, sijoitus tms.)	☐	

Rikosepäilyn synty	tehty	lisätietoja
Alkuperäinen epäilyn synty tarkistettu	☐	
Kuulusteltu ihminen, jolle lapsi kertonut ensimmäisenä asiasta	☐	

Ilmoitukset	tehty	PVM + lisätietoja
ETL 5:1 ennakoilmoitus syyttäjälle	☐	
Syyttäjän yhteydenotto ja sovitut asiat	☐	
Lastensuojeluilmoitus	☐	
Salassapito / julkisuus merkitty	☐	

Alaikäisen edunvalvonta rikosasiassa	tehty	PVM + lisätietoja
Edunvalvojan tarve määritelty	☐	
Edunvalvojan suostumus saatu / soitettu edunvalvojakoordinaattorille	☐	
Edunvalvojan nimi ja yhteystiedot	☐	
Hakemus tehty (väliaikainen / tavallinen)	☐	
Käräjäoikeuden päätös	☐	

Oikeudenkäyntiavustaja	tehty	PVM + lisätietoja
Avustaja hankittu (nimi ja yhteystiedot)	☐	

LASTA-seula-menettely	tehty	PVM + lisätietoja
LASTA-lomake saatu (taustatiedot lapsesta)	☐	
Käsittely SEULA-palaverissa	☐	
Tutkintaan / päätetään / rajoitusesitys	☐	

Muiden tahojen palvelupolut	tehty	lisätietoja; mitä sovittu LASTA-seulassa tai minne poliisi ohjannut (esim. RIKU, sovittelu, SERIe, mikä muu)
Lapsen tuki- ja hoitomuodot	☐	
Perheen tuki- ja hoitomuodot	☐	
RE:n tuki- ja hoitomuodot	☐	
Lapsen kuulusteleminen (haastattelemine)	tehty	PVM + lisätietoja
Lapsen kuulustelupaikka ja -taho päätetty	☐	
Virka-apu yliopistollisen sairaalan lasten ja nuorten oikeuspsykiatriseen tai -psykologiseen yksikköön (Barnahus-keskus)	☐	
Lapsen kuulustelun (poliisi) tai haastattelun (oik. psyk. yksikkö) ajankohta sovittu	☐	
Lapsirikostutkijalla työpari kuulustelua varten (lapsirikostutk. erityiskoulutettu)	☐	
Kuulustelu (haastattelu) valmisteltu (NICHHD-runko valittu, hypoteesit pohdittu, kysymykset valmisteltu)	☐	
Kuulustelutallenne	tehty	PVM + lisätietoja
Luotettavuuden arvioinnin tarve arvioitu (+ pyydetty)	☐	
Kuulustelutallenteen säilytys ja arkistointi (tietoturva!)	☐	
Lähetetty litteroitavaksi (salaus!)	☐	
Litterointi tarkistettu	☐	
Lausunnot AO	tehty	PVM + lisätietoja
Lääkärinlausunto AO	☐	
Oikeuslääketieteelliset näytteet AO	☐	
Haitta-arvio pyydetty AO:sta (mistä)	☐	
Rikoksesta epäilty	tehty	PVM + lisätietoja
Jos epäilty alle 18-vuotias → yhteydenotto lastensuojeluun	☐	
Avustaja hankittu (nimi ja yhteystiedot)	☐	
Epäillyn kuulustelu	☐	
Vastakuulustelu suoritettu (esitetty lapsen kuulusteluvideo)	☐	

Lausunnot RE	tehty	PVM + lisätietoja
Epäillyn rekisteröinti + DNA otettu / tarkistettu	☐	
Somaattiset tutkimukset (RE)	☐	
Läälinlausunnon tarpeen arviointi ja tilaus (RE)	☐	
Oikeuslääketieteelliset näytteet (RE)	☐	

Pakkokeinot + ICT-tutkinta	tehty	PVM + lisätietoja
Kotietsintä / paikkatutkinta	☐	
Takavarikko	☐	
Laite-etsintä	☐	
Datan läpikäynti	☐	
Vakuustakavarikko (rikoshyöty)	☐	
Kiinniotto / pidätys	☐	
Vangitseminen	☐	
Salaiset pakkokeinot (mitä?)	☐	

Verkkovälitteiset teot	tehty	PVM + lisätietoja
CSE-tiimi KRP yhteydenotto	☐	
ISP-kyselyt palveluntarjoajille	☐	
KV-kysely (SIENA, Interpol)	☐	

Kuvmateriaali (CSAM / CSEM)	tehty	PVM + lisätietoja
Kuvat luokiteltu	☐	
Uhrintunnistus tehty	☐	
Kuvat syötetty ICSE:en / toimitettu CSE-tiimi KRP	☐	

Merkinnät merkintälehdelle	tehty	lisätietoja
Avustajien ja edunvalvojan tiedot	☐	
Tulkki (Barnahus-erityiskoulutus)	☐	
Lapsen kuulustelu videotallenteelle	☐	
AO:n suojelutarpeen arviointilomake	☐	
Loppulausuntomenettely	☐	

Tutkinnan päättäminen	tehty	PVM + lisätietoja
	☐	

Hakemus
edunvalvojan määrittämiseksi
Päivämäärä Nro
18.10.2021

1 (2)

Pahoinpitely: 3, 32 k
Seksuaalirikos: 3, 25, 26, 32 k

SALASSA PIDETTÄVÄ

JulKL (621/1999) 24.1 §:n 3, 32 k
(/) §:n k

- ☒ Hakemus
☐ Hakemus ja pyyntö asianosaisten kuulematta annettavan väliaikaismääräyksen saamiseksi (kiireellinen asia, HolHL 79 §)

Taho, jolle hakemus osoitetaan	Käräjäoikeus X käräjäoikeus / hakemusasiat Yhteystiedot	
Määräyksen hakija	Tutkinnanjohtaja rikoskomisario NN Yhteystiedot	
Rikos, johon edunvalvojaa haetaan	Rikosilmoitusnro(t), nimikkeet 5xxx/R/xxxxx/21 ← Ei rikosnimikettä	
Henkilö (lapsi), jolle edunvalvojaa haetaan	Nimi MALLIKAS, Mikko Matias Osoite (Yhteystiedot toimitetaan erikseen)	Henkilötunnus 100109- ← Tarkemmat tiedot (hetu, osoite) sähköpostilla käräjäoikeuteen
Lapsen huoltajat	Nimet, henkilötunnukset, yhteystiedot MALLIKAS, Anne-Mari (080183-) MALLIKAS, Tapio (121285-)	
Sijoituspaikan tiedot	Lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä, yhteystiedot	Lapsen sijoituspaikka, yhteystiedot
Edunvalvojaksi esitetty henkilö	Nimi Sanni Virtanen Yhteystiedot (Yhteystiedot toimitetaan erikseen)	Virkanimike viranhaltija / virkanimike
Hakemus	☒ Hakija pyytää, että em. lapselle määrätään esitutkintalain (805/2011) 4 luvun 8 §:ssä tarkoitettu edunvalvoja em. rikoksen esitutkintaa varten. Määräys olisi voimassa ko. rikosasian käsittelyn loppuun asti. Edunvalvojan tulee toimittaa maistraatille jäljennös lainvoimaisesta rikosasian tuomiosta, mikäli maistraatin on tarpeen ryhtyä toimenpiteisiin edunvalvojan määrittämiseksi hoitamaan lapsen vahingonkorvauksena saamia varoja ☐ Lisäksi pyydetään asianosaisten kuulematta annettavaa väliaikaismääräystä, joka olisi voimassa, kunnes asiassa annetaan päätös ☐ Hakijan ehdottama tehtäväkuvaus, mikä?	
Hakemuksen perustelut	Mahdollisimman tarkat perustelut, miksi edunvalvojaa tarvitaan. Väliaikaismääräystä haettaessa selvitys asian kiireellisyydestä	

Eturistiriidan kuvaus
ilman tarkkoja
tapahtumatietoja

PERUSTELUT

Poliisi epäilee, että alaikäiseen Mikko Mallikkaaseen on kohdistunut rikos, jota ei voida pitää vähäisenä. Rikoksesta epäilty on Anne-Mari Mallikas, alaikäisen toinen huoltaja. On perusteltua syytä olettaa, että lapsen toinen huoltaja, jota ei epäillä, ei voi kuitenkaan puolueettomasti valvoa lapsen etua asiassa. Edunvalvojan määräämistä ei voi pitää selvästi tarpeettomana ottaen huomioon epäillyn rikoksen laatu ja asian selvittämisen tärkeys.

EHDOTETUN EDUNVALVOJAN SOPIVUUS TEHTÄVÄÄN

Rikosasian edunvalvojaksi esitetty henkilö on koulutettu edunvalvojan tehtävään ja lastensuojelun työkokemuksen ja koulutustaustan perusteella sopiva työskentelemään alaikäisen lapsen edunvalvojana.

SALASSAPITO

Pyydän, että edunvalvontaan liittyvät asiakirjat määrätään salassa pidettäväksi, sillä ne sisältävät arkaluonteisia tietoja asianosaisten yksityiselämään liittyvistä seikoista ja toisaalta esitutinnan ollessa kesken tietojen julkiseksi tuleminen ja tietojen antaminen asiaan nähden ulkopuolisille tahoille aiheuttaisi merkittävää haittaa tai vahinkoa niille eduille, joiden suojaamiseksi salassapitovelvollisuus on säädetty. Asiakirjoihin sisältyy sekä oikeudenkäyntiä koskevan julkisuuslainsäädännön että muussa laissa salassa pidettäväksi säädettyjä tietoja. Merkittävänä haittana tai vahinkona on pidettävä sitä, että alaikäiseen lapseen perheen sisällä kohdistunut rikosepäily tulisi julkiseksi esitutinnan tässä vaiheessa. Lisäksi epäillyn syyttömyysolettama edellyttää salassapitomääräyksen antamista, jotta epäillylle taataan oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin.

Lisäksi pyydän, että edunvalvonnan kohteena olevan lapsen henkilöllisyys määrätään salassa pidettäväksi, sillä kyse on alaikäiseen lapseen kohdistuneesta perheensisäisestä rikosepäilystä. Rikosasian edunvalvojan määräämisessä esitutinnan aikana on varmistettava, että asianomistajan henkilöllisyys voidaan salata myöhemmin pääasian käsittelyssä. Rikosasia koskee säännöksen edellyttämällä tavalla erityisen arkaluonteisia lapsen yksityiselämään liittyviä seikkoja.

LAINKOHDAT

Oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annettu laki (370/2007) 6.1 § 1 kohta, 10 §, 9.1 § 2 kohta ja laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta 24.1 § 3 kohta sekä 26 ja 32 kohdat

Hakemuksen liitteet	☒ Edunvalvojaksi esitetyn henkilön kirjallinen suostumus tehtävään
	☐ Näyttöä niistä seikoista, joiden perusteella edunvalvojaa haetaan (kuulustelut tms.), mitä?
	☒ Muut liitteet, mitä? huoltajien (ja 15-v. täyttäneen nuoren) suostumukset edunvalvojan määräämiseksi
Hakijan allekirjoitus	Päiväys 18.10.2021
	Allekirjoitus rikoskomisario NN

Hakemus
edunvalvojan määräämiseksi
Päivämäärä Nro
18.10.2021

1 (3)

Pahoinpitely: 3, 32 k
Seksuaalirikos: 3, 25, 26, 32 k

SALASSA PIDETTÄVÄ

JulkL (621/1999) 24.1 §:n 3, 32 k
(/) §:n k

- ☐ Hakemus
☒ Hakemus ja pyyntö asianosaisten kuulematta annettavan väliaikaismääräyksen saamiseksi (kiireellinen asia, HolhL 79 §)

Taho, jolle hakemus osoitetaan	Käräjäoikeus X käräjäoikeus / hakemusasiat Yhteystiedot	
Määräyksen hakija	Tutkinnanjohtaja rikoskomisario NN Yhteystiedot	
Rikos, johon edunvalvojaa haetaan	Rikosilmoitusnro(t), nimikkeet 5xxx/R/xxxxx/21 ← Ei rikosnimikettä	
Henkilö (lapsi), jolle edunvalvojaa haetaan	Nimi MALLIKAS, Mikko Matias Osoite (Yhteystiedot toimitetaan erikseen)	Henkilötunnus 100109- ← Tarkemmat tiedot (hetu, osoite) sähköpostilla käräjäoikeuteen
Lapsen huoltajat	Nimet, henkilötunnukset, yhteystiedot MALLIKAS, Anne-Mari (080183-) MALLIKAS, Tapio (121285-)	
Sijoituspaikan tiedot	Lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä, yhteystiedot	Lapsen sijoituspaikka, yhteystiedot
Edunvalvojaksi esitetty henkilö	Nimi Sanni Virtanen Yhteystiedot (Yhteystiedot toimitetaan erikseen)	Virkanimike viranhaltija / elinkeinoharjoittaja
Hakemus	☒ Hakija pyytää, että em. lapselle määrätään esitutkintalain (805/2011) 4 luvun 8 §:ssä tarkoitettu edunvalvoja em. rikoksen esitutkintaa varten. Määräys olisi voimassa ko. rikosasian käsittelyn loppuun asti. Edunvalvojan tulee toimittaa maistraatille jäljennös lainvoimaisesta rikosasian tuomiosta, mikäli maistraatin on tarpeen ryhtyä toimenpiteisiin edunvalvojan määräämiseksi hoitamaan lapsen vahingonkorvauksena saamia varoja ☒ Lisäksi pyydetään asianosaisten kuulematta annettavaa väliaikaismääräystä, joka olisi voimassa, kunnes asiassa annetaan päätös ☐ Hakijan ehdottama tehtäväkuvaus, mikä?	
Hakemuksen perustelut	Mahdollisimman tarkat perustelut, miksi edunvalvojaa tarvitaan. Väliaikaismääräystä haettaessa selvitys asian kiireellisyydestä	

Eturistiriidan kuvaus
ilman tarkkoja
tapahtumatietoja

PERUSTELUT

Poliisi epäilee, että alaikäiseen Mikko Mallikkaaseen on kohdistunut rikos, jota ei voida pitää vähäisenä. Rikoksesta epäilty on Anne-Mari Mallikas, alaikäisen toinen huoltaja. On perusteltua syytä olettaa, että lapsen toinen huoltaja, jota ei epäillä, ei voi kuitenkaan puolueettomasti valvoa lapsen etua asiassa. Edunvalvojan määräämistä ei voi pitää selvästi tarpeettomana ottaen huomioon epäillyn rikoksen laatu ja asian selvittämisen tärkeys.

EDUNVALVOJAKSI EHDOTETUN SOPIVUUS TEHTÄVÄÄN

Rikosasian edunvalvojaksi esitetty on koulutettu edunvalvoja ja lastensuojelun työkokemuksen ja koulutustaustan perusteella sopiva työskentelemään alaikäisen lapsen edunvalvojana.

ASIAN KIIREELLISYYS

Alaikäistä asianosaista, jota edunvalvonnan hakemus koskee, on määrä kuulustella viikonpäivä, xx.xx.xxxx. Rikosasian edunvalvoja tarvitaan ennen kuulustelutilaisuutta antamaan lupa lapsen noutamiseen kuulusteluun sekä toimimaan alaikäisen edunvalvojana kuulustelussa ja koko rikosprosessissa. Edunvalvojan määräys pyydetään antamaan asianosaisia kuulematta. Tämä on välttämätöntä, koska lapsen kuulustelun viivästyminen voisi vaarantaa asian objektiivisen selvittämisen. Lisäksi esitutkinnassa on varmistettava, etteivät alaikäisen huoltajat vaikuta lapsen kertomuksen sisältöön. Tällainen vaara on olemassa, koska kyse on perheensisäisestä rikosepäilystä, eikä lapsen huoltajat ole vielä tietoisia, että poliisilla on tieto rikosepäilystä. Lisäksi muiden esitutkintatoimenpiteiden ja tutkinnan turvaaminen edellyttävät, ettei tietoa esitutkinnan vaiheista anneta alaikäisen huoltajille ennen kuulustelua.

SALASSAPITO

Pyydän, että edunvalvontaan liittyvät asiakirjat määrätään salassa pidettäväksi, sillä ne sisältävät arkaluonteisia tietoja asianosaisten yksityiselämään liittyvistä seikoista ja toisaalta esitutkinnan ollessa kesken tietojen julkiseksi tuleminen ja tietojen antaminen asiaan nähden ulkopuolisille tahoille aiheuttaisi merkittävää haittaa tai vahinkoa niille eduille, joiden suojaamiseksi salassapitovelvollisuus on säädetty. Asiakirjoihin sisältyy sekä oikeudenkäyntiä koskevan julkisuuslainsäädännön että muussa laissa salassa pidettäväksi säädettyjä tietoja. Merkittävänä haittana tai vahinkona on pidettävä sitä, että alaikäiseen lapseen perheen sisällä kohdistunut rikosepäily tulisi julkiseksi esitutkinnan tässä vaiheessa. Lisäksi epäillyn syyttömyysolettama edellyttää salassapitomääräyksen antamista, jotta epäillyn oikeudenmukainen oikeudenkäynti voi toteutua.

Lisäksi pyydän, että edunvalvonnan kohteena olevan lapsen henkilöllisyys määrätään salassa pidettäväksi, sillä kyse on alaikäiseen lapseen kohdistuneesta perheen sisäisestä rikosepäilystä. Rikosasian edunvalvojan määräämisessä esitutkinnan aikana on varmistettava, että asianomistajan henkilöllisyys voidaan salata myöhemmin pääasian käsittelyssä. Rikosasia koskee säännöksen edellyttämällä tavalla erityisen arkaluonteisia lapsen yksityiselämään liittyviä seikkoja.

LAINKOHDAT

Oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annettu laki (370/2007) 6.1 § 1 kohta, 10 §, 9.1 § 2 kohta ja laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta 24.1 § 3 kohta sekä 26 ja 32 kohdat.

Hakemuksen liitteet	☒ Edunvalvojaksi esitetyn henkilön kirjallinen suostumus tehtävään	
	☐ Näyttöä niistä seikoista, joiden perusteella edunvalvojaa haetaan (kuulustelut tms.), mitä?	
	☐ Muut liitteet, mitä?	
Hakijan allekirjoitus	Päiväys	Allekirjoitus
	18.10.2021	rikoskomisario NN

ALAIKÄISEN HUOLTAJIEN OHJAUS RIKOSUHRIPÄIVYSTYKSEEN

OHJAUS RIKOSUHRIPÄIVYSTYKSEEN

Asianomistaja / todistaja / läheinen poliisin asiakkaana

Onko hänellä kysymyksiä, kuten miten toimia rikoksen uhriksi joutumisen jälkeen?
Miten rikosprosessi etenee? Mistä saa korvauksia (kysymyksiä voi olla loputtomasti...)

"Sopiiko sinulle, että välitämme yhteystietosi
Rikosuhripäivystykseen, niin he soittavat sinulle?"

Asiakas voi saada neuvontaa, keskusteluapua tai henkilökohtaisen tukihenkilön
rikosprosessin eri vaiheisiin. Palvelu on maksutonta ja vapaaehtoista.

Jos asiakas haluaa lähetä oman alueesi osoitteeseen asiakkaan nimi, paikkakunta ja
yhteystiedot sekä omat yhteystietosi **etelasuomi@riku.fi, itasuomi@riku.fi, lappi@riku.fi,**
lounaissuomi@riku.fi, lansisuomi@riku.fi, pohjoissuomi@riku.fi tai sisasuomi@riku.fi

RIKU kuittaa sinulle ja soittaa asiakkaalle viiden arkipäivän kuluessa.
Voit myös ottaa suoraan yhteyttä alueesi omaan työntekijään.
Lisätietoja riku.fi

5.11.2021

HUS/TAYS/OYS/TYKS/KYS
Lasten ja nuorten
oikeuspsykologian tai
oikeuspsykiatrian yksikkö

SALASSA PIDETTÄVÄ

Julkl (621/1999) 24.1 §:n 26 k
L (/) §:n k

**VIRKA-APUPYYNTÖ EPÄILLYSSÄ LAPSEEN KOHDISTUNEESSA
SEKSUAALI- ja/tai PAHOINPITELYRIKOKSESSA**

Tutkittava tapaus

RIKOSILMOITUSNRO

RIKOSNIMIKE

TAPAHTUMA-AIKA

AO (*nimi + hetu*)

HUOLTAJAT (*nimi + hetu + yhteystiedot*)

TIIVIS TEON KUVAUS (*mitä epäillään tapahtuneen ja kuinka epäily tullut ilmi*)

Tarkemmat yksityiskohdat tapahtumatiedoista ovat pyynnön liitteissä.

Pyyntö

Pyydetään lapsiin sekä perheeseen liittyvien sosiaali- ja terveysalan tietojen selvittämistä pyynnön liiteasiakirjoista erikseen ilmi käyvät painotukset huomioiden. Pyydämme tietoa myös siitä, mikäli lapsen osalta ilmenee sellaisia seikkoja, että hänet poliisin sijaan olisi aiheellista haastatella yliopistollisen sairaalan lasten ja nuorten oikeuspsykologian- tai -psykiatrian yksikön toimesta.

Tapausta on tarkoitus käsitellä LASTA-seula-palaverissa XX.XX.XXXX. (*jos tiedossa*)

Lisäksi pyydetään seuraavia toimenpiteitä (*rasti tarvittavat*)

- Lapsen haastateltavuuden arvio
- Lapsen oikeuspsykologinen haastattelu
- Työpari lapsen kuulusteluun
- Apu kuulustelun suunnitteluun
- Haitanarvio (yleinen / yksittäiseen lapseen kohdistuva)
- Asiantuntijalausunto lapseen kohdistuneen rikosepäilyn selvittämisestä
- Arvio lapsen kertomuksen luotettavuuteen vaikuttavista seikoista
- Muu oikeuspsykologinen konsultaatio tapaukseen liittyen
- Palaute poliisin tekemästä haastattelusta
- Somaattisia tutkimuksia
- Lääkärinlausuntoa somaattisten tutkimusten perusteella

Pyynnön peruste

Pyyntö perustuu lakiin lapseen kohdistuneen seksuaali- ja pahoinpitelyrikoksen selvittämisen järjestämisestä (1009/2008).

Lupa somaattisen tutkimuksen tekemiseen lapsen huoltajilta:

(Kuvaa, miten ja milloin lupa on saatu kaikilta huoltajilta).

Salassapito

Tämä tutkimuspyyntö, sen nojalla tehdyt tutkimukset ja niissä kertynyt aineisto, sekä niistä annetut lausunnot ovat salaisia siten kuin esitutkinta-aineiston julkisuudesta säädetään (JulkL 24.1 §:n 3 kohta). Aineiston julkisuudesta (myös asianosaisten osalta) päättää esitutkinnan aikana tutkinnanjohtaja.

Yhteystiedot

Tutkinnanjohtaja arvo, nimi, puhelinnumero
tutkija, arvo, nimi, puhelinnumero

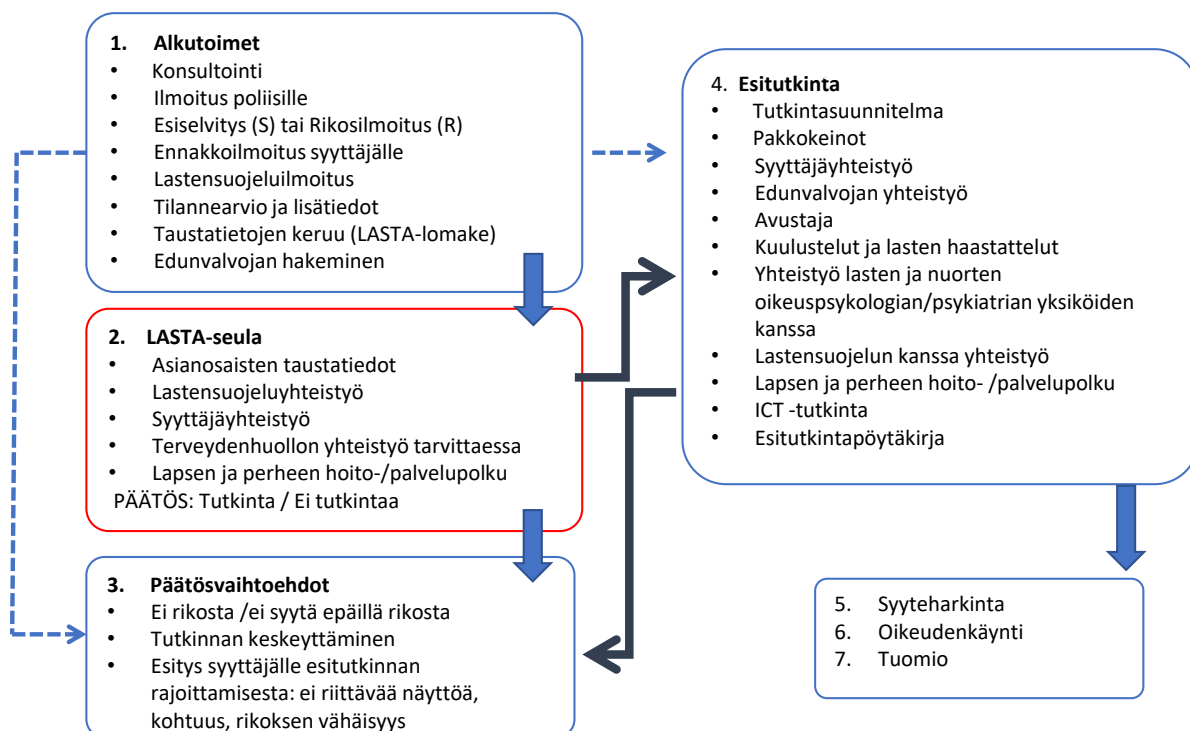
allekirjoitus
nimi ja paikka

LIITTEET: Tutkintailmoitukset liitteineen

LIITE 7

LASTA–seula-malli

(alle 18-vuotiaisiin kohdistuneet väkivalta- ja seksuaalirikokset)

LIITE 8

Käsikirjan kirjoittajat

Arkio-Lampinen Maatu, YTM sos. pol., Palvelutoimintojen kehittämispäällikkö, Rikosuhripäivystys (RIKU)

Luku: 23.2: Rikosuhripäivystyksen (RIKU) palveluohjaus

Asmundela Saara, FM, poliisi, rikoskomisario, Sisä-Suomen poliisilaitos, Keski-Suomen keskitetty tutkinta

Luku: 12: Edunvalvonta rikosasiassa

Joki-Erkkilä Minna, LT, naistentautien ja synnytysten erikoislääkäri, nuorisolääketieteen erityispätevyys, Barnahus-hankkeen PSHP-erva-alueen aluekoordinaattori, apulaisylilääkäri, lasten oikeuspsykiatrian yksikkö, PSHP

Luvut: 21: Haitanarviointi lapseen kohdistuvassa seksuaali- tai väkivaltarikoksessa, 22 Somaattiset tutkimukset lapseen kohdistuneessa rikosepäilyssä

Juusola Aino, psykologi, TF-KKT -kouluttaja, erityisasiantuntija, Promise 3-hanke, THL

Luku: 23.1: Hoitopolku ja hoitoonohjaus

Järvilehto Liisa, PsM, oikeuspsykologi, HUS lasten ja nuorten oikeuspsykologian yksikkö

Luku: 20: Yliopistollisen sairaalan lasten ja nuorten oikeuspsykologian tai -psykiatrian yksikkö

Kaunisto Jasmin, PsM, oikeuspsykologi, lehtori, Poliisiammattikorkeakoulu

Luku: 16: Työhyvinvoinnin porrasmalli lapsiin kohdistuvien rikosten tutkinnassa

Koivukangas Jaana, sosionomi YAMK, kehitysjohtaja, Rikosuhripäivystys (RIKU)

Luku: 23.2: Rikosuhripäivystyksen (RIKU) palveluohjaus

Korkman Julia, Oikeuspsykologian dosentti, HUS lasten ja nuorten oikeuspsykologian yksikkö / Barnahus-hanke sekä Åbo Akademi

Luvut: 20: Yliopistollisen sairaalan lasten ja nuorten oikeuspsykologian tai -psykiatrian yksikkö, 24.3: Ohjeita polisille tulkkiaavusteiseen työskentelyyn lasten kuulusteluissa

Korteniemi Anna-Riina, OTM, poliisi, poliisitarkastaja, Poliisihallitus

Luku: 24: Kielipalvelut lapsirikostutkinnassa

Koukkula Mimmi, TtM, kättilö, TtT jatko-opiskelija, erityisasiantuntija, THL

Luvut: 29: Kunniaan liittyvä väkivalta, 30: Tyttöjen ja naisten sukuelinten silpominen, FGM

Laajasalo Taina, psykologian tohtori ja oikeuspsykologian dosentti, Barnahus-hankkeen johtava asiantuntija, Väkivallan vastaisen työn osaamiskeskittymä, THL.

Luku: 21: Haitanarviointi lapseen kohdistuvassa seksuaali- tai väkivaltarikoksessa

Lehtinen Miia, HTM, poliisi, Poliisin päällystötutkinto, HTT jatko-opiskelija, ylikomisario, poliisiasiantuntija Barnahus-hanke, Poliisihallitus

Kirjan toimittaja ja kirjoittanut useita osioita

Lyijynen Katri, YTM, apulaisjohtaja, Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä, Joutsenon vastaanottokeskus

Luku: 28: Ihmiskauppa ja ihmiskaupan auttamisjärjestelmä lapsiin kohdistuvan rikoksen osalta

Mäenpää Pia, VT, erikoissyyttäjä, syyttäjääsiantuntija Barnahus-hanke, Syyttäjälaitos

Luvut: 3: Lapsen etu, 8: Syyttäjälle tehtävä ennakoilmoitus, 9.8: LASTA-seula-malliin tiedonvaihtoon liittyvät säännökset, 15: Sovittelun soveltuvuus lapsiin kohdistuviin pahoinpitelyrikoksiin

Nikkola Eeva, LT, lastentautien erikoislääkäri, aluekoordinaattori HUS ja Barnahus-hanke

Luvut: 22: Somaattiset tutkimukset lapseen kohdistuneessa rikosepäilyssä, 25: Vauvat ja pienet lapset

Pirinen Johanna, psykologi, kouluttajapsykoterapeutti, aluekoordinaattori Barnahus-hanke TYKS erityisvastuualue

Luku: 23.1: Hoitopolku ja hoitoonohjaus

Peltola Maria, lastenpsykiatrian erikoislääkäri, TAYS lasten oikeuspsykiatrian yksikkö, hanketyöntekijä Barnahus

Luku: 21: Haitanarviointi lapseen kohdistuvassa seksuaali- tai väkivaltarikoksessa

Rannat Ruta, FM, Ylitarkastaja, Keskusrikospoliisi, Tiedusteluosasto, kielipalvelut

Luku: 24: Kielipalvelut lapsirikostutkinnassa

Rantaeskola Satu, OTT, VT, yliopettaja, rikosprosessin asiantuntija, Poliisiammattikorkeakoulu

Luku: 12: Edunvalvonta rikosasiassa

Reenilä Yrjö, VT, erikoissyyttäjä, syyttäjääsiantuntija Barnahus-hanke, Syyttäjälaitos

Luvut: 8: Syyttäjälle tehtävä ennakoilmoitus, 9.8: LASTA-seula-malliin tiedonvaihtoon liittyvät säännökset, 15: Sovittelun soveltuvuus lapsiin kohdistuviin pahoinpitelyrikoksiin

Rossi Maria, poliisi, tutkinto-opiskelija poliisi (YAMK), ylikonstaapeli, poliisiasiantuntija Barnahus-hanke, Poliisihallitus

Kirjan toimittaja ja kirjoittanut useita osioita

Tafari Terhi, LLM, BsocSc, ylitarkastaja, tiiminvetäjä, Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä, Maahanmuuttovirasto

Luku: 28: Ihmiskauppa ja ihmiskaupan auttamisjärjestelmä lapsiin kohdistuvan rikoksen osalta

Vakkilainen Risto, PsM, oikeuspsykologi, hoitokoordinaattori, Barnahus-hanke, HUS Lasten ja nuorten oikeuspsykologian yksikkö

Luvut: 24,3: Ohjeita poliisille tulkkivasteeseen työskentelyyn lasten kuulustelussa, 27: Kehitysvammaiset ja autistiset lapset rikosprosessissa

Vehkaoja Sini, PsM, oikeuspsykologi, hoitokoordinaattori, Barnahus-hanke, HUS Lasten ja nuorten oikeuspsykologian yksikkö

Luvut: 20: Yliopistollisen sairaalan lasten ja nuorten oikeuspsykologian tai -psykiatrian yksikkö, 21: Haitanarviointi lapseen kohdistuvassa seksuaali- tai väkivaltarikoksessa, 23.1: Hoitopolku ja hoitoonohjaus

Weiste Anneli, VTM, lähihoitaja (mielenterveys- ja päihdetyö), THL

Luku: 29: Kunniaan liittyvä väkivalta

West Linnea, HTM, poliisi, poliisi (YAMK), rikoskomisario, Itä-Suomen poliisilaitos

Luvut: 14: Esitys esitutinnan rajoittamisesta lapsen ollessa asianomistajana (luku osa opinnäytetyötä, ohjaaja Satu Rantaeskola), 26: Sateenkaarinuoret esitutinnassa (kirjoitettu yhdessä SETAn kanssa)

Poliisihallituksen julkaisu
ISBN (verkkojulkaisu) 978-952-7267-20-2
Käsikirja verkossa:
<https://poliisi.fi/seksuaalirikokset>
Paino: Grano Oy
Helsinki 2022